

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEBÂTÎ VE DÎVÂNÎ

Doktora Tezi

Hazırlayan:

Ruken KARADUMAN

Danışmanlar:

Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ

Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN

VAN-2017

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ABD
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

NEBÂTÎ VE DÎVÂNÎ

DOKTORA TEZİ

RUKEN KARADUMAN

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ DR. ÖMER DEMİRBAĞ

YRD.DOÇ. DR. RAHMİ TEKİN

Bu çalışma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
Başkanlığı Tarafından 2013-SOB-D081 numarasıyla desteklenmiştir.

VAN, 2017

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı **ANABİLİM DALI** Eski Türk Edebiyatı **BİLİM DALI**'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR
ÜYE (Danışman) : Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ
ÜYE : Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
ÜYE : Yrd. Doç Dr. Recep DEMİR
ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2017

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu .

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(Ruken KARADUMAN)

(23.01.2017)

Doktora Tezi

Hazırlayan: Ruken KARADUMAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Tez Başlığı: Nebâtî ve Dîvânî

Ocak, 2017

ÖZET

19. yüzyıl Azeri sahasının önemli şairlerinden olan Seyyid Ebul-Kasım Nebâtî, hem klasik Türk edebiyatı hem de Âşık tarzı halk şiiri tarzında yazdığı manzumeleri ile tanınır. Bunun yanı sıra Nimetullâhî tarikatine intisap ederek, tarikatinin öğretilerini yaymak için çevresine müritler toplamış olan şair, sûfi bir kimliğe sahiptir. Şiirlerinde Mecnûn, Mecnûnşâh, Hançobânî ve Nebâtî mahlaslarını kullanmaktadır. İyi bir eğitim alan Nebâtî Türkçe, Farsça, Arapça ve Tatçayı iyi bilir ve bu dilleri kullanarak müemmma tarzında şiirler de kaleme alır. Kullanılan nazım türleri yönüyle oldukça çeşitli olan Nebâtî Divânî'nda gazel, kaside, rubai, tercî-i bent, mesnevi, müemmma, muhammes, müseddes, dübeyt, koşma, geraylı, beşlik gibi nazım şekilleri ile yazılmış toplam 200 Türkçe manzume yer almaktadır. Bu manzumelerde Nebâtî, zaman zaman dini konuları işlemekle beraber, özellikle halk şiiri tarzında yazdığı şiirlerde, beşeri aşk ve kadın güzellikleri gibi temaları optimist bir bakış açısıyla ele alır. Şiirlerinde pek çok yenilik göze çarpmaktadır. Beşlikler kullanması, orijinal mazmunları, dünyevi görüşündeki ziddiyetlerin şiirlerine aksi, iç kafiyelere düşkünlüğü, kafiye olarak seçilen sözcüklerdeki tekrar ve cinasların anlamsal özellikleri, Farsça terkiplerinde araya Türkçe sözcükler katması vb. şairin üslubunun farklı yönlerini oluşturmaktadır. Şiirlerde kullanılan dil oldukça sadedir. Halk deyimlerine ve yöresel söyleyişlere sıkça yer verilir. Nebâtî'nin, duygularını ve dertlerini ifade ederken oldukça samimi olduğu dikkat çeker.

Œiirlerinde; Hz. Ali'ye duyduğu derin muhabbet ve saki, meyhane, piyale gibi unsurların çokça tekrarlanması da dikkat çekici özelliklerdir.

Anahtar Kelimeler: Nebâti, Azeri Œiiri, Tahlil, İnceleme, 19. yūzyıl, Nimetullahiyye Tarikati, Kaçar Hanedanlığı

Danışmanlar: Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ ve Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN

Sayfa Sayısı: 510

Ph.D. Thesis

Ruken KARADUMAN

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January, 2017

Nebâtî and Nebatî's Turkish Poems

ABSTRACT

Seyyid Ebul-Kasım Nebatî, one of the prominent poets in the 19th century Azerbaijani poetry, is well-known with his poems both in classical Turkish literature and folk literature. In addition to this, he has a sufic identity, attending to Nimetullahi sect and gathering disciples around himself to spread the doctrines of the sect. He uses the pseudonyms "Mecnun", "Mecnunşah", "Hançobâni" and "Nebatî". Having a good education, the poet knows Turkish, Persian, Arabic, Tati well and he writes poems in mulemma style by using these languages. In the Divan of Nebatî which is various with verse types, there are totally two hundred and nine Turkish poems written in the verse of gazelle, ode, rubaie, tercibend, masnavi, mulemma, pentastich(muhammes), müseddes, dubeyt, koshma, geraylı and quintet. Apart from dealing with religious themes in these poems from time to time, the poet handles the themes such as love and beauties of women with an optimistic view in his folk poems. In his poems, there are a lot of originalities that draw attention. Writing in the verse of quintet, using original metaphorical statements, reflecting the contradictions of his world views on his poems, being fond for internal rhymes, using semantic features of reiterations and puns in rhymed words, integrating Turkish poems into Persian phrases are some of the peculiarities of the poet's style. The poet's language is simple. The poet often includes folk sayings and local phraseologies in his poems. It draws attention that he is so sincere while expressing his feelings and griefs. Repeating the elements such as his devotion to Hazrat Ali, saki, inn, wineglass is also one of the remarkable features of his poetry.

Key words: Nebâtî, Azeri Poems, Poems Analysis, Review, 19. Century, Nimetullahi cult, Kaçar Heraldry

Quantity of Page: 510

Scientific Director: Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ ve Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
KISALTMALAR	XVII
ÖN SÖZ.....	XVIII
GİRİŞ	I
XIX. YÜZYIL AZERİ SAHASINA GENEL BİR BAKIŞ.....	I
1. Nebâtî Dönemi'ndeki Tarihî, Siyasî ve Sosyal Görünüm	I
1.1. Kaçarlar Dönemi Dinî Siyaset	II
1.2. Kültürel Siyaset.....	V
1.3. Toplumsal Olaylar	VI
2. XIX. Asır Azeri Edebiyatı.....	VI
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1.NEBÂTÎ'NİN HAYATI (1812?- 1873?).....	12
1.1.Adı, Doğduğu Yer	12
1.2.Doğum Tarihi, Ailesi	14
1.3. Mesleği	17
1.4. Gençliği	19
1.5.Ölümü	20
1.6.Mahlası.....	22
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	26
2.1.Tasavvufî Anlayışı.....	43
2.2.Ni'metullahiyye Tarikati ve Nebâtî'nin Dünya Görüşü.....	51
2.3.Divândaki Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler	57
3.NEBÂTÎ ÜZERİNDE TESİRİ OLAN ŞAİRLER.....	63
4.ETKİLERİ	70
İKİNCİ BÖLÜM.....	71
DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	71

1.NAZİM ŞEKİLLERİ	71
1.1.Kaside	71
1.2.Gazel	72
1.3.Koşma	72
1.4.Rubâî.....	73
1.5.Geraylı	73
1.6.Beşlikler	74
1.7.Mesnevî.....	74
1.8.Müstezadlar.....	75
1.9.Tecnîsler.....	75
1.10.Muhammesler	76
1.11.Müseddes	76
1.12.Tercî-i Bent	76
1.13.Mülemma	77
1.14.Dübeytler	77
1.15.Tekbeytler	77
2.VEZİN	78
3.KAFİYE VE REDİF	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
DİVÂNIN TAHLİLİ.....	81
1.DİN-TASAVVUF	81
1.1.DİN	81
1.1.1.Allah (Hudâ, Mennân, Sübhân, Tanrı):.....	81
1.1.2.Melekler	82
1.1.2.1.Cebraîl	82
1.1.2.2. Hârut ve Mârut	83
1.1.3.Kitaplar.....	83
1.1.4. Âyet, Sûre ve Hadisler	84
1.1.5..Peygamberler.....	88
1.1.5.1. Âdem	88

1.1.5.2.Yûnus.....	89
1.1.5.3.Eyyüb.....	89
1.1.5.4.Davût, İdris.....	90
1.1.5.5.Hârûn.....	90
1.1.5.6. İsâ (Mesîh).....	90
1.1.5.7.Mûsâ.....	91
1.1.5.8.Yûsuf (Mâh-ı Ken'ân, Vâli-yi Mısır).....	92
1.1.5.9.Süleymân.....	93
1.1.6.10.Nûh.....	93
1.1.6.11. İbrahim.....	94
1.1.5.12.İsmâil.....	94
1.1.5.13.Muhammet.....	95
1.1.6.Dört Halife.....	96
1.1.6.1.Ali (Haydar, Murtaza, Şâh-ı Merdân, Sâhib-i Şemşîr- i Dû-Dem).....	96
1.1.7.Âl-i Abâ.....	98
1.1.8.Kader.....	99
1.1.9.Ahiret ve İlgili Mefhumlar.....	99
1.1.9.1.Kıyâmet.....	99
1.1.9.2.Cennet (Behişt, Firdevs, Cinân).....	99
1.1.9.2.1.Hûri, Gilmân.....	101
1.1.9.2.2.Kevser.....	101
1.1.9.2.3.Rıdvân.....	102
1.1.9.2.4.Cehennem (Duzâh).....	102
1.1.9.2.5.Arâf.....	102
1.1.10.Dinler İle İlgili Çeşitli Mefhumlar.....	102
1.1.10.1.Put (Büt, sanem).....	102
1.1.10.2.Lât ve Menât.....	103
1.1.10.3.İblis (Şeytân).....	103
1.1.10.4.Kâl u belâ, Elest, Ezel.....	104
1.1.10.5.Namaz, Secde.....	104

1.1.10.6.Günâh, Tövbe	105
1.1.10.7.İmân	105
1.1.10.8.İslâm	106
1.1.10.9.Seccade, Destâr, Tespih.....	106
1.1.10.10.Şükür, Hamd.....	106
1.1.10.11.Duâ	107
1.1.10.12.Hristiyanlık	107
1.1.10.13.Haç.....	108
1.1.10.14.Kâfir, Küfr, Gebr	108
1.1.10.15.Ruhbân, Râhip	109
1.1.10.16.İbadet Mekânları.....	109
1.1.10.16.1.Klise, Deyr	109
1.1.10.16.2.Kâbe	110
1.1.10.16.3.Mescid.....	110
1.2.TASAVVUF.....	111
1.2.1.Tarikat ile İlgili Kavramlar	111
1.2.1.1.Mürşîd, Pir-i Mugân, Şeyh.....	111
1.2.1.2.Dergâh	112
1.2.1.3.Tecrid, Uzlet, Halvet	113
1.2.2.Kesret, Vahdet.....	113
1.2.3.Ene'l-Hak	115
1.2.4.Melâmet.....	115
1.2.5.Rind, Kalender	115
1.2.6.Zâhid, Vâiz, Mollâ	116
1.2.7.Zühd, Takvâ	118
1.2.8. Fakr u Fenâ.....	118
1.2.9.Zikir.....	119
1.2.10. Tecellî.....	119
1.2.11.İsm-i Azam.....	120
1.2.12.Yed-i Beyzâ.....	120

1.2.13. Bazı Mutasavvıflar	120
1.2.13.1.Hallâc-ı Mansûr	120
1.2.13.2.Şems-i Tebrizî	121
2.CEMİYET	122
2.1.ŞAHISLAR	122
2.1.1.Tarihi Şahsiyetler	122
2.1.1.1.Hükümdarlar ve Devlet Adamları	122
2.1.1.1.1.Muhammet Şah	122
2.1.1.1.2.Mahmut Gazi	122
2.1.1.1.3.Firavûn	123
2.1.1.1.4.Âsâf.....	123
2.1.2 Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler	123
2.1.2.1.Pervîz.....	123
2.1.2.2.Şâpûr.....	124
2.1.2.3.Dârâ	124
2.1.2.4.Rüstem.....	124
2.1.2.5.Sâm.....	125
2.1.2.6.Efresiyâb.....	125
2.1.2.7.Selmân-ı Farisî	126
2.1.2.8.Zehrâ.....	126
2.1.2.9.Hâtem-i Tayy.....	127
2.1.2.10.Kanber	127
2.1.2.10.Âzer	128
2.1.2.11.Sâmiri	128
2.1.1.13.Hızır	129
2.1.2. 14.İskender	129
2.1.2.15.Güzen-i Gûr	129
2.1.2.16.Gezgez	130
2.1.2.17.Selmâ	131
2.1.3.Şair, Sanatkâr ve Filozoflar.....	131

2.1.3.1.Hafız	132
2.1.3.2.Hayyâm	132
2.1.3.3.Nizâmî	133
2.1.3.4.Lokman, Aristo, Felâtun.....	133
2.1.3.5. Mânî.....	133
2.1.4.Efsâne ve Hikâye Kahramanları.....	134
2.1.4.1.Cemşîd.....	134
2.1.4.2.Ehrimen	135
2.1.4.3.Karûn	135
2.1.4.4.Şeyh Sanân	136
2.1.4.5.Bijen	137
2.1.4.6. Leylâ ve Mecnûn	137
2.1.4.7.Hüsrev, Şîrîn, Ferhât	138
2.1.4.8.Vâmık ve Azrâ.....	139
2.1.4.9.Züleyhâ.....	140
2.2.Kavimler	140
2.2.1.İbranî, Ermeni	140
2.2.2.Tatar	140
2.2.3.Arap, Hindû, Habeşî, Hâşimî	141
2.2.4.Türk.....	141
2.3. Ülkeler ve Şehirler	142
2.3.1.Üştibin.....	142
2.3.2.Karadağ.....	143
2.3.3.Bedeşşan	143
2.3.4.Yemen	144
2.3.5.Lengeran, Salyan.....	144
2.3.6. Askeran, Ağdam, Kırçın, Hinderhan	144
2.3.7.Mısır	145
2.3.8.Sabâ Şehri	145
2.3.9.Mugân	145

2.3.10.Huten	146
2.3.11.İran	146
2.3.12.Kenân	146
2.3.13.Çîn	147
2.3.14.Erdebil	147
2.3.15.Rum	148
2.3.16.Kudüs	148
2.3.17.Bağdat	148
2.3.18.Herât	149
2.4.Nehirler, Dağlar	149
2.4.1.Nehirler	149
2.4.1.1.Astmal Çayı	149
2.4.1.2.Ceyhûn Nehri	150
2.4.1.3.Bağdat Nehri	150
2.4.2.Dağlar	150
2.4.2.1.Tûr-ı Sinâ	150
2.4.2.2.Eymen	151
2.4.2.3.Kâf Dağı	152
2.4.2.4. Minâ Dağı	152
2.4.2.5.Safâ	153
2.4.2.6.Bîsütûn Dağı	153
2.5.İçtimai Hayat	153
2.5.1. Bezm	153
2.5.1.1. Meyhâne	154
2.5.1.2.Sâkî	156
2.5.1.3.Şarap (Bade, Mey, Sahbâ, Kûp, Dürd)	157
2.5.1.4.Kadeh (Câm, Sagâr, Ayak, Minâ)	159
2.5.1.5.Mutrib	160
2.5.1.6.Beng, Âfyon, Macûn	160
2.5.2.Rezm(Ceng)	161

2.5.2.1.Savaş Aletleri	161
2.5.2.1.1.Kılıç (Şemşîr, Tiğ, Seyf), Hançer	161
2.5.2.1.2.Ok (Tîr, Peykân, Hadeng), Yay (Kemân).....	162
2.5.2.1.3. Asker.....	163
2.5.3.Musiki	163
2.5.3.1.Musiki Aletleri	163
2.5.3.1.1. Çeng, Rübâb, Çegân, Kaval.....	163
2.5.3.1.2.Def, Ney, Tanbur	164
2.5.3.2.Makamlar.....	164
2.5.4.Süslenme	165
2.5.4.1.Kokular (Anber, Misk, Nâfe, Abir).....	165
2.5.4.2.Değerli Taşlar, Madenler.....	165
2.5.4.2.1.Firuze, Yakût, Mercan, Zeberced, İnci, Sedef.....	165
2.5.4.2.2.Altın ve Gümüş.....	167
2.5.5.Oyunlar.....	168
2.5.5.1.Tavla.....	168
2.5.5.2.Gûy u Çevgân.....	168
2.5.6.Kıyafet.....	169
2.5.6.1.Keşkûl.....	169
2.5.6.2.Atlas, Tirme.....	169
2.5.7.Sihir (Fûsun)	169
3.İNSAN.....	171
3.1.Güzellik.....	171
3.2.Sevgili	172
3.3.Sevgilide Güzellik Unsurları.....	174
3.3.1.Saç (Zülf, Gîsû, Mû)	174
3.3.2.Alın (Cebîn)	177
3.3.3.Kaş (Ebrû).....	178
3.3.4. Göz (Çeşm, Dîde, Ayn).....	179
3.3.5.Gamze	181

3.3.6.Yüz (Üz, Çehre, Simâ, Likâ, Ârız, Hadd, Ruh, Ruhsâr, Talât).....	182
3.3.7. Kirpik (Müje, Müjgân).....	185
3.3.8.Ben (Hâl).....	185
3.3.9.Ağız (Dehân, Dudak, Leb).....	186
3.3.10.Ayva Tüyleri (Hatt).....	187
3.3.11.Çene (Zeneh, Zenehdân).....	188
3.3.12.Gabgab	188
3.3.13.Diş (Dendân).....	189
3.3.14.Boy (Kamet, Kadd).....	189
3.3.15.Gerdân.....	190
3.3.16.Sîne.....	191
3.3.17.Bel (Miyân).....	191
3.3.18. Kulak (Benâgûş).....	191
3.4. Sevgili ile İlgili Diğer Unsurlar	191
3.4.1.Bûse.....	191
3.4.2.Kûy-ı Yâr	192
3.4.3.Nâz	192
3.4.4.Söz (Lafz, Güftâr)	193
3.5. ÂŞIK.....	193
3.5.1.Genel Olarak Âşık.....	193
3.5.2.Gönül.....	195
3.5.3.Âşığa Dair Diğer Unsurlar	197
3.5.3.1.Vücut	197
3.5.3.2.Âh (Nâle, Figân, Feryâd).....	198
3.5.3.3.Gam (Belâ, Derd, Cefâ, Cevr, Gussa)	199
3.5.3.4.Hicrân (Hasret, Visâl).....	199
3.5.3.5.Aşk (Sevdâ, Muhabbet).....	201
3.5.3.6.Göz Yaşı (Sirişk)	202
3.5.3.7. Ciğer	203
3.5.3.8.Sîne, Bağır	204

3.6.Rakip	205
4.TABIAT	206
4.1.Kozmik Âlem	206
4.1.1.Yıldız (Kevkeb).....	206
4.1.2.Gökyüzü (Çarh, Asumân, Gerdûn, Arz, Arş, Semâ, Felek).....	206
4.1.3. Güneş (Hûşîd, Mihr, Âfitab, Şems)	208
4.1.4.Ay (Meh, Mâh, Kamer).....	209
4.1.5. Hût, Akreb, Hamel Burçları.....	210
4.2.Zaman ile İlgili Kavramlar	210
4.2.1.Zaman (Vakt, Zamâne)	210
4.2.2.Şeb, Şam, Seher	211
4.2.3.Hazan, Bahar, Kış	211
4.3.Hayvanlar	213
4.3.1.Kuşlar	213
4.3.1.1.Genel Olarak Kuş (Murg, Tayr).....	213
4.3.1.2.Kuş Çeşitleri	213
4.3.1.2.1.Tûtî.....	213
4.3.1.2.2.Bülbül (Andelîb).....	214
4.3.1.2.3.Baykuş (Bubbû, Bayku).....	215
4.3.1.2.4.Hüdhüd.....	215
4.3.1.2.5.Şahin (Bâz, Şâhbâz, Şâhin-bâz).....	215
4.3.1.2.6.Ankâ (Sîmurg)	216
4.3.1.2.7.Ördek, Kaz	217
4.3.1.2.8.Tarlan	217
4.3.1.2.9. Tavus.....	217
4.3.1.2.10. Kumru	218
4.3.1.2.11.Suna, Keklik. Tavuk	218
4.3.2.Dört Ayaklı Hayvanlar	218
4.3.2.1.At (Tevsen, Rahş, Semend)	218
4.3.2.2.Âhû.....	218

4.3.2.3.Düldül, Gülgûn, Şebdîz	219
4.3.2.4.Aslan (Şir, Zırgam), Peleng	220
4.3.2.5.Seg, Eşek.....	220
4.3.3.Sürüngenler ve Böcekler	221
4.3.3.1.Pervâne.....	221
4.3.3.2.Semender	221
4.3.3.3.Ejderha	222
4.3.3.4.Mûr.....	222
4.3.3.5. Mâr.....	223
4.4.Bitkiler	223
4.4.1.Ağaçlar	223
4.4.1.1.Servi.....	223
4.4.1.1.2.Tûbâ.....	224
4.4.2.Çiçekler	224
4.4.2.1.Gül	224
4.4.2.2.Sümbül, Sûsen, Nesteren	226
4.4.2.3.Yasemin (Semen, Yasemen)	226
4.4.2.4. Lale	226
4.4.2.5.Nergis	227
4.4.2.6.Reyhan	227
4.4.3.Meyveler	228
4.4.3.1.Elma, İncir, Kavun	228
4.4.3.2.Püste, Badem	228
4.4.4.Yiyecekler	229
4.4.4.1.Peynir, Yoğurt	229
4.4.4.2.Kebâb.....	229
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	230
SEYYİD EBU'L-KÂSİM NEBÂTÎ DİVÂNI	230
1.METİN.....	230
1.1.Kasideler	230

1.2. Gazeller	271
1.3. Rubailer	355
1.4. Koşmalar	375
1.5. Geraylılar	392
1.6. Beşlikler	406
1.7. Tecnisler	417
1.8. Müstezadlar	427
1.9. Muhammesler	449
1.10. Müseddes	452
1.11. Terci-i Bend	455
1.12. Mesnevî	489
2. NEBÂTÎ DİVÂNİ	496
3. METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL	500
SONUÇ	503
KAYNAKÇA	506

KISALTMALAR

Age: Adı geçen eser

Agy: Adı geçen yayın

B: Beşlik

C: Cilt

G: Gazel

Ge: Geraylı

K: Kaside

Ko: Koşma

Md: Müseddes

Me: Mesnevi

Mh: Muhammes

Ml: Mülemma

Ms: Müstezad

R: Rubai

s.: Sayfa

S.: Sayı

T: Tecnis

TB: Terci-i Bend

Te: Tek beyit

haz: Hazırlayan

trc: Tercüme

ÖN SÖZ

Divân şiiri, yedi yüzyıllık bir tarihe ve Azeri, Çağatay, Osmanlı olmak üzere üç sahaya yayılmış, kültür ve medeniyetimizin izlerini taşıyan sayısız eser ihtiva etmektedir. Tarih boyunca, Osmanlı sınırları içinde yaşayan şairlerimizin ötesinde, başka diyarlarda pek çok önemli simanın yetişmiş olduğunu da dikkate almak gereği vardır.

Bu çalışmanın konusu olan Seyyid Ebulkasım Nebâtî'nin, sadece klasik Azerbaycan şiirinin değil; Türk şiir tarihinin de önemli şahsiyetleri arasında olduğu, çeşitli Azerbaycan Edebiyat tarihi araştırmacıları tarafından sıkça zikredilmektedir. Eserleri çağımıza değin Kafkas, İran, Anadolu ve Orta Asya Türkleri tarafından oldukça benimsenmiş ve sevilmiş olan şairin, hem yaşadığı dönemde hem de ölümünden sonra halk arasında kazandığı şöhrete ve araştırmacılar tarafından yapılan onca değerlendirmeye rağmen, hakkında yapılan araştırmalar ve yayınların yeterli ölçüde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Nebâtî'nin edebiyat tarihindeki yeri, şiirlerinin felsefi mahiyeti, estetik yönü ve üslubu ile ilgili hususlar derinlemesine bir izaha muhtaçtır. Hayatı ve edebi şahsiyetinin tüm unsurlarıyla yeterince tetkik edilmemiş ve İran-Azerbaycan'daki haklı şöhretine rağmen, ülkemizde tanıtılmamış olması bu çalışmayı yapmamızın öncelikli sebepleri arasındadır.

Nebâtî'nin dünya görüşündeki çelişkiler, onun sadece bir mutasavvıf olarak değil, beşeri zevkleri terennüm eden ve tek bir inanca bağlı kalmayarak, çeşitli dinî akidelere zaman zaman meyletmiş bir şahsiyet olarak da incelenmesini gerektirmektedir. Bu da onun şiirinin estetik arka planına, daha derin ve geniş bir perspektiften, yeniden bakmayı zorunlu kılar.

Objektif ve detaylı bir şekilde incelenmeye gayret gösterilen şairin dünyaya bakış tarzı, öncelikle kendi şiirlerinden yola çıkılarak, en doğru şekilde ortaya konulabilecektir. Çünkü Nebâtî, hem döneminde tanık olduğu zulüm ve istibdadın hem

de kendi ruhundaki gelgitlerin etkisi ile bambaşka fikirlere ve mizaca bürünmüş; düşüncelerinde istikrarlı bir duruş sergilememiştir. Çalkantılı fikir dünyasının izlerini de, eserleri aracılığıyla, çoğu zaman çekinmeden ortaya koyan şair, Divân şiirinin kalıplaşmış ve soyut yapısından sıyrılmayı başarabilmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan Seyyid Ebu'l-Kasım Nebâtî'nin, XIX. yy'da Güney Azerbaycan'da yetişmiş; çağında ve sonraki zamanlarda iz bırakmış önemli bir şahsiyet olduğunu söylemek mümkündür. Şairin tasavvufi yönü, Nimetullâhiyye tarikatının şeyhi mevkiinde olması, âlim vasıfları, şiir dilindeki sadelik ve samimiyet de onun çokça okunan, tanınan bir şair olmasının nedenleri arasındadır. Azeri sahasında haklı bir üne sahip şairin Anadolu sahasında pek bilinmemesi ve Anadolu sahası tezkirelerinde de yer almaması sebebiyle elde ettiğimiz kaynaklar, genellikle Azeri ve İran sahalarından temin edilmiştir. Tarafımızdan yapılan çalışmalar neticesinde, Nebâtî Divânı'nın beş farklı nüshası olduğunu tespit ettik. Bu nüshalardan biri Tebriz, üçü Tahran ve biri de Bakü'de bulunmaktadır. Tebriz'deki nüsha ile Tahran'daki nüshalardan biri tamamıyla Farsça şiirlerden müteşekkildir. Bu sebeple çalışmamızda Farsça divânların dışındaki nüshalar esas alınmıştır.

Nebâtî Divânı üzerine yapılacak neşrin, hem şairi ülkemizde tanıtmaya hem de Azeri sahası şiirlerini inceleme konusunda katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Böylece, sonraki mukayeseli edebiyat çalışmalarına da kaynak teşkil edecek bir çalışma amaçlıyoruz. Bu doğrultuda Nebâtî Divânı'nın tenkitli metnini ve tahlilini toplam dört bölümde ortaya koymaya çalıştık.

Nebâtî'nin hayatı ve edebi yönünü incelenmeye çalıştığımız birinci bölümde, hem şairin kendi hayatına dair pek çok ipucu verdiği şiirlerinden hem de özellikle Azerbaycan sahasında yapılan çalışmalardan istifade ettik. Ayrıca, Nebâtî'nin şiirleri, hem kendisinden önce yaşamış, hem de çağdaşı olan ve onun eserlerinde önemli bir tesir bırakan şairlerin şiirleriyle karşılaştırıldı.

İkinci bölümde Nebâtî Divânı'ndaki şiirlerin biçimsel hususiyetleri üzerinde duruldu. Burada nazım şekilleri, ölçü ve kafiyeler incelendi ve yapılan çalışma, tablolar aracılığıyla düzenlendi.

Üçüncü bölümde, divânın içeriğini oluşturan şairin şiirsel hususiyetlerini teşkil eden unsurlardan mazmunlar incelendi. Bu mazmunları, genel bir bakış açısıyla değerlendirebilmek için, öncelikle seçilen ifadenin hangi şiirlerde kullanıldığı tespit edildi. Ele alınan kavramlar divânda din ve tasavvuf, cemiyet, insan, tabiat ve eşya şeklinde genel başlıklar altında incelendi. Söz konusu ana bölümler çeşitli alt başlıklarla detaylı olarak değerlendirildi. Bu bölümlerin tasnifinde, daha önce yapılmış çeşitli divân tahlili çalışmaları esas alındı. Böylece, şairin his ve hayal dünyasını oluşturan çeşitli kavramların sanatsal yönü ve farklı kullanım alanları şekillenmiş oldu.

Dördüncü bölümde ise, Nebâtî Divânı'nın tenkitli metni yer almaktadır. Bu bölümde divânın yazma nüshalarının tanıtımı ve Türkçe şiirleri ihtiva eden üç nüshanın karşılaştırmalı metni verilmiştir. Elimize ulaşan nüshalar içerisinde müellif hattı bir nüsha bulunmadığından istinsah tarihi en eski ve hacimce en geniş nüsha olan Tahran İslami Şura Meclis Kütüphanesi Nüshası'nı esas nüsha olarak kabul etmiş bulunuyoruz. Divândaki manzumeler; *kaside, gazel, rubai, koşma, geraylı, beşlik, tecnis, mülemma, müstezad, mesnevi, muhammes, müseddes, terci-i bent, dübeyt ve tekbeyt* şeklinde sıralandı. Her nazım biçiminde bent ve beyitler beşer beşer numaralandırıldı. Nüsha farklılıkları ve şiirlerin hangi nüshada, hangi varakta olduğu bilgisi, dipnotlarla metnin altında gösterildi. Ayrıca manzumelerin başlıkları da yine dipnotlarda verilmiş, metnin içinde yer almamıştır. Okunamayan bölümler (...?) şeklinde gösterildi. Metinde yazım birliği sağlayabilmek için, sözcüklerin günümüz Türkçesiyle söylenişi esas alınmış; divânda yer alan âyet ve hadislerin meâlleri ve âyetlerin Kur'ân'daki yerleri de eserin tahlil bölümünde dipnotlarla verildiğinden bu bölümde tekrar etme gereği duyulmamıştır.

Bu çalışmayı yaparken her konuda değerli destek ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışmanlarım Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ ve Yrd. Doç. Dr. Rahmi

TEKİN hocalarıma; sık sık bilgisine başvurduğum değerli Prof. Dr. Muhsin MACİT hocama; kaynak temini hususunda büyük yardımları olan Yrd. Doç. Dr. Cavid Qasımlı ve Prof. Dr. Heybetkulu Mustafayev'e; bu zorlu ve yoğun süreçte her daim yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

XIX. YÜZYIL AZERİ SAHASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. Nebâtî Dönemi'ndeki Tarihi, Siyasî ve Sosyal Görünüm

Her asrın edebi durumu, o asrın siyasî ve sosyal durumuna bağlı olduğundan İran'da saltanat sürmüş Kaçar Hanedanlığı ve o dönemdeki siyasî yapılanmadan söz etmek gerekmektedir. Nebâtî, İran tarihinde Kaçarlar Dönemi olarak bilinen dönemde yaşamıştır. Kaçar Hanedanlarından Feth Ali Şâh, Muhammet Şâh ve Nasuriddin Şâh dönemlerini idrak eden Nebâtî, bu üç hanedan dönemindeki pek çok siyasî ve sosyal olaya ait izleri, eserleriyle günümüze taşır.

İran coğrafyasında 1794 ile 1925 yılları arasında iktidarı elinde bulunduran Kaçarlar, kendilerinden önceki idarenin işleyiş sistemini devam ettirmekle beraber, yeni idari birimler de meydana getirmiş bir hanedanlık olarak karşımıza çıkar.¹

Kaçarlar öncesi, Safevi ve Avşar Hanedanlıkları zamanında ülkenin sınırları kuzeyden Gürcistan, Hazar Denizi ve Türkmenistan, güneyden Basra Körfezi ve Umman Denizi, doğudan Hindistan, batı ve kuzeybatıdan Osmanlı Devleti ve Ermenistan'a kadar uzanmıştır. Böylesine bir coğrafyada hüküm süren Kaçarlar, eyalet sayılarını artırmak dışında önceki hanedanlıklarinkinden farklı bir siyasî yapı ortaya koymazlar.

Kaçar dönemi idari dağılım hususu sabit değildir ve şâhların idarecilere bakış tarzı bile, idari bölünmenin sayısını etkiler. Hanedanlığın kuruluşu esnasında eyalet; vilayet ve kazalara ayrılarak yönetilmektedir.²

¹ Raymond Furon,(trc. Galib Kemalî Söylemezoğlu), İran, İstanbul, 1943, s. 153-154

² Mohammad-Reza Djalili, Thierry Kellner, İran'ın Son İki Yüzyıllık Tarihi, İstanbul ,2011, s. 13

Hükümet teşkilatında hiyerarşik olarak şâh ilk sırayı alır. Ülkenin mutlak yöneticisi ve sahibi olmasına rağmen şâh, devlet idaresinde kararları sadrazama danışarak verir. Şâhin sûfi ailelere mensup olması halk üzerindeki etkisini artırma sebeplerinden sayılırken Kaçarlar döneminde şâhin dini vasıflandırmaları ikinci planda kalmıştır.

Saray teşkilatı, Kaçar idaresi döneminde derhane adıyla anılmış, Velfaht şehzadeler, onların eşleri, sadrazam, vezirler, saray hocaları, defterdarlar ve askeri idarecileri içinde bulunduran, devletin merkezi bir kurumu konumunda olmuştur.

Kaçar dönemi ve öncesinde İran toplumu dinî işler, hükümet işleri ve üretim işleri olmak üzere üç mihver etrafında toplanır. Bu şekilde ehl-i ilim denilen sınıf, din hizmetlerinde; kılıç ve kalem ehli hükümet işlerinde; üretim ehli ise çeşitli mesleklerde ve ziraat işlerinde çalışır.³

Kaçarlar döneminde İran toplumu, millî ve mezhebî bir taassupla yaşamış; halk, geleneklerine sıkı bir bağla sarılarak Avrupa toplumundan farklı bir hayat tarzı ortaya koymuştur. Bu dönemde toplumsal rütbeler; idareciler, ruhaniler ve pazarcılar olmak üzere üç tabaka halinde şekillenmiştir. Toplumsal sıralamada şehzadeler ve saraydaki idareci kesim hâkim tabakayı oluştururken, ruhaniler de büyük bir itibarla, aynı sınıfa dâhil olmuşlardır. Esnaf, sanatkâr ve tacirlerden oluşan kesim ise, daha çok mahkûm sınıfı oluşturmaktaydı. Bu sosyal dereceler arasındaki büyük farklılıklar ise oldukça dikkat çekicidir.⁴

1.1. Kaçarlar Dönemi Dinî Siyaset

Feth Ali Şâh (1797-1834) döneminde ulema, idari hayat üzerinde etkili durumdadır. Şâh, sürekli olarak ulemanın rızasını alma gayretinde olmuş ve yine bu dönemde çok sayıda mescit yapılmış, dini kitaplar yazdırılmış, pek çok bölgeye, bilinçli

³ Yasin İpek, İran'da Kaçar Türk Hanedanlığı Babailik ve Bahailik, İstanbul, 2010, s. 78

⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Faruk Sümer, "Kaçarlar", c. 24, İstanbul 2007, s. 51-53

bir faaliyetle, âlimler yerleştirilmiştir. Ulema, idari işlere dâhil edilerek hükümetle taşra arasında aracılık görevi üstlenmiş; şâh ise, ulemanın kendi aleyhine dönmemesi için, onların rızası ve müdahalesi ile siyasetini sürdürmüştür.⁵

Bu dönemde komşu ülke Osmanlıda gerçekleşen reformlar örnek alınarak, kimi zaman yabancı eğitimcilerin desteğiyle ordu modernleştirilmeye çalışılsa da askerî alanda oldukça geri planda kaldığı söylenebilir. Kaçarlar döneminde boy başkanları tarafından ayrı ayrı yönetilen iller, özellikle ülkenin bazı bölümlerinde, denetimin gevşemesine neden olur. Bunların dışında Feth Ali Şâh dönemi, iç savaşın olmadığı ve belirli bir ekonomik refahın yaşandığı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde, orduda yenileşme çalışmaları başlamış, matbaa kurulmuş, askerî-teknik eğitim almak üzere öğrenciler Avrupa'ya gönderilmiştir. Bu durum da Avrupa'nın tanınmasını ve reform yapma gerekliliğinin gün yüzüne çıkmasını sağlar. Ayrıca yine bu dönemdeki gezgin ve diplomatların sayısındaki artış da dikkat çekicidir.⁶

Feth Ali Şâh döneminde, Osmanlılarla olan savaşın ve Rus gücünün yükselişi sırasında yapılan savaşlardan alınan yenilgilerin oldukça yıkıcı olduğu görülmektedir. Bu savaşların ardından imzalanan Gürcistan anlaşması, İran'ın Kafkas eyaletlerinin çoğunu kaybetmesine neden olur. Ayrıca, yapılan antlaşmalar sonunda Rus tacirlere tanınan imtiyazlar, İran halkı üzerinde büyük rahatsızlıklara yol açar. Kaybedilen topraklar ve baş gösteren ekonomik sıkıntılar da Kaçarlara karşı halkı oldukça olumsuz yönden etkiler.

Feth Ali Şâh'tan sonra gelen Muhammet Şâh (1834-1848) döneminde ulemanın hükümetle olan ilişkileri devam etmiş; ancak önceki döneme göre az da olsa kısıtlanmıştır. Muhammet Şâh'ın sahip olduğu sūfiyane inanç ve devletin resmi mezhebi dışında benimsenen sūfilîğin, Şîî ulema tarafından hoş karşılanmaması üzerine ortaya çıkan isyanlar ve sonrasındaki olaylar büyümeden yatıştırılır. Bu dönemde İngiltere ile ticaret antlaşmaları imzalanarak Avrupa ülkeleri ile bağlar kurulmaya çalışılmıştır.

⁵ İpek, a.g.e, s. 24-113

⁶ Djalili, Kellner, a.g.e, s. 15-16

Ancak bu ilişkiler Fransız okullarının kurulmasını sağlayan kültürel faaliyetler dışında başarısız kabul edilmektedir.⁷

Muhammet Şâh'ın ölümünden sonra tahta çıkan Nasuriddin Şâh(1848-1896)'ın dönemi ise, isyanların ve meşrutiyet inkılâbının ortaya çıktığı; ayrıca ulema ile onların karşıtlarının güç mücadelelerinin şiddetlenerek devam ettiği bir dönemdir. Ancak, bu dönemdeki Batılılaşma gayretleri ve saray-ulema çatışmaları sarayın lehine dönmeye başlar. Hükümetin batılılaşma girişimlerini, İngiltere'nin desteğini alarak, zulme varan uygulamalarla benimsetmeye çalışması, ulemanın ıslahatlara direnmesi ile sonuçlanır. Böylece ulema, değişimin önünde büyük bir engel konumuna gelir ve sonrasında Tahran'da başlayan isyanlar diğer şehirlere de sıçrar. Sonuç olarak, ulemanın idaredeki etkisinin iyice artmasıyla, devlet işlerindeki çatışmalar da gün geçtikçe şiddetlenir.⁸

Nasuriddin Şâh döneminin en önemli olaylarından biri Babaîlik hareketinin ortaya çıkmasıdır. 1844'te Mirza Ali Muhammet Nurî adında bir Hurufî, Mehdilik iddiasıyla büyük bir kalabalığı etrafına toplamış ve idamına kadar geçen altı yıllık bir sürede iç karışıklıklara sebebiyet vermiştir.⁹ Nasuriddin Şâh, başta ulema ile iyi ilişkiler kursa da İngiltere'nin baskısını artırması neticesinde onların nüfuzunu kısıtlamaya çalışır. Böylece de çatışmalar artarak devam eder. Daha sonraları ise, içteki tepkilere rağmen ulema, devletin dış güçlerle mücadelesine destek vererek yardımlarda bulunur. Ancak Mirza Hüseyin Han'ın sadrazamlığa gelip idarî ıslahatlara girişmesi ile dengeler tekrar bozulmaya başlar. Halka yüklenen ağır vergiler, alınan borçların günlük masraflara harcanması da düşmanlığı artıran etkenlerdendir. Ulemanın halka destek vermesiyle de devlet ve ulema karşı karşıya gelir. Sonuçta, parasızlık ve maddi sıkıntılardan etkilenen tüccar kesiminin halkı ve ulemayı desteklemesi ile meşrutiyetin ilk adımları atılmaya başlanır.¹⁰

⁷Djalili, Kellner, a.g.e, s. 21-22

⁸Yılmaz Karadeniz, Kaçarlar Döneminde İran(1795-1925) İdarî, Askerî, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, İstanbul 2013, s.116

⁹Yılmaz Karadeniz, İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1725-1925), İstanbul, 2006, s. 174-178

¹⁰ Karadeniz, Kaçarlar Döneminde İran(1795-1925), s.118-130

Mirza Hüseyin Han'dan sonra sadrazamlığa getirilen Abdülhüseyin Mirza da ulemaya karşı bir siyaset izlemiştir. Bu dönemde iyice şiddetlenen ekonomik sıkıntılar da muhalefetin tepkilerini iyice artırdığından, Sadrazam Eminisultan durumu kurtarmak için Panislamizm'i ilan edip 1900-1903 yılları arasında muhalif tepkileri azaltmaya çalışır.

1.2. Kültürel Siyaset

Kaçarlar dönemi kültür ve sanat açısından İran için bir geçiş dönemi kabul edilir.1803- 1813 yılları arasında süren Rus-İran savaşları sırasında alınan ağır mağlubiyetler neticesinde dönemin şâhı Abbas Mirza, düzenli ve donanımlı orduların oluşturulması için ıslahatların orduda başlatılması kararını alır. Bunun üzerine İranlı askerî öğrenciler, Avrupa'ya eğitim amacıyla gönderilir. Abbas Mirza'dan sonra da bu girişim devam eder. Daha sonraları Avrupa'da eğitim görme fikri varlıklı ailelerin çocuklarını İngiltere ve Fransa gibi ülkelere göndermeleriyle yaygınlaşır.¹¹

Eğitim için Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin yanı sıra, kalanların da iyi birer eğitim almaları için yeni okullar açılmaya başlanır. Özellikle Sadrazam Emir-i Kebir tarafından kurulan Darü'l-fünûn medresesi kültür hayatında önemli bir role sahiptir.

Kaçar döneminin en önemli kültürel icraatlarından sayılan tercüme faaliyetleri Şehzade Abbas Mirza ile sadrazamı Mirza Buzung Ferahanî döneminde başlamış; getirilen baskı ustalarıyla Tahran ve Tebriz'de matbaa kurulmuş, yabancı kitapların tercüme faaliyetlerine girişilmiştir. Böylece askerî, tarihî, felsefî ve edebî pek çok eserin Farsçaya tercüme edilerek halkın istifadesine sunulduğu görülür. Böylelikle, Batı eserlerinden yapılan tercüme, önemli eserlerin okunmasını sağlayarak kültürü canlandırmıştır. Ayrıca fikrî zenginliğin artmasıyla da yeni düşüncelere açık bir ortam oluşmaya başlar.

¹¹ Djalili, Kellner, age, s. 20-35

1.3. Toplumsal Olaylar

Nasuriddin Şâh zamanında Avrupalılara verilen tütün imtiyazları toplumda, özellikle de esnaf kesim arasında büyük tepkilere yol açar. Kumarhanelerin açılması ve başlayan misyonerlik faaliyetleriyle birlikte de halk oldukça rahatsız olur ve çeşitli gösteriler yapılmaya başlanır. Tepkilerin sistematik hale getirilmesiyle de en fazla tütün üreten Şiraz'da iç karışıklıklar görülür. Buradan Tebriz'e yayılan isyan ve halkın kararlı tutumları neticesinde, imtiyazların ortadan kaldırılması fikri iyice benimsenir. Ardından halkın ulaştığı zafer, meşrutiyet isteklerinin de ön plana çıkmasını sağlar.¹²

Nasuriddin Şâh'ın yabancılara verdiği imtiyazlar ve İngiltere'nin sistemli bir şekilde devleti yıpratma çalışmaları sonucunda iç karışıklıklar arttığından sonunda ulemanın da etkisiyle meşrutiyet ilan edilir. Ancak, İran halkının siyasî ve ekonomik sıkıntılardan kurtuluş çaresi olarak gördüğü meşrutiyet, siyasal demokrasi şekline dönüşmediğinden halkın tamamı tarafından benimsenmez. Sonuç olarak; Kaçar Devleti, bu dönemde gerçekleştirdiği büyük değişikliklerle modern bir devlet olma yolunda ilerlemiş, bunda Osmanlının Tanzimat Hareketlerini örnek alması büyük rol oynamıştır.¹³

2. XIX. Asır Azeri Edebiyatı

18. yüzyılın sonunda Azerbaycan; siyasî, ekonomik ve kültürel anlamda oldukça karışık ve bunalımlı bir döneminde yaşamıştır. Safevi ve Avşar egemenliğinin ardından İran'da ortaya çıkan iç savaş sonucunda Azerbaycan; plansız, kendi aralarında çatışmalar yaşayan feodal devletlere bölünmüş, bu siyasî parçalanma her alanda olduğu gibi kültürel alanda da gerilemelere yol açmıştır.¹⁴

¹²Karadeniz, İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı, s. 243-250

¹³ Sümer,a.g.y,s. 53

¹⁴ <http://azerbaycan.dilededebiyat.net/1920-ye-kadar-azerbaycan-edebiyati>

19. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın, İran'da hüküm süren Kaçarlar ve Rusya arasında paylaşılması neticesinde Azeri edebiyatı iki kola ayrılır; ancak Azerbaycan'da, farklı iki kültür ve medeniyetin etkisinde kalmış olmasına rağmen; aynı tarih, gelenek-göreneklere sahip olan halk için bu durum, şekli bir bölünmüşlükten öteye geçmez. Her daim iletişim ve etkileşim halinde olan halk, farklı bölgelerde farklı kültürel değişimler gösterse de temelde birbirini takip eden ve besleyen toplumsal, sanatsal anlayışlardan söz etmek mümkündür. Bu sebeple Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan olarak ayrılan bu iki kesimde meydana gelen edebî gelişmeleri birlikte ele almak daha doğru olacaktır.¹⁵

Kuzey Azerbaycan'daki edebiyat, Rus sömürsü ve kültürel baskılarına tepki olarak yetişen aydın neslin bilinçli faaliyetleriyle, kültürel sahada bir ilerleme ve gelişme imkânı yakalar. Üniversitelerdeki çalışmalar, millî okulların kurulması ve gelişen milli edebiyatla birlikte bir milli şuur da gelişmeye başlar. Edebiyatın konuları genişler, toplumsal mazmunlar sayıca artar.¹⁶

Modern tarzdaki Azeri edebiyatının temellerinin atılması, Rus ve Azeri okullarında yetişen gençlerin etkisiyle olmuştur. Bu dönemde, toplumsal ve dini açıdan ıslahat faaliyetlerinde bulunan ve eserler veren kişilere Azeri Türkçesinde aydınlanma çağı münevverleri anlamında “maarifçiler” denilmektedir. Bu kuşak, hurafelere, eski hayat görüşüne ve cehalete karşı mücadele etmiş; birçok sahada eser vermiş “ansiklopedist” şahsiyetlerdir. Türkiye'deki yenilikçi aydınların ve Rusya'daki ‘Dekabrist’lerin büyük ölçüde tesirinin hissedildiği Azeri maarifçilerin, 1828'de çarlığa karşı yaptıkları ayaklanma bastırılmış; büyük bir çoğunluğu idam veya sürgün cezasına çarptırılmış olsalar da Batı Avrupa edebiyatını Kafkas'lara taşımada büyük rolleri olmuştur. Milliyetçi ve halkçı görüşleri, onları halkın bilinçlendirilmesi faaliyetlerine taşımaktadır. Böylece kurulan yeni Azeri edebiyatı, bu faaliyetlerin devamı niteliği taşıması yönüyle önemlidir.¹⁷

¹⁵ Ali Kafkasyalı, İran Türk Edebiyatı Antoloisi, 3 Cilt, , Erzurum 2002, s. 19

¹⁶ Zaman Askerli, XIX Asr Azərbaycan Şeri Antologiyası, , Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s. 4-5

¹⁷ Yavuz Akpınar, Azeri Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul 1994, s. 36-37

Diğer taraftan İran'ın egemenliğinde olan Güney Azerbaycan'da ise, tek din, tek dil ve tek İran sloganları altında, milli hisler her vesileyle bastırılır. Böylece bu bölgedeki edebiyat, klasik gelenekler içinde sönükleşerek, bir taklit ve nazire edebiyatı halini alır. Bu tutumla, özellikle Güney'de klasik edebiyatta, Fuzûlî gibi büyük sanatkârlar taklit ediliyor ve nazireler sıkça kaleme alınıyorken; halk edebiyatı cephesinde ise, önemli gelişmeler dikkat çekmektedir. Bu dönemde âşıklar, aruz ve klasik edebiyat nazım şekilleri ile eserler verirken, divân şairleri de heceyi kullanarak koşma, geraylı gibi halk şiiri türlerinde şiirler ortaya koyarlar. Medrese eğitimi almış, Fars şiirini iyi bilen aydınların âşık tarzı şiirine ait nazım şekilleriyle yazmış olmalarının, halk şiirine katkı sağladığı ve âşık şiirinin ufkunu açtığı söylenebilir. Böylece sözlü edebiyat ve klasik edebiyat iç içe girmiş; klasik edebiyata bir yandan Osmanlı, diğer yandan da İran edebiyatı etki etmeye devam etmiştir.¹⁸ Bu sebeple İran edebiyat tarihine konumuz bağlamında, kısaca bir göz atmak yerinde olacaktır.

İran edebiyat tarihine bakıldığında hemen her asırda edebiyat hamilerinin padişah, emir ve komutanlar olduğu görülür. Çünkü, şiir onların sıfatlarını gösterip fatihlik ve ülke yönetimlerini açıklamakta iyi bir tebliğ aracı konumundadır. Bu hususta Banu Nusret'in yorumu şöyledir. “*Şurası açıktır ki ne zaman bir meta satışa çıkarılsa alıcının onu tanıyıp layık gördüğü kıymeti ödediği müddetçe onun pazarı canlılık kazanır. O halde şiir pazarının revaç ve parlaklığı da her devrede şiir alıcıları olan padişah ve büyük kimselerin şöhret, güç ve istidatlarına bağlı olmuştur.*”¹⁹ Gazneliler devrinde ünlü şairlerin ortaya çıkışı, hanedanın edebiyata ilgisi sebebiyledir. Onlar şiiri hem seviyor hem de bir propaganda aracı olarak kullanıyorlardı. Sonraki Safeviler döneminde ise edebiyatın diğer asırlardaki kadar revaç bulmamasının nedeni, hanedanın dinî işlere aşırı ilgi duyup şiir ve edebiyatla uğraşmamasıdır. Kaçarlar döneminde ise, her ne kadar siyaset ve ülke yönetimi açısından sıkıntılar yaşansa da ortaya çıkan edebi değişim süreci, devrin önemli şair ve yazarların varlığı sanatın canlılığını sağlama açısından önemli olmuştur. Yine bu dönemde, 12. yüzyıldaki şairlere özenilip onların

¹⁸ Akpınar, age, s.43-45

¹⁹ Banu Nusret Tecrübekar, İran Edebiyatında Şiir Kaçarlar Dönemi, (Çev: Mehmet Kanar), İnsan yayımları, İstanbul 1995, s. 29

şairlerinin taklit edildiği görülür. Mazmun ve içerik yönünden birtakım değişikliklerin dışında geriye dönüş başlamış ve bu akıma da “geriye dönüş” anlamına gelen “bâzgeşt” akımı adı verilmiştir.²⁰

Azeri sahasında, halk edebiyatı nazım şekilleri, uzunca bir süreden beri yazılı edebiyata geçmiş olsa da 16-18. yüzyıllarda nazım şekilleri ve ifade özelliklerinin etkisini gittikçe artırdığı söylenebilir. Bununla beraber, 19. asırda divân edebiyatı da kendi geleneklerini sürdüren, canlı ve güçlü bir edebiyat olarak karşımıza çıkar. Özellikle gazel, bu asrın sonlarına doğru konu ve dil açısından değişime uğrasa da varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başarır. Yine bu dönemde, klasik sanatın kurallarına ve Firdevsî, Nizamî, Hakanî, Sadî, Fuzûlî, Hâfız, Hayyam, Nesîmî gibi büyük sanatkârların eserlerine sıklıkla müracaat edildiği de belirtilmelidir.²¹

Yeni edebiyat anlayışı, Kuzey Azerbaycan’a nispetle Güney Azerbaycan’da çok daha yavaş bir biçimde ortaya çıkar. Bu dönem şiirlerinde, geleneksel şiir anlayışı ve konuların yanı sıra zamana uygun olarak belirginleşen gerçek duyguların, kişisel düşüncelerin gerçek hayat anlayışının izleri de görülmektedir. Bu hususta Y. Akpınar’ın değerlendirmeleri şöyledir: “*Tasvir edilen sevgili artık muhayyel bir varlık değil, kanlı-canlı gerçek bir insandır. Devrandan şikâyet, gittikçe gerçekçi bir anlayışa bürünerek içtimaî, siyasî bir mahiyet kazanır.*”²²

19. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı, Kuzey Azerbaycan Rus hâkimiyetine geçtikten sonra Rus edebiyatından da yararlanmıştır. Bu dönem yazarlarının büyük bir kısmı Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanı sıra Rusça ve Batı dillerinden birini öğrenmiş; dönemlerine göre iyi bir eğitim görmüşlerdi. Yine bu dönem şairlerinin en önemli özelliklerinden biri de, her şairin ana dilinin yanında Farsçayı da kullanmış olmasıdır. Bunun sebebi ise Muhsin Macit’in ifade ettiği şekliyle şöyledir: “*Azeri sahasında edebi muhitler, Osmanlıda olduğu gibi saray çevresinde oluşmamıştır. Ayrıca birlikte*

²⁰ Tecrübekar, age, s. 31

²¹ Akpınar, age, s. 39-41

²² Akpınar, age, s. 42

yaşadıkları halde saray çevrelerinde Fars şairlerinin gördüğü itibar pek çok 'iki dilli' Türk şairini Türkçe şiirlerinde şifahi üsluba yönlendirmiştir."²³

18. yüzyılda, Vâkıf ekolünün ve âşık edebiyatının etkisiyle ortaya çıkan halk şiiri üslubu, edebiyatın halkla bütünleşmesine imkân sağlar. Bu üslubun bir sonucu olarak eserlerde ritmi sağlayan unsurlar, cinas ve kalb gibi sanatlar sıkça kullanılmış; konuşma dilinin hususiyetleri yazı diline aktarılmıştır. Sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte, halkın içinde yaşanan değişim, edebiyatı da yeni bir tarza mecbur kılar.

19. yüzyılın ilk yarısında, önemli sanat adamlarından sayılan Abbaskulu Ağa Bakınahov Gudsî Mirza Şefî Vezeh'in edebiyatın yenileştirilmesi çalışmalarına rağmen kültür ve edebiyatta yeni bir devrin başladığını söylemek güçtür. Asıl modernleşme, Mirze Fetheli Ahundzade edebî faaliyetlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Mirze Fetheli, klasik Azerbaycan edebiyatını yeni mazmun ve biçimlerle donatmış; ardından gelen pek çok şair de onun açtığı yolda millî-realist bir edebiyatın ilk örneklerini ortaya koymuşlardır. Feth Ali Ahundzade takipçileri ile başlayan halkçılık akımına bağlı genişçe bir grup olan şairler, özellikle nesir türlerinde halkın hayatından alınan konuları halk dili ile yazarlar. Ancak, İran'ın etkisi altında Farsçadan birçok unsur almış dil, Farsça bilen yazarlar sebebiyle Türkçeden çok Farsçaya benzeyen bozuk ve karışık bir dil halini alır.²⁴

16. yüzyıldan itibaren müstakil bir yolculuk geçiren Azeri edebiyatı, Fars edebiyatı ile rekabete girişmiş olmasına rağmen, onun etkisinden kurtulamadığından daima ikinci planda kalmıştır. Bu sebeple nesir, tıpkı Osmanlı sahasında olduğu gibi bu sahada da gelişemez. Bazı didaktik eserler, tercüme ve Kerbela olayını anlatan taziyelerde okunan nesir parçaları bulunsa da bunların sayısı oldukça sınırlı kalır. Bu durum da Azeri edebiyatını, nesir türlerini içeren geniş bir edebiyat olmaktan çıkarıp

²³ Muhsin Macit, "Azeri Sahası Türk Edebiyatı (XIII-XIX. yüzyıl)", Türk Edebiyatı Tarihi, c.2, İstanbul, 2006, s. 227

²⁴ M. Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları 2, İstanbul 1989, s. 29

nazım edebiyatı çerçevesine yerleştirir.²⁵ Eserler, genellikle Azeri şair ve yazarları tarafından geniş halk kitlelerini ilgilendiren dini konular dışında çoğunlukla yine Farsça olarak kaleme alınır.

Sade dil ve anlaşılır mazmunlar ile ortaya çıkan âşık şiiri ile divân şiirinin harmanı olan halk şiirinin 19. asır boyunca önemli bir gelişme göstermesi sebebiyle, bu iki farklı üslubun birbiriyle kaynaşması sonucu, tek bir Azerbaycan edebiyatının gelişimi mümkün olur. Âşık Eleşker, Âşık Ali, Âşık Mûsâ gibi sanatçıların gerek Rusya'nın Türk bölgelerinde gerek İran'da gerekse de Osmanlı topraklarında yapmış oldukları geziler, tesirlerinin yayılmasında önemli rol oynar. Onların önderliğinde halk şiiri bir yandan, lirik-samimi şahsi konuları, diğer yandan halkın hayatını, günlük mücadeleyi işleme yönüyle dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu değişiklikler, edebiyatın halka yaklaştırılması ile biçim ve mazmun açısından yenileşme, edebiyatı seçkincilikten kurtaran faktörler olarak kabul edilir.²⁶ Azeri edebiyatının Osmanlı edebiyatına kıyasla en zengin ve güçlü yönü olarak kabul edilen halk şiiri, göçebe âşıkların İran kültürünün hâkim olduğu sahalara yerleştikten sonra bile, kendi gelenek ve edebiyatlarını muhafaza etmeleri sonucunda, divân şairlerini de bu tarza yönelmeye bir nevi mecbur kılar.²⁷

Sonuç olarak, tüm Azerbaycan edebi dönemleri içinde sanatçılar ve eserler yönüyle en zengin ve verimli dönem kabul edilen 19. Asırda, bir yandan çağdaş dünyanın gereklerini yerine getiren, diğer taraftan da geleneksel yapıyı koruyan bir edebiyatın ortaya çıktığı söylenebilir. Bu hususiyetler de âşık şiiri üslubunda yazan divan şairlerinin halk arasında kendilerine bir yer bularak sevimlerine ve şiirlerinin ezberlenmesine imkân sunmuştur.²⁸

²⁵ Köprülü, age, s. 61

²⁶ <http://azerbaycan.diledebiyat.net/1920-ye-kadar-azerbaycan-edebiyati>

²⁷ Köprülü, age, s. 30

²⁸ <http://azerbaycan.diledebiyat.net/1920-ye-kadar-azerbaycan-edebiyati>

BİRİNCİ BÖLÜM

1.NEBÂTÎ'NİN HAYATI (1812?- 1873?)

1.1.Adı, Doğduğu Yer

19. yüzyıl Azeri edebiyatının önemli simalarından olan şairin asıl adı Ebu'l-Kasım'dır. Seyyid Ebulkasım Nebâtî'nin, Güney Azerbaycan'ın Karacadağ bölgesine bağlı, Dizmar'ın Üştibin yahut Üçdübin Kasabası'nda dünyaya geldiği düşünülmektedir.²⁹ Şairin gerek Üştibin redifli kasidesindeki söyleyiş, gerekse de hayat hikayesi, onun Karacadağ bölgesine bağlı Üştibin şehrinden olduğunu gösteren işaretler taşır.

Üştibin, Araz Çayı üzerine kurulmuş bir köydür. Köy halkı geçimini eski dönemlerden bu yana tarım ve hayvancılıkla sağlamışlardır. Karacadağ, İran Devleti sınırları içinde ve Mugan sahrasına yakın bir konumdadır. Feridun Bey Köçerli, o coğrafyayı şöyle tarif eder: *“Bu Karyani ab u havası mutedil ve toprağı münbittir. Ahalisi selamet ve kâr-güzâr olduğu için müreffah hal yaşayırlar. Velî zamanenin iktizasından bî-haber ve ilmden bî-haberdirler. Nice ki devlet-i aliyyenin riayetleri ve rençberleri tamamen bu hal üzre yaşamaktadırlar.”*³⁰

Bu hususta çeşitli araştırmacıların değerlendirmeleri şöyledir:

Behlül Behçet şairin doğduğu yerin tesbiti bahsinde, kışları Mugan Yaylası'nda yazları ise Karacadağ ve Karacadağ yaylalarında geçiren Nebâtî'nin Üştibin'de doğmuş olamayacağını, *“darü'l-eman”* adını verdiği Üştibin'e, Türkmençay üzerinden geçip yerleştiğini söyler. Asıl memleketi olan Mugan'a, Türkmençay Antlaşması'nın ardından gidemeyen şairin, Karacağ'da daimi olarak kalıp Üştibin'de bulunduğunu, şiirlerden

²⁹ Muhammet Ali Terbiyet, Danişmendân-ı Azerbaycan, Azemeşr, Bakü, 1987, s. 244

³⁰ Feridun Bey Köçerli, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, c.1, II. bölüm, Elm Neşriyatı, Bakü 1978, s. 533

Üştibin'e beş günlük konuk olarak geldiğinin ve sonradan oraya "darü'l-eman" diyip sığındığının anlaşılabilceğini belirtir. Yani, Behlül Behçet'e göre Üştibin, onun asıl yurdu değildir; tarihi olaylar neticesinde oluşan zorunluluklar neticesinde orada kalmıştır.³¹ Bu fikrini Behçet aşağıdaki beyitle desteklemeye çalışır:

*Bir konağ-nişbet Nebâtî sende beş gün egleşip
Hürmetin sahlâ ki o bir Hançobândır Üştibîn*

9.K/ 16

Bu beyit ve Behlül Behçet'in yukarıda belirtilen yorumu hakkında Ebul-fazl Hüseyini ise şunları söyler: "Bu fikirde belki de bir hakikat vardır. Lakin şairin eserlerinden ma'lum olur ki onun vatanı Üştibin'dir. Behçet'in getirdiği yekana delil verilen beytin birinci mısrasındaki 'beş gün' ve 'konar' ifadeleridir. Aslında ise burada şair, özünün umumiyetle dünyada beş günlük konak olduğunu söylüyor."³² Bu görüşü ispatlamak için de şairin aşağıdaki beyitlerini örnek göstermekte ve özellikle Farsça şiirlerinde, Karadağ ve onun köy ve obalarını ayrı ayrı kaleme aldığını ifade etmektedir:

*Bilmenem secî' nedir kâfiyeni anlamazam
Ey Karadağlıyım ver mana hurmâ hurmâ*

1.K/13

Ve:

*Kınama çoğ da onu aşlı Karadâğlıdır
Gördü incîri der ey budu alma alma*

1.K /33

Refika Hemzeyeva da yine Ebulfazl Hüseyin'e katıldığını, Behlül Behçet'in söz konusu iddasının asılsız olduğunu söyler ve "Bunca bu fikir esassızdır. Çünkü Nebâtî, birçok eserlerinde deinki özünün, hatta neslinin de Karadağlı olduğunu bildirmiştir."

³¹ Behlül Behçet, Nebâtî, Ebulkasım, Bakü 1935, Azerneşr, s. 12

³² Ebul-Fazl Hüseyini, Nebâtî, Eserleri, Mukaddime, Azerbaycan Bilimler Akademisi Neşriyatı, Bakü 1968, s.6

ifadesinin ardından daha önce vermiş olduğumuz Karadağ'la ilgili beyitleri ve başka Farsça yazdığı beyit örneklerini zikrederek, şairin Karadağlı olduğunu belirtir. Bu görüş, F. Bey Köçerli ve Selman Mümtaz gibi araştırmacılar tarafından da tasdik edilmiştir. Ayrıca Hemzeyeva'ya göre şair, ömrünün çok büyük bir bölümünü de orada geçirmiş, eserlerini orda yazmıştır.³³

Feyzulla Kasımzade ise, şairin Muganlı olmasını tasdik edecek herhangi bir belgenin bulunmadığını söyleyip şiirlerinden yola çıkarak Üştibin'e sonradan gelip yaşadığını ve aslen Karadağlı olduğunu gösteren şu beyitlere yer vermektedir.³⁴

Teftîş ede bir kimse ki bu 'âşık-ı 'ürÿân
Sâkin döne yerde
Gel Üştibîne tîh üzümü nâr-ı duşâbı
At tâ kapıya kabı

9.Ms/ 17

Bîsütûn dağına git ordadu Şîrîn Şîrîn
Üştibîn bâğına gel burdadu Selmâ Selmâ

1.K/6

1.2.Doğum Tarihi, Ailesi:

Nebâtî'nin doğum tarihi kesin değildir. Bununla beraber, genel olarak, hicri XIII. yüzyılın ortaları yani, 19. yüzyılın başlarında, 1812-1813 yıllarında dünyaya geldiğini tahmin etmekteyiz. Ancak, Mugan bölgesinde geçirilen hoş günlerin hasretiyle yazdığı:

Çoyunu yüz eyledim bu çölde kışlağ etmenem
Zînnet-i mülk-i Muğân Ultânı gözler gözlerim

8.K/ 21

³³ Refika Hemzeyeva, Seyid Ebulkasım Nebati, Bakü, 1992, s. 23

³⁴ Feyzulla Kasımzade, "Seyid Ebulkasım Nebati", 19. Asr Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, Azerbaycan SSREA Haberleri, no:11 1,Bakü 1975, s 356

beytinden yola çıkan Ebulfazl Hüseyini, Türkençay anlaşmasının imzalandığı 1828 tarihinde Nebâtî'nin 16 yaşında olduğunu ve bu yaşta halk arasında tanınmanın mümkün olamayacağını belirtir ve bu sebeple onun 1812 yılından daha evvel 1800'den de önce dünyaya gelmiş olmasının daha olası olduğunu söyler.³⁵

Selman Mümtaz ise, Behlül Behçet ve Feridun Bey Köçerli gibi araştırmacıların Nebâtî'nin doğum tarihiyle ilgili bu iddialarının neye göre ifade edildiğinin belli olmadığını, Feridun Bey Köçerli'nin “ *Seyid Ebulkasım tevellüd edipdir tarih-i hicriyyenin 13. asrının ibtidasında, Nasıreddin Şâhın atası Muhammed Şâhın zaman-ı saltanatında...*”³⁶ şeklinde verdiği bilgi üzerine, 13. asrın başlangıcı ile Muhammet Şâh devri arasında elli yıldan çok bir zaman dilimi olduğunu belirtir. Burada Muhammet Şâh'ı dikkate almayarak, Nebâtî'nin doğumunun hicri 13. asrın başları kabul edilse de yine bu tarih, miladi 18. asrın sonlarına denk geldiğinden, 1812 yılında doğumunun mümkün olamayacağını söyler. Yine, Muhammet Şâh'ın tahta çıktığı 1250-1262 yıllarının Nebâtî'nin doğum tarihi olarak esas alınması durumunda bile bu tarihin 1835-1848 yıllarına tekabül edeceğini ifade eder.³⁷

M. Osmanoğlu, Nebâtî'nin 1800 yılında dünyaya geldiğini ifade etmektedir. Kaçar hükümdarı Muhammet Şâh'a yazmış olduğu medhiyelerin, Nebâtî'nin Muhammet Şâh'ın muasırı olduğu fikrini güçlendirdiğini belirtir.³⁸

Kimdi bu taht-nîşîn şallî ‘alâ nâm-ı Hudâ

Tâc-ı hûrşîd Muhammet şeh-i vâlâ görünür

3.K/ 10

Nebâtî'nin soyu, çok eski devirlerden beri Arabistan'da, İran'da ve Azerbaycan'da geniş bölgelere yayılmış Nebâtîler zümresidir. Ailesinin soy ağacı, Hz. Peygamber'e kadar ulaşır. Annesinin Seydalardan olduğu bilinmektedir. Seyyidler, toplumsal köken ve durum itibarıyla o dönemde Müslümanlar arasında çeşitli

³⁵ Hüseyini, a.g.e, s.12

³⁶ Köçerli, a.g.e, s. 540

³⁷ Selman Mümtaz, Azerbaycan Edebiyatının Kaynakları, Milli Kütüphane, Bakü 2006, s. 411

³⁸ Meti Osmanoğlu, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, "Seyid Ebulkasım Nebati", c.4, Bakü, 2011, s. 218

imtiyazlara sahiptirler. Onlar, halk arasında Arap menşeli sayılmışlar ve din propagandası ile meşgul olmuşlardır.³⁹

Meydân-ı ‘aşk içre segirttim atı
Musaḥḥar eyledim Rûm u Herâtı
Muḥterem oğluyam adım Nebâtî
Zâtımız Hâşimî neslimiz ‘Arab

1.Ko/ 5

Nebâtî, bu beyitten de anlaşılacağı üzere neslinin Arap olduğunu söylemektedir. Ancak, Feyzulla Kasımzade, seyitlerin Peygamber soyundan geldiği fikrinin, halk arasında itibar sebebi olması neticesinde Nebâtî'nin bunu söylediğini, aslında Arap olmadığını belirtir.⁴⁰ Kendisi de pek çok mısrasında “Haşimîlik ve “Arap”lığı reddederek, kendisinin Türk, dilinin Türkçe olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Beççe-i Türkem dilim Türkî kelâmım hicv-i mecv
Ḥançobânî cân alan cân cânı gözler gözlerim

8.K/ 20

Ancak bazı beyitlerde Haşimî olmakla övüdüğü de dikkati çeker:

Hâşimîyem vâriş-i fahrü'l-keâm
Bizlere bu şîve-i âbâ imiş

7. K/55

Nebâtî'nin babası olan Muhterem lakaplı Seyyid Mir Yahya, bir din âlimi aynı zamanda da şairdir.⁴¹ Üştibin'de, yakın yerleşkelerde dervişlik ederek çeşitli İslamî öğretileri yaymaya çalışmıştır. Şair bir şiirinde şöyle söyler:

³⁹ Behçet, a.g.e, s. 6

⁴⁰ Kasımzade, a.g.y, s. 355

⁴¹ <http://ali-shamil.tr.gg>

Meydân-ı ‘aşk içre segirttim atı
Musahhar eyledim Rûm u Herâtı
Muhterem oğluyam adım Nebâtî
Zâtımız Haşimî neslimiz ‘Arab

1.Ko/ 5

Nebâtî'nin çocukluğu Üştibin'de ve Karacadağ'da geçer. O, ilk eğitimini babasından alıp klasik şiir kültürünü, Hâfız şiirlerindeki yaratıcılığı ve tasavvuf akidelerini küçük yaştan itibaren öğrenerek büyümüştür. Daha sonra Erdebil'de, Nasir Ali Şâh Erdebilî'nin müridi olmuş ve Tebriz ilmiyye hocalarından da dersler almıştır.⁴² Küçük yaşlarında babasına öykünerek kalenderlik yolunu seçtiğinden, Azerbaycan'ın pek çok yerini yürüyerek dolaşır. Babası ile çıktığı bu seyahatlerde şiirle tanışarak, yüzlerce mısra dinleyip onları ezberler.⁴³ Şiirlerindeki işaretlerden onun Karabağ'da, Tebriz'de, Horasan'da, Askeran, Agdam, Lengeran gibi mekânlarda bulunduğu ve bu yerlerdeki sosyal ve kültürel hayatın içinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Görmüşem men ‘Askerânı Karçanı Ağdâmları
Onların yanında bir sultân u hândır Üştibîn

9.K/ 3

Birbiri üstünde damlar yağşi ‘âlî köşkler
Pes dersin Lengerân yâ Salyândır Üştibîn

9.K/ 4

1.3. Mesleği:

Nebâtî'nin babasının ve çocuklarının “Mir” lakabı ile anılması onların seyit olmasına işaret eden unsurlardan biridir. Ancak o, diğer seyitler gibi yaşamamış,

⁴² Hüseyin Düzgün, Hakim Seyyid Ebulkasım Nebati Türkçe Divanı, Ahter Neşriyatı, Tebriz-İran, 2006, s. 44

⁴³ Şamil, a.g.y, s. 2

Üştibin'e yerleştikten sonra halkın arasına karışarak, öncelikle hayvancılıkla daha sonra da tarımla meşgul olmuştur.⁴⁴

Nebâtî, esas itibariyl hayvancılıkla geçimini sağlar. Bunu kendi şiirlerindeki şu ifadelerden anlamak mümkündür:

Qoyunu yüz eyledim bu çölde kışlaq etmenem

Zinnet-i mülk-i Muğân Ultânı gözler gözlerim

8.K/ 21

Kışkırık çalıp çekip hey hây hû hû dem-be-dem

Aq kemer dergec teylezmânı gözler gözlerim⁴⁵

8.K/ 22

Bâsar et hâma ne gitdi hani kışkırak şadâsı

Ne gelipdi Hañçobâna ki bu kış Muğâna gelmez

7.G/ 13

Selman Mümtaz ise, Nebâtî'nin hayvancılıkla meşgul olmadığı iddiasındadır ve şairin kullanmış olduğu mahlaslardan olan Hañçobânî mahlasını da, meslekle ilgili olarak seçilmemiş; geçmişten günümüze Azerbaycan'da yaşayan bir kabilenin adı olduğundan tercih edilmiştir, şeklinde açıklar.⁴⁶

Nebâtî'nin mensup olduğu düşünülen köken itibariyle Araplara dayanan Nebâtîlerin içinde Farslar ve Türkler de vardır. Türkler bu grupta "Hañçobâni"ler olarak da bilinirdi. İran'da da pek çok yerde yaşayan bu topluluk, Aksu Çayı'ndan başlayarak Kürdemir'e kadar uzanmış büyük kentlerde yerleşmişlerdir. Oturdıkları bu yerler Hañçobâni mahali olarak bilinir. Hayvancılıkla meşgul bu halk, sürülerini Mugan Sahrası'na sürerek orada 6-7 ay kalan, göçebe bir topluluktur.⁴⁷

⁴⁴Behçet, a.g.e, s. 14

⁴⁵ Burada geçen ak kemer, dergec, teylezman koyun isimleridir.

⁴⁶ Mümtaz, a.g.e, s. 411

⁴⁷ <https://az.wikipedia.org>

1.4. Gençliği:

Seyyid Ebul-Kasım'ın Karacadağ ve Azerbaycan'ın pek çok yerini gezdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Gezdiği yerler arasında Ağdam, Hinderhan, Kırçın, Lengeran, Tebriz, Erdebil, Salyan, Askeran ve Berde sayılabilir. Ancak bu gezilerin hangi zaman dilimini kapsadığı bilinmemektedir. Bir süre dervişlik edip müritler arasında itibar kazandıktan sonra Nebâtî, Üştibin'e gelerek mürşid olmuş ve keramet sahibi bir zat olarak tanınmıştır. Gençlik yıllarında Ahar'a giderek, devrin büyük tarikat şeyhi Şeyh Mahmut Şihabeddin'in ziyaretgâhında gûşe-nîşînlilik etmiş; bu sırada çokça riyazetle meşgul olmuştur. Böylece de dünya işlerini geride bırakmak suretiyle, hakikat âleminin sırlarına vakıf olmaya çalışır.⁴⁸ O dönemde Halvetî, Mevlevî ve Bayramî pek çok şairin, tasavvuf yolculuğunun bir durağı olarak bu bölgeyi seçtikleri bilinmektedir. Bir şiirinde gûşe-nîşînliliği şöyle tarif eder:

Gûşe-i vahdet ne 'aceb câ imiş

Sırr-ı nihân onda hüveydâ imiş

7.K/ 1

Gençlik yıllarında hayvancılıkla meşgul olması sebebiyle Nebâtî, zamanının büyük bir bölümünü kışın, bu iş için daha uygun olan Mugan'da; yazları ise, yeşili bol otlak yerler olan Araz Çayı'nın her iki tarafında yer alan yaylalar ile o zaman çok da emniyetli olmayan Karabağ veya Karacadağ yaylalarında geçirir. Yani o, göçebe bir hayat yaşamıştır. Ancak Türkmençay Anlaşması'yla çizilen yeni sınırların ardından Mugan'a uzunca bir süre gidemez ve bu durumun yarattığı sıkıntıyı şair şöyle ifade eder.⁴⁹

Sene derd-i hicri yekser ederem hikâyet ammâ

Çalem elde sız sızıldar bu söz beyâna gelmez

7.G/ 11

⁴⁸ Terbiyet, a.g.e, s. 380

⁴⁹ Hüseyini, a.g.e, s. 12

Bâsar it hâma ne gitdi hani kışkıraq şadâsı

Ne gelüpdü Hañçobâna ki bu kış Muğâna gelmez

7.G/ 13

Genç yaşlarda klasik şiiri okumuş, tasavvufî kaynakları inceleyerek tasavvuf idealarını benimsemiş ve eğitimi esnasında pek çok sûfî şairin eserleri ile tanışmıştır. Ayrıca, Ahar'da bulunduğu dönemlerde Nebâtî, pek çok değişik coğrafyadan bu bölgeye gelen dervişlerle tanışıp fikir mübadelesi yapma imkânına sahip olmuştur.⁵⁰ Bu durum da onun sanatsal ve düşünsel çerçevelerinin oluşmasında oldukça önemlidir.

1.5.Ölümü:

Nebâtî'nin hayatı çeşitli zorluklarla geçmiştir. Karşına çıkan çeşitli sıkıntılarla mücadele etmeye çalışsa da başarılı olamamış; şiirlerine de zaman zaman bu dertli, gamlı haleti ruhiyesini yansıtmıştır:

Ne müddetdir men bî-çâre yâ Rab yârsız kıaldım

Bozuldu revnaķım dağıldı ev pergârsız kıaldım

37.G/ 1

Kime izhâr edem derdim hani bir mahrem-i esrâr

Ĝamım çoķ ĝam-ĝüsârım yoķ ‘aceb ĝam-h^v ârsız kıaldım

37.G/ 2

Şairin vefat tarihi de doğum tarihi gibi tam olarak bilinmemektedir. Bu hususta elimizde net bir kayıt yoktur. Feyzulla Kasımzade, genel olarak vefatı kabul edilen 1873 yılının, şifahi rivayetlere dayandığını söyler. Ancak, kendisi de “*Nebâtî 1873. ulda*

⁵⁰ Şamil, a.g.y, s.3

Üştibin’de vefat etmiş ve orada defn olunmuştur”⁵¹ şeklinde bir malumat verir. genel kabul de bu doğrultudadır.

Köçerli, Nebâtî’nin ölüm tarihinin 13. asrın sonları yani 1270. yılların sonu olduğunu söyler ancak o da, bu bilgiyi “muhtelif rivayetler”e bağlar. Ölümünün yaşlılık döneminde yaklaşık yetmiş-yetmiş beş yaşları arasında olduğunu ve şairin aşağıdaki beytinin buna delalet ettiğini kaydeder:⁵²

*Men dedim bes Hânçobânî civândır
Bir igid oğlandır bî-sırr-ı beyândır
Dime ki kocalıp kıddi kemândır
İndi gördüm sakkalının çalı var*

2.Ko/ 7

Ölüm tarihi, M. Ali Terbiyet’e göre 1262/ (1851)’dir. Ebulfazl Hüseyini de şairin hayata veda ettiğinde en az 70 yaşında olduğunu, bu ölüm tarihinin doğru olabileceğini; Terbiyet’in, mezarını bizzat ziyaret edip mezar taşının üzerindeki tarihi gördüğünü belirtmektedir.⁵³

Nebâtî’nin ölümü tam olarak belli olmasa da, şair büyük ihtimalle hicri 1270 yani, 1873 yılında 70 veya yetmişbeş yaşında Üştibin’de, Karadağ’da vefat etmiş ve orada şehir mezarlığına defn olunmuştur.⁵⁴

Dindar ve pâk-dâmân bir vücut olarak tarif edilen Nebâtî, ömrünün büyük bir bölümünü zühd ve riyazetle geçirmiştir. Riyazet ehli olduğu için de dünya işlerinden el çekmiş, sırlar âleminin gizemlerine dalıp vahdet köşesinde huzura ermiştir.⁵⁵

⁵¹ Kasımzade, a.g.y, s. 358

⁵² Köçerli, a.g.e, s.533

⁵³ Hüseyini, a.g.e, s 13

⁵⁴ Köçerli, a.g.e, s. 534

⁵⁵ İslam Qaribli, Edebiyat Serhat Tanımır, Bakü 1914, “Elm ve Tehsil”, s. 11

Gûşe-i vahdet ne ‘aceb câ imiş

Sırr-ı nihân onda hüveydâ imiş

7.K/ 1

Yaşlılık hallerini şair, bir şiirinde şöyle anlatmaktadır:

Devr-i çarhdan olmuşam ‘alîl dizde tîkâtim gözde nûr yoh

Bir nazar eyâ şâh-ı lâ-fetâ bu Nebâtî-i bî-nevâya bağ

1.B/ 10

1.6.Mahlası:

Nebâtî'nin asıl adı Ebulkasım'dır. Şair, şiirlerinde Nebâtî ve Hançobânî mahlaslarını kullanır. Halk arasında meşhur olan lakabları ise, babası Mir Yahya'nın "Muhterem" olarak anılması sebebiyle "Muhterem oğlu", Mecnûn ve Mecnûn Şâh'tır. Bu durumu kendi dilinden şöyle ifade eder:

Muhterem oğlı deyiller mana adım Mecnûn

Bir adım Hançobânî bir bağı burma burma

1.K/ 14

F. Kasımzade, şairin en çok tercih ettiği mahlas olan Nebâtî mahlasının seçilmesinin Nebat adlı bir kadınla alakalı olduğu görüşündedir. Buna örnek olarak da:

Mecnûn denile adımmı ammâ Nebâtîyem

Dâyim işimdi kâm alıram men nebâtıdan

41.G/ 9

beytini gösterir. Ona göre *kam almak* bir bitkiden değil, ancak sevgiliden mümkün olacaktır. Bu tesbiti güçlendirmek için de aşağıdaki beyti örnek verir.⁵⁶

‘Âlem bilir ki men yiyirem muttaşıl nebât

El çekmişem usanmıyan âb-ı nebâtдан

41.G/ 7

Kasımzade'nin bu tesbitinde yanlış olduğunu söyleyen E. Hüseyini, bir başka beytinde yer alan “ne Nebâtîyem ne bengî” ifalarını esas alarak, nebat sözcüğünün bir kadın adından gelmediğini ileri sürer.⁵⁷ R. Hemzeyeva da şairin sözü tevriyeli kullanmadaki ustalığını da göz önünde bulundurmakla beraber, nebât sözcüğünün sevgilisinin isminden gelemeyeceğini, nebât sözcüğünün felsefî- tasavvufî mânâsına dikkat etmek gerektiğini belirtir.⁵⁸

Hemzeyeva ise nebâtın, dervişler arasında önem arz ettiğini ifade eder. Onlar özellikle ülkeleri gezdikleri zaman nebâtî yiyecekleri tercih ettiklerinden, nebât sözcüğü muhtelif mânâlarına ek olarak sûfîyane ıstıhlalarda vird ü zikr anlamlarıyla da bilinir. Nebâtî mahlasının, bu sebeplerden şairin dilinde irfân makamına işaret etmek için seçilmiş olabileceği görüşündedir.⁵⁹ Bu görüş hem şairin dünya görüşü hem de hayat tarzı ile yakından ilgili olması hasebiyle doğru kabul edilebilir.

Hüseyin Düzgün, bu mahlası ona veren zâtın Sadrî'l-memâlik Erdebilî olduğunu belirtir.⁶⁰ Bir beytinde şair, asıl mahlasının Nebâtî olduğunu şöyle söylemektedir:

Mecnûn denile adımı ammâ Nebâtîyem

Dâyim işimdi kâm alıram men nebâtдан

41.G/ 9

⁵⁶ Kasımzade, a.g.y, s. 359

⁵⁷ Hüseyini, a.g.e, s. 9

⁵⁸ Hemzeyeva, a.g.e, s. 28

⁵⁹ Hemzeyeva, a.g.e, s. 28

⁶⁰ Düzgün, a.g.e, s. 45

Ali Şâmil ise, şaire bu mahlasın, sözünün tatlılığına yani nebâta benzeyişine nispetle tarikat mürşidi tarafından verilmiş olduğu görüşündedir.⁶¹

Zaman Asgarlı, Nebâtî mahlasını şairin mensup olduğu “kadîm devirlerden Arabistan’da, İran’da ve Azerbaycan’da geniş bölgelere yayılmış “Nebâtîler tayfası” ile alakalandırır. Ayrıca şairi Nebâtîlik Tarikati’nin önderlerinden biri olarak ifade eder.⁶²

Meti Osmanoğlu ise yine, şairin mahlasının Nebat adlı bir kadının adı ile alakalı olmadığını söylemektedir. Bu fikri güçlendirmek için, başka araştırmacıların delil olarak sundukları, 19. asır şairlerinden Mir Hamza Efendi’nin Nigar adlı sevdiği kadının ardından, yeni şiirlerini Seyyid Nigarî mahlasıyla söylemesi durumunun, Nebâtî’nin benzer bir seçim yaptığı anlamına gelmeyeceğini belirtir.⁶³

Nebâtî’nin sıkça kullanmış olduğu diğer bir mahlası olan Hançobânî, hayvancılık işiyle meşgul olan şairin, bu mahlası seçmesinin nedenlerinden biri olarak düşünülebilir. Bunun dışında, Nebatîler zümresinin Hançobân kolundan olduğu da bilinen şairin, Hançobânî mahlası ister mesleği ile isterse de Hançobân grubuyla alakadar olsun büyük bir manevi değer taşımaktadır.⁶⁴

Hz. Mûsâ’nın diğer peygamberler gibi, bir süre çobanlık yaptığına dair bir kanıdan yola çıkan Ebu’l Fazl Hüseyini, Hançobânî mahlasının seçilme sebebini, şairin kendini, Hz. Mûsâ ile kıyaslayarak, şiir âleminin peygamberi olarak göstermek istemesi ve muhataplarına, Mûsâ gibi olmak istersen, benim gibi çobanlık et, mesajını da içermesi şeklinde ifade eder.⁶⁵

Şair, Mecnûn veya Mecnûnşâh mahlasını kullanmamış, şiirlerinde çoğunlukla kendini Nebâtî olarak adlandırmıştır. Nebâtî’nin eldeki divânlarının hiç birinde bu mahlasla tamamlanan bir şiiri yoktur. Mecnûn lakabı, şairin kalender, derviş yapısından

⁶¹ Şamil, a.g.y, s.2

⁶² Zaman Asgarlı, Seyid Ebulkasım Nebati, Ön Söz, Seçilmiş Eserleri, Bakü, 2004, s 4-5

⁶³ Osmanoğlu, a.g.y, s. 219

⁶⁴ Düzgün, a.g.e, s. 47

⁶⁵ Hüseyini, a.g.e, s. 9

kaynaklı seçilmiş olmalıdır. Hemzeyeva bu lakabın, Fuzûlî'ye olan yakınlık hissi ve sevgisi dolayısıyla şairin, Leyla ile Mecnûn adlı mesneviden ilhamla kullandığını belirtir. Mecnûn isminden sonra gelen “şâh” ifadesi ise, Orta çağda bütün Nimetullâhî şairlerin, mahlaslarının önüne “şâh” sözünü eklemeleri sebebiyledir.⁶⁶

H. Düzgün, Mecnûn Şâh lakabının seçilmesindeki sebeplerden birinin, şairin kendini Hz. Mûsâ ile olduğu gibi Türk şiirinin meşhur kahramanlarından olan Mecnûn ile de mukayese etmesi olduğu görüşündedir. Ona göre Nebâtî, kendini Mûsâ gibi Kelimullah kabul edip Batınî bir akâide bağlı düşünce tarzıyla Mûsâ'nın ruhunun devamı olduğuna inanır. Azerbaycan'daki bazı fikir akımlarının temsilcileri kâinatta ruhun ebedî olduğuna ve bin bir defa ricat ettiğine dair kanaatlere sahiptir. İyi ameller işleyen insanların ruhu bir daha, olgunlaşmış haliyle, dünyaya döner. Bu itikate tabi olan Nebâtî de, kendinde hem Hz Mûsâ'nın hem de Mecnûn'un ruhunun tecelli ettiğine inanmıştır.⁶⁷

F. Kasımzade, Mecnûn Şâh lakabıyla ilgili, şairin genç yaşlarında Mecnûn misali bir aşk macerası yaşaması ile alakalı, olarak bu lakabı almış olabileceğini söyler. Şâh sözünün ise, Nimetullahî tarikatı ile ilişkisinden bahsederek, bu tarikatı yayanların ad veya lakaplarına ilave edilen bir ifade olduğunu belirtir.⁶⁸ M. Osmanoğlu ise, Mecnûn Şâh mahlasının şairin dervişliğine göre halk tarafından verildiğini düşünmektedir.⁶⁹

⁶⁶ Hemzeyeva, a.g.e, s. 61

⁶⁷ Düzgün, a.g.e, s.46

⁶⁸ Kasımzade, a.g.y, s. 359

⁶⁹ Osmanoğlu, a.g.y, s. 220

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

XIX. yüzyıl Azeri şiirinin “görkemli yaratıcı”larından kabul edilen Nebâtî’nin şiirleri “derin lirika, yüksek zevk, nikbin ruh, hayata çağırış, güzele yüksek ve samimi muhabbet, dil ve üslup selisliği”⁷⁰ eseri olarak ifade edilmektedir. Onun şiirlerinde iki ayrı yol gözlemlenebilir. Bunlardan biri, Azerbaycan halk şiiri formlarıyla ifadesini bulan dünyevi aşk, saf insan duygularının samimi ifadesi ve somut bir güzelin tasviridir. Diğeri ise, daha çok divân şiiri tarzında yazılan şiirlerdeki, dinî-tasavvufî görüşlerin vahdet-i vücût anlayışı çerçevesinde anlatımıdır. O, XIX. asırda divân tertip eden diğeri şairler gibi geleneğe uygun olarak divânında halk şiirlerine yer vermiş olsa da eserlerindeki form, muhteva, üslup gibi özellikleri dikkate alındığında onun esas itibarıyla bir divân şairi olduğu kanaatine varmak mümkündür. Bu sebeple, kendisi de halk edebiyatı tarzında yazdığı şiirlerinin tamamına divânında yer vermemiştir.⁷¹

Şairin âşık tarzı üslubunda yazdığı şiirlerinde, nikbin bakış açısıyla sunulan aşk, doğa güzellikleri gibi konular ön plandadır. A. Y. Kasimov, Nebâtî’nin kalender ve derviş kimliği hususunda, dervişliğin halk edebiyatındaki yerine değinerek, halk edebiyatının bir kolu olduğunu söyler ve şunları belirtir:

“Şairin hayatı ile maraqlanan alimler qeyd edir ki, Nəbati qalanderlik - yani dervişlik edermiş. Bu faaliyyət növü bir növü aşiq faaliyyəti ilə bağlıdır. Bele ki, aşıqlar el şenliklerini keçirmək üçün eli, obanı gezer şen mahnılar, könül ohşayan, dinleyenleri şadlandıran şeirlər deyirdilərsə, dervişlərsə aksinə, elin yas mərasimlərini, dini mərasimlərini keçirmək üçün el arasında olardılar. Onların da aşıqlar kimi hoş avazı olurdu və həmin avaz keder notları üstündə olduğuna görə mersiye edebiyatının bir sahəsi sayılırdı. İndi də həmin dervişlərdən var. Onlar sadəcə olaraq ellerinə saz alıb çalmır, yalnız yas mərasimlərində, dini mərasimlərdə, pirlərdə, ziyarətgâhlərdə muğam

⁷⁰ Kasımzade, a.g.y, s. 361

⁷¹ Kasımzade, a.g.y, s. 360

*üstünde şairler deyib insanların qelbini ohşayırlar.”*⁷² Onun şiirlerinde âşık şiiri ve derviş şiiri birleşir.⁷³

Nebâtî'nin eserleri üzerinde tesir eden klasik edebiyat ve şifahî halk şiiri formlarında toplam 200 Türkçe manzume kaleme alan şair; kaside, gazel, terhib-i bent, muhammes, meseddes gibi pek çok divân şiiri nazım şeklinin yanında geraylı, koşma, tecnis beşlik gibi halk şiiri nazım şekillerine de divânında yer vermektedir. Bu sebeple divânda, aruz dışında hece ile yazılmış şiirlerin sayısı da oldukça fazladır.

Halk şiiri tarzında hece ölçüsü ile yazılan şiirlerinde genel olarak, dünyevi aşk ve sevgilinin güzelliği ile ilgili betimlemeler dikkat çeker. Burada tasvir edilen sevgi, ilahi aşktan üstün tutulur. Temiz ve derin bir aşkın âlâmetleri, âşığın iç dünyası ve heyecanları terennüm edilir.⁷⁴ Nebâtî âşığın iç dünyasını ve duygularını, sevinç ve kederlerini sanatına yansıtır. Güzelliğe vurgun, dünyanın nimetlerinden sonuna kadar faydalanmayı isteyen bir âşık olarak aşk yolunda bela, cefa çekmeyi tabîî bulur ve bu cefalara vefa göstereceğini ifade eder.⁷⁵

‘Âşık olan havf ilemez belâdan

İncimez yâr eden cevri ü cefâdan

Nebâtî el çeken kimdir vefâdan

Çoymuşam başımı men bu meydâna

13. Ko/ 5

Koşma, geraylı ve gazellerinde şair, sevgilisini anlatırken onun simasını, saçlarını, boyunu, endamını, bakışını, naz ve edasını, yürüyüşünü bir bütün olarak tarif etmeyi tercih eder. Bunun dışında bu tarz şiirlerde, yerli hususiyetler ve mahalli giyimler de karşımıza çıkar. Başına tirmeden şal örten, “ayagında firengi başmak” ları kolunda

⁷² A.Y. Kasımov, "Klasik Edebiyatımızda Tasvirçilik Ananesi", Bakı Devlet üniversitesi, Humanitar İlmeler Seriyası, 2013, s. 36

⁷³ Kasımov, a.g.y, s 35

⁷⁴ Hemzeyeva, a.g.e, s. 35

⁷⁵ Hemzeyeva, a.g.e, s. 37

“cevahir bazubend”iyle tarif ettiği güzelin “yaradıp” redifli geraylısında bir portresini çizer ve yapılan canlı betimlemelerle sevgilinin cazibesini hissettirir:

*Mâşâllah kâdir Allah
Gör nece dilber yaradıp
Gül üzünde efşân efşân
Zülf-i mu‘anber yaradıp*

*Ağzı gönça lebi püste
Beli ince boyu beste
Tökülüpdür deste deste
Ne güzel teller yaradıp*

*Kaşı fitne gözü câdû
Üzü lâle hâli Hindû
Mînâ gerden saçı karķu
Gül buhaķın ter yaradıp*

*Günden göyçekdir cemâli
Serve benzer kıadd-i dâli
Lebin emen neyler balı
Sözünü şekker yaradıp*

*Dili elmâs dişi inci
Aķ sînesi güher genci
Vaşfa gelmez nâz u ğuncı
Bunu efsûnger yaradıp*

Müselmânlar bu perîzâd

Meni etdi yahşi Ferhâd

Ġamzesi bir yağı cellâd

Kipriğin ħancer yaradıp

1.Ge

Nebâtî, âşık şiiri tarzındaki eserlerinde güzelin vasıflarını daha iyi tarif edebilmek adına, tabiatla alakalı ifadelerden ustalıkla istifade eder ve canlı tabiat tasvirlerine sıkça yer verir.⁷⁶ Şiirlerinde dikkati çeken bir diğer unsur da klasik şiirin mazmun dünyasında sıkça karşımıza çıkan gül-yüz, servi-boy, gonca-dudak gibi ifadeleri kullanırken şairin, sevgilinin güzelliğini bu mazmunlara benzetmeden çok, karşılaştırma yoluna gitmeyi tercih etmesidir. Bu karşılaştırma sonucunda da, sevgilinin her şeyden güzel olduğu ve herhangi bir varlıkla kıyasının hata olduğu vurgusu çokça yapılır:

Ġonçe nedir ki men onu nişbet idem dehânîña

Aĥmerî gül üzün kimi lâle ne her çemende var

2.K/ 3

Nebâtî'nin dünyevi aşktan bahseden şiirleri içerisinde “gelsin gelmesin” redifli koşması önemli bir yere sahiptir. Bu şiirde şair, ayrılık hali içinde kendisini “ıllar hastası” olarak tarif eder ve sabadan haber götürüp sevgilisi ile barıştırılmayı ister. Şiirin tüm dörtlüklerinde aşktaki samimiyeti, vefası ve sadakati ifade olunur. Ayrılığı, aşkı alevlendiren bir unsur olarak gören şairin bu şiirinde dili sade ve açık, mısralar akıcıdır:

Şabâ menden söle o gül-‘izâra

Bülbül gülistâna gelsin gelmesin

⁷⁶ Hemzeyeva, a.g.e, s. 37

Bu hicrân dūşkünü ıllar Һastası

Қapına dermâna gelsin gelmesin

10. Ko/1

Nebâtî'nin şiirlerinde sıkça söz ettiği Gezgez, şairin şiir dünyasında dünyevi aşkın esas objesidir. Bu isim onun lirik şiirlerinin genelinde Leyla, Aslı, Azra, Züleyha olarak geleneksel sevgili imajıyla birleştirilir. Bu durum hem Gezgez redifli gazelinde hem de diğer şiirlerinde açıkça ortadadır. Ancak Hüseyin Düzgün, şairin sevdiği kadının adı olan Gezgez'le ilgili şöyle bir tespitte bulunur: “Munca bu adın da ‘Nebâtî’ sözü kimi arifane manası olmalıdır. Şair bu kelime ile sergeştelik ve hayret makamına işaret eder.”⁷⁷

Nişbeti yoҺ perîye Gezgezin Allah bilir

Melegin Һaddi nedi hûriyidü hûra hûra

1.K/ 8

Nebâtî'nin şiirlerinde Gezgez dışında Senem ve Selma adları da geçmektedir. Ebulfazl Hüseyini, Nebâtî'nin sevdiği kadının ismi olarak anlaşılan Senem isminin daha çok tasavvufî bir ıstılah olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir. Ona göre, şairin divânda zikrettiği tek kadın ismi olan Gezgez, o zamana dek neşr edilen kitapların hiç birinde yer almamış ve “ Körkez” “Közköz” vb şekillerde yanlış okunmuştur.⁷⁸ Ancak özellikle Selma ismi pek çok beyitte bir kadın adı olduğu âşıkâr biçimde kullanılmaktadır:

Bîsütûn dağına git ordadu Şîrîn Şîrîn

Üştibîn bâğına gel burdadu Selmâ Selmâ

1.K/ 36

Nebâtî'nin şiirlerinin en önemli hususiyetlerinden biri de ondaki samimiyettir. Şiirlerinin Fuzûlî zirvesine yükselmesi, Mevlevî esintileri hissettirmesi ve “kamış

⁷⁷ Düzgün, a.g.y, s. 47

⁷⁸ Hüseyini, a.g.e, s. 10

kaleminden kağıda dökülen sözlerin tadı” da yine kendine has özelliklerinin sonucudur. O, okuyucusuyla konuşur gibidir:

*Size menden emânet ey civânlar men ki hâ gitdim
Velikîn siz hayıfsız düşmeyin bu kanlı sevdâya*

3.G/ 5

Klasik tarzda yazdığı şiirlerinde genellikle İlahi aşk ve Hüsn-i Mutlak’a olan sevgi terennüm edilmektedir. Güzeli sevme gücü, İlahi muhabbetin nuruna bağlanır. Ancak dünyevi aşk da inkâr edilmez. Şiirlerinde anlatılan aşk, bir taraftan vahdet-i vücût anlayışı çerçevesinde işlenirken diğer taraftan dünyevi yönleriyle anlatılır. Aşk, şaire göre, insan ruhuna ve kalbine has manevi ve ulvi bir haldir. Bu sebeple aşka büyük bir kıymet verir. Onu hayatın manası olarak görür. Yaşadığı zor dönemin ve zulümlerin yükünden kaçan şair aşka sığınır.

Klasik tarz şiirlerde ayrılıktan şikâyet, vuslat hasreti, mey, pir-i mugan başlıca temalardandır.⁷⁹ Koşma ve geraylılarında daha sık karşımıza çıkan hasret motifi, oldukça samimi ifadelerle, âşığın geçirdiği sıkıntı ve ızdırapları okuyucuya da derinden hissettirmektedir.

*Derd-i hicrin çâresi herçend bildim şabr imiş
Neyleyim billah bu deryânın kenârı yoğdu yoğ*

6.G/ 11

Hatta bu ayrılık acısı şairi, Allah’ın merhametli sıfatı karşısında ikrarsız kılacaktır:

*Ġam-ı hicrâna yandırdın meni ey çarh-ı dîn besdir
Raġîm ismine Allahum diyem îkrârsız kaldım*

37.G/ 4

⁷⁹ Hemzeyeva, a.g.e, s.52

Nebâtî, koşma ve geraylı gibi şiir türlerinde beşeri aşkı ve insan güzelliğini terennüm ederken özellikle, gazel ve kasidelerinde mutasavvıf kimliğini ön plana çıkarır. Burada şair, bir taraftan mecâzi aşkı tüm güzellikleri ile tarif edip diğer taraftan da Allah'a kavuşarak İlahi muhabbetin nuruyla yanmayı arzulamakta olduğunu söyler. Ayrıca, bir yandan hayatın güzelliklerini anlatarak, insanları bu güzelliklerden zevk almaya davet ederken, başka şiirlerinde, asıl zevkin maddî âlemin dışında vahdet makamında olduğunu söyler. Yani, Nebâtî'nin şiirlerinde dünyevi ve ilahi duygular, maddi ve manevi âlem, Allah aşkı ve beşeri aşk, tüm endamı ve güzellik unsurlarıyla reel sevgili ve çeşitli tasavvufî çağrışımlar bir aradadır. O, dünyadan umduğunu bulamadığında yüzünü vahdet âlemine çevirmekte, beşeri aşkı İlahi aşka geçişte bir merhale olarak görmektedir.

Yâri dut ğayrı unut sen de gözüm Mecnûn tek

Mümkün olmaz ola bir cân iki cânân ile cem'

25.G/ 11

Nebâtî'nin şiirlerinde sûfiyane fikirlere sıkça yer verilir. Şair kendini Hallac-ı Mansura benzeterek gece gündüz "Ene'l-Hak" dediğini sıkça söz konusu eder. Tüm güzelliklerin kaynağı olarak Vücut-ı Mutlak'ı, yani Allah'ı görür. Şiirlerinde sıkça rastlanan mey, âşık, saki, cam, humar, dildar vb. mazmunlar genellikle bu felsefe ile ilişkili olarak karşımıza çıkar. Ona göre meyhane kutsal bir yerdir ve derin mânâlar içerir. Oraya giren insan, manevi olarak temizlenir, saflaşır böylelikle vahdete ve ilahi sırlara ulaşır.

Bu kadar ğuşe-i mihrâba sağındın besdir

Bir de meyhâneye gel fâiz-i envâr ol ol

36.G/ 11

Uslubunun asıl mayası kabul edilen halk şiiri, halk nağmeleri ve oyun havaları özellikle koşma ve geraylılarında kendini gösterir. Hatta Nebâtî şiirleri, halk nağmelerine söz yazılmış izlenimi verir. Bu tarz Mollâ Penâh, Vâkıf tarzı ve âşık şiiri

üslubunun harmanlanmasıdır.⁸⁰ Özellikle “gelme gelme git”, “yahşi yahşi sen”, “get dolanginen hamsan henüz”, “böyle bî-vefa olma ey peri” mısraları ile başlayan şiirleri ahenk yönüyle oldukça dikkat çekicidir.

Bele bî-vefâ olma ey perî etme çoğ cefâ ey şanem şanem

Gerd-i râhını çeşm-i târîma eyle tûtfyâ ey şanem şanem

9.G/ 1

Gelme gelme git yahşi yahşi sen men senin kimi yâri istemem

Öldü ‘âşıkın birce gelmedin indi sen iden zârı istemem

8.B/ 1

Divânındaki şiirler incelendiğinde Nebâtî’nin devrinin ilimlerine hâkim, eğitimli bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. “ Birunî kadar riyaziyatçı, Ebu’l-fazl Mîbedî kadar tefsirci, Safiyüddin Ernevî kadar mûsikici, Molla Mehmet Fuzûlî kadar kelimci ve şair olan Nebâtî, öz asrının Farabi’si Ebu Alî Sinâ’sı Hoca Nasreddin Tusi’si olmuştur. Mevlevî Rumî kadar İslam irfanının derinliklerine cumabilen hakim”⁸¹ olarak ifade edilir. Türkçe, Arapça, Farsça ve Tat dilini iyi bilmesi ve her dört dilde de şiir yazması ve bu dillerdeki eserleri okuyabilme kabiliyetine sahip olması, onun halk arasında “hakîm, tabîb, tali’ bilen, müneccim, edîb, şair, müfessir, ârif ve enlice bilen kimse” olarak tanınmasını sağlamıştır.⁸² Nebâtî’nin kendi döneminde imkân sağlanmadığı, devletin bilgine ve bilgiye değer vermediği ve destek sunmadığı için Ebu Ali Sina, Hoca Nasrettin Tusi, Hoca Reşit Fazlullah gibi büyük eserler vücuda getiremediğini belirterek; dünyaca ünlü ediblerden biri olamadığını ifade eden H. Düzgün, onun Fuzûlî gibi mazlum, Nesîmî gibi her imkândan uzak, Koşucuoğlu gibi kendi yurduna bağlanıp kalmış, Azerbaycan’ı ilham kaynağı yapmış biri olduğu fikrindedir.⁸³

⁸⁰ Hüseyini, a.g.e, s. 19

⁸¹ Düzgün, a.g.e, s. 56

⁸² Mümtaz, a.g.y, s. 402

⁸³ Düzgün, a.g.e, s. 56

Nebâtî üç dilin inceliklerine vakıf ve bu dillerde yazılmış klasikleri okuyan ve büyük zevk alan bir şair olmasına rağmen onları tekrar ve taklit etmez. Söz söyleme şekli, üstadı kabul edilen şairlere benzese de, konularını kendi muhit ve zamanından alan Nebâtî; gazel, kaside, rubai ve diğer eserlerinde kullandığı birçok mazmunu kendi hayatından seçmiştir. Hatta özellikle gazellerine o zamana dek işlenmemiş orijinal keyfiyetler getirir. Yapmış olduğu tekrarlar özellikle dikkat çekicidir.

Ey gözüm yatma daği gel daği bîdâr ol ol

H^vâb-ı gafletden uyan bir gece hûşyâr ol ol

36.G/ 1

Geldi bir şûh gene yanıma göyçek göyçek

Vurdu bir tîğ-i cefâ cânıma göyçek göyçek

27.G/ 1

Nebâtî'nin gazel dili sade, teşbih, istiare ve tasvirlerindeki anlatımlar yenidir.⁸⁴ Şiirlerindeki âşıkane mazmunlar sıkça yerini toplumsal, felsefi, dini ve ahlaki konulara terk edebilmektedir.⁸⁵ Şiirlerinde kullandığı dil genellikle sade, samimi ve zengindir. Onun dil özelliklerini İskenderli şöyle ifade eder: “*Hem hece hem de aruz vezninde yazdığı şiirlerinde klasik edebiyattan gelen Arap-Fars menşeli söz ve ifadeler bazen Azerbaycan Türk dilinin öz doğma sözlerine karışıp kaynaşır. Ancak hemin sözler, şairin ana dilinin poetik kanunlarına uygunlaştırılır.*”⁸⁶ Klasik üslupla kaleme alınan şiirlerinde dil ağırlaşır Arapça ve Farsça terkiplerle kurulan mısralara rastlanabilmesine rağmen diğer şiirlerinde dil ve ifade halklaşır. Halk şiiri nazım türleriyle yazılmış şiirlerde şair, halk ifadelerinden ve deyimlerden sıkça istifade eder.

Gel Nebâtî dolanım başıña vah vah ne güzel

Cân verip yâra vefâ râhına kurbân oldum

35.G/ 7

⁸⁴ Hüseyini, a.g.y, s. 15

⁸⁵ Hadise İskenderli, Nebati Yaratıcılığının Poetikasına Dair Mülâhizeler [http:// azyb.net](http://azyb.net)

⁸⁶ İskenderli, a.g.y,

Elli ıldır bu kadar meclise gitdin geldin

Oğlun ölsün ne yatıpsan daği bîdâr ol ol

36.G/ 7

Divân edebiyatı tarzında yazdığı şiirlerinde de zengin halk diline ve ifadelerine yer verir.⁸⁷

Oda yağdın men-i bî-çâreni pervâne kimi

Acığın geldi meger ‘âşık-ı insân oldum

55.G/ 2

Eger mağdûr ola vaşlın mana rûz-ı kıyâmetde

Gözüm çıhsın eger bahsam behişt ü hûr u ğilmâna

55.G/15

Şair kendi hayatından sahneleri, umutsuzluğu ve yalnızlığı tüm içtenliğiyle ve dilindeki sadelikle şiirine yansıtır:

Ne müddetdir men-i bî-çâre yâ Rab yârsız kaldım

Bozuldu revnâkım dağıldı ev pergârsız kaldım

37.G/1

Nebâtî'nin şiir dili oldukça zengindir. Kullandığı terkipler açıktır. Şair, bazen Farsça bir terkip kurarken araya Türkçe sözcükler serpiştirerek yine orijinal bir tarz ortaya koyar, tamlamaya yeni bir form kazandırır:

‘Aşkı ‘âşıklığı men‘ ileme zâhid billah

‘Aqlını başına yık ‘âşık-ı bir yâr ol ol

23.G/ 13

Mülemma şeklinde kaleme aldığı şiiri dışında da Azerice, Farsça, Arapça ve bazen de Tat dilinde yazdığı mısraları birleştirir:

⁸⁷ Hemzeyeva, a.g.e, s. 30

Geçmez ‘ârif bu neş’ eden billah

Ṭarf-ı cû pâ-y-i gül şeb-i mehtâb

3.TB/ 6

Şâkıya dur bâde ver açıldı gül geldi bahâr

Ebr-i rahmet eyledi şahrâ vü bâğı lâle-zâr

Nâle çek bülbül kimi dur rakşa gel dîvâne-vâr

Mest ü mestâne bu ismi söyle her dem âşikâr

Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Ḥaydar-ı Düldül-süvâr

Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ Seyfe illâ Zülfiğâr

1.Ms/ 1

Başka bir şiirinde de “cun, heyrun, tehbin, buvanım, azıvamun” gibi Tatça sözcükleri kullanarak Tat dilinin hususiyetlerini duyurur:

Şâkî dolanım başına bu cun sene kurbân

Yek bâde buvanım hân sulţân sene kurbân

Gâh Türki vü gâh Arabî gâh Fârisî

Gâh Tâtî bu neyçün azu vâmun sene kurbân

49.R

Bir şiirinde de Üştibin’e geldikten sonra Tat dilini öğrendiğinden ve bu dilin tesiri altında kendi dilinin değiştiğinden bahseder:

Üştibîn eyleyip meni Tâtî

Şî‘rimi yahşi eyleyip mevzûn

6.TB/ 20

Ancak bu durum şairin kendi seçimidir:

Biri ‘İberî deyer biri ‘Arabî

Mâ‘il oldum zebân-ı Tâtîye men

6.TB/21

Nebâtî, 18. yüzyıldan sonra pek çok Türk şairinin Farsça yazdığı veya Farsça düşünüp Türkçe yazdığı bir zamanda kendi tarzıyla halk edebiyatı mazmun ve ifadelerini kullanmış olması yönüyle Türk şiirini ihya etmiştir.⁸⁸ 18. asrın ikinci yarısında Azerbaycan edebiyatı tarihinde oluşan yeni anlayış neticesinde insan sevgisi ve optimizm canlanır. Halk şiirinin etkileriyle birleşen bu akım, klasik şiirin geleneksel yapısını belli ölçüde kırar. Şiire bir sadelik, hayat sevgisi ve dünyevi unsurlar getirir. Nebâtî de bu tarzın yanı sıra halk edebiyatı tarzında yazdığı şiirlerinde Vâkıf'ın etkisiyle aşk, hayatın güzellikleri gibi konuları yeni bir üslup ve kendi ifade tarzıyla birleştirir.⁸⁹ F. Kasımzade, âşık şiiri tarzında yazdığı şiirlerinin özellikle de koşmalarının diğer bu tarzda yazan şairlerin şiirlerinin benzeri, taklidi şeklinde olmadığını, Vâkıf tarzı şiirlerle aradaki az-çok benzerliğin dışında şiirlerin ana duygusu itibariyle onlardan farklı olduğunu söyler.⁹⁰ Bu tarz şiirleri hem şekil hem de mazmun itibariyle şifahi halk edebiyatının yazılı edebiyattaki devamı niteliğindedir.⁹¹

Şiirlerindeki sanatkârlık, akıcılık ve ahenk, vezni kullanmadaki başarısından ziyade redifler ve söz tekrarlarındaki ustalıktan kaynaklanmaktadır.

Bu nece nergisdür bu nece gözdür

Bu nece lâledir bu nece üzdür

Bu nece şekkerdir bu nece sözdür

Ne bele la‘l olur ne bele güher

3.Ko/ 4

⁸⁸ Behçet, a.g.e, s. 10

⁸⁹ Hemzeyeva, a.g.e, s. 32

⁹⁰ Kasımzade, a.g.y, s. 362

⁹¹ Kasımov, a.g.e, s. 34

Şiirlerindeki önemli ahenk unsurlarından biri de özellikle koşmalarında mısranın birinci ve ikinci bölümlerine yerleştirilen sözlerin başarılı şekilde düzenlenmesidir. Bu mısralar ayrıldığında tamamlanmış cümleler ortaya çıkmaktadır. Bu ise şiirlerinin ahengini kat kat artıran bir hususiyettir. Ayrıca tekrarlerdeki ustalık da ifadeyi kuvvetlendiren ve canlandıran unsurlardandır.⁹²

Bu nece nergisdür bu nece gözdür

Bu nece lâledir bu nece üzdür

Bu nece şekkerdir bu nece sözdür

Ne bele la' l olur ne bele güher

3.Ko/ 4

Şiirlerinde sıkça kullanmış olduğu iç kafiyeler ve redif olarak seçilen bir sözü iki defa söylemesi de şiirlerindeki ahengin temel sebeplerindendir:

Bülbül kimi gül üzüne müştâkam

Ṭûfî kuşu dilli ey şanem şanem

Güzeller sultânı göyçekler hânı

Güle biten tellalı ey şanem şanem

8.Ko/ 1

Melek manzar perî peyker suhan-güster vefâ-pervîr

Büt-i meh-rû gül-i hoş-bû sözü şekker gözi şehlâ

1.G/ 3

Şiirlerinin çoğunda kafiyeli sözcüğün iki defa tekrarlanmasıyla orijinal bir söyleyiş yakalayan şair, bu kafiyeleri bazen de anlamsız sözcüklerden seçerek vezni tamamlama gayesine girer:

Birce bağ gör açılıp ol gül-i hamrâ hamrâ

Ki bele vâlih olup bülbül-i şeydâ şeydâ

1.K/ 1

⁹² Hemzeyeva, a.g.e, s. 34

Pîr-i deryâ-dil ü kudsî gül-i şibl-i haşlet

Şâh-ı Tûğrul der ü Ferrûh fer ü kistrâ râ râ

1.K/ 64

Yohsa Şebdîz-i semek-hîz licâmın koparıp

Ne haber yıķ cilven çatladı civân fâ fâ

1.K/ 82

Bir kafiyeyi şiirde tekrar etmenin hoş karşılanmayacağını bilen şair tekrar ifadeler için şunu söyler:

Küfürdür kâfiyede bir sözü tekrâr demek

Men mükerrer deyirem dur getir mînâ mînâ

1.K/ 11

Bir başka şiirinde de kinayeli bir üslupla, Karadağlı olduğu için kafiye-seciden anlamadığını ve dünyada kayıt tanımayarak, kavim ve akraba bilmediğini yani bir fikre ve mesleğe kulluk etmediğini ve şiirlerinde de bir nizam ve kaide gözetmediğini şöyle ifade eder:

Bilmenem secîc nedir kâfiyeni anlamazam

Ey Karadağlıyam ver mana hûrmâ hûrmâ

1.K/13

Nebâtî, aynı sözü sadece mısraın başında değil, ortasında ve sonunda kullanırken zaman zaman sözün farklı manalarına da işaret etmektedir. Hemzeyeva bu tekrarlar hususunda şunları söyler: “Bu tekrarlara hiçbir vakt tekrar kimi bahmak olmaz. Bu sözler Nebâtî şiirlerinde her defa başka bir sistemde yeni bir bedii tasavvur, yeni bir tablo yaratmak için işledilir. Nebâtî, klasik şiir poetikasını mükemmel bildiyi için bir

söz esasında bir heçe farklı suretler yaradır.”⁹³ Aşağıdaki şiirinde ney ve hevâ, binevâ sözleri hem ahenk hem de anlamsal uyum açısından dikkat çekicidir:

Ney-i nevâsun yahşi seyrân it neydeki nevâ Hâk nevâsıdır

Bî-nevâ eger sen de istesen sende ney kimi bir nevâ gerek

5.B/ 7

Onun mûsıkî ile yakından ilgilendiği şiirlerinde terennüm ettiği “hevâ”, “şurî-şâhnâz”, “hüseynî”, “zemînhara”, “nişabûrî” gibi mûsıkî terimlerinden anlaşılmaktadır.⁹⁴

Şavt-ı Dâvûdı eyleyem zâhir

Lañn-ı İdrîsi eyleyem inşâ

1.TB/ 14

Geh Müberka‘ gehi Nişâbûrî

Geh Hüseynî gehi zemîn-hârâ

1.TB/ 15

Nebâtî şiirleri istikamet ve amaçlar itibariyle çok ziddiyetli ve karmâşiktir. Onun ilk ilham kaynağı dünyevi aşk ve âşıkane konulardır. Diğerleri ise tasavvuf ideolojisi, İslam dini ve dünya görüşü çerçevesinde gelişir. Özellikle son dönemlerine ait şiirlerinde hayatı, kâinatı ve varlığı anlama çabası içinde olmuştur.⁹⁵

Nebâtînin tarikat görüşlerini tebliğ eden dini-ideolojik mahiyetli şiirlerinde dil sade, söz daha ahenklidir. Şairin sosyal, siyasî ve felsefi kanaatlerini ifade eden şiirlerde, özellikle kasidelerinde, devrin sosyal olarak elit kesiminin zevk ve dünya görüşüne hitap etmek amaçlandığından, dil farklılaşır ve daha süslü ve ince bir hal alır. Özellikle gazelleri, mazmun ve ifade yönüyle daha mükemmel bediî örnekler sayılabilir.⁹⁶

⁹³ Hemzeyeva, a.g.e, s. 107

⁹⁴ Hüseyni, a.g.e, s. 19

⁹⁵ Behçet, a.g.e, s. 6

⁹⁶ Osmanoğlu, a.g.y, s 231

Hemzeyeva, divândaki edebi sanatlarla ilgili olarak onların yerli yerinde ve çok ustaca kullanıldığını söyler ve özellikle teşbih ve istiarelerde klasik şiiirlerden ve âşık edebiyatından gelen etki güçlü olduğu halde, divânda orijinal ve bedîif ifadelere de sıkça rastlanıldığını belirtir.⁹⁷ Teşbih yaparken benzetilenin bir özelliği benzeyenden üstün ve kuvvetli olmalıdır. Ancak Nebâtî şiiirlerinde sıklıkla vurgulanan durum, sevgilinin doğadaki hiçbir varlıkla tasvirinin mümkün olmamasıdır. Şiiirlerde genellikle teşbihler peş peşe sıralanır:

Üzü gül yarpağı tek sînesi mermerden şâf

Buğakı lü' lü' -yi ter güher-i rahşân geldi

65.G/10

Şair bazen de teşbih ve istiareleri iç kafiyelerle sunarak şiiirin hem ahengini hem de etki gücünü artırır:

Melek-manzar perî-peyker suhan-güster vefâ-pervîr

Büt-i meh-rû gül-i hoş-bû sözü şekker gözü şehlâ

1.G/ 3

Semen-ruhsâr müşkîn-mû şelâyîn-kâmet-i dil-cû

Ser-â-ser fitne vü cādû ser-â-pâ şurîş ü ğavgâ

1.G/ 4

Nebâtî Divânı'ndaki güzellik ve şiiirselliğin önemli kaynakları arasında sözlü halk edebiyatı ve mısralardan duyulan mûsikî ilk sıralardadır. Kafiyelerinde kullandığı cinaslar, şairin dile hâkimiyetini ve sanatçı yönünü gösteren izlerdir. Cinaslı sözcükleri bazen 4-5 mânâya gelecek şekilde kullanır:

Çekin gitsin men minnenem yâd ata

Sevebilmez özge oğlun yâd ata

⁹⁷ Hemzeyeva, a.g.e, s. 80

Bu yorğun maralı koyma yâd ata

Üzün hadengine didâr ey perî

8.Te/ 2

Tezatlarnın kullanımında da oldukça başarılı olan şair, tasvir ettiğı hadisenin daha iyi tasavvur edilmesini sağlamakta zıt anlamlı söz ve hallerin gücünden yararlanır:

Hazân olanda deyiller şecer töker bergin

Çazânı gör ki meni nevbahâr yandırdı

57.G/ 6

Divânda dikkat çeken bir diğerk unsur da tabiatın sıkça terennüm edilmesidir. Mesleğı dolayısıyla tabiatla iç içe olan şair, tam bir doğa tutkunudur. Tabiatın güzellikleri ile insanın manevi halleri arasında ilgiler kurar.⁹⁸

Menim bu nâ-tüvân gönlüm gene faşl-ı bahâr ister

Hemîşe bülbül-i şeydâ kimi bir murğ-zâr ister

12.G/1

Ders ve nasihat dolu ifadelere şiirlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Köçerli üslubu ile ilgili şunları belirtir: “Her şiirinin ve her beytinin tekellümünde derin manalar var. Her bir kelimesi büyük nasihatdir. Tarz u kelimda ve şive-i lisanda o kadar hilavet ve fesahat var ki ehl-i hal onu mütalaa etdikde valih olur, dimağı başka bir zevk ile vasfa gelüben bir feyzle dolar.”⁹⁹

Şiire mistik bir bakış açısıyla yaklaşan şair, yazdığı beyitleri gaybdan ulaşan sesin tezahürü, Hakk’ın fermanı olarak görür; sözün İlahi kaynağına işaret eder. Ona göre söz, göklerden gönderilen bir vergidir:

⁹⁸ Hemzeyeva, a.g.e, s. 88

⁹⁹ Köçerli, a.g.e, s. 544

Yetdi nidâ sem‘ime hâtif-i lâ-reybden

Maṭlabın oldu revâ ḥâfırını şâd kııl

27.G/11

Levheşullah kimdi bilmem ‘aşq dîvânın yazarı

‘Âşık u ma‘şûk kimdir Vâmık u ‘Azra nedir

14.G/ 9

Nebâtî, şiir yazma sürecinde kendisinin sadece bir aracı olduğunu söyler. Kalem ise konuşan bir kuş olur:

Ḥançobânî gene lâl oldu kalem açdı zebân

Dur Nebâtî ki gelip murğ-ı suḥan-dân elime

54.G/ 19

2.1.Tasavvufî Anlayışı

Nebâtî'nin şiirlerinde, sûfliğinin ve tarikatının etkisi büyüktür. Ömrünün ilk yıllarında sûflik yoluna girmiş ve sonra Şîlik inancı doğrultusunda Hz Ali'yi öven pek çok şiir kaleme almıştır.¹⁰⁰ Ebulfazl Hüseyini, bu duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşır ve: “*Nebâtî, evveller Ali'ye sitayiş etmiştir. Bu münasibet ise şairin Ali Divânı'nu ohuması ve ondaki bazı umumbeşeri motifleri hoşlamasından ireli gelmiştir. Sonralar felsefî düşüncelerinin derinleşmesi ve inkişafı neticesinde Nebâtî'deki bu münasibet deyişmiştir.*” şeklinde bir yorum ileri sürer.¹⁰¹

Nebâtî'nin, Nimetullah Vefî'nin Şîâ tarikatının müdavimlerinden olduğu, Karadağ'da etrafına topladığı müritlerine tarikatının inceliklerini öğretip onları teşvik ederken kalemiyle de fikirlerinin yayılmasını sağladığı düşünülmektedir.¹⁰² Bu tarikatte

¹⁰⁰ Kasımzade, a.g.y, s. 58-74

¹⁰¹ Hüseyini, a.g.e, s. 24

¹⁰² Şamil, a.g.e, s. 4

göre de Allah'a kavuşmanın yolu, maddi âlemden geçerek kendini dâhilî olarak temizleyip fenâ âlemine geçmektir. Ancak bu yolla “Ene'l-Hak” seviyesine ulaşılabilir. O da Nesîmî gibi “Ene'l-Hak” ifadesi ile Allah'ı insanın özünde görür.

Bele gör besdi Nebâtî ne ene'l-Hağdır bu

Daği bir yol deginen vâhid ü yektâyam men

44. G/ 11

Şairin dervişler zümresine ait olduğu, zaman zaman keramet gösterdiği ve kendisinde sıra dışı âlametlerin zuhur ettiğini görenlerin varlığı rivayet edilmektedir. Çağdaşlarının anlatımları onun, ibadetten ayrılp topluluğa çıktığında yüzünde bir güzellik, ışık ve nur olduğu ve zaman zaman aşka gelip mey ve muhabbete dair şiirler okuduğu şeklindedir. Bu şiirlerle de dinleyenleri kendine hayran ettiğinden, kendisiyle hem-sohbet olmak şeref kabul edilmiştir.¹⁰³

Nebâtî'nin tasavvufî anlayışı fanatizme varmaz, hatta çoğu zaman tenkidi bir yaklaşım gösterir. O, yetişirken bir taraftan İslami kuralları, diğer taraftan da sûfî klasiklerini okuyup öğrenir¹⁰⁴ Şairin tasavvuf anlayışının oluşma sürecinde, Mugan'daki zamanlarında Şirvan'daki tarikat ehlerinden özellikle de Şirvânzâde'den etkilenmesi ihtimal dâhilinde olsa da bu konuda özellikle Seyyid Nigârî mahlaslı Mir Hamza Efendi'yi takip ettiği bilinmektedir. Karabağ'da bu iki zat, çeşitli zamanlarda görüşmüş ve tasavvuf yolunda çokça sohbet etmişlerdir.¹⁰⁵

Şair tüm inanç sistemlerinin ötesinde bir bakış açısına sahiptir. Nebâtî, Azerbaycan'da Hançobânlar Devri'ni, derebeler hâkimiyetinin son devrelerini ve dağılmasını ve sonrasında da Azerbaycan'ın Çarlık Rusya'sı tarafından işgali zamanlarını yaşamıştır. Bu sıkıntılı zamanları idrak, halkın yaşadığı ızdırapları temaşa da dini görüşleri ve şiirleri üzerinde tesir eden unsurlar olmaktadır. Nebâtî, bu zor

¹⁰³ Köçerli, a.g.e, s. 535

¹⁰⁴ Hüseyini, a.g.e, s. 23

¹⁰⁵ Behçet, a.g.e, s. 15

zamanlarında küskün ruhuna bir teselli aramak için yüzünü çevirdiği dini hükümlerden sonuç alamayıp Ateist eğilimler gösterse de bu durum kendisini büsbütün dinsiz olarak ifade etmeye yetmez. Onun durumu, dünya görüşündeki çelişkilerin yansıması ve yaşadıklarına bağlı tereddütlü yapısı olarak değerlendirilmelidir.

Şiirlerinin genel havasında hissedilen zıtlıklar, en çok tasavvufî mânâ içeren şiirlerinde göze çarpar. Örneğin; divânındaki tecîî bendinin ilk mısralarında Allah'ın kudretini, Hz Muhammed'in büyüklüğünü zikrederken sonraki mısralarda “ben hara sohbet-i namaz hara” sorusunu sorar. “Hak Alîdedir baksan hak ile” diyen şair, bir başka beyitte “ne Alî ne Ahmedem men” der. Ya da İslâm'dan yüz çevirip Hristiyan olduğunu söyler:

*Terk edip İslâmı dutdum mezheb-i Rûhullahı
Secde kıldım haça bir ruhbânı gözler gözlerim*

8.K/ 38

Nebâtî'nin bazen de kendini hem kâfir, putperest hem de ateşperest olarak farklı farklı tanıttığı görülmektedir. Bir beytine:

*Çoğda ahtarma Nebâtîni geç ondan geç geç
Dini yoğ mezhebi yoğ geberdi mel'ûn mel'ûn*

39.G/ 19

Tanrı'nın tecellisini görüp İlahi nurun sırlarına vakıf olmanın ancak tekkede işin ehli tarafından yetiştirilmekle mümkün olabildiğini söyleyerek Nebâtî, şiirini tekkesine davette bir araç olarak kullanmaktadır:

*Gez harâbât ü münâcâtı yetiş ehlinden
Od vuran 'âleme bu nûr-i tecellâ neçidir*

4.K/ 31

Nebâtî, insanı en şerefli mahlûk olarak görür ve hatta insanın tanrılık seviyesine çıkabileceğini düşünür. Hakk’a ulaşmış sûfi ile Allah’ın bir birini tamamladığı kanaatine varır.¹⁰⁶

Nebâtî, bir taraftan dini hükümleri terennüm edip halkı ibadete çağırırken diğer taraftan zahidlik edenleri “kör gözlü uzun kulak” olarak ifade eder ve insanları hayattan zevk almaya, ayş u işret kılmaya çağırmaktadır:

*Menden el getir ey uzun kulağ zühd satma çoğ ey humâr-ı mahz
Dur ayağa bir aç o kör gözün bir o gözleri sürme sâya bah*

1.B/ 5

“Hak-perest” bir zat olarak tarif edilen şair, zamanının büyük bölümünü ibadet ve riyazetle geçirmekten zevk alır; şiirlerinde bu hakiki zevke ulaşmayan riya ehli zahidi her fırsatta eleştirmekte ve bazen de onu, aşka düşmediği için yaptıklarından mazur görmektedir:

*Men ‘ kılmayın çoğda zâhidi ‘özü var onun ‘aşık olmayıp
O ‘abeş yere hâlk olunmayıp bâğbâna bir gülle hâr gerek*

6.B/ 10

Nebâtî’nin, tasavvufi şiirlerinin temel anlayışını oluşturan “ene’l Hak” ifadesini H. Araslı şöyle yorumlar: “Nebâtî ‘Enel Hak’ der, ancak o, mahiyetini muayyen edemediği varlığı ve hayat karşısında şüpheli ve mütehayyir kalıp hiçbir tarikattan ne meyden ne minadan baş çıkarabilmez.” Dedikten sonra Nebâtî’nin:

*Bile mestem bilmezem kim mey nedir mânâ nedir
Gül nedir bülbül nedir sünbül nedir şahrâ nedir*

14.G/ 1

¹⁰⁶ Hemzeyeva, a.g.e, s. 67

Beytini örnek vererek burada geçen sermestlikle ilgili ise şunları söyler: “*Bu sermestlik şarap sermestliği değil, bu sermestlik İslam idotizmi hakim olduğu bir zamanda hayat ve kainatı düşünüp muayyen netice çıkarmayan bir subjektin İslam’a, Allah’a karşı şüphesinin sermestliğidir.*”¹⁰⁷ Nebâtî, bu gazelin sonunda da ömrünün sonuna geldiğini ancak dini meseleleri bir türlü hal edemediğini şöyle söylemektedir:

Yitdi ömrün âhire sen bir Nebâtî bilmedün

Kimdi bu gözden bağan yâ dilde bu gûyâ nedir

14.G/ 11

Şair tasavvufla ilgili, özellikle de Hz Ali sevgisini anlatan pek çok methiye yazmış hatta bu hususta ifrat noktasına varmıştır. Lâkin bundan da çabuk vazgeçip dünya görüşünde kendini noksan bularak şöyle der:

Git dolanginen hamsan henüz pühte olmağa çoğ sefer gerek

Murğ-ı Kâf ilen hem-zebân olup devre kalhamğa bâl u per gerek

6.B/ 1

Şair, aklın yardımıyla yaradılış muammasını çözemeyip Agnostikliğe varan bir noktadan sonra yaşadığı tereddüt ve çelişkiler git gide artar. Sonrasında her kanaati red etmeye başlar ve istihza ederek:

Bu ne mezhebdir ne âyin ey Nebâtî bir utan

Sen ne kâfirsin ki senden cümle küffâr incimiş

18.G/ 7

Devre geldikce kadeh sen daği bir câm al iç

Püf di îmâna belî sen daği humâr ol ol

23.G/ 12

¹⁰⁷ Hüseyin Araslı, s.

Dedikten sonra bu fikrinde derinleşip artan şüphelerini:

Bilmedim ‘ömrümde hergiz küfr ü îmân hansıdır

Âhmed ü Maḥmûd kimdir ‘Îsâ vü Mûsâ nedir

14.G/ 3

Şeklinde ifade eder. Kendini bu yoldan döndürmek isteyen vâiz ve mollalara da:

Şâkîyâ kimdi bu dırâz nefes

Ki meni zâra getdi bu ḥaccâm

11.TB/ 22

Men hara şoḥbet-i namâz hara

Meni azdırdı bu muşâḥib-i ḥâm

11.TB/ 25

Bazen İslam’ı atıp Hıristiyan olduğunu ve haça meylettğini söylerken bazen Ateşperestliği yüceltmeye gayret gösterir. Bazen de aşk delisi olduğu için hiçbir dine bağlı olmadığını itiraf eder. Kendini kâfir olarak adlandırdığında, insanların kendisinden haberdar olmaları durumunda Sen’an’a bin kez şükür edeceklerini belirtir.

Eger bu rûzgâr ehli ḥaberdâr olsalar menden

Yaḫînimdir ki min yıl şükr ederler küfr-i Şen‘âna

55.G/ 12

Terk edip İslâmı dutdum mezheb-i Rûḫullahı

Secde kıldım ḥaça bir ruḫbânı gözler gözlerim

8.K/ 38

Hayatını maddi yoksulluk ve manevi zıtlıklar içinde geçiren Nebâtî, genel olarak çizdiği derviş, kalender tavrın dışına çıkarak son zamanlarında, “künc-i vahdet”te geçen sûfiyane bir ömrün pişmanlığını yaşamıştır:

Künc-i vahdetde tebâh oldu ‘azîz ‘ömrüm hayf

Olmadı yâr baña bir büt-i zîbâ delisi

59. G/ 7

Allaha el-hamd ki men küfrde buldum îmân

Geçen eyyâma ne hâşıl ki peşîmân oldum

34.G/ 6

Şair, hayatının son demlerinde, hayatın mânâsı, İlahî gerçekler gibi konular hakkında çok düşünse de yaratılış sırlarına vakıf olamadığını tüm samimiyetiyle itiraf eder:

Yitdi ömrün âhire sen bir Nebâtî bilmedin

Kimdi bu gözden bağan yâ dilde bu gûyâ nedir

14.G/ 11

Şair, mensubu olduğu tarikatın esaslarından istifade ederek İslam dinine muhalafette bazen kendi seleflerinin de önüne geçerek sıradışı ifadeler kullanır. Bir şiirinde İslamî merkezlerden olan Bağdat’ı yerle yeksan etme isteğinden dem vurur:

Talayaydım o Bâğdadı

Çalmayaydı hiççe zâdı

Alaydım kaşr-ı Şeddâdı

Dolanaydım heştî heştî

10.Ge/ 3

Çoymayaydım kızıl kıanda

Çekeydim olsa her yanda

Bina kılaydım Îrânda

Dîn-i Zerdüşti Zerdüşti

10.Ge/ 2

Bir beytinde de âşıklığın ve aşkın, divâne bir hal olduğunu ifade eden şair, din ve mezheplerin ötesinde bir yol tuttuğunu şöyle ifade etmektedir:

*Dîn nedir mezheb nedir men ‘âşık-ı dîvâneyem
Eylerem meşq-i cünûn cânânı gözler gözlerim*

8.K/ 39

Dünyaya dair istekleri gerçekleşmeyen Nebâtî, en sonunda bu dünyada muradı hâsıl olmadığından öte dünyada murada ermek amacıyla Mevla’ya yönelmek hususunda kendi kendine tavsiyelerde bulunmaktadır:

*Nebâtî çoğ cefâ çekdin murâdın olmadı hâşıl
Yeri pîrinden al himmet yapış dâmân-ı Mevlâya*

47.G/ 6

Hakkında ileri sürülen pek çok görüşe rağmen, ulu şahsiyetler arasında kabul edilen Nebâtî, manevî ve ilahî derecelere sahip, keramet ehli bir zat olarak bilinmektedir. Dünyadan ve dünyevî bağlardan alakasını kesmiş biri olarak kanaat içinde bir hayat yaşamıştır. Bu hayat tarzı onda pek çok insandan farklı olarak bazı hallerin ortaya çıkmasına sebep olarak gösterilir. Bu kerametlerden biri olarak da Nebâtî’nin Tay’ül-arz edebilmesi anlatılır. Onun, Araz Çayı’nı geçip kimse görmeden gezip dolaşıp döndüğü, hatta Araz Çayı üzerine seccade serip namaz kıldığı dilden dile dolaşır. Bu hikâyeler de halkın ona ve tasavvufî kimliğine olan sevgi ve saygısının bir nişanesi olarak görülmelidir.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Düzgün,a.g.e, s. 57

2.2.Ni'metullahiyye Tarikati ve Nebâtî'nin Dünya Görüşü

Orta asırdaki Şîâ ağırlıklı tarikatler içerisinde Nimetullah-i Velî'nin öncülük ettiği Ni'metullahiyye, Müslümanlar arasında köken ve vaziyet yönüyle özel bir imtiyaza sahip ve itibarlı kabul edilen önemli bir tarikattir. Nebâtî'nin, Ni'metullahiyye tarikatine mensup olduğu düşünülmektedir. Geniş çaplı bir şöhrete sahip bu tarikat, yakın doğu halkları arasında yayıngındır. Bazı kaynaklarda yer alan Hâfız'ın, Nimetullah-i Velî'ye el verdiği inancı, Hâfız'a olan derin sevgisini bildiğimiz Nebâtî'nin bu tarikate yönelmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilir.¹⁰⁹ Tarikat hizmetleri esnasında Nebâtî, Karadağ'da etrafına müritler toplayarak, şiirleriyle tarikatın fikirlerinin yayılmasına oldukça hizmet etmiştir.¹¹⁰

Nimetullahîler yüzyıllarca ehl-i Hak cemaatler gibi Azerbaycan ve çevresinde yaşamışlar; hayat tarzı bakımından İslam tarihi ve medeniyetine bağlı olmuşlardır.¹¹¹

Bu tarikatın kurucusu 1330 tarihinde Halep'te doğan Şâh Ni'metullah-ı Velî'dir. Tarikat silsilesi, Abdullah b. Es'ad-el-Yafîî vasıtasıyla Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin feyz aldığı şeyhlerden Ebu Medyen el-Mağribî'ye ulaşır. Haririzade, Abdullah el-Yafîî'ye nisbet edilen Yafîyye tarikatının Kadiriyye, Medyeniyye, Ekberiyye, Rifaiyye ve Şazeliyye'nin bir terkibi olduğunu söyler. Ancak Yafîyye'nin şubesi olmasına rağmen Ni'metullahiyye'den söz etmez. Bu tarikat hem ortaya çıkışında hem de sonrasında pek çok tasavvufî anlayıştan beslenmiştir. Nimetullah-ı Velî Sünnî bir aileye mensup olsa da soyunun İsmail b. Ca'fer es-Sadık'a dayanması tarikatın kendisinden sonra Şii'ler arasında benimsenmesinde etkili olur.¹¹²

Ni'metullah-i Velî'nin ölümünden sonra yerine oğlu Şâh Halilulah-ı Kirmanî ve torunu Seyyid Nurullah geçer. Onlar da faaliyetlerini İran dışında daha çok Hindistan'da gerçekleştirmişlerdir. Seyyid Nurullah, Nimetullah-i Velî'nin sağlığında Dekken'e

¹⁰⁹ Hemzeyeva, a.g.e, s. 65

¹¹⁰ Behçet, a.g.e, s. 6

¹¹¹ Düzgün, a.g.e, s. 52

¹¹² İslam Ansiklopedisi, Mahmut Erol Kılıç, "Nimetullahiyye",c.33, İstanbul 2007, s. 134

giderek Tarikatin öğretilerini yaymış ve hükümdarın kızıyla evlenmiştir. Sarayla kurulan bu akrabalık bağıyla da sonraki dönemlerde de siyasî ve manevi bir güç elde eden Nimetullahî'ler Kutubşâhî'lerin yönetimi ele geçirmesinden sonra da İsmâîlîler arasında yayılırlar.¹¹³

Nimetullahiyye'nin İran'da yayılması ise, Nimetullah-i Velî'nin torunlarından Mir Şemseddin ve çocukları vesilesiyle olmuştur. O dönemde aile, İran'da hükümdarlık süren Safevi Hanedanlığı ile iyi ilişkiler ve akrabalık kurmuş ve büyük bir saygı, nüfuz kazanmıştır. Böylece tamamen Şîileşen Nimetullâhiyye, Haydarî, Kalenderî ve Safevî unsurlarla da kaynaşır. İslamın özellikle Şîî yorumunun yanında Budacı ve Manici unsurların ile Yahudi ve Hristiyan inanışlarının da tesiri altındaki bu tarikat, Melamî tavırlar sergilemesi, Vahdet-i Vücûd inancına sahip olmaları, Hurufilik sembolizmini sıkça kullanmaları, yerleşik hayatı tercih etmemeleri, on iki imam ve Mehdi anlayışı yönüyle daha önce zikredilen tarikatlere paralellik arz eder.¹¹⁴

Nimetullahî, fütuvvet grupları arasında sayılır. Nimetullah-i Velî'nin tacı yeşil renkli ve on iki terklidir. Nimetullahiyye'ye ait pek çok unsur günümüzde Bektaşilik potasında erimiştir. Bektaşi gülbanklarında zikredilen pirlere arasında Nimetullah-i Velî'nin de adı geçmektedir.

18. yüzyılın sonlarında Nimetullahîlerin ikinci piri sayılan Ali Şâh Dekkenî, Hindistan'dan İran'a gelip tarikati canlandırmaya çalışmış ancak Şîî âlimlerin karşı koyması sonucu, Mezcub Ali Şâh tarafından sürdürülmüştür. Sonrasında Kevseriyye, Safî Ali Şâhiyye, Şemsiyye, Gunabadiyye, Munis Ali Şâhiyye adlı kollara ayrılan tarikatin günümüzdeki son iki kolu hala İran'da faaliyetlerini sürdürmektedir.¹¹⁵

Nimetullahî piri Muhammed Cafer'in ölümünden sonra Nimetullahîler, Azerbaycan'da bölünürler. Tebriz kolu olan Nimetullahî inancına bağlı olarak Nebâtî, Sadru'l-Memalik'i görmek için Erdebil'e gider ve orada kendisinden iradet eli olarak

¹¹³ Düzgün, s. 53

¹¹⁴ Mazlum Uyar, İslam Mezhepleri Tarihi, "Nusayrilik", Grafiker Yay., Ankara, 2012, s. 299-332

¹¹⁵ Kılıç, c.33, s. 134

onu, şeyhi kabul eder. Nimetullahî inancında, eski Şaman itikatlarının İslami irfan ile kaynaşmasının da etkisiyle, insanların pek çok kez dünyaya geldiği görüşü yer alır. Her vücuda geliş “don” olarak adlandırılır ve bu tecelliler silsilesine de don-be-don denir. Don Türkçe bir sözdür ve beden anlamına gelmektedir. Her insan dünyada bin bir dona girer. Bu bin bir kez var oluşun ardından tekrar dünyaya gelmek ise ancak, misafir olarak bir başkasının vücudunda bulunmak, yaşamak suretiyle mümkündür. İnanışın esasında binbirinci don "sultan donudur" ve bu don son kabul edilir, bir daha zuhur etmeyeceğine inannılır. Nebâtî de kendi bedeninde muhtelif zatların misafir olduğuna inanmaktadır. Birçok yerde kendisini “Hoca Hâfız’ın donu” şeklinde ifade eder. Hatta Şâh Nimetullahî Velîye ve Şâh Kasım Envar’a olan yakınlığı da bu anlayış doğrultusundadır.¹¹⁶ M. Osmanoğlu, Nebâtî’nin Şâh Nimetullahî Velî tarikatine bağlı olduğunu ileri sürenlerin:

Maksud-ı dil ü cân-ı Nebâtî hu hu

Hem mürşide Şâh Nimetullah Ali est

(Nebâtînin yüreğinin ve canının maksadı odur. Hem Şâh Nimetullah’ın mürşidi Ali’dir)

Şeklindeki Farsça beyitten yola çıktıklarını söyler. Şairin asıl tarikatının Aliallahî tarikatı olduğu fikrini ileri sürer.¹¹⁷ Alialahî inancında Hurûfî ideolojisinin de esas olması sebebiyle, Hurûfî anlayışını benimsemiş Nimetullahî Velî, Şâh Kasım Envar gibi mürşitlerin de Tanrının insan şeklindeki tezahürleri olduğu fikrinden kaynaklanarak şiirlerde zikredildiğini belirtilir.¹¹⁸

Azerbaycan’da yaşayan ehl-i Hak tayfaları Tebriz, Karacadağ, Zinan, Sultaniye gibi pekçok bölgede yaşamaktadırlar. Bu bölgelerde ehl-i Hak cemaatlerine "Kızılbaş, Aliyullahi, Şamanlu" gibi adlar verilmektedir. Türkçe onların itikadınca meslek dilidir ve bu dilde yazılan mukaddes kitapları "Kelam" olarak adlandırırlar.¹¹⁹

¹¹⁶ Osmanoğlu, a.g.y, s 228

¹¹⁷ Aliyullahiyye: "Hz.Ali’yi ilah kabul eden aşırı fırkalar için geçerli olan bu kavram özellikle Ehl-i Hak için kullanılmaktadır." Mustafa Öz, Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü Ensar yay., İstanbul 2012,s. 39

¹¹⁸ Osmanoğlu, a.g.y, s 228

¹¹⁹ Düzgün, a.g.e, s..54

Sonuç olarak Nebâtî, ne Nimetullahîlere bağıllığını açıkça ifade etmiş ne de ehl-i Hak olduğunu dile getirmiştir. Nebâtî, arif bir Şîî'dir ve kendi zamanındaki tüm Batınî düşünce akımlarına dâhil olmuştur. O hayatını aşk ve doğruluk üzerine şekillendirmiş, zamanını riya, kibir ve yalandan uzak geçirmiştir. Caferî mezhebine bağlıdır. Hüseyin Düzgün, Nebatî hakkındaki ateistlik yorumlarına karşı: “Onun bele bir imanlı ve derin inamlı Müslüman olmasına hiç şek etmemek lazımdır. Divânı baştan başa tevhid-ses ve Şiâ-nefesdir.”¹²⁰ şeklinde bir yorum getirir. Divânında onun Şiî oluşuna dair bolca örnek bulmak mümkündür:

Naql-ı meclis şeme-i maḥfil hardasan gel ey Hüseyin

Bir ğazel-ḥ'ân bülbül-i hoş-ḥâ'v nı gözler gözlerim

8.K/ 25

Yâ 'Alî yâ evliyâ yâ bül-Hüseyin yâ Bû-turâb

Şîr-i Haḫ bir kudret-i Yezdâni gözler gözlerim

8.K/ 12

Ona göre hakikâte ulaşmanın yolu, tasavvufî mânâsıyla tekkeyi ifade eden meyhanelerin gezilmesi ve vahdet-i vücût anlayışı doğrultusunda, tüm âleme akseden tecelli nurunun bir şeyhin vasıtasıyla öğrenilmesidir:

Gez ḫarâbât ü münâcâtı yetiş ehlinden

Od vuran 'âleme bu nûr-i tecellâ neçidir

4.K/ 31

Tarikatindeki Melamî tavır, şiirlerinde sıkça övülmekte ve hakikat feyzi olarak ifade edilmektedir.

Hedef-i tîr-i melâmetdi ḫaḫîḫat feyzi

Hîç salar yâdına bir gör meni aşlâ aşlâ

1.K/ 26

¹²⁰Düzgün, a.g.e, s.56

Nebâtî'nin dünya görüşünün çeşitli zıtlıklar içerdiği âşıkardır. Bu durum ise döneminin yapısından, hayatı boyunca karşılaştığı çeşitli zorluklardan ileri gelmektedir. Yaşadığı çeşitli hadiseler, tereddütlü ve şüpheli yapısına zemin oluşturmuştur. Ondaki tarikat meyilleri, kendini şiirlerde apaçık gösterir. Bazı şiirlerinde Nimetullah-i Velî ve Hâfız tesiriyle vahdet-i vücûda meyl ederken bu etki, optimist zamanlarındaki şiirlerinde yok olup gider. Nebâtî başka mutasavvıf şairler gibi yalnızca kendi tarikatının esaslarını tasvir ve terennüm etmez. Onu her şeyden önce, bir sanatkâr olarak, insan maneviyatı, düşünce ve arzular ilgilendirir.¹²¹

Nebâtî şiirlerinde sıkça söz konusu edilen zıtlıklar hususunda, M. Osmanoglu bu durumu Aliallahî inancı ve yüzyıllar boyunca İslam medeniyetinde derin bir kök salmış olan tasavvuf felsefesi ile dini anlayışın çarpışmasına bağlar. Bu sebeple iki ayrı görüşün motiflerinin zaman zaman birbirini inkâr ettiğini belirtir.¹²²

Yaşadığı devir, Azerbaycan'da hanlıklar devrinin ve derebeler hâkimiyetinin sonları ve dağılması, Azerbaycan'ın Çar Rusya'sı tarafından istilası zamanları idi. Şair, pek çok şâh ve hanın yönetimini görmüş, ülkedeki karışıklıkları, siyasî ve toplumsal çalkantılara şahit olmuştur. Bu zor zamanların yaşanmışlıkları ise şiirlerine elbette ki sıkça zuhur eder:

Bir ğalaş sözdür ki dirler genc olur vîrânede

Genc yoğ vîrâne çoğ vîrânelerden küsmüşem

36.G/ 2

Hız. Ali için yazdığı terci-bend şeklindeki Sakînâme'sinde ve Türkçe kasidelerinde ön plana çıkan hakiki ve samimi üslup dikkat çekicidir. O, Hız. Ali'yi ilahlaştıran bir tasavvuf anlayışına bağlıdır. Bazı araştırmacılar tarafından, İran'da ortaya çıkan Aliallahî tarikatine mensup olduğu düşünülen Nebâtî, bu tarikatın görüşleri doğrultusunda Hız Ali'nin gökde makam tuttuğuna inanmaktadır. Hız Ali'nin

¹²¹ Hemzeyeva, a.g.y, s. 20

¹²² Osmanoglu,a.g.y, s. 230

gökyüzünde halen yaşadığına dair inancın çok eskilere dayanmakta; hatta Hz Ali'nin bulutlarda yaşadığı, gök gürültüsünün onun sesi yıldırımların ise kamçısı olduğuna dair bir inanışın hala hüküm sürdüğü bilinmektedir. Ayrıca Aliallahî inancında Hz Ali'nin Allah kabul edildiği, insan şeklinde dünyada görüldüğü ve ikinci defa yine yeryüzüne ineceği kabulünün varlığına da işaret edilir. Yine bu anlayışa göre, o zaman hayır şerre üstün gelecek; ışık, karanlığı yok edecektir. Öyle ki tüm dünya, Hz Ali'nin Allahlılığına iman etmiş olacaktır.¹²³ Bu fikirlerin, yani tanrının insan şeklinde tezahürü anlayışının Hıristiyanlık inancı ile yakından ilgili olduğu görülmektedir.

M. Osmanoğlu yine, Hz Ali'nin veya evlatlarının şehit edilmesiyle ilgili tek mısra bile yazılmamış olmasının Nebâtî'de, onun ölümden yüksek kabul edilmesinin ve kıyamet günü bir kurtarıcı olarak insanların yardımına koşacağı inancının bulunmasına bağlar. Ayrıca, Nebâtî'nin 19. yy da yaygın olan kıyamet arifesinde olma inancının tesiri altında kaldığını belirtir.¹²⁴

‘Alî el benim senin etegin

Sen yetiş dâda yâ Şâh-ı merdân

7.TB/ 8

Yukarıdaki söz konusu fikri yapısının dışında, bazı araştırmacılar Nebâtî'yi, İslam dininden olmayan bir mülhid, olarak da ifade etmektedirler. Selman Mümtaz, Nebâtînin İslam'ı reddeden bir şair olarak kendi zamanındaki mülhidlerin güçlü ve aktif bir tebliğatçısı olduğunu söyler. Ona göre şair, şiirlerini dindarları ürkütmek için “dügümleye dügümleye” üzerlerini örterek söylemektedir. Yaşadığı zamanın farklı fikirleri tebliğe uygun olmaması, bu tebliğ sürecinde, şairin kendini koruma çabasını da beraberinde getirmiştir.¹²⁵

¹²³ Osmanoğlu, a.g.y, s. 226

¹²⁴ Osmanoğlu, a.g.e, s. 227

¹²⁵ Mümtaz, a.g.e, s. 405

2.3.Divândaki Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler

Deyimler her dilin zaman içinde işlenmiş cevherleridir. Halk dilinin inceliklerine vakıf olduğu şiiirlerinden açıkça anlaşılın şair, yerli ve mahalli kullanımlara da sıkça başvurur. Nebâtî Divânı'nın büyük bir bölümünü oluşturan halk şiiirlerinde başta olmak üzere, pek çok yerde yerli sözcük kullanımına rastlamaktayız. Nebâtî Divânı'ndaki yöresel ifadelerden ve deyimlerden bazılarını şöyle örneklendirebiliriz:

Başına dolanmak(dönmek) bir sevgi ifadesidir. Bu deyimde, sevgiyle yalvarma ve rica etme söz konusudur:

Başına dönem dolanam o bûyun belâsın alam

Niye Türk-i çeşm-i mestin ohi bu nişâna gelmez

7.G/ 3

Bu deyim “kadan alam” şeklinde geçer. Birinin başına gelecek felaketleri (kazaları), dertleri kendi üzerine almayı istemek demektir:

Men onun kadasın alam men onun fedası ollam

Ondur ki yoğdu sanı o bu sözde sene gelmez

7.G/ 7

Merak edip dinlemek anlamında kullanılan kulak vermek deyimini bu beyitte “alma kulağa” şeklinde kullanılmıştır.

Alma kulağa vâ' izin pendini etme ictinâb

Çuvvet-i rûh u cism ü cân muṭrib-i hoş sühanda var

5.G/ 16

Gam yemek, çok üzölmek ve gam çekmek anlamındadır. Şair, sultan olan sevgilinin ölüm fermanına mührünü basmasından üzüntü duymayacağını ifade eder:

Murğ-ı dil-i miskini ol zülf-i çelîpâ olanı

Ġam yemez dağı eder hâl-i perişândan hâz

21.G/ 3

Zahidin verdiği nasihatlere karşı âşık olmayı öğütleyen şair, zahide “aklını başına toplu” deyimine karşılık gelen “aklını başına yıg” ifadesini kullanır:

‘Aşkı ‘âşıklıkı men‘ ileme zâhid billah

‘Aklunı başına yıg ‘âşık-ı bir yâr ol ol

23.G/ 12

“Yazığı gelmek” acımak, üzölmek anlamında kullanılan bir deyimdir. şair, burada Divâne bir halde olduğu için kendi kendine üzölmekte ve bu üzüntüsünü aynı anlama gelen bir deyim olan “yüreği yanmak” ifadesiyle pekiştirmektedir.

Yazıkım geldi Nebâti sene yandı üregim

Heyfsen çoğ da daği gezme bele dîvâne

43.G/ 9

Baş çekmek uğramak, önde olmak, itaat etmemek gibi anlamlarda kullanılır.

Ṭulû‘ etmez neden şems-i vazîhı

Fenâya baş çeksin leyletü’l-duccâ

Yoğsa yatıp meger nesîm-i şabâ

Meşâmıma yitmez nefhâ-yı seçer

6.Ko/ 2

El götürmek deyimini, dua etmek için el açmak, el kaldırmak, bir işi yapmaya başlamak anlamlarında kullanılır:

Beyâbân-ı cünûnı leşker-i ‘aşkım dutup her yan

Bu tâc-ı sâltanatdan el götürer bir de men hâşâ

3.G/ 4

Sözü çiğnemek, söyleyeceklerini açık ve kesin ortaya koyamamak, istediğini söyleyememek anlamına gelir:

*Muhtaşar yeydir Nebâtî bir sözü **çoğ çıgneme***

Şöyle bir yol Haydar-ı Kerrârî gözler gözlerim

8.K/19

Sonradan bir şeyi kabul edip uymak anlamına gelen “imana gelmek” ifadesi beyitte olumsuz şekliyle kullanılmıştır:

Dese günde elli min yol bu sözü eger zebânım

*Gene der ki bir de söyle yorulup **îmâna gelmez***

7.G/ 8

“Allah’ını seversen” anlamına gelen bir halk ifadesi olarak “seni Tarı” kullanımı ise divanda sıkça karşımıza çıkmaktadır:

*Zâhid el çek **seni Tarı** yeri git deng iyleme*

Sene Allah gerekdir mana Mevlâ Mevlâ

1.K/23

Bunların dışında divânda yer alan diğer deyimler şunlardır:

***Câna od vurdum** özüm pervânelerden küsmüşem*

Tâ ki Mecnûn olmuşam dîvânelerden küsmüşem

36.G/ 1

Mihnet-i hicrinde ‘ömrüm başa geldi ey şanem

*Hayf kim **kol salmadım** boynuna kisveler kimi*

48.G/ 5

Vah ne hoş zâddu ki bir bendeni Allah seve

***Nîl çek alına** oğlun hânım ana ana*

1.K/ 77

Sensen gene bu ‘âcizi dîvâne eyleyen

*Sensen gene meni **el ulusdan kenâr iden***

33.G/1

Teng-i ŧeker dehânın yâdına bir piyâle ver

*Yoh deme kim bu söz benim **eyledi dâr gönlümü***

21.G/ 8

Meni Mecnûn eden yâr-ı perî-veŧ

***Tâkatim kesildi** yetişdim cânâ*

Bir yol öldür meni çevir başına

Birce rahman gelsin bu nâ-tüvâna

13.Ko/ 1

Dur gel ey ‘aşk gönül mülkünü berbâd kılağ

‘Aklı yağmâya virağ ŧehr-i nev âbâd kılağ

*Gelginen **söz bir idah** gayrı aradan götürâğ*

Cânı cânâna verağ dehrde bir ad kılağ

58.R

Ger soruŧsan hâlîmî luğ ile ey nâ-mihribân

***Nâle çekmekdir** işim hicrinde qarqular kimi*

49.G/ 6

*Deng ileme koy sözü **elden çığar***

Tarı bilir kim bu ne gavğâ imiş

7.K/ 30

Gözüm yaşı Nebâtîni çürütdü

***Dilim yandı** dedim bu göz kimi göz*

3.Te/ 5

Çekerem hancer-i elmâs özümü öldürürem
İgid ölmüş yola gel yahma benim kan elime

19.G/12

Sen sanma men bu bahirde her inci mervârî gezeyim
Göz tikmişem bir güher-i vâlâya men vâlâya men

34.G/ 2

Ey daş ürekli bâgrı kare
Gör bele bahar mı yâr yâre

Mes/ 12

Meni çoğ da men' kılma bu figân u hây u hûdan
*Od içinde bes üzerlik ne kılar **figâna gelmez***

7.G/ 9

Geritse taleb gönlün vaşl-ı leb-i cânânı
*Gel sen de Nebâtî tek **koy başını meydâne***

44.G/ 10

Gitdi elimden 'inân şâkî amândır amân
***Bâgrımı kan ileme** ver mana ol sâğarı*

46.G/ 4

*Men indî 'aşğdan **lâf urmaram** ol hüsrev-i hûbân*
Meni rûz-ı ezelden 'âşık ol gül-'izâr itmiş

14.G/ 6

Âh bilmem ki neşven bizden gene yâr incimiş

***Boy ayağ altında kalmış** sanki şâh-ı mâr incimiş*

15.G/ 1

*Penâh Allah diyüb kahr ü gâzabdan **yuma göz***

İde bir ‘ arzımı sulţânıma göyçek göyçek

27.G/ 5

Râz-ı pînhanım benim bu eşk-i gâmmâz etdi fâş

*Ondan ötrü bes **gözümden düşdü** bed-gûlar kimi*

49.G/ 3

Şâkî işimiz nâle vü efgân oldu

Zülfün kimi hâlımız perîşân oldu

*Çoydun yere câmı bizden **üz dönderdin***

Bir bûse deduğ ver bize sen kan oldu

32. R

O tarlân bahışın kurbânı cânım

***Boy çekip** gözlerin gözler ne gözler*

Amac-ı sînemi nâvek-i müjgânın

Çoyub nişâneye gözler ne gözler

1.T/ 1

3.NEBÂTÎ ÜZERİNDE TESİRİ OLAN ŞAİRLER

Nebâtî şiiri üzerinde, Fars klasiklerinin bunlar içinde de Hayyam rubailerinin, Emir Hüsrev Pehlevî'nin, İsmet Buharârî'nin, Kelim Kaşânî'nin eserlerinin etkisi büyük ölçüde hissedilmektedir. Özellikle, şeyhi olarak kabul edilen, XV. asrın üstad şairlerinden Şâh Nimetulâh-i Velî ve Hâfız Şirâzî, Nebâtî tarafından derin hürmet görmüş; Hâfız'ın adı Nebâtî'nin şiirlerinin ziyneti sayılmıştır. Şairin Farsça yazdığı Hâfız şiirlerini tahmisin dışında Türkçe şiirlerinde de Hâfız'ın yolu, fikirleri, tarzı ve dünya görüşü hissedilir.¹²⁶

Dürd-nûş -ı Hâfızam rindâne ma'na söylerem

Üştibînde bâde-i humları gözler gözlerim

8.K/ 15

Ferdun bey Köçerli; Nebâtî'nin şiirlerini Hâfız, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ gibi büyük sanatkârlarla karşılaştırıp şöyle der: “Seyyid Ebulkasım, Azerbaycan Türklerinin Hoca Şemseddin Hâfızı, Şems Tebrizî ve bazı makamlarda Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'si menzilesindedir. Nece ki, Hâfız fesahat ve belagatte şuarâ-yı Fars'ın ser-defteri olup hemçinin Nebâtî de Azerbaycan şuarasının fesihrakıdır.”¹²⁷ Nebâtî, şiirlerinde Hâfız'ı üstad göstermiş ve ona olan muhabbetini, hayranlığını şöyle ifade etmiştir:

Ey şabâ ey berîd-i 'âşık-ı zâr

Kûy-ı cânâna birce var gene

2.TB/ 8

Yine bir şiirinde “lisânü'l-gayb” lakabıyla meşhur olan üstadı hakkında şöyle der:

Hâfızın rûhuna ihlâş ile bir Fâtihâ ver

Çarh vur devre gel ey beççe-i 'anķâ 'anķâ

1.K/ 43

¹²⁶ Hüseyini, a.g.e, s. 15

¹²⁷ Köçerli, a.g.e, s 477

Nebâtî'nin Türkçe şiirlerinde Fuzûlî'nin ve Vakîf'ın; Farsça yazdığı şiirlerde ise Hâfız Şîrâzî'nin fikri, üslubu, kafiye ve vezin hususiyetleri kuvvetli tesir gösterir. Nebâtî üzerinde büyük tesiri olan şairlerden biri Fuzûlî'dir. Aşka bakış açısı ve hayat görüşü bakımından Fuzûlî etkileri oldukça açıktır. Ancak şiirlerinde onun adından hiç söz etmez. Şair, özellikle Fuzûlî şiirlerine vezin ve kafiye yönüyle riayet etse de mazmun seçimi ve zaman zaman dini hükümlere karşı keskin çıkışlar yapması itibariyle ondan farklılaşır.

Nebâtî, klasik Azerbaycan şiirini Fuzûlî edebi mektebinin çeşitli yönleriyle ve şifahi halk edebiyatı üslubuyla birleştirebilen bir sanatkârdır. Fuzûlî'nin mânâ derinliği ile âşık şiirinin cazibesi onun şiirlerinde bir arada sunulur.¹²⁸ Şiirlerinde sanki onunla konuşur gibidir:

Fuzûlî:

*Eyle sermestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Men kimem sâki olan kimdir mey ü sahbâ nedir¹²⁹*

Nebâtî:

*Bele mestem bilmezem kim mey nedir mânâ nedir
Gül nedir bülbül nedir sünbül nedir şahrâ nedir*

14.G/ 1

Fuzûlî Leyla ile Mecnûn adlı eserinde:

*Aşk dâmına giriftâr olalı zâr olubam
Ne belâdır ki ona böyle giriftâr olubam*

¹²⁸ Kasimov, a.g.e, s. 35

¹²⁹ Muhammet Nur Doğan, Fuzuli Leyla ve Mecnun, İstanbul 2010, s. 498

Nebâtî:

O güneş ‘ârıza hayrân olalı zâr olubam
‘Aql u hûşum dağılup şûret-i dîvâr olubam

32.G/1

Fuzûlî:

Kıl sebâ gönlüm perîşân oldugun cânâna arz
Sûret-i hâlin bu vîrân mülkün et sultâna arz

141.G/ 1¹³⁰

Nebâtî:

Derd-i dilim eylerem dergeh-i sulţâna ‘arz
Ger düşe fırsat edem hâlîmî cânâna ‘arz

18.G/ 1

Nebâtînin arz redifli ikinci gazeli ise şöyle başlar:

Olmadı mümkün edem hâlîmî cânâna ‘arz
Mûr ne kaçem eylesin şâh-ı Süleymâna ‘arz

19.G/ 1

Fuzûlî:

Ey esîr-i dâm-ı ğam bir gûşe-i meyhâne dut
Tutma zühhâdın muhalîf pendini peymâne dut

41.G/ 1¹³¹

¹³⁰ Gölpınarlı, s.79

¹³¹ Gölpınarlı, s.29

Nebâtî:

Dutdum gene hoş beng ile meyhâneni meyhâneni
Şâkî amândır durma ver peymâneni peymâneni

Nebâtî, Fuzûlî'nin;

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çoğ hem-derd yoğ düşmen kavî tâli zebûn

219. G/ 1¹³²

Beyitini kendi uslubuyla şöyle söyler:

Kime izhâr edem derdim hani bir mahrem-i esrâr
Ėamım çoğ Ėam-güsârım yoğ ‘aceb Ėam-h^v ârsız Ėaldım

37.G/ 2

Vâsıf:

Vâsıf, Klasik edebiyatın içinde, âşık tarzı şiirini inkişaf ettiren şairlerin başında gelmektedir. Onun şiirleri Azeri edebiyatında yeni bir devrin başlangıcı kabul edilir. Şairin eserlerindeki dünyevi güzelliklerin ifadesi, derin ve iyimser duygular, aşk anlayışı, halk şiirlerinde göze çarpan realizm anlayışı, yaratıcılık kabiliyeti ve dil sadeliği kendisinden sonraki pek çok şairi olduğu gibi Nebâtî'yi de derinden etkilemiştir.¹³³

En sade ve saf Türkçe ile yazılmış “gelsin, gelmesin”, “gözler ne gözler” redifli şiirleri onun Vâsıf şiirlerinin tesirinde olduğunu göstermektedir.¹³⁴

¹³² Gölpınarlı, s.119

¹³³ Kasimov, age, s. 28

¹³⁴ Behçet, age, s. 7

Vâsıf:

*Yay kaş bucağında al yanag üste
Ne hoş humarlanır mestâne gözler
Sürmeli kirpikde ohlar çekilip
Eylenip bagrımı nişane közler*

Şeklindeki ifadesi, Nebâtî'nin pek çok gazel ve koşmasında kendi orijinalliğiyle yeniden ifadesini bulur.

Nebâtî:

*O ıarlân bağışun kurbânı cânım
Boy çekip gözlerin gözler ne gözler
Amac-ı sînemî nâvek-i müjgânın
Koyub nişâneye gözler ne gözler*

1.T/ 1

Vâsıf:

*Mihribânlık görmeyib bir meh-lîkadan küsmüşem
Günde min âl eyleyen kalbi karadan küsmüşem*

Vâsıf'a cevaben Nebâtî:

*Câna od vurdum özüm pervânelerden küsmüşem
Tâ ki Mecnûn olmuşam dîvânelerden küsmüşem*

36.G/ 1

Molla Penâh Vâkîf:

Vâkîf, halk kültüründen ve âşık şiirinden ustalıkla istifade eden şairlerin başında gelmektedir. Azeri şiirini reel hayata çok yaklaştıran bu şairin ardından, aynı tarzı devam ettiren Nebâtî, Vâkîf 'ta görülen şiir anlayışını genişleterek zirveye taşımıştır.¹³⁵

Vâkîf peri redifli şiirinde:

Boyun sürahidir bedenin billur

Gerdenin çekilmiş minadan peri

Sen ha bir sunasan cüda düşüpsen

*Bir bölük yaşıl baş sunadan peri*¹³⁶

Nebâtî:

Gönlüm gülzârında kış mevsiminde

Açılıp tâze gül didâr ey perî

Hasret oldum hayf görmedim üzün

Çaldı kıyâmete didâr ey perî

8.T/ 1

Bu şiirler hem vezin ve durakları (6+5) hem de üslup itibariyle birbirine benzemektedir.

Nebâtî meşhur Azerbaycan şairi Nesimî'nin de güçlü tesiri altındadır. Aralarında çokça bir zaman farkı olmasına rağmen iki şairin, arasındaki amaç ve ideadaki müşterek yönler bu tesirin sebebidir. Her iki şair arasındaki zamansal mesafeye rağmen hüküm süren adaletsizlikler, zülüm, cehalet ve riyakârlık onların üsluplarının yakın olma

¹³⁵ Kasimov, age, s. 34

¹³⁶ <http://elibrary.bsu.az/sekil/vaqif.pdf>

sebebidir. Nebâtî'nin kullandığı pek çok fikir, konu ve hatta kelimeler Nesimî'nin yeni tasvir vasıtalarıyla söylediği ifadelerdir.¹³⁷

Nebâtî'nin şiirlerinde büyük Özbek şair Nevaî'nin de adı yadedilmektedir:

Zunestaş çeh dut şi'r-i Nevâî çemi cûkunda

Îzân zon vil ber ü hoş mâh-rû pâlûdevâr olmuş

6.K/ 40

Nebâtî üzerinde güçlü bir tesire sahip yazarlardan biri de Nizâmî'dir. Ebulfazl Hüseyin bu hususta şunları söyler: “Kalem tutmak ve söz demek tarzını Nizâmî'den öğrenmekle beraber Nebâtî, büyük üstadın mektebine bağlı olan diğer şairleri de unutmaz, onlardan da öğrenir, tesirlenir.”¹³⁸ Nizâmî mesnevilerindeki kahramanlar, onun eserlerindeki mevzular ve Nizâmî'nin adı tekrar tekrar ve büyük bir hürmetle zikredilir.

Suhen-i sâz eylerem geh geh Nizâmî kimi Hüsrevden

İrem bâğında bir lâçîn ne hoş Şîrîn şikâr etmiş

14.G/ 2

Nebâtî şiirinde Azerbaycan'ın büyük şairlerinden Sâîb Tebrizî'nin de etkisi vardır. Nebâtî fikirlerinin ifade ve izahlarında Sâîb'den de istifade etmiştir:

Mağrem-i hâlvat-i ünsüm hani Şâîb Şâîb

Lağna bağ nağmeye bağ bülbül-i şeydâ neçidir

4.K/ 11

¹³⁷ Hüseyin, age, s.16

¹³⁸ Hüseyin, s. 14

4.ETKİLERİ

Nebâtî'nin çok yönlü sanatkârlığı hem devrinde hem de sonraki kuşaklarda derin bir tesir bırakmıştır. Birçok şair, Nebâtî etkisi altında âşıkane-lirik şiirler yazmış; bunlardan Hacı Mirzâ Mehdî Şükûhî, Sadî-i Sanî ve Zikrî onun şiirlerine yazdıkları nazirelerle tanınmışlardır.¹³⁹

Nebâtî ister klasik edebiyat, isterse de halk edebiyatı tarzında olsun yazdığı “oynak, yeni ve derin mazmunlu” şiirleri ile dönemindeki ve sonrasındaki şairlere tesir etmiş, Şirvânî, Sâbir, gibi pek çok şair onun sanatından yararlanmış. Nebâtî kendinden sonraki Azerbaycan şairlerine tesir ettiği gibi Azeri âşıklarına, (Âşık Kurban, Âşık Alasker, Âşık Mustafa, Mollâ Cuma vb) hatta bazı Ermeni âşıklara da etkileri ulaşmış bir şairdir.

¹³⁹ Hemzeyeva, a.g.e, s. 25

İKİNCİ BÖLÜM

DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.NAZIM ŞEKİLLERİ

Nebâtî Divânı'nda gerek halk şiiri gerekse de Divân şiiri nazım şekillerinin kullanımındaki çeşitlilik dikkat çekicidir. Hemen hemen her nazım türüyle şiir yazmış olan Nebâtî, özellikle beşlik türündeki başarısı ve sonraki şairlere bu türde öncülük etmesiyle tanınır. Nazım türlerini kullanırken şekil yönüyle klasik usulün dışına çıkmayı tercih etmese de özellikle kasidelerinde işlediği temalar, alışlagelen kaside temalarından farklılık arz eder.

1.1.Kaside

Nebâtî Divânı'nda çoğu methiye olmak üzere 9 kaside yer almaktadır. Bu methiyelerden biri Hz. Ali sevgisini işleyen 29 beyitlik Ali'dir redifli bir kasidedir. Bunun dışında Üştibin'i anlatan 16 beyitlik bir şehrengiz de kasideler arasında yerini almıştır. Ayrıca, divandaki en uzun manzumelerden olan 84 beyitlik kaside ise, Nebâtî'nin şeyhi olarak kabul ettiği, Sadrül-Memalik Erdebilî Nasır Alişah'a yazılmıştır. Kasideler teması yönüyle incelendiğinde bunların, tasavvufî unsurların yoğun olarak kullanıldığı ve şekil olarak kasideye benzese de daha çok gazeli andıran şiirler olduğu görülmektedir.

Nebâtî Divânındaki kasideler, kafiye-redif yönüyle incelendiğinde ilk kasidenin dışında tüm kasidelerde, redifin kullanılmış olması dikkat çeker. Bu rediflerden ikisi özel addır ve böylelikle, methedilen kişinin veya yerin her beyitte vurgulanması sağlanır.

Kasidelerin beyit sayısı en çok olanı 82 en az olanı 16 beyitten ibarettir.

1.2.Gazel

Nebâtî Divânı'nda gazel nazım şeklinin kullanıldığı 65 manzume yer almaktadır. Bu manzumelerde en sık tercih edilen beyit sayıları 5, 7, 9 ve 11'dir. Bu sayılar, genel olarak gazelerde en çok tercih edilen beyit sayılarına paralellik arz etmektedir.

Gazellerin 5 tanesinde sadece kafiye, 52 tanesinde ise kafiye ve redif bir arada kullanılmıştır. Bu rediflerden 8 kadarı ek rediftir.

1.3.Koşma

Halk şiiri nazım şekillerinden olan koşmaların Divândaki sayısı 16'dır. Bunlardan 3 tanesi yedi dörtlükten, diğerleri ise beşer dörtlükten oluşmaktadır.

Koşmaların ana konusu beşeri aşktır. Bu şiirlerde güzeller ve onu seven âşığın iç dünyası terennüm edilir. Söz konusu edilen aşk, ihtiraslardan uzak saf ve temiz bir duygudur. Beşeri güzellik bu şiirlerde sıkça işlenmiş ve geleneğe bağlı olarak, sevgili tüm tabiat güzelliklerine tercih edilmiştir. Koşmalarında, lirik bir üslup dikkati çeker. Kullanılan teşbih ve istiareler tabiat güzelliklerinden alınır.

Koşmalarda kısa ve açık cümleler kullanılmaya özen gösterilir. Ayrıca sık sık yapılan tekrarlar da bu şiirlere ayrı bir ahenk katmaktadır.

Koşmalarında şair, 11 li hece vezninin (6+5, 4+4+3 ve 3+3+3+2) gibi duraklarını kullanır. Bu duraklardan en çok tercih edileni 6+5 durağıdır. Şair genellikle koşmalarda, mısralara sözleri öylesine ustalıkla yerleştirir ki, şiirin her bir mısrası tamamlanmış bir cümleyi ihtiva eder.

1.4.Rubâî

Nebâtî Divânı'nda en çok kullanılan şiir şekli olarak karşımıza çıkan rubailerin sayısı 59'dur. Bu rubailerde "sâkî" sözcüğünün kullanım sıklığı dikkat çekicidir. Rubailerin 24 kadarı bu sözcükle başlar. Bu şiir türünde, daha çok tasavvufi çağrışımları olan sözcükler kullanılmış ve tasavvufi temalar işlenmiştir.

1.5.Geraylı

Âşık şiirinde kullanılan nazım türlerindenidir. Azerbaycan âşıkları arasında aşktan, sevgiden, ayrılıktan, söz eden lirik ve ahenkli şiirler "*geraylı*" diye adlandırılmaktadır. Azerbaycan edebiyatında geraylı her mısrası 8 heceli olan dördüklere denir. Her mısranın (4+4) (3+5) veya (5+3) şeklinde bölümleri vardır. Anadolu edebiyatındaki semainin karşılığıdır. Bu şiirler üç ile beş bend/ hâne uzunluğunda olur. Kafiye şeması aaba ccca ddda... şeklindedir. Şair, mahlas/tapşırmasmı şiirin son hanesinde verir.¹⁴⁰

Divânda bu şiir türüyle işlenen temalar; aşk, sevgilinin güzelliği, âşıklığın halleri, tasavvufî aşk, baharın gelişi vb.dir. Bu şiirlerde tasvir olunan lirik ve romantik âşık, şairin özüdür. Onun simasında her türlü kötü duygudan uzak temiz bir aşkın terennümü dikkat çeker.¹⁴¹ Divândaki geraylı türündeki toplam 10 şiirin dördlük sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

¹⁴⁰Dursun Yıldırım, "Azerbaycan Âşık Şairleri ve Şiirlerinden Örnekler I", , H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi 2.2., 1984, s.16

¹⁴¹ Qaribli, a.g.e, s.14

Dörtlük sayısı	Geraylı sayısı
5	5
8	1
9	1
11	1
12	1
15	1
Toplam:	10

1.6.Beşlikler

Beşlikler veya beşliler, hece ölçüsüyle kurulan şiir türlerindedir. Daha çok ilahi yazarken kullanılan bu türde her mısranın beş hecesi vardır. Mısralar, (2+3) veya (3+2) şeklinde bölümlenir. Oldukça ahenkli bir nazım türüdür. En eski beşlik örneklerine Divân-ı Lugatî't Türk'te rastlanmaktadır. Özellikle, Nebâtî'den sonra bu şiir türü oldukça sevilmiş ve onun beşliklerine nazireler yazılmıştır.¹⁴² Divânda yer alan beşliklerin sayısı 10'dur. Bu beşlikler tüm nüshalarda genellikle 20 hecenin tek mısradaki yazımı şeklindedir. Biz de çalışmamızda, bu yazıma uygun olarak metinde, beşlikleri beş heceli mısralar yerine orijinal şekline uygun olarak düzenlemeyi tercih ettik.

1.7.Mesnevî

Divânda mesnevi başlığı altında yer alan 16 beyitlik kısa şiir, şekil özelliği itibariyle mesnevi olsa da teması ve olay, kişi, zaman ve mekân gibi unsurların yer almayışı yönüyle gazeli andırmaktadır. Burada şair, aşk acısını ve ayrılığı konu edinir.

¹⁴²Hüseyin Muhammetzade Sadık, Seyid Ebulkasım Nebâtî'nin Türkî Divanı, Ahrar Neşriyatı, Tebriz, 2731, s. 411

1.8.Müstezadlar

Divânda yedi kafiye, iki de kafiye ve ek redifin kullanıldığı toplam 9 müstezad yer almaktadır. Müstezadlar bir veya iki ziyadeli olabilmektedir. Nebâtî Divanı'ndaki müstezadlar tek ziyadeli'dir.¹⁴³ Bu müstezadların beyit sayısı şöyledir:

Beyit sayısı	Şiir adedi
10	2
12	1
13	1
14	4
16	1
Toplam:	9

1.9.Tecnîsler

Nebâtî, yazılı edebiyatta tecnîsin en büyük ustalarından kabul edilmektedir. Daha önce yazılmış tecnislerden farklı olarak onun tecnîslerinde mazmunlar daha yoğun ve açıktır. Bu sebeple de cinasları metnin içinde anlamak kolaylaşmaktadır.¹⁴⁴ Nebâtî Divânı'nda halk edebiyatı nazım türlerinden olan 9 adet tecnis yer almaktadır. Tecnisler, koşma türünde yazılmışlardır ve genel olarak da koşmanın bir çeşidi kabul edilirler. Saz eşliğinde söylenen bu şiirler, koşmalar gibi oldukça çeşitlidirler. Cıgalı, dudak deymez, dilterpenmez, nefes çekme, mülemma ve müstezad gibi türleri olan¹⁴⁵ tecnîslerin Nebâtî Divânı'nda üç tanesi altışar dörtlükten, diğerleri ise beşer dörtlükten müteşekkildir.

¹⁴³ Sadık, a.g.e, s. 415

¹⁴⁴ İ. Qaribli, a.g.e, s. 14

¹⁴⁵ Sednik Paşa Pirsultanlı, Azərbaycan Âşık Poeziyasında ve Yazılı Poeziyada Tecnisin İnkişaf Tarihi, GenceDevlet Üniversitesi Neşriyatı, 2010, s.22

1.10.Muhammesler

Divânda yer alan toplam 2 muhammesten birinde kelime redif, birinde ise kafiye ve ek redif kullanılmıştır. Muhammeslerden ilki 3 bentten ikincisi ise 5 bentten ibarettir.

1.11.Müseddes

Divânda fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün ölçüsüyle ve sadece kafiyenin kullanıldığı 11 bentten oluşan bir müseddes yer almaktadır.

1.12.Tercî-i Bent

Tercî-i bent nazım şekliyle yazılmış 12 bentten oluşan şiir Sâkînâme olarak bilinmektedir. Her bentin sonunda aynen tekrarlanan bir vasıta beytinin yer aldığı şiirin vezni, fâilâtün mefâilün fâ'lün'dür. Şiirin birinci, üçüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci bentlerinde sadece kafiye; iki ve dördüncü bentlerinde ise kafiye ve redif bir arada kullanılmıştır. Tasavvufî bir nitelik taşıyan tercî-i bentin bazı bentlerinde sadece Arapça yazılmış beyitler de yer alır. Birinci bentte şair, Allah'ın birliğini anlatarak söze başlar ve sonraki bentlerde İlahi aşk, pirin tasavvuf yolundaki önemi, dünya hayatının geçiciliği, şarabın etkileri, mûsıkîye dair unsurlar vb. konuları işler. Şiirin bentlerinde yer alan beyit sayıları şu şekildedir:

Şiirdeki bent	Bentlerin beyit sayısı
1. Bent	24
2. Bent	26
3. Bent	25
4. Bent	27
5. Bent	27
6. Bent	28
7. Bent	25

8. Bent	28
9. Bent	31
10. Bent	26
11. Bent	32
12. Bent	33
TOPLAM:	332

1.13.Mülemma

Mülemma, bir beytin mana yönünden birbirini tamamlayan iki mısrasını iki ayrı dil ile ve kafiyeli olarak söylemektir. Nebâtî; Türkçe, Arapça, Farsça ve Tat dilinde mülemmalar yazmıştır. Divândaki Türkçe mülemma, vezin ve kafiye yönünden birbirine uygun dizilimi ve ahenkli yazımıyla mısralardaki dilin değişimini fark ettirmeyecek kadar ustalıklıdır. Bu orijinal mülemmada bütün mısraların ilk yarısı Farsça, diğer yarısı ise Türkçedir. Mısraların kuruluş düzeni ise, Türkçenin dil yapısına uyum olarak sıralanır.

1.14.Dübeytler

Divânda yer alan 5 dübeytin üçü kafiye ve redif kullanılarak yazılmış; 2 tanesi ise, kafiye ve ek redife ilaveten “yâ Alî” kelime grubu şeklindeki redifle kurulmuştur. Üç dübeytte Hz. Ali sevgisi, diğerlerinde ise aşk ve şarap konuları işlenmiştir.

1.15.Tekbeytler

Nebâtî Divânı’nda 2 adet tek beyit yer almaktadır. Bu beyitler şairin kendi hayatına dair, talihten şikâyet mahiyetindeki mısralar niteliğindedir.

2.VEZİN

Toplam 200 manzume içeren Nebâtî Divân'ındaki şiirlerin 46 tanesi, halk şiiri geleneğine aittir. Klasik Türk şiiri nazım biçimleri ile kaleme alınan şiirlerde, toplamda 14 farklı vezin kullanılmıştır. Halk şiiri nazım şekillerinden olan tecnis ve koşmalardaki 11'li hece ölçüsü, geraylılardaki 8'li hece ölçüsü, beşliklerdeki 5'li hece ölçüsü ve müstezadın uzun mısra: Mefûlü mefâilü mefâilü feûlün; kısa mısra: Mefûlü feûlün vezni dışında divânda kullanılan vezinler incelendiğinde bunların, Divân şiirinde sık kullanılan vezinler arasından seçildiği görülür. Nebâtî, özellikle aruz vezninin iki bahrini (fâilâtün fâilâtün fâilün ve mefûlü mefâilün mefâilün fâilün) çok sevmiş ve şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Genellikle yazmış olduğu vezin kalıbının tüm hususiyetlerine uymaya gayret eden şair, mümkün olduğu ölçüde imale ve zihafa yer vermemiştir. fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezni dışındaki vezinlerde karşılaşılan aruz hataları, Divândaki Türkçe sözcüklerin kullanım sıklığı ve Türkçe kelimeleri aruza uydurmadaki güçlükler düşünülecek olursa, dikkate alınacak miktarda değildir. Ancak zaman zaman karşılaştığımız aruz hataları da Azeri şiirlerinin genel havasında önemli ölçüde var olan, Nebâtî Divânı'nda da ön planda olan ahengi etkilememektedir.

3.KAFİYE VE REDİF

Kafiye, çoğunlukla mısra sonlarında bazen de mısra içinde ses benzerliği sağlayan sözcüklerdir. Divân şiirinde kafiye-redif gibi unsuların kullanımı klasik edebiyatın çizdiği çerçeve dâhilindedir. Buna göre kafiye, kulak için değil göz için yapılıdır. Yani, seslerin Arap alfabesindeki karşılığı olan harf, her mısraın sonunda aynı olmak durumundadır. Divân şiirinde kafiyenin şeklini belirleyen unsurların başında nazım şekli gelmektedir. Şair, seçtiği nazım şekline uygun olan kafiye şemasını takip eder. Redif ise kafiyeyi tamamlayan, güçlendiren bir unsur olarak sıkça karşımıza çıkar. Redifle birlikte, ses ve mana bütünlüğü sağlanır. Özellikle kelime redifler, anlamı bütünleştirmede büyük rol oynar. Konu, redifi belirlerken; redif de konunun dağılmasına

engel olmaktadır. Ayrıca redif vasıtasıyla çağrışım yönünden zenginleşen şiirlerde, artan ahenkle birlikte, eserin etki gücü de katlanarak çoğalır. Şairlerin kullanmış oldukları redifler arasında hayatlarından, toplumdan ve dönemden özellikler taşıyanların tespiti de önem arz etmektedir.¹⁴⁶

Nebâtî Divânında kullanılan rediflere bakıldığında pek çoğunun diğer Divân şairlerinin tercihlerine de uygun olarak Türkçe kelimelerden oluştuğu görülür. Nebâtî, genel olarak şiirlerinde iç kafiye kullanmayı tercih eder ve bazen bir şiiri başından sonuna kadar iç kafiyeli olarak tertip eder.

Tecnislerde, her mısranın ses benzerliği farklı farklı olabildiğinden tecnisler ve her mısrası kendi arasında uyaklı olduğundan mesnevi kafiye-redif yönüyle incelenmemiştir. Diğer şiirlerde ise kafiyeler yönüyle durum şöyledir:

Kaside:

Kafiye	1
Kafiye+ek redif	-
Kafiye+kelime redif	4
Kafiye+ ek ve kelime redif	4

Kasidede yer alan rediflerden biri Arapça, biri Farsça, yedi tanesi ise Türkçedir. Bu rediflerden sadece biri özel isimdir.

Gazel:

Kafiye	5
Kafiye+ek redif	8
Kafiye+ kelime redif	41
Kafiye+ ek ve kelime redif	11

¹⁴⁶ Muhsin Macit, Divan Şiirinde Ahenk Unsurları, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 78-85

Gazelerde kullanılan rediflerden 8 tanesi Arapça, 2 tanesi Farsça, 1 tanesi Türkçe ve Farsça, 39 tanesi ise Türkçe sözcüklerden oluşmuştur. Bu rediflerden yalnızca 1 tanesi özel isimdir.

Müseddes, Mülemma:

Bu iki nazım şeklinde de yalnızca kafiye kullanılmış, redife yer verilmemiştir.

Rubailer:

sadece kafiye	12
Kafiye+ ek redif+ kelime redif	3
kafiye ve kelime redif	20
kafiye+ ek redif	3
kafiye+ kelime grubu şeklinde redif	21

Bu rediflerden 35 tanesi Türkçe, 2 tanesi Arapça, 9 tanesi ise Farsçadır.

Dübeytler:

Bu şiirlerden biri kafiye + ek redif; diğer üçü ise kafiye + ek redif + kelime redif şeklinde yer almıştır.

Tek Beyitler:

Tek beyitlerden 1 tanesi kafiyesiz, diğeri ise matla şeklinde, kafiye ve kelime rediften-oluşmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVÂNIN TAHLİLİ

1.DİN-TASAVVUF

1.1.DİN

1.1.1.Allah (Hudâ, Mennân, Sübhân, Tanrı):

Divanda Allah ile ilgili müstakil bir manzume bulunmamaktadır. Ancak pek çok şiirde isim ve sıfatlarına yer verilen Allah mefhumunun, klasik Sünnî İslam anlayışının ötesinde bir yorumu olduğu dikkat çeker.

Şairin birlik meclisinde makam edinen gönlü, Allah'ın tüm esmalarının zuhur ettiği yerdir. Vahdet meclisinde Tanrı, buraya yerleşmiş ve esmaların tümü bu gönül aynasında zuhur etmiştir. Allah, gizli bir hazinedir. Onun için genc-i hâfî ifadesi kullanılır ve sık sık şükür ifadeleriyle birlikte Allah'ın isimlerine yer verilir. Nebâtî, sevgiliye dair tüm şikâyetlerini de her şeye kadir olan Allah'a arz ederken, Kur'an-ı Kerim'den bir ifade ile doğmamış ve doğrulmamış şeklinde geçen ayetlere işaret eder. Şair, ona lâ şeklinde hitap ettiğini söylemektedir:

Bilmirem adını ey lem yelid ü lem yûled

Here bir ad deyiler sene men lâ lâ lâ

1.K/25

Nebâtî, tasavvufî anlayışı çerçevesinde bazen Hakk'ı veya Mevla'yı ayrı bir varlık olarak Allah'tan üstün görür:

Zâhid el çek seni Tarı yüri git deng iyleme

Sene Allah gerekdir mana Mevlâ Mevlâ

1. K/ 23

Aynı durum Aliallahî anlayışına paralel olarak şöyle ifadesini bulur:

Men rûz-ı ezelde sevmişem bir şâhı

Allah der oña ‘Allâhlahi

Her kim oña Allah dise kâfirdir

Şekkâkdir ol Nebâtî tek Vâllahî

54. R

Allah’ın bütün adları ve unvanlarını Hz. Ali’ye ait kılan Nebâtî, bazen de Allah’ın ayrı, Hz Ali’nin ayrı bir makamı olduğunu söyler. Allah yaratandır, her şeyin başlangıcıdır; Ali ise onun yarattıklarından biridir:

Nebâtî çek ‘Alî ‘Alî

Gönlün olsun celî celî

Onı Allah belî belî

Bu dilde ezber yaradıp

1.G/15

1.1.2.Melekler

Melekler, güzellik timsali olarak kabul edilir ve bu nedenle sevgili ile benzerlik ilgisi içinde ele alınır. Bazen sevgili onlardan üstün gösterilir ve meleklerin yüzünün, sevgilininki yanında hiç kaldığı belirtilir:

Nişbeti yoğ perîye Gezgezin Allah bilir

Melegün haddi nedi hûrîydi hûra hûra

1.K/8

1.1.2.1.Cebrail

Cebrail, Allah’la konuşması, kanatlara sahip olması, Hz. Peygamber’in kabrini yılda bir kez ziyaret etmesi ve ona ayetleri indirmesi yönüyle zikredilir. Cibrîl-i emîn olarak anılan bu melek, Nebâtî’ye göre, Yûnus Peygamber’e balığın karnına düştüğünde

yardımcı olmuş ve Yûnus'un sabrının tükendiği noktada onu tüm dertlerinden kurtaracak tılsımlı sözleri öğretmiştir:

Balıġun arnında Yûnus oldu ûn zâr u ġazîn
Tâati tâ oldu şabri ġitdi oldu oġ ġamîn
Ĥâzır oldu ol zamân yanında Cibrîl-i emîn
Söyledi ġamdan ġalâş ol eyle bu zikri hemîn
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Ĥaydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

1.Md/ 2

Cebrail, bir beyitte de Hz. Ali ile anılmış ve onun gücüne şahit olarak gösterilmiştir:

Şavlet-i şaş-ı Ĥaydarın şâhidi Cebraildir
Ĥiddet-i ber-i Zülfikârında de şeh-perinde var

2.K/ 24

1.1.2.2. Hârut ve Mârut

Bu iki melek, Babil kuyusuna asılı olmaları ve büyüyle uğraşmaları yönüyle söz konusu edilmişlerdir:

âh-ı Bâbil-i mesken-i Hârût u Mârût hardadır
Zulmet-i hicrânda bir seġhârı gözler gözlerim

8.K/ 7

1.1.3.Kitaplar

Divanda, mukaddes kitaplar arasından yalnızca Kuran'dan bahsedilmektedir. Kuran, kendisine yemin edilen mukaddes bir kitap olarak ifade edilir. Onun, yedi iklime hükümlerinin yayılması ve tekrar tekrar yazılmasından başka bir arzusu olmadığını

söyleyen Nebâtî; Yasin, Rahman, Fatıha, Al-i İmran gibi surelerden çeşitli vesilelerle söz eder:

Sehm-i şeb-i târdan olma Nebâtî maḥûf

Râz-ı dilin etginen sûre-i ‘imrâna ‘arz

23.G/ 7

Kuran’daki her bir söz mücevher gibidir ve onları duyan şair, bu sözlerin karşısında tek bir kelam dahi edemeyerek, bir köşede sessizce oturmadığını söyler:

Dem çekip gûşede ḥâmûş oturmam neyleyem

Bî-ḥaber gör ki düşüp güher-i Qurân elime

54. G/ 66

1.1.4. Âyet, Sûre ve Hadisler

Kuran’dan iktibas edilen âyetler, genellikle kısmi iktibas yoluyla alınmış; bazen de sadece surelerin isimleri zikredilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Nebâtî, Allah’a hitaben İhlâs suresinde geçen “doğurmayan ve doğrulmayan” ifadelerini iktibas yoluyla kullanır:

Bilmirem adını ey “lem yelîd ve lem yûled”

Here bir ad deyiler sene men lâ lâ lâ

1.K/ 15

Bir başka beyitte yine ihlâs suresinden alıntı ile vahdet vurgusu yapılır:

“Kulhûvâllah-âḥad”ın¹⁴⁷ kesdi bu aḡyârların

Ḳulzum-i vahdete cum keşret-i ‘âdâ neçidir

7. K /28

¹⁴⁷Kur'an, İhlâs 1. Âyet: “o Allah birdir.” Elmalılı Hamdi Yazır, Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali, haz. Kasım Yayla, İstanbul, 2015, s. 481

“Rabbim, ilmimi artır” anlamına gelen“Rabbî zıdnî” ifadesini zikreden şair, ömrü boyunca bu duayı yapacağını söylemektedir:

*“Rabbî zıdnî”¹⁴⁸ diyerem tâ ne kadar cânım var
Menba^ç-i cûd u seâ baħr-ı ‘aâya görünür*

3.K/ 23

Şair, bana uyun anlamındaki âyeti hatırlayıp Hz. Muhammed’i dost edindiğini şöyle belirtir:

*Yâdına düşdü gene âyet-i “kul înkuntum”¹⁴⁹
Cism-i zârında gene baħr-ı tevellâ görünür*

6. K/ 35

Şems ve Duhâ sureleri iki beyitte sadece ismen zikredilen surelerdir:

*Maâla^ç-y1 Şems Duhâ mazhar-ı nûr-ı Ĥudâ
Fahır-ı dil-i murtaza menba^ç-y1 ‘irfâna ‘arz*

22.G/ 8

Düşmanlarının çokluğu karşısında endişeye kapılan Nebâtî, Fetih suresinin aşağıdaki âyetini hatırlayarak rahatlamakta, gönlündeki kesret sıkıntısından kurtulmaktadır:

*Ĝam yeme çoħ da daħi keşret-i ‘adâdan hîç
‘İlm-i naşrın “min Allah-ı feteħnâ”¹⁵⁰ görünür*

3.K/ 49

¹⁴⁸ Kur'an, Taha 114. ayette:“ Kuran’ı okumakta acele etme ve Rabbim benim ilmimi artır, de.” Yazır, age, s.249

¹⁴⁹ Kur'an, Al-i İmran 31. ayette: “ De ki, eğer siz Allah’ı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı marifetle örtsün” Yazır, age, s. 48

¹⁵⁰ Ku'an,Fetih Suresi 3. ayet: “...ve eşsiz bir zaferle Allah, sana yardım edecek ve üstün kılacaktır” Yazır, age, s. 399

Gayıptan haber veren bir ses şaire, hidayete ulaşacağını ve isteklerinin gerçekleşeceğini söylemektedir:

Yetdi nidâ sem‘ime “hâtif lâ-reyb”den¹⁵¹

Maṭlabın oldu revâ ḥâtırını şâd kıl

27.G/ 11

“Sakâhum Rabbihum” ifadesi insanın yaratılışını anlatan İnsan suresinden iktibastır:

“Saḳâhum Rabbihüm”¹⁵² câmı meni ser-mest-i yâr etmiş

Bu vîrân gönlümü gel gör nece reşk-i bahâr etmiş

14.G/ 1

Kuran’da anlatılan Mûsâ ile Allah’ın konuşmalarına telmihen, “Rabbim, bana kendini göster” anlamına gelen bu sözle, insanın Hz Mûsâ gibi Eymen’de tecelli nuruna âşık olacağı söylenmektedir:

“Rabb-i erini”¹⁵³ diyenin zikri dönüp Mûsâya

Deşt-i Eymende olup nûr-ı tecellâ delisi

6.G/23

“Ene efsâh” Kasas suresi 34. ayette geçen ve yine Hz. Mûsâ kıssasıyla ilgili âyette Nebâtî, genişlik, ferahlık kapısının açılması için, Mûsâ Peygamber gibi dua etmektedir:

Aç feşâhât kapısın ey “ene efsâh” nesli

Sende mîrâş-ı şeh-en-şâh-ı tevellâ görünür

3.K/ 55

¹⁵¹ Kur'an Bakara suresi 2. ayet: “ İşte kendisinde hiçbir şüphe olmayan bu kitap sakınanlar için hidayetin ta kendisidir.” Yazır, age, S. 3

¹⁵² Kur'an İnsan suresi 20-21-22. ayet: “ Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı onu sağlam bir karargâha koyduk. Belirli bir müddete kadar.” Yazır, age, s. 459

¹⁵³ Kur'an, Bakara 260. ayet , Yazır, age, s. 41

Allah'ın her şeye kadir olduğu yine Kuran'dan alınan bir ifade ile pekiştirilerek verilir:

Yâ Rab göresen levha yazıp kâtib-i kudret

Kim vaşla yetem men

Elbette ki kâdirdi Hudâ "külli fi'âle"

Her emr-i mahâle

8.Ms/15

Hiz. Muhammet'in vefatı esnasında Allah'a: "Yalnızca kendisine ibadet edilen Allah, seni hakkıyla tanıyıp sana hakkıyla kulluk edemedim." şeklindeki hadisine aşğıdaki beyitte telmih yapılmaktadır:

Ne kâlenderdi ne dervîş ne nâtıkdı ne la'1

"Mâ- 'arefnâk" ki deyiller budu hağğa hağğa

1.K/15

"Ente minnî" Selman-ı Farisi'ye itafen Peygamberin söylediğı: "Selman bizdendir, ehl-i beyitimizdendir." anlamına gelen sözdür:

"Ente minnî" didi Selmâna nebî 'ayb olmaz

Sende Allah meake gün kimi peydâ görünür

3.K/ 51

Aşğıdaki müseddeste son mısra ile, Uhud Savaşı esnasında Hiz Muhammet ile Cebrail arasında Hiz. Ali'yi konuştukları esnada göklerden duyulduğu iddia edilen "Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur." anlamındaki söze atıf yapılmaktadır:

Şâkîya dur bâde ver açıldı gül geldi bahâr

Ebr-i rahmet eyledi şahrâ vü bâğı lâle-zâr

Nâle çek bülbül kimi dur rakşa gel dîvâne-vâr

*Mest ü mestâne bu ismi söyle her dem âşikâr
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr*

1.Md/ 1

“Kötülüklerin anasıdır” anlamına gelen aşağıdaki hadis içki için söylenmiştir.
Ancak Nebâtî bu sözün yanlış anlaşıldığı kanaatindedir:

*‘Âlemde hayr u şer ne olsa hâdis
Hükm-i Yezdân olur o emre bâ’ iş
Dime zâhid meye “ümmü’l-ḥabâiş”
Sen ne anlamışsan yüri hây ulag*

7.Ko/ 3

1.1.5..Peygamberler

1.1.5.1. Âdem

Hz. Âdem soyumuzun ondan gelişi, şeytan tarafından aldatılması, Cennet bahçelerinden çıkarılışı, kimsesiz bir şekilde dünyaya geldiğinde yaptıklarından pişmanlık duyması, ettiği dualar neticesinde affedilmesi vb. yönüyle zikredilir:

*Âdemi şeytân çü etdi bâğ-ı Rızvândan cüdâ
Bî-kes ü tenhâ vü ser-gerdân gezerdi her yana
Bir taraf haqqâ firâkı bir taraf renc ü ‘inâ
‘Âkıbet bu zikri etdi oldu hicrândan rehâ
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr*

14.G/ 7

1.1.5.2.Yûnus

Yûnus Peygamber, yunus balığı tarafından yutularak balığın karnına düşmesi, bu esnada yaşadığı sıkıntılar, Allah'tan af dilemesinin ardından Cebrail tarafından kurtarılması hadiseleri yönüyle anlatılır:

Balıġun ġarnında Yûnus oldu ġün zâr u ġazîn

Tâġati tâġ oldu šabrı ġitdi oldu çoġ ġamîn

ġâzır oldu ol zamân yanında Cibrîl-i emîn

Söyledi ġamdan ġalâš ol eyle bu zikri hemîn

šîr-i Yezdân šâh-ı merdân ġaydar-ı Döldül-süvâr

Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

1.Md/ 2

1.1.5.3.Eyyüb

Allah'ın imtihan için türlü musibetler verdiği Eyüp Peygamber, yaşadığı bedensel ıstıraplar sonucu güçsüz düşmesi yönüyle söz konusu edilmiştir. šair, Hz Ali'nin adını zikreden Eyüp Peygamber'in çektiği acılardan bu vesileyle kurtulduğunu söyler:

ġazreti Eyyübü ġün etdi belâ-yı ġaġ nazar

Nîš-i kirmân eyledi cân-ı za‘îfin zaġmdâr

ġün ki tâbı ġalmadı ġitdi elinden iġtiyâr

Tâ ki zikr etdi bu ismi oldu ġamdan rest-ġâr

šîr-i Yezdân šâh-ı merdân ġaydar-ı Döldül-süvâr

Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

1. Md/ 4

1.1.5.4.Davût, İdris

Bir beyitte zikredilen bu iki peygamberden Davut Peygamber, sesinin güzelliği; İdris Peygamber ise, yazıyı ilk kez onun kullanması sebebiyle kâtiplerin piri sayılması açısından yazı, güzel okuma ifadeleri ile anılır:

Şavt-ı Dâvûdu eyleyem zâhir

Laḥn-ı İdrîsi eyleyem inşâ

TB/ 14

1.1.5.5.Hârûn

Bir şiirde Hz. Mûsâ'nın kardeşi olan Harûn Peygamberden, Firavun'un askerlerine Mûsâ ile karşı koyması yönüyle söz edilmiştir:

Dört cânibden nefis ü hevâ merkez-i Rûmı

Ḳılmışdı ihâta

Teshîr edecek mülk-i dili leşker-i Fira'ûn

Ko Mûsa Hârûn

9. Ms/ 8

1.1.5.6. İsa (Mesîh)

Hz İsa, nefesi ile ölüleri diriltmesi, tecerrüd ile gökyüzüne yükselmesi, gökyüzünü makam tutması, babasız bir şekilde dünyaya gelmesi vb. yönleriyle söz konusu edilir. Dördüncü katta, yani güneşin bulunduğu yerde olduğuna inanılan Hz. İsa, güneş mazmunu etrafında çeşitli benzetme ilgileri kurularak anılır. Hz. İsa'nın gökyüzünde olduğu inancından yola çıkan şair, yeryüzünde taze bir ruh olan sevgili dururken gökte Mesih'i istemeyeceğini söyler:

*Sen mana rûh-ı tâzesen gökde Mesîhi neylerem
Billah onun kerâmeti sen kimi gül bedende var*

5. K/ 9

Hak ve batıl kavramları düşünüldüğünde Hz. İsa, Mûsâ ve Hz. Muhammet'in aslında aynı İlahi kavli naklettiğini söyleyen Nebâtî, bir beyitte de İslam'ı terk edip mezheb-i Rûhullah'ı, yani Hristiyanlığı takip ettiğini şöyle ifade etmektedir:

*Terk edip İslâmı dutdum mezheb-i Rûhullahı
Secde kıldım haça bir ruhbânı gözler gözlerim*

16. K/ 38

Hz. İsa'nın ölümleri diriltmesine telmih yapan şair, sevgiliyi Mesih'e benzeterek, özellikle rakibin yanında yârin yaptığı güzel bir hareketle gönlünün alınacağını ve böylece yeniden hayat bulacağını söyler:

*Tarı bilir ki mürdeni zinde kılar Mesîh tek
Ger o rakîbe rû-be-rû bir ala yâr gönlümü*

21. K /12

1.1.5.7.Mûsâ

Hz Mûsâ, âsâsının Firavun'un büyücülerine karşın dev bir yılan (ejderha) dönüşmesi, yed-i beyzâ mucizesi, Firavun'un askerlerine karşı verdiği mücadele, kardeşi Harun'un kendisine olan yardımları vb. yönleriyle söz konusu edilir. Allah'ın Tur Dağı'nda, Eymen Vadisi civarında, Hz. Mûsâ'nın isteği üzerine tecelli etmesi ve tecelli ettiği dağın parçalara ayrılması da çeşitli benzetmeler dâhilinde sıkça tekrar edilir:

*Ver hüşniñe ziyet geyin istabrağ u sündüs
Ey nûr-ı muharrak*

Tûr-ı nazarımda eyle bir lahza tecellâ

Tâ maḥv ola Mûsâ

5. Ms/ 8

Gizli hazine olan Tanrı'ya ulaşmak için nefis ejderini öldürmek gerekir. Bu yolda aciz kalan şair, Hz. Mûsâ'nın önderliğinde yolunu tekrar bulmanın beklentisi içindedir:

Yitmek olmaz gence tâ öldürmeyince ejderi

‘Âcizem bir Mûsa-yı ‘İmrânı gözler gözlerim

16. K/ 29

1.1.5.8.Yûsuf (Mâh-ı Ken'ân, Vâli-yi Mısır)

Yûsuf, genellikle şiirlerde güzelliği yönüyle anlatılır ve sevgilinin benzetilene olur. Güzelliğinin dışında Züleyha tarafından gömleğinin yırtılması, kıskançlık sebebiyle zindanlara atılması ve orada yaşadığı sıkıntılar yönüyle de söz konusu edilmiştir.

Yûsuf'a benzeyen sevgilinin yanına gelmesi durumunda şair, tüm Mısır'ı mücevherlerle aydınlatacağını söyler ve Yusuf peygamber'in yaşadığı yere atıfta bulunur. Bir beyitte, Yusuf'tan “mâh-ı Kenân” olarak söz edilirken, onun pazarda satılması olayına telmih yapılmaktadır:

‘Aşk bâzârında ancak ḥüşnün güftâr isterem

Ṭab‘-ı güher-bârım eyler mâh-ı Ken‘ândan ḥadîş

2. K /13

Yusuf, atıldığı zindanlardan çıktıktan sonra Mısır azizi olmuş; böylece Züleyha gibi binlerce kadın, onun hizmetinde, emri altında bulunmuştur:

Yûsuf-ı Mısır tek ‘azîz-i cihân

Min Züleyhâ ona kemin ḥaddâm

TB/12

Bir beyitte, sevgili yerine vâli-yi Mısır ifadesi kullanılarak sevgili yine Yusuf'a benzetilmiş ve Nebâtî, Yakup peygamberin Yusuf'u kaybettiğinde ağlamaktan kör olduğu, hüznlerle dolu kulübesine de telmih yapmıştır. Aşağıdaki beyitte, külbe-i âhzân ve vâli-yi Mısır ifadeleriyle Hz. Yusuf mazmunu kurulmaktadır:

Ulu yâ Rab göresen bir gece ol vâlî-i Mısır

Gele bu külbe-i âhzânıma göyçek göyçek

27.G/ 7

1.1.5.9.Süleymân

Süleyman, karınca ile ilgili kıssası çerçevesinde söz konusu edilir ve memduhu överken şair, hükümdar olduğu bilinen Süleyman'ın bile hiç kaldığını söyleyerek kıyas yoluna gider:

Çâre olur derdime ol büt-i bî-mihreden

Eyleyibilsin eger mûr-ı Süleymâna 'arz

18. G/ 3

1.1.6.10.Nûh

Nûh, dönemindeki büyük tufan ve inşa ettiği büyük gemi yönüyle zikredilir. Bir beyitte Nûh'un gemisi söz konusu edilerek, Hz. Ali, kurtarıcı olması yönüyle bu gemiye benzetilmiştir:

Menim keştî-i Nûhum Murtâzâdır

Menim Mûsa-yı 'imrânım 'Alîdir

8. K/ 10

1.1.6.11. İbrahim

Hz İbrahim, merd-i zü-fünûn olarak nitelendirilmiş ve Nemrut tarafından ateşe atılmak istemesi, mancınığa konulması, düştüğü yerin gül bahçesine döndürülmesi, babası olan Azer adlı zat vb. yönüyle zikredilmiştir.

Bir beyitte Hz İbrahim'in ateşe atılması söz konusu edilerek ayrılık ateşiyle yanan birinin Cehennem ateşinden korkmayacağı söylenir. Hz İbrahim'in atıldığı ateşin Allah tarafından bir gül bahçesine döndürüldüğü bilinmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, gül bahçesi yerine lale bahçesi ifadesi kullanılır:

*Herâs etmez Cehennemden yanan nîrân-ı hicrâna
Ki İbrâhîm tek Âzer ona bir lâle-zâr olmuş*

6. K/ 22

1.1.5.12. İsmail

Hz. İbrahim'in oğlu olan Hz. İsmail'in kurban edilmek istenmesi hadisesine telmihen şair, kendisinin İsmail olduğunu söylemektedir.

*Seni görcek oldum vaşlına mâîl
Sen Mînâ Dağısan men de İsmâ'îl
Seg raqîbi görem dâm kimi şîşe
İllar ıllar çeke ay nedir nedir*

2. T/ 4

1.1.5.13.Muhammet

Divânda Hz. Muhammet, ya diğer peygamberlerle veya Hz. Ali ile birlikte zikredilmiş, müstakil olarak bir övgü ve sevgi ifadesine yer verilmemiştir. Onun miraca çıkması dışında da herhangi bir mucizesi veya özelliklerine değinilmez. Miraç mucizesinde ise, atıyla göklere çıkışı ve kab-ı kavseyin durumu söz konusu edilmektedir:

Ey minen refî refî cevlân eleyen göklerde

Şâb-ı kavseyne yeten leyle-i esrâ esrâ

1.K/ 44

Hak ve batıl Allah'ın katında tektir. Bu sebeple insanları doğru yola iletirken, diğer büyük peygamberler gibi Hz Muhammet de aynı kelamı ve hükümleri terennüm etmiştir:

Hağ ile batılı çeksen bir mihek-i mîzâna

Muştafa gör ne deyir 'İsa vü Mûsa neçidir

7. K/ 30

Aşağıdaki şiirde, Hz Muhammet'in Hayber Kalesi'nin fethi esnasında umutsuzluğa kapıldığı, Allah'ın habercisi olarak Cebrail'in yanına gelerek Hz Ali'yi mancınıkla kaleye atması fikrini verdiği anlatılır. Böylece Hz. Ali bir anda kaleyi fethedebilecektir:

Çün selâsil kal'esinde oldu Âhmed bî-medâr

Nâzil oldu peyk-i rahman-ı Cibrîl nâm-dâr

Söyledi koy mancınıka at 'Alîni bî-çarâr

Feth ederbir lahzada âşikâr söyle bu ismi âşikâr

Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr

1.Mh/ 9

1.1.6.Dört Halife

Dört halife içerisinde yalnızca Hz. Ali'den söz edilmekte ve hemen her şiirde çeşitli vesilelerle bu halife, Aliallahî anlayışı çerçevesinde zikredilmektedir.

1.1.6.1.Ali (Haydar, Murtaza, Şâh-ı Merdân, Sâhib-i Şemşîr- i Dû-Dem)

Nebâtî, Hz Ali'nin gerçek ve samimi muhiplerindendir. Onun vasfında oldukça güzel kasideler yazmıştır. Bu şiirler okuyucuda derin ve kalbi hisler uyandırmaktadır. Hz. Ali; Zülfikar adlı kılıcı, kölesi olan Kanber, eşi, oğlu olan Hz. Hüseyin, Düldül adlı atı, Hayber Kalesi'nin fethi esnasında gösterdiği kahramanlık, gücü ve cesareti vb pek çok konuda sıkça zikredilir.

Şiirlerde karşımıza çıkan Hz. Ali sevgisi herhangi bir sevgiliye duyulan sevgiden daha derin, daha kendinden geçirici bir sevgidir. İhtiyarın elden gittiği, mest ve divane olunan, tüm varlığın aşkla dolduğunu ifade ettiği bu büyük sevgi, okuyucunun bazen tüm gazellerindeki aşk terennümlerinde bahsettiği kişinin Hz. Ali olduğu hissine kapılmasına neden olur. Şâh-ı Lafetî, Şâh-ı Necef, Mevlâ, yâr, dilber, sanem vb. Hz. Ali için kullanılan unvanlar olarak yorumlanabilmektedir. Sanki tüm sözleri onun hatırına ve ona itafendir. Nebâtî, aşk hikâyeleri yerine her daim ondan söz etmeyi tercih etmektedir:

Hüsrev ü Şîrîn ü Ferhâdı Nîzâmîden sürûş

Kim Nebâtî dâim eyler Şâh-ı merdândan hadîş

2. K/ 17

Bazen de Hz. Ali'ye olan söz konusu derin bağlılık, felsefî düşüncelerinin derinleşmesi ve inkişafı neticesinde değişime uğrar ve şair, kendini Hz. Ali ve Peygamberimizden ayrı tuttuğunu ifade eder. Şair, mecâzi aşkı hakiki aşka geçişte bir başlangıç noktası sayar. Onun şiirlerinde hiçbir şaha veya devrin ileri gelen kişisine karşı aşırı bir övgü yoktur. Tüm övgüleri Hz. Ali ve sevdiği içindir. Bir şiirinde bunu şöyle dile getirir:

Bir perî peyker nigârın vaşfını şerh eylerem

Etmemem men özgeler tek hân u sulţândan hadîs

3.G/ 14

Nebâtî, Aliallahî inancı çerçevesinde, divanındaki bir şiirinde Yunûs peygamberden itibaren Hz Muhammed'e dek pek çok peygamberin Ali'yi zikretmesi gereğini ifade eder. Hatta, zor duruma düşen peygamberler Ali'nin sayesinde kurtuluş a ereceklerdir. Ona göre, Hak da Cebrail de Ali'nin özüdür:

Rûz-ı evvel Cibrîlden tâ ki Hağ etdi su'âl

Sen ne kimsen men kimem söyle cevâbım olma lâl

Didi sen sen men menem od dutdı yandı perr ü bâl

Mülteci oldu bu isme tâ ki ref' oldu melâl

Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr

Lâ fetâ illâ 'Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

1.Md/ 10

Çeşitli vesilelerle “Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.” Hadisine telmih yapılır:

Lâfetâ illâ 'Alî lâ-seyf illâ Zülfikâr

Şayhâ-yı Düldül-i felek-cevlânı gözler gözlerim

16. K/ 13

Nebâtî, Hz Ali'yi samimi bir dille överken Şîr-i Hüdâ, Şah-ı merdân, sâhib-i Zülfikar, şîr-i Hak gibi halk arasında oldukça meşhur olan bu lakapları da sıkça kullanır. Şair Hz. Ali'yi, sultan, fağfur, hakan, şah, gül bahçesi, Cennet'im ifadeleriyle zikreder:

Menim 'âlemde sulţânım 'Alîdir

Menim mîr-i cihân-bânım 'Alîdir

8.K/ 1

Ne Dârâ tanuram men ne Skender

Menim fâğfûr u haķanım ‘Alîdir

5.K/ 2

Behiṣti zâhide verdim ser-â-ser

Menim gülzâr u Rızvânım ‘Alîdir

5.K/ 3

İltica edilen tek kiŖi de yine odur:

Sanma Nebâtî üz tutup herkese ilticâ ider

Tarı bilir ki gözleri birce onun gözünde var

2.K/ 24

1.1.7.Âl-i Abâ

Âl-i Abâ, Hz. Peygamber ile yakın belli kiŖileri ifade eden ve daha çok Fars ve Türk edebiyatında kullanılan bir tabirdir. Bu hususta yalnızca Hz. Hüseyin’den bahsedilir. O, Hz. Ali’nin oğlu ve Peygamberimizin torunudur. Hz Ali’ye bağlılığı ile tanınan Nebati, Hz Hüseyin’e olan derin sevgisini de samimiyetle ifade etmektedir. Yazdığı hoŖ kelimeleri onun okumasını arzulamaktadır. Hz Hüseyin’i meclisin mumu gibidir ve bûlbûl-i hoŖ-hân olarak zikredilir.

Naķl-ı meclis Ŗem‘i maķfil hardasan gel ey Hüseyyin

Bir ğazel-h‘ân bûlbûl-i hoŖ-h‘ânı gözler gözlerim

16. K/ 25

1.1.8.Kader

Sevgilinin gılmanı andıran güzelliği, Allah'ın kaderi olarak izah edilir. Kaza, Allah'ın emrinin yerine gelmesi anlamındadır ve Allah, kime emredip bir iş vermek isterse o iş olacaktır:

Bile güzel olmaz insân

Yer üzünde olmaz gılmân

Diyesen kâder-i Sübhân

Cân içinde cân yaradıp

2.Ge/ 4

1.1.9.Ahret ve İlgili Mefhumlar

1.1.9.1.Kıyâmet

Mahşer, rûz-ı kıyâmet ifadesiyle zikredilir ve ancak o vakitte sevgiliyle vuslata ermenin hayalleri kurulur. Ezelde aşk kadehinden içen bir kimsenin ne dünyada ne de kıyamette, aşk sarhoşluğunun geçmeyecektir:

‘Aşk câmindan içen kimsene hûşyâr olmaz

Ne bu dünyâda kıyâmetde de bîdâr olmaz

10.G/ 1

1.1.9.2.Cennet (Behişt, Firdevs, Cinân)

Cennet, divânda genellikle gülzar, huri, gılman, Rıdvan, Kevser gibi unsurlarla bir arada zikredilir. Cennet'te köşklerin ve güzel bahçelerin bulunuşu çeşitli teşbihler etrafında işlenir. Cennet ve güzellikleri anılırken şair, zahide çatmaktan geri durmaz ve sevgilinin bulunduğu yerin kendi cenneti olduğunu söyleyerek, zahidin Cennet tasvirlerinin ise gereksizliğini vurgular. Âşık, kıyamet günü sevgiliye kavuşmak nasip olursa gözünün ne huri ne de gılman görmeyeceğini belirtir. Sevgilinin gül renkli

yanaklarını gören âşık, böylesi bir güzelliğin ancak Cennet'te bulunabileceğini düşünmektedir. Sevgili olmadan Cennet'e ve onun tüm güzelliklerine sırt dönecek kadar rint bir tavır sergilenir.

Cennet, sade zahidin arzulayacağı bir yerdir ve âşık, tüm Cennet'i baştanbaşa ona bırakıp Hz. Ali'yi gül bahçelerine ve Rıdvan'a tercih ettiğini şöyle ifade eder:

Behiştî zâhîde verdim ser-â-ser

Menim gülzâr u Rızvânım 'Alîdir

8. K/ 3

Sevgilinin gül renkli yanaklarını gören şair, kendisini Cennet bahçelerinde hissetmektedir. Nebâtî, şiirlerinde Yunûs'u hatırlatan bir eda ile, kıyamet günü vuslat gerçekleştiğinde Cennet ve Cennet'e ait tüm güzellikleri gözünün görmeyeceğini samimi bir üslupla şöyle ifade eder:

Eger muqadder ola vaşlın mana rûz-ı kıyâmetde

Gözüm çıhsın eger bahsam Behişt ü hûr u gılmâna

20. G/ 15

Bir beyitte Âdem'in Cennet bahçelerinden çıkarılmasından bahseden Nebâtî, bir başka beyitte de İrem, yani Cennet bahçelerinin kilisede temaşa edilebileceğini söylemektedir:

İrem bâğın temâşâ eyledim deyr-i muğân içre

O dar'ül-'ayşî sen yâ Rab hemîşe lâle-zâr eyle

20. K/ 15

Cennet ile ilgili diğer mefhumlar şunlardır:

1.1.9.2.1.Hûri, Gılmân

Hûri, güzelliği ve Cennet'te bulunması yönüyle zikredilir. Bir beyitte de gılmanlar, güzelliğleri yönüyle zikredilmiş ve yeryüzünde olamayacakları söylenerek sevgilinin güzelliği methedilmiştir:

Bile güzel olmaz insân

Yer üzünde olmaz gılmân

Diyesen kâder-i Sübhân

Cân içinde cân yaradıp

2.Ge/ 4

1.1.9.2.2.Kevser

Cennet suyu olan Kevser'i sade zahitlerin arzuladığı söz konusu edilir. Şair, ölümsüzlük bahşetme özelliği olduğunu söylediği Kevser'in sevgilisine nasip olması için dua eder:

Tarı sene naşîb eylesin âb-ı Kevşeri

O bir sudur ki ölmez içen ol kıanatdan

41.G/ 4

Âb-ı hayât, Zemzem ve Kevser'in birlikte anıldığı bir beyitte şair, Kevser'in sadece adının olduğunu ve bâdeye benzeyen sevgilinin bu sulara tercih edilir olduğunu söylemektedir:

Hardadır âb-ı bekâ çeşme-i zemzem neçidir

Kevşerin adın işit bâde-i reyhân Gezgez

9.G/ 2

1.1.9.2.3.Rıdvân

Cennet'in kapıcısı olan büyük meleğin adıdır. Ravzâ-yı Rıdvân, Cennet yerine kullanılır. Bir beyitte geçen gülzâr-ı Rıdvân ifadesi de Cennet bahçeleri anlamındadır:

*Tâ ki bünyâd eylerem ruhsâr-ı cânandan hadîs
Eyle bil kim eylerem gülzâr-ı Rıdvândan hadîs*

3.G/ 1

1.1.9.2.4.Cehennem (Duzâh)

Cehennem, ateş ve azap münasebetiyle anılır. Ateş yönüyle anlatıldığında bu ateş, ayrılık ateşiyle kıyaslanır. Şair, bir beyitte de kendini Cehennem ehli olarak tarif eder ve arafta kalarak oradan kurtulmak istediğini söyler:

*Bâğ-ı Cennettir yerin zâhid-i hûşa âhvâlîña
Men ki ehl-i dûzağam 'arâfi gözler gözlerim*

8.K/ 15

1.1.9.2.5.Arâf

Cennet ve Cehennem arasında bulunan Arâf, bir beyitte zikredilmiş ve kendini Cehennem ehli olarak gören Nebâtî, Cehennem yerine Araf'ta olmayı arzuladığını söylemiştir.

*Bâğ-ı Cennettir yerin zâhid-i hûşa âhvâlîña
Men ki ehl-i Dûzağam 'arâfi gözler gözlerim*

8.K/ 15

1.1.10.Dinler İle İlgili Çeşitli Mefhumlar

1.1.10.1.Put (Büt, sanem)

Putlar genellikle kilise ve puthanede düşünölmektedir. Güzellik yönüyle sevgilinin benzetilenidir. Sevgili için kullanılan büt-i tersâ, büt-i zibâ ifadeleri şiirlerde sıkça karşımıza çıkar.

Lütf kı1 gönlünü bir şâd eyle bu Brehmenin

Gel bu vîrâneye bir ey büt-i tersâ tersâ

1.K/ 19

1.1.10.2.Lât ve Menât

Hz Peygamber'den önce yani cahiliye döneminde, Kâbe'de bulunan büyük putlara bu adlar verilmiştir.¹⁵⁴ Şair, bir beyitte küfrün sembolü olan bu iki puta tapınmadığını şöyle ifade eder:

Îmân u küfrden daği men olmuşam berî

Men geçmişem perestîş-i Lât u Menâtdan

41. G/ 7

1.1.10.3.İblis (Şeytân)

İblis, lanet edilmesi gereken bir varlık olarak zikredilir ve Âdem'i aldatıp onun Cennet'ten uzaklaşmasına sebep oluşu yönüyle anlatılır. Şair, bir beytinde, İblis'in küfür içinde olması gibi kendisinin de söylediği sözlerden dolayı bu hal içinde olduğunu belirtir.

Bu sözden ötrü sen gel gör ki günden âşikârdır

Velî İblîs tek küfrüm vel âyetlerde câr olmuş

6.K/ 38

¹⁵⁴ Ahmet Talay Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, İstanbul, 1996, s.338

1.1.10.4.Kâl u belâ, Elest, Ezel

Kâl u belâ zamanında yani ruhlar ilk yaratıldığında şair, Allah aşkının kendisine nasip olduğunu söyler:

Saňa qurbân getir şâkî

Birce piyâle piyâle

“Kâl u belî”dendi kısmet

Mana bu nevâle nevâle

7. Ge/ 1

Sevgilinin aşkının başlama zamanı da dünya hayatından çok önceki zamandır. Can, ezel günü sevgiliye kurban edilir. Şarap ise, İlahi aşk anlamıyla, ta ezelden âşık için farz kılınmıştır. Elest meclisinde mest olduğunda ise, şarap kadehini de elde tutmanın herhangi bir anlamı kalmayacaktır.

1.1.10.5.Namaz, Secde

Namaz ifadesi bir şiirde geçer ve zahidin gösteriş unsuru olarak görülen namazı terk etmesi gerektiğine dair nasihat edilir:

Zâhid bu namâz terkini kıldın kı1

Bu resm-i mecâz terkini kıldın kı1

Tahtu'l-hâneñi uzatma dañi besdir

Bu ‘işve vü nâz terkini kıldın kı1

23. R

Allah’a secde etmenin tüm insanlığa farz kılındığını söyleyen şair, bir beyitte de haça secde ettiğini ve Hıristiyan olduğunu ifade etmektedir. Bir Hıristiyan dilberine âşık olup secde etme arzusuyla Nebâtî, sevgilinin ayaklarına kapanıp ayaklarının toprağı olmak istediğini şöyle belirtir:

Şanemler secdesi kılmak Nebâtî pîşesi olmuş

Özin bütler ayağında tekellüfsüz türâb ister

8. K/ 5

1.1.10.6.Günâh, Tövbe

Günah Allah'ın emirlerine yasaklarına ters düşen işlerdir. Nebâtî de ömrü boyunca çok günah işlediğini ve tek pişmanlığının bu olduğunu söylemektedir. Bir beyitte de günah, suç anlamında kullanılarak sevgiliye, ne günah ettim de benden merhametini esirgedin, diye sitem edilir.

Yapılan bir yanlıştan dönmek için şeytana lanet edip Allah'tan af dilemek gerekmektedir. Bu sebeple şair, zaman zaman tövbe edip imana gelmesi konusunda nefisini uyarır ve bazen sevgiliye verdiği sözden dolayı güzellere meyletme, bazen de rint mizacı sebebiyle mescide gitme hususundaki aciziyeti için tövbe eder:

Hâşalullah tevbekârım men hara mescid hara

Rind-i mestem hâne-i hummârı gözler gözlerim

8.K/5

1.1.10.7.İmân

İman ifadesi, şiirlerde genellikle inanmak anlamında kullanılır. Zahid, ne denirse densin bir türlü imana gelmez ve âşığı ayıplamaktan vazgeçmez. İman çöle benzetildiğinde ise, Sinâ'daki ateş söz konusu edilmektedir:

Zâr-ı gönlümde gene germdü hengâme-i 'aşk

Deşt-i îmanda gene âteş-i Sinâ görünür

3.K/38

Mecliste, devreden kadehten sarhoş olmanın yolu imana “püf de”mek, yani ondan vazgeçmektir:

*Devre geldikce kadeh sen daği bir câm al iç
Püf di îmâna belî sen daği humâr ol ol*

23.G/ 13

1.1.10.8.İslâm

Hayatı boyunca pek çok inanca temayül eden şair, İslam’ı bırakıp başka dinlere yöneldiğini şiirlerinde açıkça zikreder:

*Terk edip İslâmı dutdum mezheb-i Rûhullahı
Secde kıldım haça bir ruhbânı gözler gözlerim*

16. K/ 38

1.1.10.9.Seccade, Destâr, Tespih

Zahidin kullanması sebebiyle tercih edilmeyen tespih, seccade vb. ibadetle ilgili malzemeler yakılıp yok edilmesi gereken eşyalardır. Aşksız, kuru ibadeti tercih etmeyen şair, bu ibadetleri ve ibadetler esnasında kullanılan seccade, tesbih, sarık gibi malzemeleri ateşe atarak rintlik yolunu tutar:

*Yağdum oda seccâde vü destâr u ridânı
Bir ad eyledim men daği pervâneler içre*

49. G/ 2

1.1.10.10.Şükür, Hamd

Aşk yolunda Mecnun’un makamına erişme şerefi bulmak ancak Allah’ın izniyle mümkün olduğundan, çokça şükür ve sena eylemek gerekir. Nebâtî, Allah’a muradının

hâsıl olması, gönlünün şad olması, bahtının dönmesi vb. durumlar için yüzlerce ve binlerce defa şükrettiğini söyler:

Nebâtî hamd kıl Allaha min şükr ü şenâ eyle

Ki Mecnûnın maķâmâtın sana rûzî edip Mevlâ

1.G/ 11

Pek çok konuda gece gündüz Allah'a hamdettiğini söyleyen şair, bir beyitte geç de olsa, küfürde iman bulduğunu ve ibadetle geçen günlerinin pişmanlığını yaşadığını şöyle ifade etmiştir:

Allaha el-hamd ki men küfrde buldum îmân

Geçen eyyâma ne hâşıl ki peşîmân oldum

26.G/ 6

1.1.10.11.Duâ

Duâ edip gerisini Allah'a bırakmayı tercih ettiğini söyleyen şairin duaları genellikle sevgili veya memduh içindir:

Bir du'â eyle şâh-en-şâh-ı 'azîmü'ş-şâna

ķible-i küll-i ümem sallî 'alî veh vâ vâ

1.K/ 70

1.1.10.12.Hristiyanlık

Dini hükümler ve dinler açısından istikrarlı bir yol izlememiş olan Nebâtî, zaman zaman Hristiyanlığa ve başka dinlere meyleder ve dinler arasında temelde bir fark olmadığını ifade eder. Bir Hristiyan kızına âşık olan şair, ona secde ettiğinde Müslüman olduğunu söyleyerek tezatlı bir anlatım sunmaktadır:

*Etdim ol dilber-i tersâya bu gün bir secde
İndi bildim ki yaqîn men de Müselmân oldum*

26. G/ 5

1.1.10.13.Haç

Haç, genellikle dini bir sembol olarak değil, saçın benzetilene olarak kullanılır. Divanda bu sözcük daima zülf-i çelipa olarak geçmektedir:

*Şeb-i yeldâ deyip hasret çekip kan yaş töken zâhid
De eşek kör degilsin bahsan ol zülf-i çelîpâya*

47.G/ 3

1.1.10.14.Kâfir, Küfr, Gebr

Küfür ve iman arasındaki çizginin ince olduğundan bahseden Nebâtî; din ve mezhepler, Hıristiyanlık, Müslümanlık veya Ateşperestlik gibi dinlerin aslında bir fark olmadığı görüşündedir:

*Kâfir ü gebr ü Naşâra vü Müselmâna yetiş
Dîn ü mezheb nedü gör Mü‘min ü Tersâ neçidir*

7. K/ 29

İman, küfür ve putperestlik kavramlarından arî bir şekilde yaşayan şair, ömrünün bir bölümünde inançsız bir hayatı tercih etmekte ve ibadetlerle geçen dönemlerinin pişmanlığını yaşamaktadır:

*Allaha el-hamd ki men küfrde buldum îmân
Geçen eyyâma ne hâsıl ki peşîmân oldum*

34.G/ 6

Nebâtî, kendisini küfür halinde olan İblis'e benzetirken de bu durumundan ayetlerde bahsedildiğini belirtir. Şair, küfür noktasında öyle bir noktada kendisini görmektedir ki, tüm kâfirlerin onun yanında hiç kaldığını şöyle anlatır:

Bu ne mezhebdir ne âyin ey Nebâtî bir utan

Sen ne kâfirsen ki senden cümle küffâr incimiş

18.G/ 7

1.1.10.15.Ruhbân, Râhip

Ruhbân, zünnar takması ve kilisede yaşaması yönüyle söz konusu edilir ve rahiplerin putları tavaf etmesi gerektiği söylenir:

Vâmıķ-ı şeydâ gerek tâ bile 'Azrâ nedir

Tavaf-ı büt etmek olup râhib ü rûhbâna farz

17.G/ 6

1.1.10.16.İbadet Mekânları

1.1.10.16.1.Klise, Deyr

Kilise; put, sanem, nakış gibi kavramlarla ve içinde güzel resimler veya putlar olması gibi sebeplerle ele alınır. Hak âşığı olan bir kimsenin kilisedeki putlarda bile, vahdet sırrını görebileceği söylenir. Sık sık bir Hristiyan kızına âşık olması sebebiyle mescidinin artık meyhane veya kiliseler olduğunu söyleyen Nebâtî, Şeyh Sanân gibi, zünnar takıp kiliselerde rahiplik yaptığından bahsetmektedir:

Şeyh Şan'ân kimi boynuma saldım zünnâr

Şimdi gel gör ki kiliselere ruhbân oldum

26. G/ 4

1.1.10.16.2.Kâbe

Şair bir beyitte, Kâbe'yi tavaftan kimseyi men kılmayacağını; ancak sevgilinin, Kâbe yerine yine Allah'ın evi olan gönlü gezerek, ona bir nazar kılınmasının da büyük bir ibadet olduğunu belirtir. Dost-düşman, şeyh-brahman ayrımının kalmadığı manevi bir noktada, sevgilinin bulunduğu yer, yani büthanenin Kâbe'den bir farkının kalmamıştır. Başka bir beyitte de tüm ibadethanelerin özünde Kâbe'den farklı olmadığı, aşk yolunda hepsinin birlik içinde görüldüğü ifade edilir:

Men dost düşman şeyh ü Brehmen bilmenem

Tercîh versen Ka'beden büthâneni büthâneni

64.G/ 11

1.1.10.16.3.Mescid

Asıl sevgiliyi, yani Allah'ı bulma yolunda bazen tekkeler bazen de mescitler, âşğın durak yerleri olmaktadır:

Tâ bulam belki meger ol şanemin mevâsın

Gâh meyhâneye geh mescîde seyyâr olubam

32.G/ 4

Bazen de aşksız kuru ibadetle günlerini geçiren zahitlerin ve âbidlerin yeri olarak tarif edilen mescitleri bir yana bırakan şair, yalnızca meyhaneyi mesken tutar. Tüm ibadethâneler aslında belli bir makama erdikten sonra aynı olmaktadır:

Mescid ü sevme'a vü bütgedeni bir bire çal

Görginen Ka'be nedir deyr ü kîlisâ neçidir

2.B/ 4

1.2.TASAVVUF

Nebâtî'nin küçük yaşlardan itibaren çıktığı tasavvuf yolculuğunda, şiir bir araç olarak karşımıza çıkar. Dâhil olduğu tarikatın öğretilerini, etrafına topladığı müritlere ve halka yaymada kullandığı şiirleri içerisinde, şairin özellikle divan edebiyatı nazım türleri ile kaleme aldığı tasavvufî mânâda zengin manzumeler sıkça göze çarpmaktadır. Özellikle Vahdet-i vücût felsefesi, tasavvufî şiirlerinin esasını oluşturur. O, baktığı-bulduğu her yerde Allah'ı gören, dinlerin ötesinde bir yaşam tarzını benimsemiş, sözleriyle çoğu zaman okurlarını zıtlıklar deryasına gark eden özgün bir şahsiyettir.

1.2.1.Tarikat ile İlgili Kavramlar

1.2.1.1.Mürşîd, Pir-i Mugân, Şeyh

Pir, tekkedeki şeyh anlamına gelir ve şiirlerde pir-i mugân, pir-i meygede şeklinde ifade edilen şahıs da aşk şarabını sunan mürşîd olarak karşımıza çıkar. Bu zat, etrafındakileri her daim çeşitli ihsanlara gark etmektedir. Mürşît nazar sahibi, aydınlatan ve doğru yola iletmede rehber görevi üstlenen bir zattır. Onun nazarı gözden düşmüş kimseleri dahi ihya edecek güçtedir. Bilgili ve âlim kişiliğiyle dervişlere kâmil bir insan olma hususunda ruhsat verebilir. Bazen de pirin gül renkli cemali şaire Hızır'ı hatırlatır ve pir, Hızır olarak ifade edilir. “Yerin şahı” olan pirin hizmetinde bulunmanın herkese kismet olmayacağı ise bir şiirde şöyle ifade edilmektedir:

Mürşîd-i şâhib-nazarsan men de gözden düşmüşem

Bu faķîre bir nazar bahmaķı gözler gözlerim

8.K/ 23

Şair, mürşîdinin kölesi olduğunu ifade eder ve pek çok yerde asıl mürşîdinin Hz. Ali olduğunu vurgular:

Menim pîr-i muğânım şâh-ı Merdân

Menim şâkî-i mestânım ‘Alîdir

8. K/ 15

“Himmet pirden, medet Hak’tan” diyen şair, pirin himmetine nail olan kişilerin meyhane yani tekkelerde, Allah aşkıyla dönüp raks etmeye başladığını şöyle anlatır:

Himmet-i pîr-i muğân her kime yâr oldu ol

Düşdü harâbât-ara eyledi merdâne rakş

19.G/ 9

Aşk yoluna çıkmaya hazırlanıldığında Haktan medet, pirden himmet dilemenin yanı sıra, bir de onun nazarına nail olmak için yalvarıp yakarmak gerekir. Nebâtî, dünyadan umduğunu bulamayacağını anladığında, pirin yardımı ile yüzünü Mevla’ya çevirmesi gerektiğini düşünmeye başlar:

Nebâtî çoğ cefâ çekdin murâdın olmadı hâşıl

Yüri pîrinden al himmet yapış dâmân-ı Mevlâya

3.G/ 6

1.2.1.2.Dergâh

Dergâh, dervişe her türlü manevi rızkın ve nimetin sunulduğu yerdir. Ayrılık gecesinden kurtulup sabaha kavuşmak isteyen âşık, dergâha yüzünü döndürmelidir:

Ena‘ mâllah ki bu dergâh-ı ref‘ada müdâm

Rîziş-i ni‘met ü in‘âm berâya görünür

3.K/ 5

1.2.1.3.Tecrid, Uzlet, Halvet

Şair, tecrit ehlinin müridi olup aşkla sonsuzluğa kavuşabilmenin ümidini beslediğini ifade eder. Tecrit, şerbete benzetildiğinde de bu şerbetten bir kadeh mutlaka içilmesi tembihlenmektedir. Halk ne düşünürse düşünsün, mert bir şekilde aslında hiçbir hayrı olmayan bu dünyadan soyutlanmak, kendini çekmek gerekir.

Artmamış kal u mağalin çek özün bir yana

Hayrı yoğdur bu cihânın geri dur merdâne

Câm-ı tecrîdi götür başına çek mestâne

İntihâ kim diyeler seyyid olup divâne

Nedü fikrin meger etmiş biri mağkûm seni

2.Mh/ 3

Fenâ makamına ulaşmak için Hâfız'ı rehber edinen Nebâtî, tecrit ikliminde yaşamayı seçer:

Fenâ mülkin dutup seyr eylerem iklim-i tecrîdi

Delîlim zikrû'l-Hâfızdır refîkim himmet-i Mevlâ

3.G/ 5

1.2.2.Kesret, Vahdet

Tasavvufta mutlak ve tek varlık Allah'tır. Kâinattaki her şey onun bir gölgesi, yansımasından ibaret kabul edilir. Vahdet sözcüğü divânda evc-i vahdet, deşt-i vahdet, vâdi-yi vahdet, kulzûm-ı vahdet gibi çeşitli benzetmeler kurularak ifade edilir. Bu kavramlarla genel olarak kastedilen dünyadır. Vahdet sahrası baştanbaşa dolaşılardan, vaktin sunduğu fırsatlardan yararlanılmadan dünyadan gitmek yazık olacaktır:

Nebâtî mingilin rahş-ı himmeti

Seyr eyle ser-be-ser deşt-i vahdeti

Ƙoyma elden ışsın vaşt-i fursatı

Hayfsan dũnyâdan gitme bî-haber

6. Ko/ 5

Vahdet sırrına layık olmanın yolu, aşka sıdk ile sarılıp kesretten yani kalabalıklardan uzak durmaktır. Mecnun’u da sermest edip çöllere salan vahdet şarabından başka bir şey değildir. Putların suretlerinde bile vahdet sırrını görmek için Hak âşığı bir mert olmak gerekir:

Ƙoyginen Ƙadem deyre lâ-cerem naşs-ı bütde gör sırr-ı vahdeti

Bu çeküneden vâkıf olmaça bir cünûn-ı Haç merd er gerek

4.B/ 1

İnsanın dış sureti “âhsenü’l-taşvîm”e delil iken iç âlemi vahdetin sırları için bir mahzen konumundadır:

Žâhiri nařs-ı âhsenü’l-tařvîm

Batını sırr-ı vahdete mahzen

TB/ 23

Bazen de şair, vahdet köşesi olarak ifade ettiği tekkelerde geçen bir ömrün pişmanlığıyla ömrünün heba olduğunu söyler ve pişmanlığını paylaşır:

Künc-i vahdetde tebâh oldu ‘azîz ‘ömrüm hayf

Olmadı yâr baňa bir büt-i zibâ delisi

65.G/ 5

Tasavvufta vahdetin zıddı olarak bilinen kesret, genellikle bu kavramla birlikte zikredilir. Şair, vahdet denizinde yüzerken, düşmanların çokluğunun önemsizliğinden söz eder:

Kulhûvalah-âhadın kesdi bu ağyârların

Ƙulzum-i vahdete cum kesret-i ‘adâ neçidir

4.K/ 28

1.2.3.Ene'l-Hak

“Ben Hakk’ım” anlamına gelen bir sözdür ve Hallac-ı Mansur tarafından söylenmiştir. Kendini vahdet-i vücût anlayışı çerçevesinde Allah’tan bir parça olarak gören şair, çeşitli vesilelerle bu sözü zikreder:

Bele gör besdi Nebâtî ne ene’l-Hağdır bu

Daği bir yol deginen vâhid ü yektâyam men

44.G/ 11

1.2.4.Melâmet

Dervişin kendisini halkın gözünde kötü tanıtması, herkesin beğenisi yerine hor görülmeyi tercih etmesi, gösteriş ve ikiyüzlülükten uzak durma vb tavırları sergilemesi anlamına gelen Melâmî tavır, Nebâtî için de hakikat feyzine ulaşmanın yegâne yoludur. Bu sebeple amaç, sineyi melâmet oklarının hedefi kılmak olmalıdır. Yüreği eritip kızıl kanlara gark ettiği söylenen bu hal aynı zamanda, şairin düşmanlarına bedduasıdır:

Melâmetden başı ayrılmasın dâ‘im melûl olsun

Meni emşâl ü âkrân içre her kim şerm-sâr ister

7.G/ 8

1.2.5.Rind, Kalender

Rint meşrep ve kalender mizaç olduğunu sıkça ifade eden şair, bu tavrından dolayı hiçbir zorlamayla bir dine meyletmeyeceğini söyler. Bu kalender yaratılış ise Nebâtî için, Allah’ın yaratılıştaki yazdığı ferman, yani kaderdir:

O gün ki yarandı insân

Çalem yazdı bele fermân

Seni bir şâh-ı gül rûhân

Meni kalender yaradıp

1.Ge/ 8

Rind ifadesi genellikle mestlik durumu ifade eden sözcüklerle beraber kullanılır ve işret meclislerinde, rintlerin kurduğu halkanın içinde zühd ü riyâdan uzak, sakinin sunacağı kadehin beklendiği söylenir. Tanrıya ibadetin en doğru yolu da şaire göre, bundan başka bir şey değildir:

Haqqı tabmağdır eger maflûbun ey bir bele zâd

Dâhil-i halka-yı rindân-ı kadeh-ı^vâr ol ol

23.G/ 10

Hayatın tezahürleri karşısında kendini pervasız bir rint olarak tanımlayan Nebâtî, rintler meclisindeki her türlü hale hayranlık duyar. Bu mecliste, aklın baştan gitmesi ve hayallere dalmak ise oldukça olası durumlardır.

Tâ ki oldum âşinâ ol rind-i sûfî rengen men

Bâda verdm ‘aqlımı düşdüm hayâl-i benge men

36.G/ 1

1.2.6.Zâhid, Vâiz, Mollâ

Kendini rint olarak tanımlayan şairin zıddı olan zahit, sürekli öğütler veren ve sürekli aşığı ayıplayan kişidir; ama o da Hıristiyan kızı olan sevgiliyi gördüğünde kendini tutamaz. Zahide her fırsatta hakaret etmekten geri kalmayan Nebâtî, pek çok beyitte onu eşek diyerek aşağılar. Zühd ve takvadan uzaklaşması gereken zahit, aşksız gaflet halinde ve kuru bir yaşam sürmektedir. O, riyayı bir an evvel bırakıp Allah’tan utanmayı bilmelidir:

Ġurûr-ı rûza hışk etmiş seni zâhid ne ġâfilsen

Bu tezvir ü riyâdan giç Hudâdan birce ‘âr eyle

41.G/ 5

Zâhit, Kevser suyunu yani Cennet’i arzulamakta ve âh çekmektedir. Ama bu aptalca kabul edilen bir haldir; çünkü o aranan Kevser suyu meyhânedeymiş, içki kadehlerinin içindedir. Tekkede İlahi aşka düşen bir kişi, artık Cennet’i istemeyecek ve Kevser yerine şarabın lezzetini tadacaktır.

Vâiz, bir beyitte söz konusu edilmekte ve mescitlerde, camilerde her daim telkinlerde bulunduğu söylenmektedir:

Meyhâneleri hemîşe âbâd iste

Sen ehlin onun serv tek âzâd iste

Mescidlere ġitme vâ‘ izin terkin kııl

Ne ric‘ate ver kulaġ ne mî‘âd iste

36. R

Mollâ da zâhit benzeri, şekli ibadetle meşgul, gösteriş meraklısı bir tiptir. Aşktan nasibini alamayan mollâ, ne aşk şarabıyla mahmur olabilir ne de insan olmayı becerebilir. Nebâtî’yi gören zahid ve mollalar, bu amansız eleştirmen karşısında, Bismillah sözünü duyan cin misali korkmaktadırlar:

Feyzi tab yoldaşını ġaylâ di mollâ dâdâş

Ey beli tirmeli oġlan donı ġârâ ġârâ

Meni görgec diyesen cin işidib bismillah

Zâhidin pis gözüne bir çalıcı mâr olubam

32.G/ 3

1.2.7.Zühd, Takvâ

Nefsanî zevk ve arzulardan yüz çevirip kendini ibadete vermek anlamına gelen zühd, rintliği bir yaşam felsefesi olarak seçen şair için yanlış bir haldir. Bu kavramı genellikle ikiyüzlülükle birlikte ele alan Nebâtî, gönlün zühd ve riyâdan vazgeçmesi gerektiğini konusunda uyarılarda bulunur:

Gel gönül ele daği zühd ü riyâdan perhîz

Gel Nebâtî kimi ol halka-yi rindân ile cem'

25.G/ 16

İbadetleri bir yana bırakmak, içki ve eğlence mevsiminin çağrılarına kulak vermek gerekir. Zâhit, ârif olmak istiyorsa tercihini zühd ve takvadan yana kullanmamalıdır:

'Ârif ol 'ârif olma zâhid-i huşk

İhtiyâr etme zühd ü takva hîç

4.G/ 3

1.2.8. Fakr u Fenâ

Fenâ, varlığı Allah'ın varlığında yok etmek anlamına gelir ve şiirlerde çeşitli benzetmeler yapılarak kullanılır. Âşık, fenâ meclisinde bir türlü huzura kavuşamadığını belirtir. Bu kavram bir beyitte de, fakr u fenâ vadisi olarak kullanılmış ve bununla dünya kastedilmiştir:

Vâdî-i fakr ü fenâda kalmışam hayrân u mât

Halka-i zencîr tek zindânı gözler gözlerim

8.K/ 3

1.2.9.Zikir

Âlemin yaratılma sebebi olarak gösterilen aşk hali içinde şair, der daim Allah'ı zikreder. Onun yüce isimlerini ezberlemeye çalışırken yapılan bu zikirler, bazen açık bazen de gizli bir şekilde olmaktadır:

Tûfî-i nuṭkum edip ism-i 'azîmin ezber

Gâh eder zîkr-i celî gâh eder ihfâ ihfâ

1.K/ 22

1.2.10. Tecellî

Tüm âlemi aşk ateşiyle yakan kuvvet olarak ifade edilen tecelli kavramı, genellikle Hz. Mûsâ'nın Allah'ın tecellisini arzulaması hadisesi çerçevesinde ele alınır. Şiirlerde, Eymen Vadisi ve Sina Dağı da tecellinin makamı olarak zikredilmiştir. Bir beyitte, Mûsâ mazmunu çerçevesinde, ayakkabıların çıkarılıp âsânın elden bırakılması ile tecelliye vakıf olunabileceği söylenir.

Sal 'aşânı yere na'lını ayağından at

Yetesen tâ ki tecellâya sebük-bâr ol ol

23.G/ 5

Aşağıdaki beyitte ay, güneş ve nur sözcükleri ile hem bu isimdeki âyetlere telmih yapılmış hem de tecelli, bir ışık kaynağına benzetilmiştir:

Kimdi bu Şems duḡa bedr-i dücâ 'arş-ı serîr

Allah Allah gene bir nûr-ı tecellâ görünür

3.K/ 36

1.2.11. İsm-i Azam

Allah'ın isimlerinden en büyüğü ve etkilisi olarak bilinen ism-i Azam, Nebati'ye göre Hz Ali'nin adıdır. O ismi bulmak için başka yerlere bakmaya gerek yoktur. Ayrıca bu isim, şaire söz söyleme yeteneğini vererek, divan tertip ettiren bir güce de sahiptir:

İsm-i 'Azam deyilen ism-i 'Alîdir billah

Gezme bî-câ yere nesnâs kimi her yana

42.G/ 6

1.2.12. Yed-i Beyzâ

Hz Musâ'nın bir mucizesi olan yed-i beyzâ, Hz Musâ kıssasında yer alan âsâ, tecelli, Tûr Dağı vb. unsurlarla birlikte kullanılır. Yed-i beyzâ mucizesi, bazen de şairin kendi sözlerinin gücünü anlatmada kullandığı bir benzetme olarak karşımıza çıkar. Burada yed-i beyzâ ile sihir sözcüklerinin bir arada kullanımı Firavun'un sihirbazlarına atıf yapmak amacıyla:

Söz bezemekde yed ü beyzâsı var

Sihirdir bu yâ yed-i beyzâ imiş

7.K/ 53

1.2.13. Bazı Mutasavvıflar

1.2.13.1. Hallâc-ı Mansûr

Hallâc-ı Mansûr "Ene'l-Hak" kelamı ve idam edilişi yönüyle anlatılır. O zata şair kendisini yakın görmekte ve onun yolunu takip etmektedir. "Ene'l-Hak" sözünü tekrar ise Nebâtî için âdet halini almıştır:

Manşûr-şîfat şâm u şabâ zîkr-i ene'l-Hak

Olmuş mana 'âdet

Ma‘lûm ki yazmaz alem-i Hal-ı ekber

Bir emri mekerrer

2.TB/ 8

1.2.13.2.ems-i Tebriz

Bir beyitte ems-i Tebriz’nin adı gemekte ve manevi anlamda lleri dirilttii sylenmektedir:

ems-i Tebriz kimi muy-i emvt oldun

Vah onun cilve-gehi ‘lem-i bl grnr

3.K/56

2.CEMİYET

2.1.ŞAHISLAR

2.1.1.Tarihi Şahsiyetler

2.1.1.1.Hükümdarlar ve Devlet Adamları

2.1.1.1.1.Muhammet Şah

Kaçarlar Hanedanı Muhammet Şah zamanında yaşamış olan Nebâtî, onun güneşi kendisine tac ettiğini ve şahın zamanında zulümlerin son bulduğunu söylemektedir. O, âb-ı hayata bile meyletmeyen İskender şöhretli bir hükümdardır:

Şeh Muhammed şeh-i Sikender-şân

İltifât etmez âb-ı hayvâna

TB/ 22

2.1.1.1.2.Mahmut Gazi

Gazneli Mahmut olduğunu düşündüğümüz bu zat, şiirde övülen kişiyle kıyaslanmış ve memduhun, yanında onun da Kral Süleyman'ın da hükümdarlığının hiç kaldığı söylenmiştir:

Pîr-i dil zinde vü şeb-i hîz ü 'ulûvvü'l-erkân

Şâh Mahmûd gaz mîr Süleymân nâ nâ

1.K/ 66

Türk hükümdarı Gazneli Mahmut, bir beyitte de Ayaz adlı kölesi ile aralarındaki aşk macerası yönüyle zikredilmektedir:

Deyiller bu idi zikri Maḥmûdun

Durun ḳurbân edin Âyâza meni

1.K/ 79

2.1.1.1.3.Firavûn

Firavûn, bir beyitte Musa'yı takibi sırasında Kızıldeniz'de boğulması yönüyle söz konusu edilmiştir.

Rûd neyle nece ğarķ eylemin Fira'ûni

Ki gelip ma'cera-yı Mûsâ-yı 'imrân elime

54.G/ 16

2.1.1.1.4.Âsâf

Âsâf, Hz. Süleyman'ın veziridir. Bir ileri görüşlülük, fazilet, idare ve tedbir timsalidir. Bu nedenle Nebâtî, memduhu zikrederken onu Asâf'a benzetir:

Şâh-ı key- tal' at u zü-ķâmet ü bürz ü bâzû

Pîr-i hoş-ţfynet ü hoş-ţıtrat u Âsâf-âsâ

1.K/ 63

2.1.2 Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler

2.1.2.1.Pervîz

Nuşirevan'ın Torunu ve Hürmüz'ün oğlu olan ünlü İran Hükümdarı Hüsrev'in lakabıdır.¹⁵⁵ Şair, onu kıskandırıp bu kıskançlık ateşiyle yaktığını söyler:

Yandıram nâr-ı reşke Pervîzi

Od salım cânına bisân-ı çınâr

TB/ 10

¹⁵⁵ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara, 1995,s. 441

2.1.2.2.Şâpûr

Asıl adı şehzade demek olan Şahpurdur. Bu isimle anılan pek çok hükümdar vardır.¹⁵⁶ Bir beyitte şöyle geçer:

Gönderem İşfâhâna Şâpûrı

Şekeri yâra eyleyim ağıâr

TB/ 12

2.1.2.3.Dârâ

Erdeşir-i Dirazdest'in oğludur ve on dört yıl boyunca İran'a hükmetmiş Ahameniş kralıdır. Döneminde Makedonya kralı İskender'le art arda üç büyük savaş yapıp yenilerek Kirman'a sığınmıştır. Bu sebeple genel olarak İskender'le birlikte kullanılır. Büyük bir saltanat ve şaşaya sahip olması, taç ve tahtının dillere destan olması nedeniyle İran ve Türk şairleri tarafından çokça kullanılmıştır¹⁵⁷ Nebâtî bir beytinde, Darâ ve İskender'i zikrederek Hz. Ali yanında bu iki hükümdarın adının anılamayacağını belirtir:

Ne Dârâ tanıram men ne Skender

Menim fağfûr u hağanım 'Alîdir

5.K/ 12

2.1.2.4.Rüstem

Devrin hükümdarı olan Muhammet Şah övülürken cesaret ve kahramanlığıyla tanınan Rüstem'e benzetilir ve onun yiğitliğinin destansı olduğu vurgulanır. Ayrıca Zâl'in oğlu olan Rüstem, Rüstem-i Zâl olarak anılır ve kuvvet sembolü olarak bilinir. Bu sebeple, bazen pehlivanları gören şair onları Rüstem'le kıyaslama yoluna gider. Bazen

¹⁵⁶ Onay, age, S. 76

¹⁵⁷Mehmet Halil Erzen, İhyâ Divanı (İnceleme-Tahlil- Metin), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2011 (Yayınlanmamış Doktora Tezi),s.134

de kendisini onunla kıyaslayıp daha üstün olduğundan bahseden Nebâtî bir beyitte, kuyuya atılan Bijen'in Rüstem tarafından kurtarılmasına da telmih yapmaktadır:

Çâh-ı mezelletde bend-i Bîjen olup müstemend

Hâlin onun kim eder Rüstem-i destâna 'arz

22.G/ 6

Bir başka beyitte de şair, Rüstem'in heybetinden aslanların bile ormanda kükreyemediklerini abartılı bir üslupla şöyle ifade eder:

Hani Rüstem ki heybetinden onun

Dem çekmezdi bîşede zırgâm

TB/ 8

2.1.2.5.Sâm

Neriman'ın oğlu Sâm olarak da bilinen Şehnâme'nin ünlü kahramanıdır. İki beyitte zikredilir:

Kaçmak gerek âheste bu meydân-ı belâdan

Bir künc-i nihâna

Bu 'arşada baş koydu be-Sâm-ı dil-âver

Çoğ şâhib-i efser

2.Ms/ 9

2.1.2.6.Efresiyâb

Şehname'ye göre Efresiyab, Feridun'un torunlarından. Bir Türk hükümdarıdır ve Rüstem ile savaşmasından dolayı İran'da pek sevilmez.¹⁵⁸ Bu sebeple aşağıdaki beyitte Ebresiyab'ın savaşlarda yaptığı düşünülen hilelerinden şöyle bahsedilmektedir:

¹⁵⁸ Dursun Ali Tökel, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Ankara, 2000, s.159

Hani Efresiyâb-ı pür-nîreng

Noldu saşsal o kebîr dîv-endâm

TB/ 23

2.1.2.7.Selmân-ı Farisî

Selmân-ı Farisî, sahabenin ulularından sayılan bir zattır. Hz. Muhammet ve Hz. Ali ile uzun müddet birlikte bulunmuş, İslam dinine önemli hizmetleri olmuştur. Nebâtî de bir beyitte, onu keramet ve fazilet kaynağı; cömertlik membaı bir şah olarak nitelemekte ve ona olan özlemini dile getirmektedir:

Ma‘den-i fazl ü kerâmet menba‘-yı cûd u kerem

Şâh-ı ‘âlem h‘âce Selmânı gözler gözlerim

8.K/ 17

“Ente minnî” Selmân-ı Farisî’ye itafen Peygamberin söylediği: “Selman bizdendir, ehl-i beyitimizdendir.” anlamına gelen sözdür.

“Ente minnî” didi Selmâna nebî ‘ayb olmaz

Sende Allah me‘ake gün kimi peydâ görünür

3.K/ 51

2.1.2.8.Zehrâ

Hz Muhammed’in kızı Fatıma’nın lakabıdır. Hz Ali’nin anlatıldığı bir şiirde onun eşi olması yönüyle söz konusu edilmektedir:

Atı Düldül kavli Kanber

Zevc-i Zehrâ bâb-ı şîr

Güzel adı verip zîver

Çarh-ı gerdâna gerdâna

9.Ge/ 4

2.1.2.9.Hâtem-i Tayy

Cömertliğiyle ünlü Arap şairi ve kabile reisidir. Asıl ismi Abdullah Bin Sad'dır. Misapirverlik ve ihsanlar hususunda daha hayattayken bir darbimesel haline gelmiştir.¹⁵⁹ Divanda cömertliği ile söz konusu edilmiş ve memduhun cömertliğinin ve ihsanlarının yanında Hâtem-i Tayy'ın bile hiç kaldığı söylenmiştir.

Neçidir Hâtem-i Tayy himmet-i şâh-in-şâha bah

Yayılp 'âlemi hâlka bütün ülkâ ülkâ

1.K/ 75

2.1.2.10.Kanber

Hz. Ali'nin kölesi olan Kanber, ona derinden bağlılığı yönüyle zikredilir. Âşık, şah olan sevgili için Kanber misali bir köledir.

O dem ki rabbiye'l-ala

'Âlemi etdi hüveydâ

Seni bir şâh-ı lâ-fetâ

Meni bir Kanber yaradıp

1.Ge/ 8

Beyitlerde köle-kaysar tezadı yapan şair, Kanber'e köle olup onun yolundan giden bir kişinin, sultanlar karşısında dahi baş eğmeyeceğini, tüm makamların üstünde bulunacağını söyler. Mesih bile, güneşin bulunduğu katta dönüp dururken, Ali'yi ve Kanber'i zikretmektedir:

¹⁵⁹Tökel, a.g.e., s. 454

Almış eline şi‘r-i ĥûřřidi Mesîĥâ

Gerdişdedir dâ‘im

Her dem çağurır şıdkıyla yâ řâķî-i Kevşer

Yâ ĥ‘âce-i Kanber

2.Ms/ 5

2.1.2.10.Âzer

Âzer aslında bir putun ismidir. Ancak, Hz. İbrahim’in babası, put yapıp satmakla meşgul olduğundan Azer olarak bilinmektedir.¹⁶⁰ Bir beyitte, sevgilinin güzelliği putlarla kıyaslanarak, Yârin yüzündeki örtüyü kaldırıp güzelliğini göstermesiyle Âzer’in putlara tapınmayı bırakacağı söylenir:

Perde üzünden eger salsa benim dilberim

Terk kılar büt-perest büt-gede-i Âzeri

58.G/ 3

2.1.2.11.Sâmiri

Sâmiri Firavûn’un önde gelen büyücülerinden birinin adıdır.¹⁶¹ Kuran’da da adı geçen, büyücülük ve sihirbazlığıyla bilinen Sâmiri, divanda yine bu özelliğiyle anılır ve sevgilinin gözlerinin benzetilene olarak karşımıza çıkar:

Sâmiri sihrini kılp zâĥir

Nergis-i řûĥ u pür-ĥumâr gene

TB/ 12

¹⁶⁰Onay, age, s. 125

¹⁶¹ Nimet Yıldırım, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Ankara, 2008, s. 604

2.1.1.13.Hızır

Hızır, şair tarafından peygamber olarak ifade edilmektedir. Hızır yolda kalan veya yolunu kaybedenlerin yardımına koşar. O, bir rehberdir ve tıpkı onun gibi insanı çöllerde kaybolmaktan kurtaracak aşk yolunda rehberlik edecek bir mürşidin olması gerektiği vurgulanır. Hızır, ilm-i ledünne sahip oluşu yönüyle de sıkça söz konusu edilmiştir. Hızır, tüm gözlerden nihandır. Nebâtî, kendini bu yönüyle ona benzetir:

Olmuşam Hızır-şifat perde-i îhfâda nihân

Gene bu ‘âlem-ârâ gün kimi peydâyam men

44.G/ 6

2.1.2. 14.İskender

İskender âb-ı hayâtı aramak için karanlıklar ülkesine gidişi, bu yolculuk esnasında Hızır’dan ayrılması, Yecûc ve Mecûc kavmini engellemek için set yaptırması gibi hususiyetleri ile zikredilir. Aşağıdaki beyitte Üştibin’in burçları, İskender’in yaptırdığı sağlam şehir burçlarına benzetilmektedir:

Sedd-i İskender kimi her burcu bir hışn-i haşîn

Dîde-i bed-î^v âha bir tîr ü kemândır Üştibîn

9.K/ 3

2.1.2.15.Güzen-i Gûr

Bu zat bir beyitte söz konusu edilmiş ve onun eşek avına merakından dolayı mağaralarda ve çeşitli yerlerde bulunması yönüyle hatırlatılmıştır.

2.1.2.16.Gezgez

Nebâtî'nin şiirlerinde sıkça söz ettiği Gezgez, Nebâtî'nin sevgilisinin adıdır. Bu ad onun lirik şiirlerinin genelinde Leylâ, Aslı, Azrâ, Züleyhâ olarak geleneksel sevgili imajıyla birleştirilir. Bu durum hem Gezgez redifli gazelinde hem de diğer şiirlerinde açıkça ortadadır. Nebati'nin divanında sıkça adı geçen Gezgez, genellikle güzelliği yönüyle anlatılır. Onu periye veya meleğe benzetmek hata kabul edilir ve onun ancak bir huri olabileceği söylenir:

Nişbeti yoĥ perîye Gezgezin Allah bilir

Meleĥin ĥaddi nedi hûrîydi ĥûra ĥûra

1.K/ 8

Şiirlerde tek tek sayılan sevgiliye ait güzellik nişanelerinin hepsi onda toplanmıştır. Gezgez'in bir benzeri daha yoktur. Onun serv-i hıramân olan endamı yerine şimşada bakmak ya da o duruken başka goncaları dermek mümkün değildir. Yine gazelde, o anlatılırken şair, Gezgez'in reyhan kokulu bir bade olduğunu; âb-ı hay3at, Kevser veya zemzem gibi suların yanında söz konusu edilemeyeceğini söyler. Beyitlerin devamında aynı üslupla; yakut, zeberced ve inci gibi kıymetli taşları sıralar ve onların da sevgilisi yanında bir hiç olduğunu belirtir. Hatta Mecnun'un kalbini kırmak, onu küstürmek pahasına da olsa, Leyla'nın Gezgez'e hem-tâ olabileceğini söylemek mümkün değildir:

Ėorĥuram inciye Mecnûn küse menden yoĥsa

Diyerem Gezgeze hemtâ ola Leylâ neçidir

4.K/ 20

Bir beyitte de şair, Gezgez'e hitaben zühdü, ibadeti bir yana bırak, şimdi eğlence ve içki zamanıdır, hatırlatmasında bulunur. Her güzel naz ve nezaket bilmez; ama Gezgez hem güzeldir hem de huyuyla, tabiatıyla hoşnutluk vermektedir. Nebâtî'nin

Gezgez redifli gazelinde de sevgili, tüm efsanevi güzellerle kıyaslanmakta ve tüm âlem gezilse bile böyle birini bulmanın mümkün olmayacağı söylenmektedir. Şirin de Züleyhâ da Leylâ da artık yokken o asrın âfet-i devranı Gezgez'dir:

Gitdi Şîrîn ü Züleyhâ ele gelmez Leylâ

İtdi bu ʿaşrda kim âfet-i devrân Gezgez

11. G/ 7

Şairin şiir dünyasında dünyevi aşkın esas objesi olan Gezgez bir Hristiyan kızıdır:

İstesen kim bilesen kimdi bu inşânı kılan

Gezgezem ʿan içici duhter-i tersâyam men

44.G/ 12

2.1.2.17.Selmâ

Selmâ, Nebatî'nin divanında zikrettiği sevdiği bir diğer kadının adıdır. Şair, Selmâ'nın Üştibin'de yaşadığını söyler. Kendisinden kusurlarını affetmesini diler ve sabah rüzgârından Selma'nın bulunduğu yere giderek selamı götürmesi istenir. Nebatî'nin sevgiliden beklentisi sadece hatırlanmaktır:

Şabâ bu ʿarzını eyle salmaya

Menim selâmımı yetür kûy-ı Selmâyâ

Yene gerek meni yâda salmaya

Onun Nebâtî tek ayağı gerek

4.T/ 5

2.1.3.Şair, Sanatkâr ve Filozoflar

2.1.3.1.Hafız

Nebâtî, büyük İranlı şair Hafız'a büyük bir hayranlık duymaktadır. Hatta bir beytinde onu bir mürşit olarak tarif edip fenâfillaha ulaşmak için onu sıkça zikrettiğinden bahseder. Hafız, ruh-ı pâk ve şair-i garrâ olarak nitelenir. Bir şiirde, Anka kuşunun yavrusu olarak nitelediği bir zatın, şairin ruhuna Fatiha okuması gerektiği, böylece ruhunun kurtulacağı ifade edilir. Bir beyitte de, İran'da Hafız Divanı'nı rast gele açıp okumak ve yorumlamak suretiyle yapılan fal bakma âdeti söz konusu edilmiştir:

Gel Allah'a tevekkül et

Erenlere tevessül et

Hafıza bir tefe'ül et

Gör ne gelir fâla fâla

7.Ge/ 2

Hafız'ın kanatları olduğunu ifade eden şair, gök gürlemesinin bu kanat sesleriyle oluştuğunu belirtilir. Onun yanında ankanın görkemi bile hiç kalmaktadır:

Hafızun şehperinin şaytıdır yâ na'ra-yı ra'd

Devre baḡ gerdişe baḡ beççe-i 'anḡâ neçidir

4.K/ 15

2.1.3.2.Hayyâm

Hayyâm bir beyitte, fasık olarak nitelendirilir ve içkiden uzak durulması gereği, bu şair örnek gösterilerek öğütlenir. Hayyam, bu sebeple, hak yoldan çıkmıştır:

Hamrdan ihtirâr kııl olma

Fışka meşhûr sende çün Hayyâm

TB/ 18

2.1.3.3.Nizâmî

Hüsrev ü Şîrin mesnevisinin yazarı olarak zikredilmektedir:

Hüsrev ü Şîrîn ü Ferhâdı Nîzâmîden sürûş

Kim Nebâtî dâ' im eyler Şâh-ı merdândan hadîş

3.G/ 17

2.1.3.4.Lokman, Aristo, Felâtun

Bu üç şahıs bilgin kimlikleri ile söz konusu edilmişlerdir. Aşk derdine onların bile çare bulamayışı şöyle ifade edilir:

Loqmân u Felâtûn u Aristo edebilmez

Bu derde müdâvâ

Azdırdı meni bu kalem-i müşk-feşânım

Dönderdi 'inânım

6.Ms/ 11

2.1.3.5. Mânî

Mânî, Çinli bir nakkaştır. Zerdüşti dini ile Hristiyanlık'ı birleştirerek yeni bir din ortaya koymuş, resimlerini mucize diye göstererek peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Resim mecmuasına Erjeng adı verilmektedir.¹⁶² Mânî, divanda yaptığı resimlerin güzelliği yönüyle ele alınır. Sevgilinin güzelliği Mani'nin Erjeng'ini bile utandırır, ondaki nakışları batıl kılar. Bu büyük ressam, sevgiliyi görünce onu kıskanmakta ve tasvirini yapamamış olmasının acizliğiyle dermansız dertlere düşmektedir:

¹⁶² Onay, age, s. 346

*Şûretin görcek ‘acz eder Mânî düşdü bir derde yoĥdu dermânı
La‘l-i lebinden âb-ı ĥayvânı her zamân göñlüm ister ay ister*

10.B/ 4

Sevgilinin ayva tüyleri öylesine güzel bir nakıştır ki sihir midir yoksa resimleri de bir büyü olarak algılanan Mânî'nin işi midir bir türlü anlaşılamaz:

*Sihrdir bu göresen yoĥsa ki Mânî işidir
Çoĥların eyleyecek men kimi âvâre bu ĥaĥ*

20.G/ 5

2.1.4.Efsâne ve Hikâye Kahramanları

2.1.4.1.Cemşîd

Klasik şiirde, baharın dolayısıyla Nevruz'un verdiği sevinç, coşkunluk olarak tasvir edilir ve genellikle Cemşîd' den söz edilir. İnan mitolojisine göre Cem, dünyayı dolaşırken yolunun düştüğü Azerbaycan'da yüksek bir yere mücevherlerle süsülü bir taht kurdurur ve bu tahta oturduğunda taht parlayarak etrafa ışık saçır. Bunu gören halk da ona Cem-şîd adını verir. "-Şîd" Farsçada ışık anlamına gelmektedir.¹⁶³ Şarabı bulduğuna inanılan Cem mey, meyhane, kadeh vb. mazmunları ile zikredilir. Cem'in kadehini eline alan âşığın, gönlü Allah'ın esmalarının zuhur ettiği bir aynaya döner.

*Câm-ı Cemşîdi ‘aceb müft getirdüm elime
Levh-i dil âyîne-i mazhar-ı esmâ görünür*

3.K/ 53

¹⁶³ Beşir Ayvazoğlu, Güller Kitabı, İstanbul, 2004, s. 41

2.1.4.2.Ehrimen

Şeytan ve dev anlamlarına gelmektedir. Zerdüşterin inandıkları kötülük ve karanlık tanrısına bu ad verilir.¹⁶⁴ Ehrimen, divanda Süleyman peygamber ile anılır ve etrafındakilere zarar vermesi, etrafı yakıp yıkması yönüyle söz konusu edilir:

Ehrimen tek neçe yol 'aşk busâtn yıkdım

Gene fermân-ı Süleymân ile ferrâş oldum

33.G/ 3

2.1.4.3.Karûn

Kârûn, rivayete göre, Hz. Musa'nın kavminden hatta akrabalarından biri olup çok zengin ama cimri ve zalim bir kişidir. Allah ona büyük bir servet vermesine rağmen, zekât vermeyip kibirlendiği için Musa'nın bedduasıyla servetiyle birlikte yere geçmiştir.¹⁶⁵ Karûn zenginlik sembolüdür ve şair, bir kadehle gönlünün müflislikten uzaklaşarak Karûn gibi olacağını söyler. Ayrıca Nebâtî, Allah'tan içinde bulunduğu zor durumdan kurtulup ters giden talihinin değişmesiyle Karûn'un şansına ulaşabilmeyi talep etmektedir:

Bu âteş-i cân-sûzı eyle serd ü selâmet

Men 'âcize Yâ Rab

Şabırım kesilipdir görürem bahtımı varûn

Çün tâli'-yi Kârûn

8.Ms/ 8

Allah'ın takdiri, âşığı çaresiz ve zor durumda bırakmakta iken, sevgilinin nasibi Karûn misali devlete konmaktır. Bir beyitte de şair, memduhun servetinin, altın ve gümüşlerinin Karûn'un hazineleri gibi artmasını diler:

¹⁶⁴ Tökel, age, s.160

¹⁶⁵ Yıldırım, age, s. 449

Genc-i Kârûn kimi sen cem' edesen sîm ü zeri

Şâhib-i memleket hüsrev ü hâkân olasan

40.G/ 10

2.1.4.4.Şeyh Sanân

Şeyh Sanân'ın asıl adı Abdurrezzak'tır. Efsaneye göre o, çok sayıda müridi olan takva sahibi bir şeyh iken bir gece rüyasında, Hıristiyan bir kıızı görüp ona âşık olur ve onu bulmak için müritleriyle Anadolu'ya gelir. Bu kız bir Rum kayserinin kızıdır ve onunla evlenebilmek için babasının şartlarını yerine getirir. Bu şartlar arasında içki içmek, zünnar bağlamak ve domuz çobanlığı yapmak da vardır.¹⁶⁶ Nebâtî Divanı'nda da sıkça söz konusu edilen bu zat, Hıristiyan kızına aşkı, boynuna zünnar bağlaması, kiliselerde ruhbanlık edişi yönüyle işlenir. Zâhidin Hıristiyan güzellerini görmesi halinde, kendisini tutamayacağı ve bu güzelliğe karşı koyamayan kişileri de böylece ayıplamaktan vazgeçeceği söylenir.

Nebâtî, Şeyh Sanân'ın hikâyesini, kendi hayatına benzemesi yönüyle sık sık zikreder ve onunla arasında çeşitli sebeplerle benzerlik ilgisi kurar. Nebâtî, devrinde yaşayanların onu tanınması halinde, Şeyh Sanân'ın küfrüne bile şükür edeceklerini çekinmeden şöyle ifade etmektedir:

Eger bu rûzgâr ehli haberdâr olsalar menden

Yağînîmdir ki min yıl şükr ederler küfr-i Şan'âna

55.G/ 12

¹⁶⁶ Tökel, age, s. 411

2.1.4.5.Bijen

İran mitolojisindeki meşhur kahraman Rüstem'in, kız kardeşinin oğludur. Efresiyab'ın kızına âşık olduğu için bir kuyuya hapsedilmiş ve Rüstem tarafından kurtarılmıştır.¹⁶⁷ Aşağıdaki beyitte bu olay işlenmektedir:

Hâlin onun kim eder Rüstem-i destâna 'arz

Düşdü Bijen kuyuya görgeç o çâh-ı zeķanı

22.G/ 3

2.1.4.6. Leylâ ve Mecnûn

Leylâ ile Mecnun, divanda sıkça söz konusu edilen hikâye kahramanları arasındadır. Şiirlerde genellikle, Mecnûn'un aşkından çöllere düşmesi; insanlardan uzak, dağlarda yaşaması; gönlünün yaralı oluşu; aşktan aklını yitirmesi vb. durumlar anlatılmaktadır. Leylâ sevgilinin, Mecnûn ise âşığın benzetilenidir; ancak şair, Mecnûn'u asla kendisine denk göremeyeceğini şöyle ifade eder:

Bes ki meni görcek mana vahşî kimi baķdın

Şimdi daķi Mecnûn mana hem-tâ olabilmez

11.G/ 6

Sevgili Leylâ-yı sânidir. Ancak onun Leylâ'dan çok daha güzel olduğu söylenir. Sevgili, âşıkla konuşmayı kestiğinde mecnun olup çöllere düşmemek mümkün olmaz. Nebâtî, Mecnûn'un bu duruma kırılma ihtimalini göz önünde bulundursa da Leylâ'nın sevgiliye benzer olamayacağını söylemekten geri durmaz:

Ėorķuram inciye Mecnûn küse menden yoķsa

Diyerem Gezgeze hemtâ ola Leylâ neçidir

4.K/ 20

¹⁶⁷ M. Halil Erzen, Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı, Turkish Studies, Ankara 2013, s. 809

Mecnûn, halk tarafından sürekli kınanmakta, rüsva olmaktadır. Mecnûn'u ayıplayan insanlara Nebâtî, onu kınarken insafî olun; çünkü divane olmasına sebep Leylâ değil Allah aşkıdır, diyerek mesnevinin sonunda Mecnûn'un asıl sevgili olan Hakk'a yüz çevirmesi hadisesini hatırlatır:

Hağdı Mecnûna kılan ta'ne velî inşâfen

Onu dîvâne kılan Hağdı ne Leylâ Leylâ

1.K/ 35

Pek çok kişi, Leylâ'ya âşık olmuş ve bu durumu dile getirmiş olsa da kimse Mecnun kadar bu yolda yanıp yok olmuş, kendini feda etmiş değildir. Onların aşkı bu sebeple sade laftan ibarettir:

Leylâ Leylâ söyleyip çoğlar der kim 'âşıkam

Lîk Mecnûn tek onun bir dağdârı yoğdu yoğ

6.G/ 3

2.1.4.7.Hüsrev, Şîrîn, Ferhât

Ferhât sadece bir kazma kullanarak aşkın gücüyle dağı delmesi, oldukça hünerli bir usta olması ve aşk yolunda çektiği sıkıntılarla söz konusu edilir. Ferhat'ın kazması aşk uğruna taşlara her vuruluşunda çıkan seslerdeki ritimle tüm dünyanın raks etmeye başladığı söylenir. Bazen de şair; Ferhât, Şirin için bir dağ deldiyse ben bir günde bin dağ deliyorum, diyerek ona nispet yapar ve aşk yolunda çektiği cefaları anlatır:

Eger Şîrîn için dağ deldi derler ise Ferhâda

Beli bir günde min dağ deler Ferhâda nişbet var

11.G/ 3

Şirin'in ve Hüsrev'in adları, tevriyeli kullanımlarıyla çeşitli söz oyunlarına imkân verecek biçimde zikredilir:

Çalaram daşa külüngü bele şîrîn şîrîn

Câm-ı 'aşkı vere ger hüsrev-i hûbân elime

54.G/ 3

Hüsrev ü Şirin mesnevisinin yazarı olan Nizâmî'den bahseden şair, bu âşıkların hikâyesi yerine, kendisinin her daim Hz. Ali'den bahsedeceğini ifade etmektedir:

Hüsrev ü Şîrîn ü Ferhâdı Nîzâmîden sürûş

Kim Nebâtî dâ'im eyler Şâh-ı merdândan hadîs

3.G/ 17

2.1.4.8.Vâmık ve Azrâ

Sevgili bazen Azrâ'ya, bazen de tatlı sözlü olması yönüyle Vamık'a benzetilir. Şair bir beyitte, gezinti esnasında bu iki büyük âşığın isimlerinin ansızın aklına geldiğini ifade eder. Sevgiliyle Nebâtî'nin aşkını anmak yerine insanların, Vâmık ve Azrâ'nın adını anmasına bir türlü anlam verilemez. Ayrıca aşk haliyle kendinden geçen şair, aşk divanının yazarını da, meşhur âşık ve maşûklardan olan Vamık ile Azrâ'nın kim olduklarını bilemez haldedir:

Levheşullah kimdi bilmem 'aşk dîvânın yazarı

'Âşık u ma'sûk kimdir Vâmık u 'Azrâ nedir

14.G/ 9

2.1.4.9.Züleyhâ

Beyitlerde, Züleyhâ'nın Yusûf'un zindana atılmasına sebep oluşu, yaşlı bir kadinken Allah'ın emriyle gençleşip güzelleşmesi hususiyetleri zikredilir. Sevgili, güzelliği yönüyle Züleyhâ gibidir. Mısır azizi olan Yusûf'a ise, Züleyhâ gibi binlerce kişi hizmetçi, köle olmuştur:

Yûsuf-ı Mısr tek 'azîz-i cihân

Min Züleyhâ ona kemin huddâm

TB/ 6

2.2.Kavimler

2.2.1.İbranî, Ermeni

Bir beyitte, İbrani hazinelerinden bahseden şair, sevgilinin gönlünü bu hazinelere benzetmektedir. Ermeni ifadesi ise, Hıristiyan mânâsına gelecek şekilde kullanılmıştır:

Kâfir eyledin yağşi sen meni terk-i dîn edip oldum Ermeni

Mescîdim olup künc-i mey-gede yâ kilîsâya ey şanem şanem

9.B/ 3

2.2.2.Tatar

Tatar diyarı, nâfenin elde edildiği yer olduğundan beyitte, Tatar nâfesi ifadesi kullanılmaktadır:

Tâ meger teşhîr edem ol şûhu bir câdû ile

Ahtarıp bir nâfe-i Tatârı gözler gözlerim

8.K/ 6

2.2.3.Arap, Hindû, Habeşî, Hâşimî

Hindû ve Habeşîler siyah rengi sebebiyle mürekkep, göz, ben için benzetilen olarak işlenir. Bu beyitlerde kara ifadesi özellikle vurgulanır:

Her kim görse seni olur dîvâne

Düşer Mecnûn kimi dağa mestâne

Çurbânı olduğum yetişdim cânâ

Çara Çabeş hâlli ey şanem şanem

8. Ge/ 2

Nebâtî, bir beyitte Hz. Muhammet'in mensup olduğu Haşimî kabilesinden olduğunu; yani neslinin Araplara dayandığını söyler ve kendisini hünerli bir kelim üstadı olarak sunar:

Hâşimîyem vâriş-i fâhrü'l-keâm

Bizlere bu şîve-i âbâ imiş

7.K/ 55

2.2.4.Türk

Türk sözcüğü mazmun olarak kullanıldığında genellikle gözlerle birlikte ele alınır. Divanda sevgilinin gözleri kan döken bir Türk olarak düşünölmüş ve ondan korkulması gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü o gözler din, dil ve mezhebi yağmalamaktadır. Şair, bir beyitte de “Seninle aynı haneyi paylaşan âşığı, Türklerin yaptığı gibi evsiz bırakma.” diyerek, Türklerin savaşçı kimliklerini vurgular. Gözler, yine kan döken bir Türk olmasına rağmen, o gözlerden atılan oklar, âşığın gönöl nişangâhına ulaşmamaktadır:

Başına dönem dolanam o bûyun belâsın alam

Niye Türk-i çeşm-i mestin oşu bu nişâna gelmez

7.G/ 3

Şair bir beyitte de Türk olduğunu ve dilinin Türkçe olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Beççe-i Türkem dilim Türkî kelâmım hicv-i mecv

Hançobânî cân alan cân cânı gözler gözlerim

8.K/ 20

2.3. Ülkeler ve Şehirler

2.3.1. Üştibin

Şairin doğduğu yer olan Üştibin şehri ile ilgili müstakil bir kaside kaleme alan şair, buranın güzelliklerinden sıkça söz eder. Üştibin, üzerine söz söylemenin güç olduğu gizli bir inci gibidir. Dört tarafı dağlarla çevrili, burçları İskender'in Seddi gibi güçlü olan bu şehrin halkı da sevecen ve tatlı sözlüdür. Üştibin'in havası ve suyu insanı ferahlatır. Suyu âb-ı hayat olduğu için Hızır gibi gözden uzak tutulmuş, bir sır gibi saklanmıştır. Şehir, servilerin boylu boyuna uzandığı, adeta Cennet'ten bir köşedir. Burada yetişen narların her biri bir yakut veya Yemen incisidir. Bu sebeple bir hazine ve bir maden ocağı gibidir:

Nârının her dânesi yâkût yâ la'î-i Yemen

Muhtaşar bir genc yâ bir belli kândır Üştibîn

9.K/ 8

Cihanın tamamına bir parçası bile değişilmeyecek güzellikte olan bu şehrin yaylalarının vasfını anlatmakta şair aciz kaldığını söyler. Orası İrem bahçeleri veya bir gül bahçesidir. Üştibin'de pek çok büyük köşk yer almaktadır. Şair, dünyadaki üç-beş günlük misafirliği süresinde orada konaklayacaktır:

Bir konağ-nişbet Nebâtî sende beş gün egleşip

Hürmetin sahla ki o bir Hançobândır Üştibîn

9.K/ 16

Şairin sevdiği kadın olan Selma da bu yerde yaşamaktadır. Ayrıca Nebâtî, orada Tat dilinin konuşulması sebebiyle kendisinin de bu dili öğrendiğini ve şiire dair yeteneklerinin arttığını söyler. Devrin Kaçar hanedanı Muhammet Şah'ın övüldüğü bir beyitte de şair kendisini, devrin sultanının azameti yanında Üştibin'de yaşayan, aciz bir duacı olarak takdim eder:

Üştibinde gene iqbâl-i şeh-i devrâna

Bir duâ'-gû-yı kemîn bî-ser ü bî-pâ görünür

3.K/ 25

2.3.2.Karadağ

Nebâtî'nin memleketi Karadağ'a bağlı Üştibin şehridir. Şair, bir beyitte istihza ederek, Karadağlı olduğu için şiirden anlamadığını, tek bildiği şeyin hurma olduğunu söylemektedir. Nebâtî, söz konusu Karadağ olduğunda aynı üsluba devam ederek, Karadağlıların narı tanımayıp ayva zannettiklerini ve kendisinin de inciri görünce elma sandığını ifade eder. Ayrıca bir Karadağlı olarak kemale bir türlü ulaşamadığını belirten şair, söz söylemenin de zor geldiğinden yakınır.

Şair sınırları aşan bir yaratılışa sahiptir ve sözleriyle Karadağlıların yüreklerine dokunmayı başarmaktadır:

Edip mülk-i Karadağı benim bu tab'-ı serşârim

Karadağ ehline bir bâğrı dâğlı lâle-i hamrâ

3.G/ 9

2.3.3.Bedeşan

Bedahşan, yakut gibi değerli madenlerin çıkarıldığı yerdir. Bu sebeple yakutla birlikte söz konusu edilir:

Alma firûzeni yâkût u zebercedden geç

Dürr-i nâsufte nedir la'-i Bedeşân Gezgez

11.G/ 3

2.3.4.Yemen

Yemen, akik taşı ve inci gibi değerli madenlerle birlikte anılan bir bölgedir. Üştibin'in narları yemen incisine benzetilmiştir:

Nârının her dânesi yâkût yâ la'î-i Yemen

Muhtaşar bir genc yâ bir bellü kândır Üştibîn

18.K/ 8

2.3.5.Lengeran, Salyan

Divânda bir beyitte Lengeran ve Salyan'dan söz eden şair, Üştibin'i bu iki şehre benzetererek, buralardaki görkemli köşklerin varlığından bahseder:

Birbiri üstünde damlar yahşi 'alî köşkler

Pes dirsen Lengerân yâ Salyândır Üştibîn

9.K/ 14

2.3.6. Askeran, Ağdam, Kırçın, Hinderhan

Nebâtî gençliğinde, babasıyla yoldaş olup çıktığı tasavvuf yolculuğunun ilk evrelerinde pek çok yeri gezip dolaşmış; bu yerlerin adlarına da şiirlerinde yer vermiştir. Askeran, Ağdam, Kırçın ve Hinderhan da şairin gördüğü yerler arasındadır. Ancak bu şehirler, şairin memleketi olan Üştibin yanında bir çöl gibi kalmakta; Üştibin her bölgenin sultanı kabul edilmektedir:

Görmüşem men 'Askeranı Kırçanı Ağdâmları

Onların yanında bir sultân u hândır Üştibîn

9.K/ 10

2.3.7.Mısır

Mısır, Hz. Yusûf'un diyarıdır. Yusûf'a benzeyen sevgiliyle vuslata ermesi durumunda şair, Mısır'ı mücevherlerle donatacağını söyler. Sevgili Mısır valisi yani, Yusûf olarak nitelendirildiğinde, şairin kulbe-i âhzânına teşrifi için dualar edilir:

Ulu yâ Rab göresen bir gece ol vâlî-i Mısr

Gele bu külbe-i âhzânıma göyçek göyçek

27.G/ 8

2.3.8.Sabâ Şehri

Sabâ, Hicaz ile Yemen arasında kalan bir bölgenin eski adıdır. Belkıs'ın şehri olarak bilinir. Halkı önceleri güneşe taparken, sonradan Süleyman Peygamberin dinine tabi olmuşlardır.¹⁶⁸ Bir beyitte söz konusu edilen bu şehrin, pirin yardımıyla görünür olduğu, ortaya çıktığı ifade edilir:

Hemt pîr-i muğân şâhid-i âhvâl oldu

Kaşid şehr-i Şabâ zâhir ü peydâ görünür

3.K/ 63

2.3.9.Mugân

Kış aylarını Üştibin'de yazları ise serin ve bereketli Mugân yaylalarında geçiren şair, Türkmençay Antlaşması'nın ardından sürüsünü artık Mugân'a götüremeyeceğinden duyduğu üzüntüyü şöyle dile getirmektedir:

Bâsar et hâma ne gitdi hani kışkırak şadâsı

Ne gelipd Hañçobâna ki bu kış Muğâna gelmez

7.G/ 13

¹⁶⁸ Pala, a.g.e, s. 457

2.3.10.Huten

Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen addır. Hıta veya Hutun olarak da geçen bu bölge ahı ve misk sözcükleriyle anılır. Bunun sebebi misk ahularının bu bölgede çok olmasıdır.¹⁶⁹ Miskin, ahuların göbeğindeki bir keseden elde edilmesinden bahseden şair, Hutun'den gelecek miskin beklentisi içinde olduğunu söyler. Sevgilinin saçlarının kokusu Hutun miskini kışkıracak kadar güzeldir. Ayrıca buradaki ahular bakışlarındaki güzelliği sevgiliden almışlardır.

*Âhû-yı Hutun senden alıp tarz-ı nigâhı
Gül-berg-i lebin tek gül-i hamrâ olabilmez*

10.G/ 2

2.3.11.İran

İran, sevgilinin yaşadığı yerdir ve o, güzelliği ile tüm İran'a nam salmıştır. Bir beyitte de şair İran'da, kendisinin de ilgisi olduğu bilinen, Zerdüştlük dinini bina etmek istediğini şöyle ifade eder:

*Koymayaydım kızıl kında
Çekeydim olsa her yanda
Bina kılaydım İrânda
Dîn-i Zerdüşti Zerdüşti*

10.Ge/ 2

2.3.12.Kenân

Hz. Yakup'un memleketi olan Kenân ili, Hz. Yusuf'tan dolayı güzellik ve ayrılık mazmunları ile zikredilerek, güzelliğiyle şöhret kazanan sevgilinin bu şöhretinin

¹⁶⁹ Nejat Sefercioğlu, Nev'î Divanı'nın Tahlili, Ankara 1990, s. 72

Kenan'a ulaşmasından söz eder. Böylece Yusûf mazmunu etrafında kıssaya telmihte bulunur:

*Şöhret-i hüsnün gitdi Ken'âna derd-i hicrinden yetmişem câna
Şem'-i ruhsârın misl-i pervâne her zamân gönlüm ister ay ister*

10.B/ 3

2.3.13.Çîn

Çin, misk ahularının bulunduğu yerdir. Bu bölgeye ödenen haraçlar ve Mânî'nin Erjengi'nin orada olması yönüyle söz konusu edilen Çin'e ayrıca, Mânî'nin yaptığı minyatürlerde pek çok güzel kadının tasvirinin olması sebebiyle güzellik unsuru nispet edilmektedir. Nebâtî bir beyitte dünyada, özellikle Çin ve Maçin'de pek çok güzelin olduğunu ancak, kendi sevgilisinin de Üştibin'de bir ay misali parladığını şöyle anlatır:

*Güzel çoğ rûy-ı zemînde
Huşûsla Çîn ü Maçînde
Seni de bu Üştibînde
Bir meh-i tâbân yaradıp*

2.Ge/ 8

2.3.14.Erdebil

Güney Azerbaycan bölgesinde yer alan bu şehir, güzelliği ve demokratik işleyişi yönüyle söz konusu edilmektedir:

*Şâkî getir ol şarâb-ı bî-teşvişi
Ol neşe ile meger sovağ bu kışı
Ver fâş bu Erdebildir hâm olma
Hoş şehrdir öz vekîlidir her kişi*

57.R

2.3.15.Rum

Aslında Romalı demek olan Rum, Doğu Roma İmparatorluğu eskiden Anadolu'yu da içine aldığından Anadolu bölgesinin adı olarak geçer. Bu kavram gündüz, aydınlık ve parlaklık kavramlarını karşılar.¹⁷⁰ Nebâtî ise, bir dörtlükte Anadolu'yu fethettiği topraklar olarak görürken bir başka şiirinde Anadolu topraklarını fethederek orayı çöle çevirmek istediğini söylemektedir:

Alaydım bir mülk-i Rûmı

Ekeydim yerinde kumı

Çalmayaydı onda mumı

Olaydılar deştî deştî

10.Ge/ 4

2.3.16.Kudüs

Kudüs, kutsal mekânlardan biridir ve şair, meclisi Kudüs'teki bir ârâmgâh; yani dinlenme mekânı olarak tarif etmiştir:

Bu bezm-i hâş-ı ünsdür ârâmgâh-ı Kudüsdür

Aç kapını sal yazıya bîgâneni bîgâneni

64.G/ 6

2.3.17.Bağdat

Bir şiirinde Nebâtî, Yemen'deki Ad kavminin hükümdarı olan Şeddad'ın yaptırdığı sarayda yaşama ve Bağdat'ı, içinde tek bir kişinin bile kalmayacağı şekilde yakıp yıkma arzusundan bahsetmektedir:

¹⁷⁰ Sefercioğlu, age, s. 70

Talayaydım o Bâgdadı
Çalmayaydı hiççe zâdı
Alaydım kaçır-ı Şeddâdı
Dolanaydım heştî heştî

10.Ge/ 3

2.3.18.Herât

XV. yy'da Orta Asya'da eşsiz bir kültür ve sanat merkezi olarak bilinen bu yer camileri, medreseleri, kütüphaneleri ile olduğu kadar bağ ve bahçeleri ile de ünlü bir şehirdir.¹⁷¹ Herât, divanda şu şekilde zikredilir:

Mevlâ yolında tûfîye şekker esirgeme
Allem eger getirmeli olsan Herâtдан

41.G/ 2

2.4.Nehirler, Dağlar

2.4.1.Nehirler

2.4.1.1.Astmal Çayı

Astmal Çayı'nın bir mesire yeri olarak keyifli olmasına rağmen Nebâtî, asıl gitmek istediği yerin Bari bağlarındaki bir av yeri olduğundan söz etmektedir:

Astmal Çayı şafâsı bî-nihâyetdir velî
Bari bâğlarında bir ovlağı gözler gözlerim

8.K/ 14

¹⁷¹ Ayvazoğlu, age, S. 54

2.4.1.2.Ceyhûn Nehri

Âşığın ummanları taşıran gözyaşı bir sel gibi akmakta, bu sel Nûh Tufanı'na ve Ceyhun Nehri'ne benzemektedir:

Daş üste koydum başımı

‘Ummâna tökdüm yaşımı

Ṭûfân-ı Nûh oldum gene

Ceyhûna baḡ Ceyhûna baḡ

3.Ge/ 2

2.4.1.3.Bağdat Nehri

Bağdat'ta bulunan bu büyük nehir, şairin ayrılık zamanı gözlerinden dökülen yaşların yanında denizdeki bir dalga olarak ifade edilir ve âşığın gözyaşlarının benzetilene olur. Bir beyitte de Bağdat'tan geçen Dicle Nehri söz konusu edilmektedir. Allah'ın varlığında yok olmak için çıkılan yoldaki azık, tevekküldür. Yine bu yolda su yerine, âşığın ırmağa benzeyen gözyaşları Dicle Nehri gibi akmalıdır. Bu ise, aşk ateşine tek çare, tek yoludur.

Berḡ-i ‘aşkun âteş-i sûzâna yahmış bâğrımı

Yaş tökende Dicle-i Bâğdâdı gözler gözlerim

30.G/ 5

2.4.2.Dağlar

2.4.2.1.Tûr-ı Sinâ

Burası, Allah'ın Hz. Musa ile konuşmasının ardından tecelli etmesiyle bir anda parçalara ayrılan dağdır. Hz. Musa karısıyla Mısır'a dönerken Eymen Vadisi'ne gelir.

Hava yağmurlu ve soğuk olduğundan ateş yakmak gerekmektedir. Musâ, Tur Dağı'na bakar ve yeşil bir ateş görür. Bunu çobanların ateşi sanırken yaklaştıkça bir ağacın tepesindeki ateşin kuvvetlendiğini anlar. Bu tecelli nurudur. Burada Allah, Hz Musâ ile konuşur. ¹⁷² Aşağıdaki beyitte bu olaya telmih yapılmış, Sina'da yanan ateş zikredilmiştir:

Çel-çerâğın ne deyim yoğsa tecellî budu bu

Nağl-ı Eymendi bu yâ âteş-i Sînâ Sînâ

1.K/ 49

Şairin sevdiği kadın olan Selma, Tur misali aşk ateşinde boğulan âşığın evini yıkmaya azmetmiştir:

Tûr şıfat âteş-i 'aşk içre ğarğ

'Âşık evin yıhmağa Selmâ imiş

7.K/ 14

2.4.2.2.Eymen

Eymen, Musâ peygamberin Tur Dağı'nda Tanrı'nın tecellisini arzuladığı yerdir. Bir beyitte şair, Hz Musâ olayına telmihen Allah'ın her kuluna aynı muameleyi yapmayacağını, ancak gerçek aşkın kıvılcımlarıyla tecelliye mazhar olunacağını belirtmektedir:

Gücnen değil 'azîzim bu şehâb-ı 'aşkıdır 'aşk

Ki o berk-i nağl-ı Eymen her odun yakana gelmez

7.G/ 15

¹⁷² Onay, age, s. 364

2.4.2.3.Kâf Dağı

Dünyanın etrafını çevreleyen, bütün dağların köklerinin yerin derinliklerinde aslında ona bağlı olduğu düşünülen, yerlerin çivisi olduğuna inanılan, yeşil zümrütten yaratılmış, büyük bir kısmı suyun altında, okyanusun derinliklerinde bulunan ve ankanın da üzerinde yuva kurduğu kabul edilen efsanevi bir dağdır.¹⁷³ Nebâfî, beyitlerde Kâf Dağı'nı genellikle anka kuşunun yavrusu ile birlikte zikreder. Kanaat, Kâf Dağı'na benzetilir ve bu dağda, anka gibi makam tutulması gereği öğütlenir. Murg-ı Kâf da yine anka kuşudur ve onunla hem-zeban olmak için tasavvufî olgunlaşma merhalelerinin aşılması gerekmektedir:

*Git dolanginen hamsan henüz pühte olmağa çoğ sefer gerek
Murg-ı Kâf ilen hem-zebân olup devre kalmağa bâl u per gerek*

5.Be/ 1

2.4.2.4. Minâ Dağı

Minâ Dağı, Hz İbrahim'in Allah'a bağlılığının sınıandığı yerdir. Şair, kendini İsmail'e benzeterek sevgilinin Minâ Dağı olduğunu ve burada kendisinin kurban edilmeye rıza gösterdiğini anlatır:

*Seni görcek oldum vaşlma mâil
Sen Minâ Dağısan men de İsmâ'îl
Seg rakîbi görem dâm kimi şîşe
Illar illar çeke ay nedir nedir*

2.Te/ 4

¹⁷³ Yıldırım, age, s. 444

2.4.2.5.Safâ

Safâ, Mekke yakınındaki bir tepenin adıdır. Zemzem suyunun buradan çıkması yönüyle zikredilir ve şair, oraya varmak arzusundan şöyle söz eder:

*Geceler şubha diyin işim nâledir
Ağlamağdan gözüm kan piyâledir
Cânım bütün kara dâğlı lâledir
Yetürsün Zemzem-i Şafâya meni*

15. Ko/ 4

2.4.2.6.Bîsütûn Dağı

Bîsütûn, Ferhat'ın Şirin uğruna kazma ile delmeye çalıştığı dağın adıdır. Bu dağ, Ferhat ve Şirin'le birlikte zikredilmektedir:

*Bîsütûn dağın gedip gezmek degil menzûrımız
Nağş-ı Şîrîn tek hemân Ferhâdı gözler gözlerim*
30.G/ 3

2.5.İçtimai Hayat

2.5.1. Bezm

Bezm, içki ve eğlence meclisidir. Orada yenilir, içilir ve musiki eşliğinde raks edilir. Bu sebeple bezm; saki, mey, nakl, mutrib vb. unsurlarla söz konusu edilmektedir. Sakinin sunduğu şarapla o karanlıklar içindeki yer aydınlanır, feraha kavuşur. Gül renkli şarabın meclise gelmesiyle bezm, bahara döner. Ayrıca sakinin, mecliste kerem göstererek çırayı yakması, şairin şevke gelip pervane misali raks etmeye başlamasının sebebidir.

Bezm şiirlerde bezm-i vahdet, fenâ bezmi, bezm-i kâinat terkipleri ile teşbih unsuru şeklinde kullanılır. Vahdet bir meclis olarak düşünülduğünde, gönlün orada makam tuttuğu söylenir. Bezmin benzetildiği diğer unsur, fenâdır. Rahatlık bulunduğu söylenen yokluk meclisinde şair, ne şah ne de bir köledir. Orada gam ve keder de yoktur:

Ne şâham ne gedâyam ne yesîr başımda hâlet var

Ne gamla âşinâyem ne fenâ bezmimde râhat var

6.G/ 1

Bezm, bazen de şairin evinin benzetileni olur ve bu hüzünlerle dolu ev, Yusûf'un kardeşi olan Harun'un meclisi olarak zikredilir:

Mest ü mestâne gezer bezmde şâkî şâkî

Beyt-i âhşânım olup meclis-i Hârûn Hârûn

17.G/ 7

2.5.1.1. Meyhâne

Meyhâne, rint bir âşık olan Nebâtî'nin asıl mekânı, gönlünün ferahlık bulduğu yegâne yerdir. Cami ve mescide meyl etmek yerine nurlanmak için bu mekânı tercih etmek gerektiği birçok beyitte tekrar edilir. Meyhane sadece içinde değil, etrafında bile olağanüstü hallerin zuhur ettiği; ancak karışıklık ve kavgaların da asla eksik olmadığı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Şair, şarap içip kendinden geçtiğinde, meyhanede yığılıp kalır ve akli başında insanlara, bilginlere karşı rezil rüsva olduğu için hicap duyar:

Sermest yıhıldum gene meyhâneler içre

Oldum gene rüsvâ neçe ferzâneler içre

49.G/ 1

İçki ve eğlence mevsimi olan bahar, meyhanelerde sermest olup yıkılma zamanını ifade etmektedir. Gönül aynasındaki gam pasını gidermek için gidilen bu yer, şairin çeşitli şekillerde övgü ve dualarına mazhar olur:

Meyhâneler âbâd olsun

Sâkinleri dil-şâd olsun

Mescîd görem ber-bâd olsun

Saldı meni kıla kıla

7.Ge/ 3

Şair, meyhanelerin âbâd olmasını isterken insanları, vaizlerin telkinleri doğrultusunda gittikleri mescitlerden uzak tutmaya çalışmaktadır:

Meyhâneleri hemîşe âbâd iste

Sen ehlin onun serv tek âzâd iste

Mescidlere gitme vâ' izin terkin kııl

Ne ric' ate ver kulağ ne mî' âd iste

36. R

Bazen de aşk bir meyhaneye benzetilerek, Kevser'i arzulayan zahidin, onu ancak meyhanelerde kadehin içinde bulacağı söylenir. Bir beyitte de Nebâtî, saneme benzettiği sevgilinin mekânını bulabilmek için, bazen mescide bazen de hum-hânelere gittiğini ifade etmektedir. Şair, meyhânedede olduğunu işittiği yârinin orada olmadığını gördüğünde ise, meyhanelere olan küskünlüğünü şöyle dile getirir:

Men işitdim ol gelin meyhânelerdir menzîli

Aşlı yoğ gördüm gelip meyhânelerden küsmüşem

36.G/ 4

2.5.1.2.Sâkî

Sâkî, hem tasavvufî anlamıyla hem de meyhanede içki sunmakla görevli kimse anlamlarıyla zikredilen bir kavramdır. Meclisteki görevleri yönüyle sıkça anlatılan sâkî, gül renkli şaraplarla hem meclisi bahara dönüştürecek hem de gam içindeki âşıkların gönlünü ferahlatacaktır. Ayrıca o; mecliste mum, çıra yakmak, raks etmek gibi görevlerin de kendisinden beklendiği kişidir. Meclisteki her devredişi, dönüşü çevresindekileri hayranlık içinde bırakır. Bazen kendi salınışı bazen de şarapla mest ederken, onu görenler, pervane misali, mecliste yakılan ateşe yönelirler.

Sâkî de başka pek çok unsur gibi, teşbih yapılırken benzetilen olarak da karşımıza çıkar. Bazen dünyanın benzetilene olan sâkî; sahbanın, mutrib ve güllerin de yer aldığı bir tasvirde tüm melali dağıtan kişidir:

Mutrib getir çeğânını ver çenge gûşmâl

Kerem eyle bezmi sen de ey oğlan kavalı çal

Güller çemende başdan ayağa geyinmiş al

Koymaz gönülde şâkî-i devrân bu gün melâl

Geldi araya şâkî vü şahbâ ‘aceb ‘aceb

1.Mh/ 3

Sâkî, beyaz ve parlak bir çehreye sahip çehresiyle güneşi anımsatmaktadır. O, altından kanatları olan hüma kuşuna benzer. Burada, onun uğurlu kabul edilmesi ve görenlere mutluluk vermesi hususiyetleri söz konusudur. Hz. Ali'nin adını anarak meclise kadehi getiren sâkînin kendisi de bu zikirle mest olmuştur. Bu mestlik en ünlü sultanların bile tanınmayacağı ve anılmayacağı bir hal yaratır:

Câmı aldı eline vâh gene şâkî şâkî

Mest ü mestâne deyer Hüsrev ü Dârâ neçidir

7.K/ 13

Sâkîden şarap isterken genellikle bir yakarış ve acele halinde olan şair, bekâ meclisinin sakisi şarap sunmadıkça karanlık dünyasının aydınlanmayacağını söyler. O, çaresiz olarak bilinen tüm dertlere çare olan kişidir. Mest ve harap haldeki âşıkların gönüllerindeki pası giderir. Gül çehreli sakiye bakıldığında yine güle teşbih edilen şarap ve kadeh akıllara gelir:

Maştaba-yı 'aşkda bâde vü mînâya bah

Şâkî-i gültrengi gör sâğar-ı sahbâya bah

3.G/ 17

Şairin sözüne güç katmak, sözü efsane kılmak için sakinin kadeh sunması, aşk ile kendinden geçme yani sarhoşluk halinin hâsıl olması gerekir. Sâkî-i rûz-ı ezel ve Sâkî-i Kevser ifadesi ile kastedilen de Hz. Ali'dir:

Almış eline şî'r-i hûrşîdi Mesîhâ

Gerdişdedir dâ'im

Her dem çağırır şıdkıyla yâ şâkî-i Kevser

Yâ h^vâce-i Kânber

2.Ms/ 5

2.5.1.3.Şarap (Bade, Mey, Sahbâ, Küp, Dürd)

Şarap, rengi yönüyle gül, lale, kan, yakut vb. unsurlara benzetilmektedir. O, özellikle bahar mevsiminde ruha taze bir hayat verir. Mey, şairin gözünün ışığı olarak tarif edilir. O olmadan dünya kapkaranlıktır. Mekân olarak küplerin dibini tercih edip dünyayla tüm bağlarını koparan şair, meyhaneye gidemediği zamanlarda harap evini işret meclisine dönüştürmek istediğini söyler. Şarap söz konusu edildiğinde mucidi olduğu düşünülen Cem akıllara gelir ve sıkça câm-ı Cem terkibi zikredilir. Tasavvufi yönüyle de işlenen şarap, bâde-i vahdetten içen bir âşığın, Mecnun misali kendinden geçerek sahralara düşeceği benzetmesiyle anlatılır.

Nebâtî, meyhanenin vazgeçilmezleri olan raks ve musıkiyi de sıkça dile getirir. Şevk ile içilen bir damla şarap bile, onu kendinden geçirecek ve raksa başlatacaktır:

*Etse Nebâtî eger şevk ile bir cür‘a nûş
Şûr-ı nevâdan salır ‘arşa-yı devrâna rakş*

17.G/ 15

Şair, zahidin meye “kötülüklerin anası” şeklindeki yaklaşımını eleştirir ve onun hiçbir şeyden anlamadığını savunur. Sakinin bir yudum meyi esirgemesi sebebiyle gönlü kan dolan âşık, meyden küskünlüğünü ifade ederek sakiden af dilemektedir:

*Men ki meyden küsmüşem ‘afv eylesin şâkî meni
Küfürdür ger bir de etsem râh u reyhândan hadîş*

3.G/ 8

Güneş, parlaklığını badeden alırken, billur bir kadehin ışığı da, ayın halesi olarak ifade edilir:

*Şa‘şa‘a-yı bâdeden şems olup mün‘faîl
Lem‘a-yı câm billûr hâle urup aya bağ*

6.G/ 4

Bade-i nâb, su katılmamış, parlak ve saf şaraptır. Sakiden istenen de genellikle bu şarap olmaktadır. Sevgilin gözlerinin güzelliğiyle uzun zamandır sarhoş olan âşığı, şarabın mest etmesi beklenemez. Bir beyitte şair, sevgilinin bir gözünün şarap, diğerinin ise kadehten dolayı mest olduğunu, bu sebeple şehla baktığını ilginç bir ifade ile dile getirir:

*Biri şahbâdan olup mest biri mînâdan
Meni dîvâne kıılıp bir gözü şehlâ şehlâ*

1.K/ 10

2.5.1.4.Kadeh (Câm, Sagâr, Ayak, Minâ)

Kadeh, meclisin önemli unsurlarındandır ve genellikle şarap ile zikredilir. Bazen de mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine kullanılır. Şair, zaman zaman kalbini kırık bir kadehe teşbih eder. Altından yapılan veya altın rengindeki kadehler, meclisin esas süsüdür. Kadehin mecliste elden ele devretmesi âdeti söz konusu edildiğinde, bu kadehi geri çevirmemek, mahmur olmaktan korkmamak gereği vurgulanır. Her türlü dert, kadehin dönüşüyle çaresini bulur:

Çâre-i derd ü ğam bu dem gerdiş-i câm-ı meyledir

Sen bilesen ne lezzeti bir neçe câm içinde var

2.K/ 19

Ayak ifadesi genellikle tevriyeli olarak kullanılır ve şair, sakinin ayağından (onun getirdiği) hoşluk veren şarabı istediğini söyler:

Gehi bir gül ayağında düşüp mestâne h'âb etmek

Gehi şâkî ayağından şarâb-ı hoş-güvâr ister

6.G/ 2

Tecrîd hali bir kadehe benzetildiğinde, mert insanlara dünyevi olanın bir hayrı olmadığını anlayıp tecrîd kadehiyle mest olmaları öğütlenir. Akıl, şarabın hikmetini anlamakta aciz kalsa da bir kadehin ona bu gücü gösterebileceği belirtilir:

Mana ver bir o câm-ı gül-gûnı

Gücünü 'aql-ı dâna bir göster

5. TB/ 23

2.5.1.5.Mutrib

Mutrib, hoş nağmelerle insanları hayrete düşüren, hüzünlü bir sese sahip, onunla dem-saz olunmak istenen kişidir. Mutrib, bazen muğbeçe yani meyhaneci çırağıdır. Onun yokluğu âşıkların âh çekme sebebi olur. Varlığı ise, inleyen gönlün ferah bulma sebebidir:

Gehi muṭrib nevâsından ferah bulsun dil-i zârım

Gehi şâkî ayağından lehim şehd-i müzâb ister

13.G/ 3

Mutrib, meclise sazını getirip onu ayarlar ve kavalla ona eşlik edilirken beznde toplananların gönlünü ferahlatır. Ayrıca o, vâizin aksine, güzel sözler söyleyen ve hem bedene hem ruha kuvvet veren biri olarak da tasvir edilir:

Alma kulağa vâ'izin pendini etme ictinâb

Ḳuvvet-i rûḥ u cism ü cân muṭrib-i hoş sūḥanda var

2.K/ 16

2.5.1.6.Beng, Âfyon, Macûn

Birer keyif verici olan bu maddeler müptelalık yapması, akli baştan alıp hayallere sebep olması yönüyle ele alınır. Şaraptan tövbe edip bengle ülfet kurmak abes kabul edilmektedir. Feryat eden hüzünlü âşığın, hem badeden hem de bengden vazgeçmesi tavsiye edilirken diğer taraftan Nebâtî, beng çekerek nasıl mest olduğunu ifade eder:

İşim peşim od yandıрмаḳ

Ġarîb âteş-perest oldum

İçdim südü çekdim bengi

‘Acâîb şîr-i mest oldum

4. Ge/ 1

Afyon sebebiyle sıkıntılar yaşayan şair, çeşitli hastalıkları iyileştirmek için şekerli bir karışım olarak hazırlanan macunla derdine deva aramaktadır:

*Ey kalender meni öldürdü bu âfyûn âfyûn
Seni Tarı mana ver bir bele ma'cûn ma'cûn*

17.G/ 1

2.5.2.Rezm(Ceng)

Rezm genellikle Hz. Ali ve onun kahramanlıkları çerçevesinde anlatılır. O, iki zamanın sahibi olan kılıcıyla savaş meydanlarında yüzlerce can almıştır. Hz Ali savaşta, korku salan, ejderhayı andıran heybeti ve kılıcı ile görüldüğünde, düşman devam edecek gücü kendisinde bulamaz.

Aslan ifadesini savaş mazmunu içinde sıkça kullanan şair, sakinin kendisini bir kadehle cesaretlendirip ceng içinde bir aslana dönüştürdüğünü söyler. Mertler savaş zamanı, düşmana dünyayı dar edip aslanlar gibi meydanda dururlar:

*Teng olur rûy-ı zemîn rezm günü nâ-merde
Merd eder şîr kimi 'arşa-yı meydândan hâz*

21.G/ 8

2.5.2.1.Savaş Aletleri

2.5.2.1.1.Kılıç (Şemşîr, Tiğ, Seyf), Hançer

Kılıç ve hançer divanda en çok zikredilen savaş aletleridir. Kılıç, değerli taşlarla süslenmesi ve çeşitli benzerlik ilgileri içerisinde söz konusu edilir. Düşmanlarının çektikleri hançerlere karşılık şair, Hz. Ali'ye sığınmakta ve onu kendisini müdafaa edebileceği yalın bir kılıca benzetmektedir:

Eger hancer çeker düşmen ğam etmen

Menim de tîĝ-i ‘üryânım ‘Alîdir

5.K/ 7

Özellikle Hz. Ali’ye sevgisi ile bilinen Nebâtî, onun kılıcı olan Zülfikar’ı sıkça söz konusu eder. Şemşîr-i du-dem ifadesi ile bu kılıç kastedilir. Zülfikar her darbeye yıldırımlar saçar ve Cebrail’in kanatlarındaki güce sahiptir. Ayrıca, Nebâtî’nin şiirleri ve kılıca benzeyen sözleri de Zülfikar misali düşmanları kırıp geçirmektedir:

Keser doğrar hasûdın bâĝrını eş‘âr-ı rengînîm

Menim tîĝ-i zebânım gûyiyâ bir Zülfikâr olmuş

6.K/ 6

Can, elmastan yapılmış bir hançer çekerek kendini sevgili uğruna feda etmeye, öldürmeye her daim hazırdır. Cellâdın ve düşmanın zarar vermek için kullandığı aletlerden biri olarak zikredilen hançer ise, genel olarak sevgilinin bakışı ve kirpiklerinin benzetilene olarak kullanılır:

Sînemi çâk kılan çâk-i girîbânındır

Baĝrımı pâre kılan hancer-i müjgânındır

51. G/ 1

2.5.2.1.2.Ok (Tîr, Peykân, Hadeng), Yay (Kemân)

Peykân okun ucundaki sivri kısımdır. Delici ve yaralayıcı olması yönüyle işlenir. Peykânın izleri ile âşığın sinesinde açılan yaraların örtüştüğü söylenir. Sevgilinin bakışı, kirpiĝi, kaşı ve gamzesi gibi unsurların benzetilene olarak kullanılan ok ve yay; bazen de kıskançlık okları, bela okları, melâmet okları gibi terkipler içinde yer alır. Burada bu aletlerin kan dökme, can yakma gibi özellikleri, sevgiliye atıfla zikredilir. Kavisli

kaşlardan çekilen yayların ucundaki oklar yine şekil ve yaralayıcılık yönüyle ilgi kurulan kirpikler olarak sıkça tekrar eder.

Yay, şeklinden dolayı bazen de âşğın türlü cefalar neticesinde bükülen boyunun da benzetilene durumundadır. Sevgili lütfederek, âşğın bedenini cefa okları için bir hedef tahtası olarak seçer:

Lütf kııl sînemi kııl bir hedef-i tîr-i cefâ

Gönlüm ister ide bir nâvek-i müjgândan hâz

21.G/ 5

2.5.2.1.3. Asker

Asker aşk, sabr u sebat, gam gibi unsurların benzetilene olarak kullanılır. Aşk askerleri âşğı tacından ve tahtından indirmeye çalışırken; gam askerleri de gönül evini harap edip viraneye döndürmektedirler:

Beyâbân-ı cünûnı leşker-i ‘aşğım dutup her yan

Bu tâc-ı sâltanatdan el götürerim bir de men hâşâ

3. G/ 4

2.5.3.Musiki

2.5.3.1.Musiki Aletleri

2.5.3.1.1. Çeng, Rübâb, Çegân, Kaval

Musiki aletlerinden olan çeng, rübâb ve çegân, genellikle mutrib tarafından mecliste çalınmaları yönüyle zikredilirler. Çeng ve rübâb; şarap, kebâb, mestlik hali gibi kavramlarla söz konusu edildiğinde bezm mazmununun vazgeçilmezi olarak anlatılmaktadır.

Bir beyitte geçen çenge gûşmâl vermek sözü akort etmek anlamına gelmektedir. Kaval ise yine mecliste, insanların gönlündeki melali gidermek için çalınmalıdır:

Muṭrib getir çeğânını ver çenge gûşmâl

Kerem eyle bezmi sen de ey oğlan kavalı çal

Güller çemende başdan ayağa geyinmiş al

Koymaz gönülde şâkî-i devrân bu gün melâl

Geldi araya şâkî vü şahbâ ‘aceb ‘aceb

1.M/ 3

2.5.3.1.2.Def, Ney, Tanbur

Ney ve def özellikle tekkelerde zikir esnasında kullanılan çalgılardır. Seslerindeki ahenk ve hüznün insanları derinden etkilediği belirtilir. Neyin kamıştan yapılması kalemle ilgi kurularak zikredilmesine imkân sunar. Çeng ve def çaldığını söyleyen Nebâtî, bir beyitte de neyin sesiyle âlemin yankılandığını ve defin de mutribin raks etmesine neden olduğunu söylemektedir:

Şavt-ı ney ü nâydan ‘âlem olup pür-şadâ

Nâle-i defden gelip muṭrib-i hoş-ḥî âne rakş

16.G/ 1

Tanbur da, yine mutribin şevk ile çaldığı musiki aletlerinden biri olarak anlatılır.

2.5.3.2.Makamlar

Musiki ile yakından ilgilenen Nebâtî, makamlar arasında buselik, sünbüle, şehnâz, müberka, nişâbûrî, Hüseyinî, zemîn-hârâ gibi bazı makamları şiirlerde zaman zaman söz konusu etmiştir:

Hoş nağmedir nağmelerde bûseli

Gün cemâlin gördüm min yol busâlî

Ovçu tek isterem yolun busâlı

Gele birden gece ayâza meni

6.Ko/ 3

Geh Müberka‘ gehi Nişâbûrî

Geh Hüseynî gehi zemîn-i hârâ

1.TB/ 15

2.5.4.Süslenme

2.5.4.1.Kokular (Anber, Misk, Nâfe, Abir)

Bu kokular sevgilinin kokusu olması ve Çin ahularından elde edilmesi yönüyle ele alınır. Hutun ve Tatar da miskin diyarı olarak anılır. Özellikle misk ve anber, sevgilinin saçlarının, kirpiklerinin renk ve koku yönüyle benzetileni durumundadır. Ancak o zülüflerin taravetini görenler saf anberin ve miskin bir hiç olduğunu anlarlar. Sevgilinin nefesi de misk kokuludur ve İsa misali ölümlere hayat bahşeder:

Başım aķardı nâfe tek kanımı müşk kılmadı

Gör yeri var danlayam men bu Tatâr göñlümü

64.G/ 14

2.5.4.2.Değerli Taşlar, Madenler

2.5.4.2.1.Firuze, Yakût, Mercan, Zeberced, İnci, Sadef

İnci şekli, rengi ve parlaklığıyla genellikle dişlerin benzetilenidir. Deryada sadef içinde bulunmaları ve gavvas yani dalgıçların denize dalarak inci çıkarmaları söz konusu edilir. Ancak şair, bu dünya denizindeki incilere rağbet etmez. O daha büyük bir cevhere yani Allah’ın sevgisine göz dikmiştir.

*Sen sanma men bu bahırde her inci mürvârî gezeyim
Göz tikmişem bir güher-i vâlâya men vâlâya men*

43.G/ 2

Bazen de şiirler değerli oluşu yönüyle ipe dizilmiş inciye benzetilir. Ayrıca, Kuran'ın ayetlerini kulağındaki inciye benzeten şair, bir beyitte de incinin sedefin içindeki bir sır olduğunu söyler. Dürr-i galtân yuvarlak ve iri inci tanesi anlamına gelmektedir. Bir beyitte âşığın gözyaşlarının benzetilene olarak karşımıza çıkar:

*Ver şafâ gönlüme tök seyl-i sirişkim gözden
Men hemîşe ederem bu dürr-i gâltândan haz*

24.G/ 6

Âşığın gönlünde en kıymetli yere sahip sevgilinin yanında bu değerli taşlar hiç önemi yoktur. Bedehşan yakut madenlerine sahip bir bölgedir ve sevgili, oradan çıkarılan bir yakut gibidir:

*Alma firûzeni yâkût u zebercedden geç
Dürr-i nâsufte nedir la' l-i Bedehşân Gezgez*

11.G/ 3

Zeberced, zümrüt cinsinden ancak onun kadar değerli olmayan, sarımtırak, cam parlaklığında değerli bir taştır. Zümrüt ve zeberced sevgilinin inci dişleri yanında kıymetsiz kalır:

*Ğılma nazar zümürüde kadri nedir zebercedin
İnci şadef dişin kimi la' l ne her dehende var*

2.K/ 6

Yakut ve akik kırmızı renkli taşlardır. Bu nedenle sevgilinin dudağı için benzetilen olurlar.

Hokka-yı la‘l-i lebi mahzen-i yâkût u ‘aķîk
Dişinün her biri bir dürr-i mûsaffâ görünür

3.K/ 43

Sadef ise, âşğın bedeninin ve sevgilinin dişlerinin benzetilenidir.

2.5.4.2.2. Altın ve Gümüş

Altın, süs eşyası olarak da kullanılan kıymetli bir madendir. Kağdın etrafındaki altın işleme ve altından yapılan kalem, aşk kelamının yazılması için kıymetli bir zemin ve malzeme olurlar. Bazen kadeh de yine altından yapılan bir başka eşya olarak zikredilir. Saki, altın kanatlı bir hüma kuşudur. Gümüş ise, rengi dolayısıyla sevgilinin bedeninin benzetilenidir:

Bir büt-i sîmîn beden bir dilber-i şîrîn suhen
Bir füsûnger-i mâh-ı hoş-güftârı gözler gözlerim

8.K/ 3

Altın ve gümüş zenginlik ölçüsü olarak, devrin hükümdarının övüldüğü bir beyitte geçmektedir ve şair, Karun’un çok miktarda altın ve gümüşe sahip olduğunu hatırlatarak, memduhun da bu zenginliklere sahip olması için dua eder:

Genc-i Kârûn kimi sen cem‘ edesen sîm ü zeri
Şâhib-i memleket hüsrev ü hâkân olasan

40.G/ 10

Anka misali müstağni bir tavır içinde olan şair, paraya pula rağbet etmediğini, ona gösterilen altın ve gümüş dolu keselerin tuzağına düşmeyeceğini söyler:

Gene âşüfte-i bir nergis-i şehlâyam men
Ondan ötrü bele âlûde-i şabâyam men

Çoğ da gösterme mana sîm ü zerrîn kîsesini

Bu toru özgeye kur beççe-i ‘anķayam men

44.G/ 8

2.5.5.Oyunlar

2.5.5.1.Tavla

Bu oyun beyitlerde, şeş-der olarak geçer. Şeş-der-i hayratda nerrad olarak ifade edilen sevgilinin her daim yolu gözlenmektedir. Âşık olan kişinin usta bir tavla oyuncusu gibi olması gerektiği söylenir ve kapı sözcüğü tavladaki kapı ifadesini çağrıştıracak biçimde kullanılır:

Tâ ki sene feth ola kıfl-ı tılsımât-ı ‘aşk

Halk üzüne kapıñı şeş-der-i nerrâd kıl

27.G/ 18

2.5.5.2.Gûy u Çevgân

At sırtında iki takım halinde oynanan bir oyundur. Gûy adı verilen top, çevgân adlı başı eğri cirit sopası ile hedefe ulaştırılmaya çalışılır.¹⁷⁴ Çevgan, eğri şekliyle âşığın bükülen boyunun benzetilene olarak karşımıza çıkar. Âşık, başını aşk meydanındaki bir top yapmaktan çekinmeyeceğini söyler:

Çoy kadem meydân-ı ‘aşka cehd kıl merdâne-vâr

Başıñı ur tâ yasâl it gûy u çevgândan hadîş

3.G/ 5

¹⁷⁴ Cemal Kurnaz, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, Ankara, 2012, s. 122

2.5.6.Kıyafet

2.5.6.1.Keşköl

Büyük Hindistan cevizinin ortadan kesilip içinin oyulması ile yapılan bir çanaktır. Derviş bunu boynuna asar ve ilahiler okurken halka uzatarak içine bir şeylerin konulmasını beklerdi. Dervişlik yolundaki Nebâtî de keşkölünün nebatla dolmasını istemektedir:

Keşkölümü nebât ile doldur ki tâ diyem

Boş olmasın mezzâk u damağın nebâtdan

49.G/ 3

2.5.6.2.Atlas, Tirme

Desensiz düz bir kumaş çeşidi olan atlas, sevgiliye layık bir kumaştır ve o giyildiğinde, güzel bir tavus kuşu gösterişiyle yâr, her yerde salınabilecektir:

İsterem atlas ü dîbâ geyesen kâmetiñe

Mest tâvus kimi çetr urasan her yana

43.G/ 5

Tirme ise, elle dokunan şal desenli bir kumaş türüdür. Sevgili, başına sardığı tirmenin uçlarını salıp ayağına Avrupai ayakkabılar giyerek gezmektedir:

Tirme başında ayağında firengî başmak

Şuna keklük tek her yana hırâmân olasan

31.G/ 5

2.5.7.Sihir (Füsün)

Sihir ifadesi genellikle Mânî, Harut ve Marut, cadu ve saç telleri ile sihir yapılmasından dolayı zülüflerle birlikte zikredilir. Sevgilinin yaptığı aşk sihri saçları ve benleri aracılığıyla yapılır. Gönül, dua ve büyüyle zülüflerin kurduğu tuzaklardan kurtulmaya çalışmalıdır. Sevgilinin ayva tüyleri de ünlü ressam Mânî'nin çizimleri gibidir ve sihirli kabul edilir:

Sihrdir bu göresen yoşsa ki Mânî işidir

Çoşların eyleyecek men kimi âvâre bu haç

20.G/5

3.İNSAN

Nebâtî Divanı'nda insan unsurunun anlatımı daha çok sevgili ve âşık etrafında şekillenmektedir. Sevgili, hemen tüm mısralarda divan şiirinin klasik anlatım kalıpları içinde tasvir edilse de yer yer şairin özgün üslubuna dair izlerle de karşılaşmak mümkün olmaktadır. Âşığın tasviri ve âşıklık halleri ise, sevgiliden sonra en sık işlenen mazmunlar olarak karşımıza çıkar.

3.1.Güzellik

Güzellik genel olarak divan şiirinde yüz güzelliği olarak işlenmektedir. Nebâtî Divanı'nda da sevgilinin yüzü dışında başka pek çok yönü işlenmiş olsa da ağırlık, yüzdeki güzellik unsurları üzerinedir.

Sevgilinin güzelliği söz konusu edildiğinde, en çok kullanılan mazmun Hz. Yusuf mazmunudur. Sevgili Yusûf-ı sâni olarak zikredilir. Bu özelliği ile de İran mülkünün tamamında ün salmıştır. Sevgilinin güzelliğini Cennet düşkünü zahit görebilse, oradaki huri ve gilmanların bahsini etmekten kesinlikle vazgececektir.

Sevgilinin güzelliğinin bahsi ancak aşk pazarında geçebilir. O; güzellikte Yusuf, işvede Züleyha gibidir. Hz. Yusuf'un şehri olan Ken'an'a bile sevgilinin güzelliğinin şöhreti ulaşmıştır:

Şöhret-i hüsnün gitdi Ken'âna derd-i hicrinden yetmişem câna

Şem'-i ruhsârın misl-i pervâne her zamân gönlüm ister ay ister

9.B/11

Sevgilinin güzelliğinin yanında Leyla da Züleyha da hiçtir. Onun gibisi bu dünyaya daha önce hiç gelmemiştir. Sevgilinin güzellik yönüyle hiçbir kusuru olmadığı gibi tüm güzellikleri de kendisinde toplamayı bilir:

Naz ve nezaket, güzellerin tamamının bildiği şeyler değildir. Hem yüzü hem yaradılışı, mizacı güzel olanı bulmak zordur. Dünyanın denizler dışında kalan dörtte birlik bölümü tamamen gezilse bile sevgilinin güzelliğine denk birini bulmak mümkün olmaz. Onun güzelliğine sahip birinin insan olması dahi mümkün değildir. Çünkü, gılmanlar Cennet varlıklarıdır ve gılmana benzetilen sevgilinin yeryüzünde olması düşünülemez. Öyleyse böyle bir güzellik, sadece Allah'ın can içinde can yaratmasıyla izah edilebilir:

Bile güzel olmaz insân

Yer üzünde olmaz ğılmân

Diyesen kâder-i sübhân

Cân içinde cân yaradıp

2.Ge/ 4

Şair, dünyada özellikle de Çin ve Maçın bölgesinde pek çok güzelin olduğunu, sevgilinin de kendi yaşadığı yer olan Üştibin'de dolunay kadar eksiksiz bir güzellikle yaratıldığını söylemektedir:

Güzel çoğ rûy-ı zemînde

Huşûşla Çîn ü Maçînde

Seni de bu Üştibînde

Bir meh-i tâbân yaradıp

2.Ge/ 8

3.2.Sevgili

Sevgili divanda şûh, cihân şahı, sultân, Yusûf-ı sâni, yâr, cân, cânân, nigâr, dilârâ vb. gibi sıfatlarla zikredilir. Sevgili, âşığın yanına güzel güzel yanaşıp bin bir işveyle canına cefa kılıçlarını saplamakta, gönül cezbeden halleri ile aşk dertlerini gönle

salmaktadır. Tüm cihanın şahı olan o güzel, Nebâtî'nin ölüm fermanına mührünü bassa da o bundan gam yemez; çünkü sevgiliden gelen hiçbir şey gam sebebi değildir:

Murğ-ı dil-i miskini ol zülf-i çelîpâ olanı

Ėam yemez dağı eder ĥâl-i perişândan ĥaz

21.G/ 3

Dertlerin sebebi olan sevgili aynı zamanda sultan olduğu için bir Őikayet merci, âşığın sıkıntılarını arz etmek istediği tek kişidir. AŞk derdiyle harap olana kimse acımayınca, yine merhamet bulma ümidi sevgili olur:

Ėayf kim olmadı bu ‘âşıka bir cânı yanan

Ver bir derdimi cânanıma göyçek göyçek

27.G/ 4

Ay yüzlü sevgili olmadan Şairin yediği içtiği her şey âşığa zehir olur, acı gelir. Bahar zamanı kıymeti bilinmesi gereken zamanlardır. ÂŞığın gül yanaklı bir sevgili ile sabahtan akŐama hemdem olması, bu zamanların tadını çıkarması beklenir.

ÂŞık, sevgiliden gelen her türlü zulmü hoş görür. Cevrini lütuf sayar. Asıl katlanılamayacak olan onun yokluğudur. Ömrünün bir deminde eŐini kaybedip yalnız kaldığı anlaşılan Şair bu durumu tüm samimiyetiyle Şöyle ifade eder:

Ne müddetdir men bî-çâre yâ Rab yârsız ĥaldım

Pozuldı revnâğım dağıldı ev pergârsız ĥaldım

37. G/1

3.3.Sevgilide Güzellik Unsurları

3.3.1.Saç (Zülf, Gîsû, Mû)

Sevgilinin saçları renk, koku ve şekil yönüyle çeşitli benzetmeler ve tasvirlerle konu olur. Saç genel anlayışa paralel olarak daima siyahtır. Kıvrım kıvrım, dağınık ve hoş kokuludur. Kaş, göz ve kirpiklerle birlikte yaralayan, can alan bir tuzak gibidir. Sevgilinin amber kokulu saçları, parlak aya benzeyen yüzün üzerine döşendiğinde, diğer güzellik unsurlarıyla hoş bir kompozisyon oluşturmaktadır:

Şafha-yı ruhsârı bedr-i münevver

Döşenip üstüne zülf-i muanber

Dişleri murvârî deheni şekker

Leblerinin aceb datlı balı var

1.Ko/ 4

Kıvrım kıvrım, halka şeklinde ifade edilen saçların tek bir teline dünyanın tüm malı mülkü değişilmez. Dilberin güle benzeyen yüzü üzerindeki amber saçları gören âşık, sevgilisine “mâşallah” diyip onu nazardan korumaya çalışır. Tüm güzellik unsurlarıyla âşığın canına kaseden sevgilinin saçı kement gibidir ve bu kement âşığın can gerdanına atılmıştır. Bir şiirde kesret unsurları olan gamze, ben ve zülüflerin âşığın cismanî varlığına değil ruhuna kasedettiği söylenmektedir:

Ol sitem-gerin tîr-i ğamzesini

Cismden geçip kaş d-ı cân ider

Hâli yandırır nâzı öldürür

Degme zülfüne pîç ü pâre bah

2.B/ 3

Zülüflerin renk ve şekil yönüyle yılanı teşbihi yaygındır. Nebâtî de sevgilinin saçlarının yılanların şahi ile denk olduğunu ifade eder. Ayrıca hazineleri yılanların koruduğu inancına gönderme yaparak saçların, sevgilinin sine hazinesinin üzerinde olduğunu belirtir. Talihi ters giden Nebâtî, karanlık bir gece misali ömrüne, ışık olması için Tur Dağı'ndan bir kıvılcım istemekte ve sevgilinin saçlarını siyah bir geceye benzetmektedir. Bu gece bazen de şeb-i yeldâ, yani en uzun gece olarak ifade edilir:

Râh pür Hızır baht vâjgûn

Zülf-i yâr tek şeb-i siyâh-gûn

İndi gaybdan Hañçobânîye

Nağlı Tûrdan bir şerer gerek

6.B/13

Sevgilinin bir dörtlükte yüzü aya benzetilmekte, saçların ise akreb burcunda olduğu ifade edilmektedir. Zülûf-akrep ilişkisi de yılan teşbihinde olduğu gibi şekil ve renk yönüyledir:

Zülfün burc-ı akreb benzer yüz aya

Bile gün var beraberdir yüz aya

Nebâtî çâre yoğ desen yüz aya

Sancacağ bilmirem ay ılan meni

9.T/ 5

Çelipa ifadesi haç ve put anlamına gelmektedir. Eskiden kadınlar saçlarını haç şeklinde iki taraftan yanakları üzerine sarkıttıklarından sevgilinin saçları haça benzetilmektedir. Saçların sümbüle teşbihi ise; renk, şekil ve koku yönüyledir. Misk kokulu zülüfler, gerdana sümbül misali döküldüğünde, ele kadehleri almanın zamanı gelmiş olur. Bu sümbüle benzeyen saçlar, Hutun miskini bile kıskandıracak özelliklere sahiptir. Kıvrım kıvrım saçlar dururken sümbüle bakılmaz, misk-amber değersizleşir ve yerlere dökülür. Çünkü “tâb u târâvet” isteyen bunu, ancak sevgilinin zülüflerinde

bulacaktır. Bazen de sevgilinin zülfü şekil yönüyle çadırın kubbesine benzetilir ve sevgilinin saçlarını salıp dağıtması istenir:

Ey muṭrib-i hoş-ḥân eyle bir raqş-ı muḥalif

Cânım sene kurbân

Tök zülfünü eḫşân eyle ol çetr-i kubbâbı

Ver kaḫile tâbı

9.Ms/ 6

Âşığın gerdanına atılan siyah zülüfler yine renk ve şekil hususiyetleri yönüyle kemende benzetilir. Zülûf ve kâkül bir araya geldiğinde âşığı bent edip tıpkı kendi dağınık ve perişan halleri gibi onun da halini perişan eder:

Şâkî işimiz nâle vü efgân oldu

Zülfün kimi ḫâlmız perîşân oldu

Ḳoydun yere câmı bizden üz dönderdin

Bir bûse diduḫ ver bize sen ḫan oldu

32. R

Gönül, canını verip sevgilinin zülüflerinin makamına ulaşmayı başarır. Bu ise âşık için bir koyup bin kazanmak demektir. Çünkü can bir; ama zülüfler binlercedir. Şair sevgilinin saçlarından bahsederken acze düşer. Bu zor bir düğümdür ve onu çözebilecek biri dört gözle beklenir. Saçların tuzak olduğunu bilen âşığın onlara el uzatması hatadır. Tuzağın halka şeklinde olması saçların şekli yönüyledir.

Turre-i zülfüne el vurma ḫatadır hey hey

Ḫalka-yı dâmdır ey ‘âşık-ı Mecnûn Mecnûn

17.G/ 13

Yanakların üzerinde kıvrım kıvrım haliyle duran zülüfler kemende benzetildiğinde, bu kement ile âşığın gönlünün zindanlara, karanlığa çekildiği anlatılır. O zalim sevgili, kalbi kendi saçları gibi karartıp kâfiristana döndürmeyi istemektedir. Karanlıktan âşığı kurtarması da yine sadece kendisinin lütfü ile olacaktır:

Kerem kı1 küfr-i zülfünden beni bir dem halâş eyle

O zâlim döndürüpdür kalbimi bir kâfiristâna

55.G/ 9

Baykuş gibi sevgilinin evinin önünü mesken tutan gönül kuşunun yuvası, amber kokulu saçlardır. Saçın yuvaya benzetilmesi de yine şekil itibariyledir:

Tâ âşiyân-ı murğ-ı dil olmuş o zülf-i ‘anberîn

Bayku kimi mesken dutub vîrâneni vîrâneni

50. G/ 7

3.3.2.Alın (Cebîn)

Nebâtî Divanı’nda alın ay benzetmesi ile karşımıza çıkar. Bu güzellik unsuru, yüzdeki diğer unsularla birlikte zikredilir. Bir şiirinde Nebâtî, alın teri kavramından söz etmiş ve alını, divan şiirindeki genel kullanımının dışında bir güzellik unsuru olarak ele almamıştır. Aşağıdaki dörtlükte, alından terin akıp gitmesine izin verilmemesi gerektiği; çünkü bu durumun göze zararı olduğu söylenmektedir:

Nece kıydın o tel darağa gide

Bele gözlerimden dür aha gide

Koyma cebîninden der aha gide

Deyirler ziyândır gözedir göze

5.T/ 4

3.3.3.Kaş (Ebrû)

Kaş, divanda söz konusu edilen önemli güzellik unsurlarındandır. Genellikle, göz ve kirpiklerle birlikte anılır. Sevgilinin kaşı yay, kirpikleri ise o yaydan fırlatılan oklardır. Sevgili kaşlarının kavisi ile yay oluşturduğunda öldürücü kirpik oklarını çekip hasta cana nişan alır. Sinesinin bu oklarla parçalanması da aslında âşık tarafından arzu edilen bir haldir. Sevgilinin boyu kible olduğunda, kaşları da cami duvarlarındaki girinti yani mihrap olur.

Kaşların gökkuşağına teşbihi de yine sıkça rastlanan ifadelerdendir. Şair de bir beytinde, sevgilinin kaşlarının kavsi kuzâh olduğunu ve kaşla birlikte kirpik ve benlerin de insana sihir yaptığını söylemiştir:

Kaşların kavsi kuzâh nâvek-i müjgân veh veh

Hâl-i sebzindir iden âdemi efsûn efsûn

39.G/ 11

Kaş, fitne yani karışıklık sebebidir. Bunu bilen âşığın da endişeden boyu bükülüp yaya döner. Kaşlar naz yapmaya, âşığı incitmeye başladığında bu, cellâdın elindeki bir kılıç gibi öldürücü bir duruma dönüşür. Âşık da kılıca benzeyen bu kaşlardan sakınılması gerektiğini özellikle ifade eder:

Başına örtüpdür tirme-i âbî

Kaşları başlayıp nâz u 'itâbî

Âmân şâkî getir ol mey-i nâbî

Bu cellâdın kılıncından el-ğazer

3.Ko/ 2

Bir beyitte de kaş-hilal benzerliği düşündürülerek, sevgilinin kaşlarının en parlak ayı bile, eksik hissettirecek kadar güzel olduğu söylenir. Böylece ay, eksilip küçülerek

hilale dönüşmüştür. Divanda sık kullanılan terkiplerden biri olan “tâk-i ebrû” ifadesi de genellikle kirpiklerle birlikte söz konusu edilir ve sevgilinin kemer biçimindeki kaşına bakınca, en güzel manzaraların bile yanında hiç kalacağı belirtilir. Âşığın çektiği cefalar sebebiyle yaşadığı sıkıntılarda gönlün tek arzusu kaşların kıvrımlarının görünmesi ile vuslat müjdesinin alınacak olmasıdır:

Bu cefâ pîşe yâr-ı bedhüdân farkı yoğ billâh cismimin mûdan

Müjde-i vaşlın hâm-ı ebrûdan her zamân gönlüm ister ay ister

9.B/ 13

3.3.4. Göz (Çeşm, Dîde, Ayn)

Önemli bir güzellik unsuru olan göz; kaş, kirpik ve bakışlarla birlikte anılır. Göz için kullanılan ifadeler fettân, câdû, nergiz-i şehlâ, badem, yaman, Türk-i hûnrîz, Türk-i çeşm, humar, hun-feşân, cellâd vb'dir. Gözün şehla hali âşığı deli divane eden bir durumdur. Şair bir beyitte sevgilinin gözlerinin şehla oluşunu hüsn-i talil yaparak şaraba bağlamaktadır. Gözün birinin şarap şişesi, birinin de kadeh sebebiyle sarhoş olduğunu bu sebepten şehla baktığını söylemektedir:

Biri şahbâdan olup mest biri mînâdan

Meni dîvâne kılp bir gözi şehlâ şehlâ

1.K/ 10

Gözün nergise teşbihi yaygındır. Ama Nebâtî, sevgilinin gözüne bakınca nergisin o şehla gözler karşısında hükmünün kalmayacağını vurgular. Gözyaşının gözden düşmesi gibi sevgilinin gözünden düşen âşık, itibarını yitirmesinden şikâyet etmektedir:

Düşüp eşkim kimi merdüm-i gözünden cism-i ‘üryânım

‘Azîz-i Mısr iken gözlerde indi gör ne hâr olmuş

6.K/ 3

Sevgilinin cadıya benzeyen, sihir yapan gözleri, âşığın gözünden her an gözyaşlarının dökülmesine sebep olur. Beyitte kullanılan dem-be-dem ifadesi bu gözyaşlarının kanlı olduğuna işaret etmektedir:

Töken gözden sirişkim dem-be-dem ol çeşm-i cādûdur

Perîşân eyleyen hâlim o zülf-i müşk-bâr olmuş

6.K/ 9

Sevgilinin gözleri kan dökücüdür, cellâttır. Bu cellât, âşığın kanına susamakta; yardımcısı gamzeyle birlikte gönlü viraneye çevirmek istemektedir. Bazen de göz, beyaz bir doğan gibi gönlü avlamaya çalışır. Gözler, kan dökücü bir Türk olarak ifade edildiğinde de o siyah gözlerden çekinilmesi gerektiği vurgulanır. Çünkü o gözler dini, dili ve mezhebi yağmalamakta, zarar vermektedirler. Âşık, sevgilinin sürekli yanı başında dönüp dolanmasına, ondan gelecek her türlü belaya razı olmasına rağmen “Türk” olarak ifade edilen gözlerden atılan oklar, kendisine bir türlü nişan almamaktadır:

Başına dönem dolanam o bûyun belâsın alam

Niye Türk-i çeşm-i mestin oñı bu nişâna gelmez

7.G/ 3

Gözler, aşk büyüsü yapıp âşığın gönlünün Mecnun misali çöllere düşmesine sebep olur. Gözler sebebiyle karmaşaya düşen âşığın halini anlamak da ancak ariflerin işidir. Âşık, gözlerini yârin gözlerinden almak istemez. Sevgilinin gözleri sürmelidir. Bu gözler bazen ela, bazen de karadır. Gözlerin kara olması yönüyle bazı beyitlerde kâfir ifadesiyle birlikte kullanıldığı görülür. Şair, bakışların ceylan gibi olabilmesi için gözlerin siyah olması gerektiğini söyler:

Şûrum arturıp nuḡkumu açan eyleyen meni bülbül-i bahâr

Bir gül üzlü yâr serv-ḡad nigâr bir maral bahîş göz ḡara gerek

5.B/ 5

Güneşe benzeyen yüzün üzerindeki saçlar, yüzün görünmesine engel olmakta, güneşin tam olarak parlamasına izin vermemektedir. Âşık da güneşin üzerindeki bu bulutun ortadan kalkması için gözlerden medet umar. Gözlerin hüküm vermesiyle saçlar yüzden çekilecek, böylece sevgilinin yüzünü tam olarak görememe derdi de son bulacaktır:

‘Arızın devrinde zülf-i müşk-i nâb

Koymaz şefk salsın kırş-ı âfitâb

Hükm kıl götürsün sâyesin şehâb

Bu derde eylesin çâre gözlerin

12.Ko/ 4

3.3.5.Gamze

Gamze, göz ve kaşlarla birlikte söz konusu edilir ve gamzenin kan dökücü gözlerin en büyük yardımcısı olduğu söylenir. O, âşğın kanına susamış gözlerle işbirliği içinde, âşğın gönlünü viraneye döndürme çabasındadır. Âşğın canını alma hususunda gamze de göz gibi azgın bir cellât gibi davranır. Bu cellâdın silahı ise, hançer misali kirpiklerdir:

Müselmânlar bu perîzâd

Meni etdi yahşi Ferhâd

Ġamzesi bir yağı cellâd

Kipriğin hancer yaradıp

1.Ge/ 6

Âşğı hasta ve zayıf düşüren özellikle, sevgilinin yan bakışlardır. Gamzeler kan dökmek isteyen bir düşmandır. İşvesiyle gönül alan güzel, oka benzeyen bakışlarıyla da bedeni yakıp kavurmaktadır. Ancak acımasız bir cellât olan gözler bile, gamzenin bu yaptıklarından dolayı âşğın haline acıyıp ağlamış, böylece tüm yaralarına su serpmiştir:

Ėamzen oğu od vurubdur cnıma

Celld gözün susayıpdır ıanıma

Başııa dndgm bir gel yanıma

Ser hoş ince belli ey şanem şanem

8.Ko/ 4

Gamze şığın gönlünü yaralayıp delmesi yönüyle ok, hanıer gibi silahlara benzer. Bu benzetmelerde yara ve kan ifadeleri ön plana ııkar. şık, sevgilinin tüm savaş hazırlıklarına karşın, kendini müdafaa etme niyetinde değildir. Gamze okları o kadar güçlüdür ki sadece şığın sade bedenine değil, oradan geıip ruhuna bile kast edebilmektedir:

Ol sitem-gerin tr-i Ėamzesini cismden geıip ıaşd-ı cn ider

Hli yandırır nzı öldürür degme zülfüne pı u pre baı

2.B/ 3

3.3.6.Yüz (z, ıehre, Sim, Lik, rız, Hadd, Ruh, Ruhsr, Talt)

Yüz hemen hemen tüm güzellik unsurlarını barındırdığından önemlidir. Özellikle rengi ve parlaklığı sebebiyle söz konusu edilir. Nebt Divanı'nda yüz; gl, ay, güneş, ayna, ateş, mum, semen, levh ve laleye teşbih edilmektedir.

Sevgilinin yüzü kırmızı bir gl gibidir ve sevgilinin yüzünü gören şık, hangisinin gl hangisinin sima olduğunu ayırt edemez; şaşırıp kalır. Gl sevgilinin cemaline benzetmek de aslında mümkün değildir. ınk hiıbir gl, susen veya nesterende böyle si bir rengi bulmak kolay olmaz:

Hansı gülün şebeıatin etmek olur cemlııa

Harda bu fıur b u reng ssen  nesterende var

2.K/ 7

Sevgili periler kadar güzeldir ve bu peri yüzlü sevgili, âşığının her daim hasta olmasını ister. Şair de bu niyetine karşılık yârinin hasta olması için beddua etmektedir. Âşığın hastalığı aşk sebebiyledir ve Nebâtî de aslında sevgilisinin bu şekilde âşık olarak hasta düşmesini istemektedir:

O perî çehre ki dâ'ım meni bîmâr ister

Tarıdan istemişem bir de o bîmâr olsun beddua

47.G/ 4

Şeyhin yüzü de sevgili gibi gül renklidir ve o cemalini gösterdiğinde Hızır görünmüş gibi olur. Şair gülü, sevgilinin yüzü karşısında değersiz bulur ve gül nedir ki onu sana benzeteyim, der. Sevgilinin cemaline hayran olanlar güle bakmaktan keyif almazlar. Onun için âşığın gül bahçesine gitmesi yersiz olacaktır:

Hayrân olan cemâlîña gülden ne kâm alur

Bî-câ aparma seyr-i gülistâna gönlümü

65.G/ 13

Yüz, rengi ve şekli itibariyle ay olarak tasavvur edildiğinde, üzerindeki siyah benler de ayın üzerindeki siyahlıklar olarak hayal edilir. Sevgilinin yanakları parlaklık yönüyle ateşe, güneşe ve muma teşbih edildiğinde âşıklar da o mumun veya ateşin etrafında dönen pervaneler olarak düşünülür. Sevgilinin yüzünü apaçık bir şekilde görenin rahatı, huzuru elden gider. O yüz güneşten daha güzeldir. Şair, sevdiğinden perdeleri çekip gün yüzünü kimselere göstermemesini istemektedir. Buradaki perde yüze örtülen peçedir.

Sevgilinin lale misali yanaklarının kızıl rengi, âşığın yaralı gönlünden akan kanlar sebebiyledir. Bu kanlarla yanaklar gül rengine dönmüş, sevgili elini kana bulamıştır. Yanaklar rengi yönüyle laleye benzetildiğinde lalenin hassas, yaprakları çabuk dökülen bir çiçek olması hususu vurgulanarak, sevgilinin yanaklarının esen

rüzgârlardan bile incinebileceği ifade edilir. Ancak Nebâtî, sevgilinin yüzüne bakıca yanında lalenin hiç kaldığını da sıkça vurgular. Bir beyitte de şair, lale renkli yanakların âşğın kanından rengini aldığı, sevgilinin ellerini kanla boyadığı hayaline yer verir:

Lâle ruhsârın edip hûn-ı dilimden gül-gûn

Boyadı ellerini kanıma göyçek göyçek

27.G/ 2

Yanakların gösterişiyle gözleri kamaşan âşğın, gözünün ışığı gider ve parlak bir aya benzeyen sevgiliye kendi durumunu arz etmeye imkânı kalmaz. Yüzün huri ve melekler kadar güzel olduğu beyitlerde sıkça vurgulanmaktadır. Ancak onlarda da böylesi bir suret görmek mümkün değildir. Güneş ve ayın parlaklıkları bile sevgilinin yanında sönük kalmaktadır:

Perîde olmaz bu şalat

Melekde olmaz bu şûret

Edebilmem güne nîşbet

Münevversen kamerden sen

6.Ge/ 3

Âşğın yaşadığı yer, gülleri, bülbülleri, havası, suyuyla bir gül bahçesi gibi iken tek eksik, gül yanaklı bir sevgilidir. Gönle nakış gibi işlenmiş olan sevgilinin yanakları, gönlün bir puthane olmasına sebep olur. Bu da sevgilinin yüzünün put kadar güzel oluşunu ifade eder.

Sevgilinin aya benzeyen yüzünün izini bulabilmek için her yeri gezmeye herkeste o ziyadan bir parça aramaya azmettiğini ifade eden şair, bir başka beyitte, muma benzeyen yüzü örten peçenin bir an kalkması için, can nakdini mertçe vermeye razı olduğunu belirtmektedir:

Götür üzden nikâbın tâ görünsün şem‘-i ruhsârın

Yolunda naqd-i cân versin Nebâtî merd-i merdâna

53.G/ 17

3.3.7. Kirpik (Müje, Müjgân)

Kaş, göz ve gamze ile birlikte ele alınan kirpikler, onlar gibi kan dökücü, öldürücüdür. Genellikle ok ve hançer olarak düşünülür. Kirpiklerin ok olmasında, yay olarak hayal edilen kaşların rolü büyüktür. Âşık canını hiç düşünmeden bu oklara hedef yapabilir. Gamze bir cellâda benzetildiğinde, elindeki silah hançer misali kirpiklerdir. Âşığın hasta bedenine atılan kirpik oklarından sine paramparçadır. Ancak bu memnuniyet veren bir durumdur. Çünkü Allah güçsüz, mecnun misali âşığı sevgiliye kurban olsun diye yaratmıştır. Sevgilinin kirpikleri savaşılan askerler gibi saf tutup sırayla birer ok atarlar:

Müje şaf şaf çekilüb her biri bir tîr-i belâ

Cu‘d-i müşkîndi bu yâ ‘anber-i sârâ sârâ

1.K/ 7

Kirpik okları can ve gönül için eser yazdığında, zülfün kıvrımları âşığın eline rahne verir. Cefa oklarına âşığın sinisinin hedef olması bir lütuftur ve gönül, oka benzeyen kirpiklerin açtığı yaralardan haz duymaktadır:

Lütf kııl sînemi kııl bir hedef-i tîr-i cefâ

Gönlüm ister ede bir nâvek-i müjgândan hâz

21.G/ 5

3.3.8. Ben (Hâl)

Bir güzellik unsuru kabul edilen ben, siyah rengi ve küçüklüğü yönüyle teşbihlere konu olur. Renk yönüyle Habeşî olarak ifade edilen ben, âşığın gözünün de kararmasına sebep olmaktadır. Burada gözün kararması deyimini kinayeli bir kullanıma

imkân sunarak renk vurgusu yapılır. Ben şekil yönüyle ayrıca daneye yani yeme benzetilir. Bir beyitte benin yeşil renkli olduğu söylenmiş ve insanı büyülediği ifade edilmiştir.

Kaşların kavı-ı kûzağ nâvek-i müjgân veh veh

Hâl-i sebzindir iden âdemi efsûn efsûn

39.G/ 11

Sevgilinin nokta misali benlerinin hayali âşğın konuşamamasına neden olmaktadır. Bu ifadede noktanın sözün sonunda olması durumu ile ilgilidir. Bir beyitte de ben, girdaba benzetilmiş ve âşğı içine çekmeye çalıştığı ifade edilmiştir. Böyle bir durumda yardım etmesi için çağrılan da sevgilinin ayva tüyleridir. Ben-girdap ilişkisi kurulurken de yine şekil hususu ön plandadır.

3.3.9. Ağız (Dehân, Dudak, Leb)

Ağız ve dudak birbirinden farklı unsurlar olmasına rağmen her ikisi etrafında kurulan hayal ve benzetmeler genel olarak aynıdır. Sevgilinin dudakları âşğa hayat bahşetmesi yönüyle âb-ı hayât gibidir. Âşık, âb-ı hayâtın lezzetini onda bulur. Onun düştüğü aşk derdinin dermanı da âb-ı hayvana benzetilen dudaklardadır.

Dudakla ilgili en sık kullanılan teşbih la'ldir. Dudaklar içinde yakut ve akik gibi kıymetli taşlar bulduran bir mahzendir. Bu taşların söz konusu edilmesi hem değerli olmaları hem de renkleri sebebiyledir. Sevgilinin dudakları, tadı dolayısıyla şeker ve bala benzetilir. Hatta o dudakların yanında en saf, süzme bal bile hiç kalır. O şeker dudaklardan şeker gibi hoş, tatlı sözler çıkması da bir lütuftur. Bir beyitte, şeker-telh tezadı vurgulanarak, şeker dudaklı sevgilinin yokluğunda, âşğın yediği, içtiği her şeyin ona zehir olduğu ifade edilmiştir:

Sensiz ey meh tal'at-ı şekker leb ü hûrî liqâ

Telh olup âb-ı nebât ağızımda ağular kimi

60.G/ 4

Dudaklar için teşbih unsuru Hz. İsa olduğunda, sevgilinin yakut renkli dudaklarının can bağışladığı, hastaları iyileştirdiği vurgusu yapılıır. Dudakların renginin kırmızı, şeklinin küçük ve kapalı olması yönüyle sık benzetildiği bir diğer unsur da goncadır. Bu gonca gonçe-i ter, gonçe-i taze olarak ifade edilir. Dudaklar goncaya teşbih edildiğinde şair, goncanın açılmamış haliyle sırrını içinde tuttuğu gibi, bu gonca misali dudakların da âşığın sırrını saklaması gerektiğini belirtir. Gül ise yine rengi hususuyla söz konusu edilerek, gül yaprağı misali dudaklara benzer kırmızı bir gülün olamayacağı söylenir:

Âhû-yı Hutten senden alıp tarz-ı nigâhı

Gül-berg-i lebin tek gül-i hamrâ olabilmez

12.G/ 2

Sevgilinin dudakları ile şarap benzerliği yine renk yönüyledir. Ağız dar ve küçüktür. Sevgilinin dudaklarını hatırlayan şair eline bir kadeh alır ki gönül darlığı giderilsin. Böylece gönül darlığını gidermek için, kadehteki şarabın rengi ile sevgilinin dudakları arasında ilgi kurulur. Dudakların küçüklüğü yönüyle benzetildiği bir diğer unsur da karıncadır. Dudaklar murvarî bir hazinedir. Yine kapalı oluşu yönüyle bir kutuya benzetildiğinde ise anlatılan içinde incilerin yani dişlerin saklı oluşudur.

3.3.10.Ayva Tüyleri (Hatt)

Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri siyah veya yeşil renkte tasvir edilir. Hat, büyü yapmışçasına âşığın aklını başından almış, daha pek çok kişiyi de yine onun gibi avare kılmıştır. Bu güzellik ise, Çinli ressam Mânî tarafından yapılmış eserleri akla getirir. Ayva tüyelerinin siyah rengi, yüz sayfasındaki bir yazı gibidir ve bu yazı öylesine güzel yazılmıştır ki onu gören kâfir bile imana gelecektir. Ayva tüyelerinin sümbül, reyhan ve ambere benzetilmesinde de renk hususu etkilidir:

Her taraf cûşa gelip sümbül ü reyhân kimi hatt

Eylesen hürrem olup tûde-i gâbrâ gâbrâ

1.K/ 56

Bir beyitte şair hattı, gökkuşağına benzetmiş ve narçiçeği rengindeki yanakların üzerine bu gökkuşağının çok yakıştığını ifade etmiştir. Hat, gönlü lale misali dağlamaktadır. Bu âşığın istediği, hoş bir hal olarak kabul edilse bile, başka pek çok kişinin günlerinin kararması da söz konusudur. Buradaki gününü kara etmek deyimi ile ayva tüylerinin rengi arasında ilgi kurulmuştur:

Dağ edip lâle kimi bâğrımı hoşdur ammâ

Çoğ fakîrin gününü eyleyecek kara bu hat

20.G/ 7

3.3.11.Çene (Zeneh, Zenehdân)

Çene çukur olması sebebiyle genellikle kuyu ve zindan olarak hayal edilir. Âşığın gönlü, o çene çukuruna atılmıştır. Şekil yönüyle elma ve çene yönüyle ilgi kurulduğunda da onun âşık için bir zindan olduğu söylenir:

Dişi dürdâne kimi sîb-i zenehdânına bahun

Ona el degme ki o ‘âşıka zindân geldi

63.G/ 11

3.3.12.Gabgab

Gabgab, çene altı veya çene altında meydana gelen kıvrım anlamındadır ve divanda gabgab tek beyitte geçer. Burada Nebâtî, sevgilinin güzelliğini anlatırken gabgabı, beyazlık ve parlaklık yönüyle gümüşe benzetmektedir:

Leblerün la‘l ü gabgabın sîmîn

Çâmetin kıble kaşların mihrâb

3.TB/ 4

3.3.13.Diş (Dendân)

Diş, şekil, renk ve parlaklık yönüyle inciye benzetilir. Dişler, ipe dizilmiş birer inci, dürr-i musaffadır. İnciye, ipe çekilebilmesi için delik açılır. Bu da onun şeklini, güzelliğini bozar. Ancak sevgilinin dişleri deliksiz bir cevher olarak çok daha kusursuzdur:

Dişleri güher-i nâ-sufte dehâni gonçe

Dile baĥ lehçeye baĥtûfî vü mînâ neçidir

4.K/ 4

Bir beyitte dişler, dudakların şekere benzetilmesi hayalinden yola çıkılarak karınca gibi düşünülmüştür. Böylece, karıncanın şekerin etrafında olması gibi, dişlerin de dudaklara yakın olmasıyla dudakların tatlılığı arasında ilgi kurulur:

Şafha-yı ruĥsârı bedr-i münevver

Döşenüb üstüne zülf-i mu‘anber

Dişleri murvârî deheni şekker

Leblerinin ‘aceb datlı balı var

2.Ko/ 4

3.3.14.Boy (Kamet, Kadd)

Sevgilinin boyu söz konusu olduğunda, en çok benzetildiği unsur servi ağacı olur. Bu benzetmede, incelik, uzunluk ve sevgilinin salınışı gibi faktörler rol oynar. Serv-i reftâr, serv-i dilârâ, serv-i sanavber boy için kullanılan ifadelerdir. Ayrıca boy şiirlerde sanavber, ar’ar ve şimşâd gibi ağaçlara da benzetilmekte, hatta bunlardan üstün gösterilmektedir. Sevgili sanavber boyuyla şimş’âd ve ar’arı bile utandırır. O şimşâd boyu gören âşık, serviyi unuttur, onu bir daha anmaz. Şair, sevgilinin boyunu serviye benzetenin ahmaklık ettiğini; çünkü servinin hoş bir yürüyüşe, işveye sahip olmadığını da sıkça belirtmektedir:

addini serve oşadan amaı gr kemle ba

Servde bele ho yeri y bele ‘ive ande var

2.K/ 4

Boy mevzun, ince ve uzun olması ynyle bir beyitte aacın dalına benzetilmi olmasının dıında, genellikle servi veya fidan olarak ifade edilir. Sevgilinin uzun boyunu grenler, imenlikteki serviyi grm gibi olurlar. Sevgili, gl bahesine gelmek isterse, servi aacı o fidan boyu grr ve kendinden geerek raksa balar:

Ol bt-i mevzn eger ‘azm-ı glistn ede

Nal-ı addinden der serv-i ırmna ra

16.G/ 5

Sevgilinin kaları mihraba benzetildiğinde ise, tenasp oluturacak ekilde boyunun da kible olduğu sylenir:

Leblerin la‘l  gbgbn smn

metin ible aların mihrb

3.TB/ 4

3.3.15.Gerdn

Sevgilinin gerdanı iki beyitte sz konusu edilmi ve mn yani billur gibi olduğu belirtilmitir:

aı fitne gzi cd

z lle li Hind

Mn gerden saı karu

Gl buaın ter yaradp

1.Ge/ 3

3.3.16.Sîne

Sevgilinin sinesi beyazdır ve değerli cevherlerden oluşan bir hazine olarak tarif edilir. Saçlar, yılan gibi düşünüldüğünde, bu yılanların cevher dolu hazineye benzeyen sinenin üzerinde olduğu hayali kurulur:

*Hem ‘inân ola mihr ü mâhnan hem-zebân ola nûr u nârnan
Lâfzı dil-gûşâ nuḡḡ-ı cân-fezâ genc-i sînesi pür güher gerek*

6.B/ 6

3.3.17.Bel (Miyân)

Bel tek beyitte, inceliği dolayısıyla söz konusu edilmektedir:

*Ḳaşları ḡavs-ı kuzahḡ kirpigi oḡ ince miyân
Ḥâli fülful lebi mül ‘ârız-ı tâbân geldi*

63.G/ 9

3.3.18. Kulak (Benâgûş)

Kulak divanda bir beyitte söz konusu edilmiş ve şair, sevgilinin saçlarını, kulağın arkasına atarak onların dağılmasını engellediğini anlatmıştır:

*Bend edip ḡarf-ı benagûşunda müşkîn zülflerin
Yohsa bâd esmiş dağılmış lâle ruḡsâr incimiş*

15.G/ 2

3.4. Sevgili ile İlgili Diğer Unsurlar

3.4.1.Bûse

Âşık sevgiliden gelen her türlü cefaya rıza göstermiş, son nefesine kadar of bile dememiştir. Ancak tüm bu sıkıntılara rağmen yâr, âşığının hatırlamamakta bir buseye bile

kıyıp vermemektedir. Yârdan istenen buse, kan çıkmasına sebep olan bir durum olarak anlatılır. Tüm bunlara rağmen o, tüm can nakdini harcamaya değer:

*Cân nağdine bir bûse kerem kıl seni Tarı
Daği deme el çek ki bu sevdâ olabilmez*

10.G/ 4

3.4.2.Kûy-ı Yâr

Sevgilinin bulunduğu yer, âşık için Cennet bahçesidir. Âşık, gidemediğinde bad-ı sabâ, yârin mahallesine giderek ona aşk namesini ulaştırma görevi üstlenir. Sevgilinin kûyundan uzak tutmak istemesiyle âşık, çöllere düşüp her daim feryat edeceğini söyler. O belâlarla dolu yere ulaşıldığında ise, rakiplerle kavgalar edileceğinden, kana bulaşılıp dönememe ihtimali anlatılır.

Yârdan uzak kalmaktansa, onu bir an görmek için, kapısında köpek misali gece gündüz kalınabilir. Kader, dilberin kûyundan çıkarttığı âşığın aklını kaybedip zincirlere vurulmasına sebep olmuştur:

*Sezâdır ger şikâyet eyleyem bu çarh-ı kecrevden
Çıhartdı kûy-ı dilberden meni zencîre tûş itdi*

1.Tb

3.4.3.Nâz

İşve ve nâz, sevgilinin en önemli özelliklerindedir. Naz, ölümcül bir silah gibidir, âşığın cismini yakıp kül eder. Tarif edilemeyeceği söylenen bu hal, yâre yakışır ve bazen de âşık ile maşuk arasındaki normal bir durum olarak görülür:

*Diginen Ferhâda miñnet-pîşe
Şîrinden incime çal daşa tîşe*

‘Âşık u ma‘şûk arasında hemîşe

‘İşve olur ğamze olur nâz olur

5.Ko/ 2

3.4.4.Söz (Lafz, Güftâr)

Sevgili “mâh-ı hoş-güftâr” olarak nitelendirilir ve onun sözleri, sıralanmış bir inci gibidir. Bazen de can bağışlamasıyla Mesih olarak kabul edilir. Yârin konuşmaya son vermesi ise, âşığın aklını yitirip çöllere düşmesine neden olmaktadır:

Çekdi sözün riştesin bir büt-i Leylâ-hırâm

Saldı meni çöllere âh bu şahrâya bah

5.G/ 9

3.5.ÂŞIK

3.5.1.Genel Olarak Âşık

Âşık, genel olarak ayrılık ve aşk derdi içinde olan, vücudu yaralar içerisinde kalmış; ancak sevgiliden gelen her türlü cevr ü cefâdan hoşlanan bir imaj içinde karşımıza çıkar. O, ta rûz-ı ezelde kendini yâr için kurban etmeye karar vermiştir. Vuslata ulaşmanın yolunun candan vazgeçmekten başka bir şey olmadığını bilen âşık, ancak en kıymetli varlığı olan canını feda ederek zülfün kıvrımlarına gönlünü yerleştirebilir. Böylece orada kalıcı bir makam elde kazanır. Candan vazgeçmeden vuslata erişmek mümkün değildir. Sevgilinin yüzünün parlaklığını bir an görebilmek için can nakdi cömertçe saçılır. Bir buse almak uğruna tüm can nakdini harcamak işten bile değildir. Yeter ki sevgili, bu sevdadan el çek, bu iş olamaz demesin. Âşık, sevgili uğruna canını feda etmeyi dört gözle beklemekte, gönül sultanı olan yârdan bunun gerçekleşmesi için müjdeli bir fermanın gelişini ummaktadır:

Etmışem cânı nişâr etmege hâzır yâra

Nola birden gele bu müjde-i fermân elime

54.G/ 17

Can kuşa benzetilmesi yaygındır. Bu benzetmede ise, bir şahbaz tarafından avlandığı ve onun esiri olduğu söylenir. Can bir başka beyitte sedefe benzetilmiş ve kirpik oklarına âşık tarafından rıza dâhilinde hedef haline getirildiği ifade edilmiştir. Can sevgilinin yoluna serilmediği zaman bu gam diyarında zaman geçmek bilmez ve her gece şeb-i yeldâ olur. Âşığın her daim hasta olan canı, sevgilinin ruh bağışlayan dudakları sayesinde iyileşir. Canın kurban edilmesi için sevgilinin aya benzeyen çehresinin görülmesi gerekir. Böyle bir ifadede, kurban bayramı zamanının ay takvimine göre hesaplanması ve sevgilinin yüzünün aya benzetilmesi söz konusudur.

Can bedenden çıkana kadar dilinden “Rabbi erni” sözünü düşürmeyeceğini ifade eden şair, bir beyitte de cana merhamet etmek gerektiğini ve sıkıntılı saklanma köşesi olarak tarif edilen halvetten çıkma isteğini dile getirir:

Rahm kıl cânıña bir besdi bu halvetden çıh

Tenge gitdi meni bu gûşe-i ihfâ neçidir

4.K/ 25

Aşk bir şehir olarak düşünüldüğünde, burada mutluluk ve zenginlik arayan canın fenâ veya şahadetle bunlara ulaşabileceği, makam ve mevkinin bir kuyu gibi insanı tutsak edeceği söylenir. Bir beyitte de can sultana teşbih edilerek onun önsözünün ilk beytinin şahlar şahının divanındaki son nokta olduğu ifade edilir. Yani daha yolun başındaki şair, seyr ü sülûkunu tamamlamış olan şahından ne kadar geride olduğunu büyük bir mütevazilik içinde ifade eder.

Maṭla^ç-y1 dibâçe-i sulṭân-1 cân

Makṭa^ç-y1 dîvân-1 şâh-in-şâ imiş

7.K/ 7

Âşıklık rüsva eden bir haldir ve bu hali gören merhametsiz sevgili bile âşığın haline acır. Ezel zamanı âşığın kısmetine yaralı gönül düşer. Âşık deli divane bir halde iken sevgilinin âdeti cefa etmek olmuştur. Âşık tüm bunlara rağmen dünyadaki hiçbir nimet, şan ve şöhretin ruhunun arzuları olmasına izin vermez. Tüm varlığını hatta hayatını aşk uğruna kurban etmeye razı olan şair bu durumu şöyle ifade eder:

Nebâtî istemez sensiz dünyânı

‘İzzeti hürmeti şevket ü şânı

Bir zâda kalmayıp daği gümânı

Bu baş o meydâna gelsin gelmesin

10.Ko/ 5

Cezbe, Hak yolundaki âşık için gerekli bir haldir ve âh çekip bu cezbe haline kavuşulacak zaman gözlenir:

Cezbesiz ‘âşık hakikatde cemad-ı maîz imiş

Dem çekip bir cezbe-i sübhânı gözler gözlerim

17.G/ 5

Her fırsatta Hz. Ali sevgisini dile getiren şair bir beyitte, bedendeki canın ve candaki cananın, yalnızca o olduğunu sıkça belirtir:

Menim yoğ ondan özge zıkr-i fikrim

Menim bu cânda cânânım ‘Alîdir

5.K/ 9

3.5.2.Gönül

Gönül, ayrılık acısının hissedildiği yerdir. Bela oklarının ve türlü cefaların hedefinde hep o vardır. Tecrit ve teşhis yoluyla ikinci bir varlık olarak düşünülür. Her daim aşk ateşi içinde ağlayıp inlemektedir. Onun makamı sevgilinin saçlarıdır. Ya da sevgilinin çene çukurunda hapiste tutulmuştur. Dünyevi, maddi hiçbir değere

meyletmez. Sürekli perişan, meftun ve mecnun bir haldedir. Bunun sebebi de genellikle yârin gözleri ve yan bakışlarıdır. Gönülün şad olmasının tek yolu, âşığın viran olmuş evine sevgilinin teşrifi olacaktır. Bu durum gerçekleşmediğinde de, gönülün tek tesellisi sakinin sunduğu şaraptır. Acı sözler duyup üzüldüğünde ise, şair onu teselli etmek için sabrı telkin eder:

Ėam yeme şâd ol gönül olma bu sözden melûl

Şabr eyle sen bir zamân kudret-i Mevlâya bah

5.G/ 7

Sevgilinin sebep olduğu ateşler ve gönül yaraları âşık için eza değildir. O, tek nefeslik ömrü kaldığında sevgiliden gelen bin türlü eziyete of bile demeyerek azabını nihayetlendirmez; yani of diyerek son nefesini verip çektiği acılardan kurtulmayı istemez. Sevgiliden gelen her türlü cefaya rağmen gönül tek bir gülle, yani tebessümle bahar bahçelerine dönmektedir. Sevgilinin hayali ile avunan gönülden bu hayalleri almak, onun yarım kalmasına neden olur:

Gönçe la‘lin tefekkürü kalbimi gülistân edip

Gel bu hayâlden nim etme kenâr-ı göllümü

63.G/ 17

Gönül mum, şişe, murg, Kâbe, ev, pervâne ve bülbül gibi unsurlarla birlikte çeşitli teşbih ve mecazların içinde yer alır. Putlar kadar güzel sevgilinin aşkının bulunduğu yer olduğundan gönül, bir puthâneye döner:

Şan‘âna yâr etdi meni zülf-i pür-hamun

Nağş-ı ‘izârun etdi şanem-hâne göllümü

63.G/ 13

Gönül sevgilinin gül yüzünü gördüğünden beri gül bahçelerinden keyif alamamaktadır. Ağlamak gönlü rahatlamak için tek çaredir; ancak âşığın gözyaşlarının yarattığı tufana kapılıp gitmesi ise korkulacak bir durum teşkil eder. Viran gönül, sevgiliyi gördüğünde gül-i handana dönecek ve baharı bile kıskandıracak kadar

renklenip canlanacaktır. Zülüfler, gönlün delirmesine ve bu sebeple zincire vurulmasına sebeptir. Gönlün bu hal içindeki feryadı ise, yine gönülde saklı tutulan sırları halka ifşa eder:

Dîvâne gönül besdi figân ileme çoğ

Râz-ı dilimi halka ‘ayân ileme çoğ

Ĥâmûş otur feyz-i ezel tap özünü

Ebnâ-yı zamâna hem-zebân ileme çoğ

4.R

Sevgilinin zülüfleri bir tuzaktır ve gönül çeşitli dua ve büyülerle bu beladan kurtulmanın yollarını aramaktadır:

Bu nece dâm-ı belâdır ki halâş olmak yoğ

Ey dil efsûn oğ kim zülf-i çelîpâ görünür

3.K/ 45

3.5.3.Âşığa Dair Diğer Unsurlar

3.5.3.1.Vücut

Âşığın vücudu zayıf ve yaralar içindedir. Bu haliyle bir mezar mumuna benzer. Şair, birçok yerde kendisi ile arasında ilgi kurduğu bülbüle, vücudunun kıymetini bilmesi gereğini söylerken, gülün ömrünün kısalığına karşın, kendisinin uzun müddet var olacağını hatırlatır:

Şeydâ bülbül figân etme ġam yeme

Bugün şabâğ gül açılır yaz olur

‘Azîz sâğla ġanîmet bil vücûdun

Vefâsı yoğ gülün ‘ömrü az olur

5.Ko/ 1

3.5.3.2.Âh (Nâle, Figân, Feryâd)

Aşk derdine düşen âşık için tek iş, her daim feryat etmektir. Sevgilinin kuyundan ayrı çöllere düşüp baykuş, bülbül ve tûtiler gibi inleyen şair, ateş içindeki üzerlik nasıl figan ediyorsa ben de ateş içindeyim, feryatlarıma engel olmayın diyerek durumunu tasvir eder. Âhın kıvılcımları tüm felekleri tutmuştur. Bu sebeple sevgiliye, o ateşten korkulması gerektiği hatırlatılır. Sevgiliden ayrı olunan gecelerde âh ve figânlar arşa değin çıkmaktadır.

Yandırma meni âteş-i hicrâna yazıksan

Âhım seni odlar

Sensiz geceler ‘arşa çıhıp âh ü feğânım

Ey kaşı kemânım

6.Ms/ 3

Sevgili merhametsiz ve insafsızdır. Bu durum ise, âhın âşığın içindeki aşk ateşi sebebiyle daha yakıcı olmasına hatta taşı bile eritmesine neden olacaktır:

Rahm kııl inşâfa gel âhım şerârındân şağın

Ṭûṫıya tek nerm olur salsam nefes ger senge men

45.G/ 4

Sevgiliye âşık olarak ağlayıp inleyen şair, bu hayranlığın bir hata olduğunu ifade ederken aslında yaşadıklarının bir sonuç vermeyişinden şikâyetçidir:

Göresen men niye yâ Rab bele nâlân oldum

Ĝalaṫ etdim ki sene vâlih ü ḫayrân oldum

34.G/ 1

3.5.3.3.Gam (Belâ, Derd, Cefâ, Cevr, Gussa)

Sevgili devamlı olarak âşığa cevri ü cefa eder. Bunu bir görev bilen sevgiliye karşı, âşığın vazifesi de bu duruma sabredip rıza göstermek olur. Sevgilinin verdiği eziyetler daha çok hat, hal ve kirpikler yoluyla olur. Aşk derdi, âşığı tüketen bir haldir. Tüm dertlerin dermanı ise yalnız sevgilidir. Gamdan kurtulup gönlün şad olması, yârin gül yüzünün görülmesi ile mümkün kılınabilir. Bu yolla o, kederlerinden bir nefes müddetince azat edilir. Âşık, lutuf vaktinin geldiğini sevgiliye hatırlatmakta devam ettikçe merhamet ondan bir o kadar uzaklaşmaktadır. Derde düşmek bir tuzak gibidir ve bu tuzaktan kurtuluş mümkün olmaz. Güzellikle âşığa yaklaşan sevgili, cefa oklarını can hedefine usulca yollar:

Geldi bir şûh gene yanıma göyçek göyçek

Vurdu bir tîğ-i cefâ cânıma göyçek göyçek

27.G/ 1

Sevgilinin cevri âdettendir. Ayrılık akşamının sabahında âh eden âşığın halini sevgiliye duyurmak gerekir. Ancak bu derdi sultan olan yâre iletmek mümkün olmayacağından saki ve kadeh yardımı çağrılır. Dertlere tüm yardımlara rağmen, tam olarak bir çare bulamayacağını anlayan âşık, teselliye şarabın lezzetinde bulmaya çalışır:

Fâş edebilmem eger derdimi sultânıma

Yohdu gamım kim eder şâkî vü peymâne 'arz

18.G/ 6

3.5.3.4.Hicrân (Hasret, Visâl)

Hasret, âşığın rengini sararıp solduran, sineyi külhan kılan, günü geceye çeviren mihnetli bir haldir. Hasret, çaresizlik veren bu hal içinde şair, sevgiliyi vuslat gerçekleşmezse, bu durumu Allah'a arz etme konusunda uyarır. Ayrılık ve sebep olduğu

haller genellikle ateş ve akşam kavramları ile ifade edilir. Hicran ateşini gören Cehennem ateşinden korkmaz.

Vefasız sevgili ateşe benzeyen ayrılığıyla gönlü, feryada gark eder. Kıyısı olmayan bir denize benzeyen bu derdin tek çaresi ise sabırdır. Ancak, yârin her türlü cefasına sabretmek mümkün olabilmesine rağmen ayrılık derdine tahammül çok zordur. Buna rağmen, visale meyletmek yerine ayrılık halinden bile haz duymayı bilmek âşıklığın gereğidir:

Daği bundan bele çoğ ilemenem meyl-i vişâl

Eylerem men de Nebâtî kimi hicrândan haz

21.G/ 11

Ayrılık zulmetinde kalan âşık, kendini kuyudaki Hârut ve Mârut adlı meleklerle benzeterek, ancak büyülerle kurtulabileceğini anlatır. Ayrılık zamanı dökülen yaşlar, nehirler misali akıp gider. Ayrılık haline müptela kılınan âşık, kendini bir ağaca benzetir ve sonbaharı yaşadığını, meyvelerinin yapraklarının bu dertle döküldüğünü söylemektedir:

Derd-i hicrin tökdü berg u bârımı

Hzâna döndürdü nev-bahârımı

Ondan söyleginen hâl-i zârımı

O kaşı yay gözü mestâna menden

9. Ko/ 4

Gönlün artık inlemeyi bıraktığı, sabrın tükendiği bir noktada Nebâtî, ancak ölümlle ayrılık belasından kurtulabileceğini anlar. Çare ecel tarafından ona sunulacaktır.

Kesildi gönlümün zârı

Tükendi şabr u qarârı

Bir yol öldür kırtar bâri

Bu hicrânın belâsından

5.Ge/ 4

Kendisi ayrılık ateşi ile yanmakta iken şair, başka âşıklara da kendisi gibi olmamaları için visali unutup hasrete alışmaları gerektiği konusunda tavsiyeler verir. Sevgiliden uzakta geçen bir gün bir ay gibi gelmektedir. Hicranı yazan kalem bile âhın kıvılcımlarından yanıp kül olurken âşığın halini anlamak zor değildir. Sevgiliye derdini yazarak anlatmaya hazırlanan âşık, bir başka beyitte, kalemin bile inlemeye başladığını görür:

Sene derd-i hicri yekser ederem hikâyet ammâ

Çalem elde siz sızıldar bu söz beyâna gelmez

7.G/ 11

3.5.3.5.Aşk (Sevdâ, Muhabbet)

Nebâtî Divanı'nda aşk, hem mecazî hem de tasavvufî mânâlarıyla yer bulur. Âlemin varlığının aşk sebebiyle olduğu söylenir. Âşık, bu yola ta ezelden çıkmıştır. Aşkı çeşitli benzetmelerle tarife çalışan şair bâdiye-i aşk, mekteb-i aşû, berû-i aşû, külhân-ı aşk, aşk nâmesi, aşk kadehi, aşk odu ifadelerini kullanır. Onun akıl için uğursuz, ters bir hal olduğunu söylenir. Aşkı, aşk derdine düşen bir kişiden başkası anlayamaz. Bu derde en büyük çare, gözyaşlarıdır. Pek çok aşk derdine düşen olsa da Nebâtî kadar şeyda olan bulunmayacaktır.

Şair, kendi tecrübeleri doğrultusunda gençleri uyarır ve sevdanın kanlı olacağını, ona kapılmamak gerektiğini söyler:

Size menden emanet ey civânlar men ki hâ gitdim

Velikîn siz hayıfsız düşmeyin bu kanli sevdâya

3.G/ 5

Sevdaya düşen gönül için de Nebâtî, tavsiyeler vermeye devam eder. Aşk karmaşa ve huzursuzluk getireceğinden, hayat boş yere bu sıkıntılar uğruna harcanmalıdır. Burada vuslata dair bir umutsuzluk söz konusudur:

Ey gönül etme şûr u gavgâ hiç

Çekme bî-hûde renc-i sevdâ hiç

4.G/ 1

Aşk hali insanın ihtiyarını elden alan, sabr u kararını yok edip perişan olmasına sebep bir durumdur. Aşk şarabından içen kişinin sarhoşluk hali kıyamete kadar son bulmaz. Ancak yine o, insanı olgunlaştıran bir unsur olarak da kabul edilir. Binlerce zülûf uğruna yalnızca bir tek can veren âşîğın sevdasının bire bin tuttuğu söylenir:

Verdi cân aldı gönül turre-i zülfünde mağâm

Hamdülillah bire min dutdı bu sevdâ sevdâ

1.K/ 4

Aşk ifade edildiğinde Ferhat ile Şirin, Vamık ile Azra, Leyla ile Mecnun gibi efsanevi kahramanların hikâyelerine de sıkça telmih yapılmaktadır:

Orda bah kudret-i aşk u hüneri Ferhâda

Burda gör naşş u nigâr gül-i dîbâ dîbâ

1.K/ 37

Gönülde sevgiliden başka bir şeyin sevdasına yer yoktur. Mal mülk hayali içinde olan Nebâtî şiirle yetinmeyip dünya malının sevdasına düştüğü için pişman olur:

Hazer kı1 mâl-ı hülyâdan bu sevdâdan pîşmân ol

Ki erbâb-ı cünûna şî'r ü şâ'irlik qarâr olmuş

6.K/ 33

3.5.3.6.Göz Yaşı (Sirişk)

Âşık, sevgili yüzünden sürekli gözyaşları içindedir. Bu gözyaşları fazla ağlamanın neticesinde tükendiğinden artık gözden yaş yerine kan akar. Gözyaşlarının çokluğunu

anlatmak için sel, tufan, ırmak gibi benzetmeler kurulur. Âşığın gönlüne bir nebze de olsa ferahlık veren sade odur.

Gözyaşları bazen de şekil yönüyle yuvarlak bir inciye benzetilir. Bu yaşlar, âşığın içindeki tüm sırları ortaya çıkardığından gammaz olarak ifade edilmektedir. Şair, sırrını ifşa eden gözyaşlarının kinayeli bir kullanımla gözden düştüğünü şöyle söylemer:

Râz-ı pînâhânım benim bu eşk-i gâmmâz etdi fâş

Ondan ötrü bes gözümde düşdü bed-gûlar kimi

64.G/ 3

Gözyaşının gözden düşmesi gibi şair de aciz bedeninin gözden düştüğünü anlatır. Gözyaşlarıyla dolu gözlerini yola diken âşık, sevgilinin yolunu umutsuzluk içinde bekler. Derdini söyleyip aman dilemek konusunda gözyaşlarından medet umulur. Çünkü o, âşıklığın en belirgin alâmetlerindedir.

3.5.3.7. Ciğer

Gözden uzak olmak âşık için ciğerin kanla dolamsına sebeptir. Bir beyitte, şair, kendi durumuna üzüldüğünü, her daim eksilmeyen feryatlarına yanıt bulamadığı için bu duruma ciğerinin yandığını ifade eder. Ciğer, ateş içinde hayal edildiğinden, biryan ve mangal gibi ifadelerle zikredilir ve ciğer, mangala benzetilerek içinde aşk ateşinin olduğu söylenir:

Dur ki ciğerim yandı mecmer kimi odlandı

Az kaldı gözüm yaşı versin meni tûfâne

56.G/ 9

Sevgili, âşığın aşk ızdıraplarıyla pare pare olan ciğeri şişe geçirip dağlamakla yetinmeyip kanlı gözyaşları döken gözlere de aynı muameleyi yapmak istemektedir:

Pâre pâre cigerim şîşe çekip etdi kebâb

Tikdi göz dîde-i giryânıma göyçek göyçek

27.G/ 3

3.5.3.8.Sîne, Bağır

Âşığın sinesi yaralı, kanlı ve ateş doludur. Üzerinde hiç kapanmayan yaralar sebebiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Sine, cefa oklarının hedefi olan yerdir. Bu sebeple kanlı ve parça parça olarak betimlenir. Hançere benzeyen kirpikler sebebiyle veya sevgilinin cefa oklarını sineye atmasıyla açılan tüm yaralar aslında bir lütuf olarak görülmektedir. Çekilen acılar neticesinde gam ateşine dönen sine, levh-i hayal olarak ifade edilir ve yârin cemalinin burada aksettiği belirtilir. Sine-i suzân, levh-i sine, genc-i sine ise sık kullanılan terkiplerdendir:

Sîne-i sûzânımı tâ tutdu ‘aşkın âşiyân

Yandı cânım her zamân mecmerde hoş-bûlar kimi

60.G/ 4

Âşığın kanlı gözyaşlarını ve sinesindeki yaraları görenlerin ders alması, güzellerin aldatmacasına kapılmaması gerekir:

Etme çoğ heves gönçe leblere uyma onların mekr ü âline

Görginen benim eşk ü âlimi levh-i sînedede zağm-ı hâra bah

2.B/ 4

Sevgili, âşık öldüğünde sinesinin üzerindeki yaraları gördüğünde çekilen acıları anlayacak; elif şeklindeki yaralar aşk yolundaki maceraları anlatacaktır:

Men ölende bir na‘şım üste gel bir nazara kııl dâğ-ı sîneme

Dala çek kalem gına câize bir elifde min mâcerâya bah

1.B/ 8

3.6.Rakip

Rakip, âşîğın baş düşmanıdır. Rakip, nahs-ı meşûm yani uğursuz olarak ifade edilir. Âşîğı en çok yaralayan hallerin başında, sevgilinin rakiple kurduğu yakınlık gelir. Sevgili daima rakiple beraberdir. Ona sevgi ve yakınlık gösterir. Rakibin bahtının tersine dönmesi için dualar edilir. Âşîğın canına can katacak olan şey, sevgilinin rakiple yüz yüze gelmesi, onu terslemesidir:

Be-ğamdullah rakîbin kevkeb-i nahtı olup vârûn

Elinde cür'a tarlânı dönüp bir sârı sâr olmuş

6.K/2

4.TABIAT

4.1.Kozmik Âlem

4.1.1.Yıldız (Kevkeb)

Yıldızlar, genellikle talih, şans vb. kavramlar etrafında söz konusu edilir. “İlm-i nücûma göre, yıldızların birbirine yakın, uzak oluşları ve burçlardaki birleşmeleri dolayısıyla insan talihine ve çeşitli hadiselerle etki ettiğine inanılmaktadır. İslam dini reddettiği halde bu inanış, günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Eski şairler, inansın veya inanmasın bu telakkiye yer vermişlerdir.”¹⁷⁵ Nebâtî de kevkeb-i tâli’ ve kevkeb-i baht-ı sa’dden bahseder. Ancak bu bahtının kararmasına sebep olan yıldızlardan şikâyet edilmez:

Kevkeb-i baht-ı sa’dden daği şikâyet ilemen

Gün kimi rûşen eyledi tîre vü târ gönlümü

64.G/ 2

Rakibin baht yıldızının tersine dönmesi ise şükredilecek bir durumdur:

Be-ğamdullah raķîbin kevkeb-i nahtı olup vârun

Elinde cür’a şarlânı dönüp bir sârı sâr olmuş

6.K/ 26

4.1.2.Gökyüzü (Çarh, Asumân, Gerdûn, Arz, Arş, Semâ, Felek)

Gökyüzü yedi veya dokuz kat kabul edildiğinden, genellikle gökler ve felekler gibi çoğul ifadeler tercih edilir. Eski astronomi inanışına göre, dokuzuncu gök, kendi kendine doğudan batıya dönerken, bu sırada gökleri ve yıldızları da beraberinde

¹⁷⁵ Kurnaz, age, s.274

taşımaktadır.¹⁷⁶ Bu sebeple felek genellikle dönmeyi ifade eden sözcüklerle terkip halinde kullanılır. Onun dönmesiyle burçların etkisi altındaki insanların talihlerinde değişimler olur. Bu seple talih ve baht ifadeleri felekle birlikte sıkça zikredilir. Şair de feleğin bu dönüşüyle şansızlık yaşamamış olması halinde, derdini şaha arz edebileceğini anlatır:

Gerdiş-i çarh-ı felek olmasa kâımıca ger

Derd-i dilim eylerem şâh-ı Horâsâna ‘arz

22.G/1

Bir beyitte de eski Hintlilerin dünyayı boynuzları üzerinde taşıdığını düşündükleri öküzle ilgili inanış, gâv- ı felek tekibi ile söz konusu edilir:

Bir yüke kim düzmedi gâv-ı felek sırra bah

Güdü belinden onun çatdı men-i kâfire

50.G/ 4

Gökyüzü, insanın kaderine hükmettiğine inanılan yıldızların orada olduğu inancı çerçevesinde, dûn yani aşağı ifadesi ile terkip halinde zikredilir. Ayrılık gamına sebep olan odur. Bazen de sevgilinin yüzüne benzetilen çarh üzerindeki hatların kavs-ı kûzah misali çekildiği anlatılır:

Eyle bil kavs-ı kûzahdır çekilip çarh üzre

Gör ne rengin yaraşır ‘arız-ı gül-nâra bu hağ

23.G/ 3

Memduhun dünya durdukça görkem ve servetinin artması için duz eden şair, bir beyitte de kalemi yerlerin ve göğün sultanı olarak takdim eder. Buradaki arz ve sema yerden göğe kadar uzanan bir haşmetin büyüklüğünü anlatmak için tercih edilir.

¹⁷⁶ Harun Tolasa, Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara, 2001, s.402

Arş, ise tüm felekleri çevreleyen hepsinin üstünde kabul edilen dokuzuncu kattaki en yüksek makamdır. Bu sebeple şiirlerde arş-ı muallâ, arş-ı kibriya ifadeleri zikredilir. Mecnun misali, divane âşıkların menzili de rütbesi de arştır. Çekilen âhların dumanı arş-ı kibriyâyı dahi aşır gidecek bir yıldırım gibidir:

Gîçer ‘arş-ı Kibriyâdan tef-i berķ-i âh-ı ‘âşık

Alısur yanar velikîn göze bir zebâne gelmez

7.G/ 17

4.1.3. Güneş (Hûşîd, Mihr, Âfitab, Şems)

Güneş parlaklığı, yuvarlak şekli ve rengi yerine sevgilinin yüzünün benzetilene veya istiare yapılarak sevgiliye hitap olarak zikredilir. Sevgilinin yüzü, güneşi utandıracak kadar parlak ve güzeldir. Ancak zülüfler, yüzü kapatarak onun tam olarak parlamasına engel olmaktadır.

Şair, aşkı bir güneşe benzetir ve vuslata yaklaştıkça ışığının arttığını söyler. Ancak aşktaki ayrılık ve acı âşığı olgunlaştıran hallerdir. Bu sebeple o, ayın bir bölümünün kararmasıyla ortaya çıkan hilal misali, hicranın karanlığını arzuladığını söyler:

Âfitâb-ı ‘aşkıyı salmış ziyâdan kurb-ı vaşl

Mah-ı nev tek zulmet-i hicrânı gözler gözlerim

8..K/ 7

Güneş, Mesih’in de bulunduğu inanan dördüncü kat gökde tahayyül edilir. Bir beyitte, Mesih’in güneşi eline aldığı ve onunla döndüğü anlatılmaktadır:

Almış eline şî‘r-i hûşîdi Mesîhâ

Gerdişdedir dâ‘im

Her dem çağurır şıdkıyla yâ şâkî-i Kevşer

Yâ h^vâce-i Kanber

2.Ms/ 5

Bir beyitte de güneşin balık burcundan çıkıp sevr burcu ile Süreyya arasındaki hamel burcuna geçmeyi tercih ettiği anlatılır. Bu olay da martın dokuzunda gerçekleşmektedir:

Şâkî ne yatmısan dur ayğa dur

Koyma kazâ kalsın hemgâm-ı tarab

Hûşîd- i hâveri burc-ı hûtdan

Sevr için hameli etdi müntahab

1.Ko/ 1

4.1.4.Ay (Meh, Mâh, Kamer)

Ay; rengi, parlaklığı ve yuvarlaklığı sebebiyle yüze ve sevgilinin alınına benzetilir. Ay üzerindeki lekeler misali, yârin benleri de kusur ve bela olarak görülür. Sevgili, aydan bile parlaktır. Bu haliyle bulutların arasından çıkmalı, kendini göstermelidir.

Ay hilal şekliyle ise, kaşların benzetilenidir. Hatta sevgilinin kaşları, güzelliğiyle ayın küçülmesine hilal halini almasına sebep olur:

Hâcil etmiş üzü şems-i hâveri

Hilâl edip kaşı bedr-i enveri

Ne yalkız eylemiş meni serseri

Çoğlar Mecnûn kimi dîvânesidir

4.Ko/ 4

4.1.5. Hût, Akreb, Hamel Burçları

Hût, yani balık burcu semanın güney yarım küresinde Sevr burcundan ileride Hamel burcunun istikametinde yer alan bir burçtur. Hamel ise, gökyüzünün kuzeyinde yer alan serv burcu ile Süreyya yakınlarındak bir burçtur. Güneşin bu burca geçmesi martın dokuzuna tekabül eder.¹⁷⁷ Aşağıdaki şiirde de bu durum anlatılmaktadır:

Şâkî ne yatmısan dur ayağa dur

Çoyma kazâ kılsın hemgâm-ı tarab

Hûrşîd- i hâveri burc-ı hûtdan

Seyr için hameli etdi münteħab

1.Ko/ 1

Gökyüzünün kuzey yarım küresinde görülen ve büyük bir burç olan akreb burcu, sevgilinin zülüflerinin akrebe benzetilmesi sebebiyle ele alınır.

4.2.Zaman ile İlgili Kavramlar

4.2.1.Zaman (Vakt, Zamâne)

Zaman geçici oluşu, bu sebeple de ona itibar edilmemesi yönleriyle ele alınır. Âşık için zaman, hep gam zamanıdır. Beyitlerde geçen “*zamana gelmez*” tabiri kişiler için kullanıldığında, övülen kişi için, böylesi bir daha dünyaya gelmez, anlamını ifade eder. Bu kavram, dönem anlamında zikredildiğinde, zamane halkından başka yerlerde mesken tutularak onlardan uzak kalınması gereği öğütlenir. Ebnâ-yı zamana hem-zebân olmaktansa sessiz sedasız bir köşeye çekilmek evlâdır:

¹⁷⁷ KURNAZ, age, s. 277

Dîvâne gönül besdi figân ileme çoğ

Râz-ı dilimi halka ‘ayân ileme çoğ

Ĥâmûş otur feyz-i ezel tap özünü

Ebnâ-yı zamâna hem-zebân ileme çoğ

4.R

4.2.2.Şeb, Şam, Seher

Şair gece-gündüz, sabah-akşam gibi ifadeleri bir arada kullanarak günlerinin tamamını kast eder. Âşık, tüm zamanını sevgiliyi zikrederek geçirmektedir. Cennet’i arzulayan kişi, tekkeye giderek, seher misali pirinden bir sabah ışığını talep etmelidir.

Gece ayrılık acısının kendini daha çok hissettirdiği zamandır. Şeb- i yelda, yani en uzun gecede hasret içinde bulunan zahide, gece ile uzunluk ve renk yönüyle ilgi kurularak anlatılan zülüflere bakması tavsiye edilir:

Şeb-i yeldâ diyip hasret çekip kan yaş töken zâhid

Di eşek kör degilsin baĥsan ol zülf-i çelîpâya

47.G/3

Bir beyitte, sırlarla dolu bir gecede Hz. Muhammet’in atına binerek miraca çıkması ve kab- kavseyne ulaşması hadisesine telmih yapılır:

Ey minen refî refî cevân eleyen göklerde

Ķâb-ı kavseyne yeten leyle-i esrâ esrâ

1.K/ 44

4.2.3.Hazan, Bahar, Kış

Her yerde güllerin açıldığı, bülbüllerin öttüğü bu mevsim, şairler için gülbahçelerinde, yaylalarda ve su kenarlarında safâ sürmek ve işret için en doğru zamandır. Sevgilinin aşkıyla mest olan gönül, baharı bile kıskandıracak bir güzellik ve

coşku halinde olur. Rintler üzerine rahmet kapılarının açıldığı bahar aylarında, sâkîden art arda şarap sunması istenir. Fasl-ı gül olarak ifade edilen de yine bahar mevsimidir:

Bâd-ı şabâ faşl-ı gül gülşene etsen hırâm

Hâl-i perîşânım et sünbül ü reyhâna ‘arz

22.G/ 4

Hazan ve bahar genellikle tezat halinde zikredilir. Her hazanın, yani zor zamanların bir baharının olacağı belirtilir. Sonbaharın gelmesiyle birlikte ağaçların yapraklarını dökmesi şairin bu mevsimle kendi hali arasında ilgi kurmasına neden olur. O, kendisini sonbahara benzetirken, sevgilisini de ilkbahar olarak ifade eder:

Hazân olanda deyiller şecer töker bergin

Çazânı gör ki meni nevbahâr yandırdı

62.G/ 6

Kışları Mugan’da geçirdiği bilinen Nebâtî bir beyitte, bazı siyasi olaylar neticesinde artık oraya gidemeyeceğini üzüntü içinde anlatır:

Bâsar it hâma ne gitdi hani kışkıraq şadâsı

Ne gelüpdî Hañçobâna ki bu kış Muğâna gelmez

7.G/ 13

4.3.Hayvanlar

4.3.1.Kuşlar

4.3.1.1.Genel Olarak Kuş (Murg, Tayr)

Murg, genellikle âşğın, gönülün, canın, talihin ve bazen de mutribin benzetilene olarak karşımıza çıkar. Her kuşun bir gülbahçesinde mesken tuttuğu söylenir. Kuşların sabahları ötmesi, seslerinin güzelliği, daneyle avlanmaları, kafeste tutulmaları vb. hususiyetler çeşitli söz sanatları etrafında işlenir.

Gönül kuşunun yeri sevgilinin saçlarıdır. Bu nedenle onun da hali perişan ve dağınıktır. Şair, kendisini hoş nağmeler terennüm eden bir kuşa benzettiğinde, kafesteymiş gibi ruhunun daraldığını ve gülbahçelerine kanat açmak istediğini ifade eder:

Şâkî dur el at o bâde-i gül-reng

Bir câm yetür bu murğ-i hoş âhenge

Tâ taraf-ı gülistâna açum bir per ü bâl

Bu künc-i kafes meni getirdi tenge

39. R

4.3.1.2.Kuş Çeşitleri

4.3.1.2.1.Tûtî

Konuşma yeteneğine sahip olduğu için evcilleştirilen bir kuştur. Bu özelliği ise, onun kafese hapsedilme nedeni olur. Tûtî, kafes içinde tutulması, bu sebeple feryad edişi, fıstıkla beslenmesi, akıllı ve yol gösteren bir kuş olarak âşıkla yârenlik etmesi gibi özellikleriyle anlatılır. Kafesteki kuşlara gösterilen kadar bile ilgi göremeyen şair, esir

tutulduğu beden kafesinde hatırlanmamaktan, bir fıstık ile gönlünün alınmamasından şikâyet eder. Sevgili, söz söyleme konusundaki mahareti yönüyle “*tûtî-i hoş-dâstân*” olarak zikredilir.

Lafzda bir tûtî-i hoş-dâsitân

Nağmede bir bülbül-i şeydâ imiş

1.K/ 1

4.3.1.2.2.Bülbül (Andelîb)

Nebâtî Divanı’nda sözü en sık anılan kuş bülbüldür. Bülbül, güle olan aşkı yönüyle söz konusu edilir ve bu aşkın sebebi, gülün kıpkızıl rengi olarak gösterilir. Bülbül, ağlayan ve feryad eden, aşk uğruna her türlü deliliği göze almış âşığın karşılığıdır. Şair kendisi gibi acınacak halde olan bülbüle üzülp teselli verir, sabrı öğütler ve kışın elbet bir gün bitip yazın geleceğini söyler:

Ey bülbül-i bî-çâre figân etme dem-a-dem

Şabr eyle dut aram

Dâim ki kış olmaz mey hemîşe bele kıalmaz

Elbette gelir yaz

3.Ms/ 8

Sesinin güzelliği ve özellikle ayrılık vakti ötüşü ile meşhur bülbülün, hoş sedasıyla gazeller söyleyip meclisi şenlendirmesi istenir. Bazen de şair, şeyda sıfatı ile anılan bülbülün sessiz sedasız kalışına bir anlam veremez ve gül bahçesine gelip ortamı hareketlendirmesi gereğini vurgular.

4.3.1.2.3.Baykuş (Bubbû, Bayku)

Divanda iki beyitte söz konusu edilen baykuş; viraneler sultanı olarak anılır. Gizli hazinelerin viranelerde bulunması misali, sevgilinin saçlarında da hazine olduğunu düşünen âşığın mekânı baykuş misali viranelerdir. Bir başka beyitte de ötüşü, âh ü figan edişi yönüyle anılan baykuş, gönül kuşunun zülüflere takıldığını gören âşığın yine benzetileni olarak karşımıza çıkmaktadır:

Dutup tâ murg-ı dil-i mesken o çîn-çîn zülf-i müşkinde

İşim bayku kimi dâ' im feğân u âh u zâr olmuş

6.K/ 4

4.3.1.2.4.Hüdhüd

Süleyman peygamber'in, bir mektup yazıp hüdhüdle Belkıs'a göndererek, onu Müslümanlığa davet edişi rivayeti doğrultusunda, murg-ı Süleyman olarak da geçen bu kuş, aşk namelerini taşıması yönüyle zikredilir.

4.3.1.2.5.Şahin (Bâz, Şâhbâz, Şâhin-bâz)

Şahin, yırtıcı ve yükseklerde uçan bir kuştur. Onun Kaf Dağı'na ulaştığı düşünülür. Sevgili istiare yoluyla şahbaz olarak ifade edildiğinde, onun avcı olma özelliği söz konusudur. Şahbaz vahşi, evcilleştirilemeyen bir kuştur. Bu yönüyle de şahbaza benzetilen sevgilinin, tıpkı onun gibi bir kez uçup gittiğinde tekrar geri dönmeyeceği belirtilir. Bazen de avlanmak üzere yetiştirilen bu kuşların, avcının hiç zahmet çekmeden tuzak kurmadan avlanmasına olan katkısı söz konusu edilir. Bir beyitte başında dolanmak ifadesi kullanılmış ve bu kuşun gökyüzünde daireler çizerek dolaşması hatırlatılmıştır. Şahbaz bir başka beyitte de Hz. Ali'ye benzetilmekte, can kuşunu esir ettiği söylenmektedir:

YetiŖecek yanına o serv-i nâzenn

BaŖına bir dolan o Ŗâhbâzin

Ondan Ŗora sle râz u niyâzin

Yalvara yalvara ol hâna menden

9.Ko/ 2

Ŗahinin avcı olma özelliği ile bazen de âŖıđın benzetilene olur. Heves tuzağını kuran Ŗair, Ŗahin misali sevgilinin yollunun beklenmektedir. Saçların tuzak, benlerin ise yem olduğu bir av mazmununda bazen de gözler, gönlü avlayan birer beyaz Ŗahine teŖbih edilir:

Dâne-i hâl ü dâm-ı mû tâ eylesin ne hây u hû

Bâz-ı sefid tek gözün etdi Ŗikâr gönlümü

64.G/ 10

4.3.1.2.6.Ankâ (Sîmurg)

Ankâ efsanevi bir kuŖtur ve Kaf Dağı'nda yaŖadıđı düşünülür. Kaf Dağı'nı bir uzlet mekânı olarak ifade eden Ŗair, anka gibi Kaf Dağı'nı mesken tutup zamane halkından uzaklaŖmak gerektiğini görŖndedir. Kaf Dağı'nda yaŖayan anka ile hemzeban olabilmek, manevi anlamda kanatlanıp uçabilmek için insanın hamlıktan kurtulması olgunlaŖması Ŗarttır:

Git dolanginen hamsan henüz phte olmağa çoğ sefer gerek

Murđ-ı Kâf ilen hem-zebân olup devre kalhmağa bâl u per gerek

6.B/ 1

Müstağni özelliği ile de bilinen anka, bir beyitte Ŗairin benzetilene olur ve Ŗair, altın ve gmŖ gibi dünya tuzaklarının baŖkasında iŖe yarasa bile beççe-i anka olan kendisinde iŖe yaramayacağını ifade eder. Fikir bir kuŖ olarak düşünüldüğünde ise, onun

birlikte kanat açtığı diğer bir kuş simurg olur. Anka yavrusu da bu gruba katılarak Kaf Dağı' da seyr ü sülûke başlarlar:

Ṭaîr fikrim gene hemper-i sîmurğ olup

Seyr kılar Kâfda beççe-i 'anķâya baḥ

5.G/ 21

4.3.1.2.7.Ördek, Kaz

Ördek ve kaz fiskıyelerin olduğu bir havuz tasviri içinde, olmazsa olmaz varlıklar olarak ifade edilmiştir.

4.3.1.2.8.Tarlan

Bir cins iri doğan anlamına gelen tarlan, avcılık için kullanılması ve kuşları pençesiyle yakalaması yönüyle söz konusu edilir. Bazen de, âşığın gönlünün avcısı olan sevgilinin bakışlarına benzetilen olur:

O ıarlân baḥışın kurbânı cânım

Boy çekip gözlerin gözler ne gözler

Amac-ı sînemî nâvek-i müjgânın

Ḳoyup nişâneye gözler ne gözler

1.T/ 1

4.3.1.2.9. Tavus

Tavus çeşitli renklere sahip oluşu, kanatlarının güzelliği, sarayların bahçelerinde bulunuşu gibi özellikleriyle söz konusu edilir.

4.3.1.2.10. Kumru

Kumru, serviye olan aşkı ve bu aşkın acısıyla çektiği naleler yönüyle söz konusu edilir. Bir başka şiirde de bu kuş, gönlün benzetilene olarak karşımıza çıkar. Şair, beyitte sevgilinin benlerinin gönül kumrusunun vatanı olduğundan söz eder.

4.3.1.2.11.Suna, Keklik. Tavuk

Suna ve keklik yürüyüşü yönüyle zikredilir ve sevgilinin bu iki kuş misali, her yerde salınarak yürümesi için dua edilir. Tavuk ise, sürekli göz açıp kapaması yönüyle benzetilen olarak kullanılır.

4.3.2.Dört Ayaklı Hayvanlar

4.3.2.1.At (Tevsen, Rahş, Semend)

At; aşk, dünya, fikir gibi unsurların benzetilene olarak söz konusu edilir. At, aşka benzetildiğinde şair, o atın usta bir binicisi olmak istediğini söylemektedir. At, dünya olarak düşünüldüğünde ise, Mesih gibi dünya atına binilmesi isteği ifade edilir. Semend, çevik kula attır. Âşık, bir savaş mazmunu içinde, aşk askerleri hücumuna uğrdığında binbir zorlukla fikir atına binmeye, ayağa kalkmaya çalışacağını anlatır:

Hücûm-ı leşker-i ‘aşkın tûvâna koymayıp mende

Velî yüz za‘f ile gitdim semend-i fikri cevelâna

55.G/ 16

4.3.2.2.Âhû

Ahu, Çin ve Hoten gibi ülkelerde bulunması; nafe, misk kokularını hâsıl etmesi yönüyle söz konusu edilir. Ceylanlar, ayrıca sahrada yaşamaları yönüyle de ele alınır ve

insanlardan uzak olmak isteyen âşık için benzetilen olur. Ahû, bakışlarının güzelliği ile bilinir ve âşık, sevgiliye ceylanlar bakışları senden öğrendi diyerek iltifat eder.

Âhû-yı Huten senden alıp tarz-ı nigâhı

Gül-berg-i lebin tek gül-i hamrâ olabilmez

12.G/ 2

Âşık, sevgilinin hasretinden dağlara düştüğünde, âhûlarla arkadaşlık ettiğini söylemekte ve Mecnun'un mesnevide işlenen vahşi hayvanlarla ve ceylanlarla dertleşmesi durumunu çağrıştırmaktadır.

O çeşm-i pür-humârın hasretinden ey kemân ebrû

Enîsim beççe-i âhû maqâmım kûhsâr olmuş

6.K/ 18

4.3.2.3.Düldül, Gülgûn, Şebdîz

Düldül, Hz. Muhammet'in katırının adıdır. Dünya ve ahiret olmak üzere iki zamanın kılıcını elinde tutan peygamberin Düldül'e bindiği anlatılır. Bir beyitte de miraç hadisine telmih yapılarak, Düldül'ün sesinin felekleri dolaştığı söylenir. Bazen de Düldül, Hz Ali'nin atı olarak zikredilmektedir:

Atı Düldül kûlî Kânber

Zevc-i Zehrâ bâb-ı şîr

Güzel adı verip zîver

Çarh-ı gerdâna gerdâna

9.Ge/ 4

Gülgûn, Hüsrev'in Şirin'e hediye ettiği atın adıdır. Bu at, Hüsrev'in diğer atı Şebdiz ile aynı kısıraktan olmuştur.¹⁷⁸ Gülgun ve Şebdiz Ferhat ile Şirin aşkı etrafında söz konusu edilir ve genellikle şair, onların sayhasını işittiğinden bahseder:

Söyle Ferhâda ki geldi gene Şîrîn Şîrîn

Sem'ime yetdi gene şayha-ı Gülgûn Gülgûn

49.G/ 3

4.3.2.4.Aslan (Şir, Zırgam), Peleng

Aslan, yiğitlik ve cesaret sembolüdür. Bu sebeple savaş meydanındaki askerlerin benzetilene olarak ve genellikle savaş ifadeleri ile karşımıza çıkar. Av konusundaki üstünlüğü, yırtıcı olması, dağ ve çöl gibi yerlerde yaşaması yönüyle anlatılır. Kaplan ise, yine bir beyitte yaşadığı insanlardan uzak bölgelerde, şairin yoldaşı olarak zikredilir:

Gehî şîr ü peleng geh Güzen ü Gûra yoldaşam

Yatağim geh cebel geh deşt ü künc-i ğâr olmuş

6.K/ 19

4.3.2.5.Seg, Eşek

Köpek, şiirlerde rakibin benzetilene olarak ele alınır ve sevgilinin bir hata edip onunla aşına olmaması istenir. Bazen de şair, sevgilinin aşkına düştüğünden beri, geceleri dolaşan köpekler gibi gözüne uykunun girmediğini söyler:

O melek manzara âşüfte vü hayrân olalı

Seg-i şeb-gerd kimi dîde-i huffâş oldum

33.G/ 2

¹⁷⁸ Yıldırım, age, s. 654

Eşek ifadesi ise, zahid ve mollalara aptallık atfıyla birlikte hakaret unsuru olarak zikredilir.

4.3.3.Sürüngenler ve Böcekler

4.3.3.1.Pervâne

Pervane, genellikle kelebek için kullanılan bir sözcüktür. Yıldız anlamına gelen ve mecazen mum ışığı yeine kullanılan perv ile nisbet bildiren “-âne” ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu kavram, özellikle âşığın sembolü olarak karşımıza çıkar ve ateş, mum sözcükleri ile anılır.¹⁷⁹ Âşık, pervane misali sürekli sevgilinin başında dönüp dolaşmak ister, sonunda da pervane gibi ateşler içinde gönlünü yakar. Sevgilinin yüzü mum gibidir ve o, gece ülkesini aydınlatan mum olduğunda âşığın, canı pervane gibi büyük bir şevk ile o mum uğruna feda edilecektir.

Pervaneler, yani âşıklar arasında nam salmanın yolu, kuru ibadeti ve zahidlerin yolunu terk edip seccade, örtü ve hırkayı ateşe atmaktır. Beyitte kullanılan yahdım oda ifadesi ve pervane tenasüp oluşturacak biçimde kullanılmıştır:

Yahdım oda seccâde vü destâr u ridânı

Bir ad eyledim men daği pervâneler içre

39.G/ 2

4.3.3.2.Semender

İki beyitte karşımıza çıkan semender, âşığın benzetileni olur ve ateşle ilgisi yönüyle ele alınır. Sevgilinin gözleri, âşığı semender misali yakmaktadır. Bu durum yaratıcının emri, kararıdır ve âşık bu karara uygun olarak sürekli ateşler içinde kalmaya mahkumdur:

¹⁷⁹ Mehmet Kanar, Şem ve Pervane, İstanbul 1995, s. 18

Her kimi hâlık-ı dâver
Bir emre edib muqarrer
Onu bir şûh-ı gül peyker
Meni semender yaradıp

1.Ge/ 7

4.3.3.3.Ejderha

Bu mitolojik varlık, şeklinin heybetli oluşu, uzun yaşaması yönüyle anlatılır. Bin yıl yaşayan yılanın ejderhaya dönüşeceği inancından yola çıkan şair, şiirlerde yılan yerine ejderha ifadesini kullanmayı tercih eder. Genellikle Mûsa kıssası çerçevesinde anlatılan ejderha, hazine bekçisi ve Mûsa'nın âsâsı olarak tasvir edilir:

Çorhıma degil ejdehâ billâh 'aşâdır 'aşâ
Mûsa-i 'imrân kimi sen yed-i beyzâya bah

3.G/ 14

4.3.3.4.Mûr

Karınca, Kuran'da anlatılan kısa çerçevesinde, özellikle Hz Süleyman ile birlikte anılır. Devrin sultanı övülürken memduh Süleyman'a, lütuflandırdığı kişiler ise karıncaya benzetilir. Bazen de sevgili, Süleyman olarak ifade edilir ve bir karınca misali âşğın ona derdini anlatmasının mümkün olamayacağı söylenir.

Olmadı mümkün edem hâlimi cânâna 'arz
Mûr ne kaçem eylesin şâh-ı Süleymâna 'arz

19. G/ 1

Bir beyitte de ayak altında kalmak ile karınca ilgisi kurularak, sevgilinin hayali karıncaya benzetilir ve aşkın insana düşman olduğu söylenir:

Meni pâ-mâl eder mûr-ı hayâlin mâr zaḥmı tek

Yaḳîn etdim ki düşmendir muḥabbet nev'-i inşana

55.G/ 5

4.3.3.5. Mâr

Yılan genellikle zehri yönüyle anlatılır. Rengi ve kıvrım kıvrım oluşuyla saçın benzetilenidir. Yılanların hazineleri beklediği inanişından yola çıkıldığında şair, sevgilinin yüzünün hazine olduğunu bu hazineyi yılan misali saçların görmeye engel olduğunu söyler.

4.5.Bitkiler

4.5.1.Ağaçlar

4.5.1.1.Servi

Servi ağacı uzun ve düzgün olması sebebiyle hemen tüm beyitlerde sevgilinin boyu ile beraber zikredilir, onun benzetileni olur. Sevgilinin uzun boyu, Cennet bahçesindeki bir servi gibidir. O servi boyu gören âşık, kendini İrem bahçesinde zanneder. Serv-i dil-ârâ, serv-i hıraman sözleriyle kastedilen sevgilidir. Bazen de şair, servide sevgilideki gibi hoş bir yürüyüşün, salınışın, işvenin olamayacağını bu sebeple onun boyunu serviye benzetmenin ahmaklık olduğunu söyler. O mevzun boyun yanında servi hiç kalmakta, tüm âlem gezilse bile böyle bir endama, duruşa rastlanılamamaktadır. Servinin su kenarında olması söz konusu edildiğinde ise, serviye benzetilen sevgilinin de nehir kenarında olmayı arzuladığı ifade edilir.

Dünya bir bağ olarak düşünüldüğünde, âşık, sevgilinin bu bağdaki servi yani en yüce ağaç olması için dua eder:

Ey Nebâtî ne kadar var ise 'ömrün ḥaḫ yaz

'Âḳıbet bir gün olur kim geli bir ḫara bu ḫaḫ

20.G/ 8

4.5.1.1.2.Tûbâ

Tûbâ, Sidre'de baş aşağı bulunduğu inanılan ağaçtır. Şiirlerde, en yüksek noktada bulunması sebebiyle, memduhun onun gölgesinde bulunması için dua edilen bir ağaç olarak zikredilir. Nebâtî, serv-i hırâmân olarak ifade ettiği Hz. Ali ie kıyaslandığında Cennet bahçelerinin de Tûbâ ağacının da değersiz olduğunu söyler:

Nedir bâğ-ı cinân u naḥl-i Tûbâ

Menim serv-i ḥırâmânım 'Alîdir

5.K/ 13

4.5.2.Çiçekler

4.5.2.1.Gül

Gül, divanda en sık söz konusu edilen çiçektir. Özellikle, kırmızı gül mazmunu sıkça işlenir. Gül, aşkın her çeşidinde sevgili demektir. Bülbül ise, onun aşkıyla yanıp tutuşan âşıktır. O, rengiyle bülbüllerin şeyda olma sebebidir. Sevgiliye bakan âşık, gördüğünün bir gül mü yoksa çehre mi olduğunu idrak edemez. En kırmızı güller bile sevgilinin yüzünü görüp böylesi bir renge sahip olamadıklarından dolayı utanç içinde kalırlar. Gülün üzerindeki yeşil örtüyü kaldırdığı gibi (goncanın açılması) sevgilinin de yüzündeki nikabı kaldırması, âşığın gönlünü daha fazla yaralamaması istenir:

Bir dem götür o gül kimi ruḥsârdan niḳâb

Ey seng-dil yetirme bele câna gönlümü

64.G/ 2

Güllerin açılması bahar mevsiminin müjdecisidir. Gül mevsiminde gülistana giden âşık, artık gülden kam alamaz. Çünkü o, sevgilinin gülden daha güzel olan cemaline hayrandır ve gönül, gül bahçesinden sevgili yanında olmağından keyif alamamaktadır. Ancak sabah olduğunda güllerin açılması gibi, sakinin sunduğu gül renkli şarap, tüm meclisi bahar havasına sokmaya yetecek, gönülleri açacaktır.

Gül, aynı zamanda dudakların benzetilenidir. Ancak sevgilinin gül yaprağına benzeyen dudaklarının renginde kırmızı gül bulabilmek imkânsızlığı da sıkça dile getirilir. Sevgili sadece güzelliği ile değil, aynı zamanda kokusu ile de sevgiliyi hatırlatır. Gül-i handan olarak ifade edilen sevgiliyi isteyen gönül, huriler ve Cennet'i bile gözü görmez bir halde dolaşır. Gül bahçesinde bulunan güller, bülbüller, oranın havası, suyu çok güzel olsa da gül yanaklı sevgilinin yokluğu, üzüntü sebebi olmaktadır:

Gülleri bülbülleri âb u hevâsı çoğ güzel

Hayf kim bu gülşenin bir gül-izârı yoğdu yoğ

6.G/ 5

Âşık, yaşattığı tüm eleme rağmen, sevgilisine dua ederken onun, gül gibi açılmasını, gül bahçesinin süsü haline gelmesini istemektedir. Bazen de muratlar bir güle benzetilir ve şair, bu gülleri dermek isteğinden söz eder. Divaneden farkı kalmayan âşık için gül de diken de çoğu zaman birdir, aralarındaki fark ayırt edilemez.

Gül ve bülbülün efsanevi aşkı da beyitlerde sıkça söz konusu edilmiş; gül sevgilinin, bülbül ise âşığın benzetileni olarak kullanılmıştır. Bülbülün çemende bulunma sebebi güldür. Bülbül misali hoş terennümleri olan âşığı gül yüzlü sevgili lal etmiş, bu da beklenti içindeki pekçok “*gonca-yı handan*”ın küsmesine, kırılmasına sebep olmuştur. Nebati gül bahçesinde, güllerin gülümsediğini görünce, bülbül gibi ağlamaya, nale çekmeye başlar. Bülbül, dertler içinde feryad ederken şair, ona teselli verir ve sabah vakti gülün açılacağını, vuslatın yakın olduğunu müjdeler.

Gül, narin bir çiçektir. Bu sebeple ömrü kısa olur. Vücut da tıpkı bir gül gibidir, kıymeti bilinmeli ve ganimet kabul edilmelidir:

Şeydâ bülbül figân etme gam yeme

Bugün şabâh gül açılır yaz olur

‘Azîz sâhla ganîmet bil vücûdun

Vefâsı yoğ gülün ‘ömrü az olur

5.Ko/ 1

4.5.2.2.Sümbül, Sûsen, Nesteren

Sümbül koyu rengi, kokusu ve şekli yönüyle sevgilinin saçlarına benzetilen olmaktadır. Bu taze sümbüller, yüzün perdesi durumundadır. Sevgili sümbül misali saçlarını destelemiş yani toplamıştır. Şair, onları taramayı, böylece de kötü sözler söyleyen ağyara karşı nisbet yapmayı ister. Âşık, sevdiğine her taraftan “*sümbül gibi dökül*” şeklinde dua eder.

Sûsen ve nesteren ise, sevgilinin cemaline benzetilen olarak işlenmektedir. Nesteren bazen de, beyaz bir çiçek olduğu için yârin sinesi gibi tahayyül edilir:

Zülfî ‘anberîn gonce leb hâli nâzenin kaçî cân-sitân

Mâh-ı bî-çarîn şâh-ı gül ruhân nesteren kimi sîmber gerek

6.B/4

4.5.2.3.Yasemin (Semen, Yasemen)

Yasemin beyaz, berî oluşu sebebiyle pirin ve sevgilinin yüzünün benzetilenidir. Bir beyitte serviye teşbih edilen sevgilinin, sırlarını gül ve yasemine açabileceği söylenmektedir:

Görcek her kimi fâş etme ona esrârî

Öziñe mahrem eyle serv gül yâsemi

2.Mh/ 4

4.5.2.4. Lale

Lale, renginin kırmızı oluşu yönüyle sevgilinin yanaklarının ve âşığın kanlı gözyaşlarının benzetilenidir. Bir beyitte şair, sevgilinin lale yanaklarına kendi gönül kanını dökerek, yani ellerini âşığın kanına boyayarak sahip olduğunu söyler. İran mitolojisine göre, yaprağın üzerindeki çiğ tanesine düşen yıldırımla alev alan yaprak, o

şekliyle donaup kalarak laleye dönüşmüştür.¹⁸⁰ Bu sebeple, ortasında bulunan siyahlık nedeniyle lale, bağı yaralı ve dağlanmış olarak düşünülür.

Bir beyitte, İbrahim peygamberin atıldığı ateş, yine renk ilgisi kurularak lale bahçelerine benzetilmiştir:

Hırâs etmez Cehennemden yanan nîrân-ı hicrâna

Ki İbrâhîm tek Âzer ona bir lâle-zâr olmuş

6.K/ 23

4.5.2.5.Nergis

Nergis, sevgilinin gözü ile benzerlik ilgisi kurularak zikredilir. Nergisin özünde narkoz özelliği bulunduğu düşünüldüğünden, mahmur şeklinde vasıflandırılmaktadır:

Her vaqt düşer yâdına ol nergis-i maḥmûr

Ey lâle-izârım

Lebrîz ederem kınyıla bu çeşm-i pür âbı

Bu menzil-i hî' âbı

9.Ms/ 6

4.5.2.6.Reyhan

Reyhan renk ve koku yönünden zülûf ve hat ile benzerlik içinde ele alınır. Kokusuyla bahçeleri İrem bahçesine dönüştüren reyhan, bazen de istiare yoluluyla sevgiliyi ifade etmek için söz konusu edilmiştir:

Bâd-ı şabâ faşl-ı gül gülşene etsen hırâm

Hâl-i perîşânım et sünbül ü reyḥâna 'arz

19.G/ 4

¹⁸⁰ Ayvazoğlu, age, s. 106

4.5.3.Meyveler

4.5.3.1.Elma, İncir, Kavun

Bu meyveler, şairin Karadağlıları müstehzi bir ifade ile eleştirerek, onların inciri tanımayıp elma ile karıştırdıklarını söylediği bir beyitte şöyle söz konusu edilir:

Ķınama çoĶ da onu aşlı ĶaradâĶlıdır

Gördü incîri der ey budu alma alma

1.K/ 33

4.5.3.2.Püste, Badem

Püste yani fıstık, genellikle istiare yoluyla sevgiliyi ifade edecek şekilde kullanılır. Sevgiliyi “*püste-i handân*” şeklinde tarif ederken şair, başka beyitlerde de yârin dilini ve dudaklarını da fıstığa benzetmektedir. Bu benzetmelerin dışında püste, şarabın mezesi olarak zikredilir. Bazen de âşık, kafesteki kuşlara fıstık verildiğinden, ancak kendisi de tuti misali kafeste feryad ederken kimsenin aklına gelmediğinden şikâyet etmektedir:

Ķûfî kimi feryâd eylerem heste vü rencûr

Bu künc-i kâfesinde

Bir püste ile kimse meni yâdına salmaz

Bir göñlümü almaz

3.Ms/ 7

Badem bir beyitte ateşte kavrularak yenmesi yönüyle, bir başka beyitte ise, gözlerin benzetilene olarak söz konusu edilir.

4.5.4.Yiyecekler

4.5.4.1.Peynir, Yoğurt

Şair bir beyitte kendisini peynir ve yoğurdu bile ayırt edemeyecek biri olarak tanımlarken, sevgilinin sayesinde bilgin bir zata dönüştüğünü ifade etmektedir:

Ne bilirdim ki penîr hansıdı ya mâst nedir

Eyledün sen meni bir ‘ârif-i dâna dâna

1.K/ 42

4.5.4.2.Kebâb

Kebab, ateşte pişmesi yönüyle, aşk ateşi içindeki gönlün benzetilene olarak zikredilir:

Bir cür’a-yı meyden ötrü meni etme dil-kebâb

Dönderme şâkî-i cân bu kadar kına gönlümü

22.G/4

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD EBU'L-KÂSİM NEBÂTÎ DIVÂNİ

1.METİN

1.1.Kasideler

1¹⁸¹

209

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün¹⁸²

1 Birce baḡ gör açılıp ol gül-i ḡamrâ ḡamrâ
Ki bele vâlih olup bülbül-i şeydâ şeydâ

Merḡabâ ' ârız-ı gül-reng budur bâḡ-ı behişt
Ne ' aceb servdi bu yâ ḡadd-i ra' nâ ra' nâ

Türk-i ḡûn-rîzdir ol çeşm-i siyahdan ḡazer et
Kim eder dîn ü dil ü mezhebi yaḡmâ yaḡmâ

Verdi cân aldı göñül ḡurre-i zülfünde maḡâm
ḡamdülillah bire min dutdu bu sevdâ sevdâ

5 Dâne-i ḡâldi bu yâ vaḡan-ı ḡumrî-yı dil
ḡâḡ-ı ebrûdu bu yâ manzar-ı a' lâ a' lâ

Cephe yâ¹⁸³ mihr-i müş' aşâ' dı bu yâ nûr-ı ḡudâ
Şecer-i ḡûrdu bu yâ yed-i beyzâ beyzâ

¹⁸¹ B, 2b; T, 94b

¹⁸² Velehu ḡazel-i Türkî Min Maḡâlâtihî el-Feşîḡa el-Kesbullâhi Min ḡuleli'n-Nûr

¹⁸³ yâ-B

Müje şaf şaf çekilip her biri bir tîr-i belâ¹⁸⁴
Ca' d-i müşkîndi bu yâ ' anber-i sârâ sârâ

Nişbeti yoğ perîye Gezgezin Allah bilir
Melegin haddi nedî¹⁸⁵ hûridî¹⁸⁶ hûra hûra

Mana bu neş'e-i serşârda şâkî odur o
Ney kimi mende ne var bir quru gavgâ gavgâ

10 Biri şahbâdan olup mest biri mînâdan
Meni dîvâne kılip bir gözü şehlâ şehlâ

Küfürdür kâfiyede bir sözü tekrâr demek
Men mükerrer diyirem dur getir mînâ mînâ

Şâkî adına dolandı şeb-i mestân geldi
Devre gelmez mi neden sâgar u şahbâ şahbâ

Bilmenem secî' nedir kâfiyeni anlamazam
Ey Qaradağlıyam ver mana hûrmâ hûrmâ

Muhterem oğlu deyiller mana adım Mecnûn
Bir adım Hançobânî bir bıķı¹⁸⁷ burma burma

15 Ne kâlenderdi ne dervîş ne nâtıķdı ne la' l
“Mâ- 'arefnâk” ki deyiller¹⁸⁸ budu haķķa haķķa

Bacı kardaş demez ata anasın bilmez
Deginen bir ayı ya bir ded-i¹⁸⁹ şahrâ şahrâ

¹⁸⁴ B: atar

¹⁸⁵ B;T: nedir

¹⁸⁶ B: hûrîdi

¹⁸⁷ B:buķı

¹⁸⁸ B: deyirler

¹⁸⁹ B:diyü

Terk edip¹⁹⁰ yâr u refîki çekilip pinhâna
Gece gündüz oturur vâhid ü¹⁹¹ tenhâ tenhâ

Sene kurbân olum ey Hızra veren âb-ı hayât
Gûşe-i çeşm ile bir baĥ mana şâhâ şâhâ

Lütf kıll gönlünü bir şâd ile bu birehmenin
Gel bu vîrâneye bir ey büt-i tersâ tersâ

20 Hâķ bilir vird-i zebânım gece gündüz sensen
Senden özge mana Mevlâ ola hâşâ hâşâ

Ķanbere çâker olan kayşere baş indirmez
Neçidir mehtâr ola Döldüle Dârâ Dârâ

Tûfî-i nuĥkum edip ism-i ‘azîmin¹⁹² ezber
Gâh eder zîkr-i Celî gâh eder ihfâ ihfâ

Zâhid el çek seni Tarı yeri git deng ileme¹⁹³
Sene Allah gerekdir mana Mevlâ Mevlâ

İçerem kanını kând-âb kimi Vallahî
Tökerem cendeğini itlere şiltâ şiltâ

25 Bilmirem harda idim hansı çemen seyrinde
Geldiler hâtırına Vâmıķ u ‘Azrâ ‘Azrâ

Hedef-i tîr-i melâmetdi hâķîķat feyzi
Hiç salar yâdına bir gör meni aşlâ aşlâ

¹⁹⁰ B: eder

¹⁹¹ B;T: vâhid-i

¹⁹² B:azîmi

¹⁹³ B: Zâhid el çek yeri git seni tarı deng iyleme

Feyzi tab yoldaşını¹⁹⁴ haylâ de¹⁹⁵ mollâ dâdâş
Ey beli tirmeli oğlan donu hârâ hârâ

Ne tapırsan bu kadar çit ü kadek dükkâna
Ver deger degmeze al¹⁹⁶ âtlâs-ı kemhâ kemhâ

Başını yırkala bir silkele bâl u¹⁹⁷ periñi
Hamle kııl¹⁹⁸ şîr kimi yüzü tek avla avla

30 Pırsıma kilke¹⁹⁹ toyuğ tek gözünü lâp lâp aç
Renge çek halkı²⁰⁰ bütün hâmûnı tavla tavla

Bend-i Rûmî yerine pîç ü ham-ı zülf kimi
Dört taraf yağı yatağı şeb-i yeldâ yeldâ

Eşşegi bizle görâh sür yetişâh yoldaşa
Yatma hamâm degil çölde²⁰¹ bu mollâ mollâ

Çınama çoğ da onu aşlı Çaradâğlıdır
Gördü incîri der ey budu alma alma

Mest kıldın meni ser-rişte elimden gitdi
Ne²⁰² deyer idim kılarım²⁰³ indi ne inşâ inşâ

35 Hâkdı Mecnûna kılan ta^c ne velî inşâfen
Onu dîvâne kılan Hâkdı ne Leylâ Leylâ

¹⁹⁴ B: yoldaşımı

¹⁹⁵ B:eyledi

¹⁹⁶ al-B

¹⁹⁷ B:bâl-ı

¹⁹⁸ B:get

¹⁹⁹ B:kilke

²⁰⁰ B:halkdan

²⁰¹ B: çöldü

²⁰² ne-B

²⁰³ B: kıldaram

Bîsütûn dâğına git ordadı Şîrîn Şîrîn
Üştibîn bâğına gel burdadı Selmâ Selmâ

Orda bağı kudret-i ‘aşk u hüneri²⁰⁴ Ferhâda
Burda gör naqş u²⁰⁵ nigâr-ı gül-i dîbâ dîbâ

İsm-i Selmâ degilen yerde gerek Tûr olsun
Bilmedim ‘afv eyle taqsîrimi yârâ yârâ

Düşmüşem Süd Gölüne ey nece hâmuş olanı²⁰⁶
Kes dilin yâre yet²⁰⁷ ‘âşık-ı rüsvâ rüsvâ

40 Sene kurbân dimişem rûz-ı ezel bu cânı
Gel dönüm başına ey dilber-i zîbâ zîbâ

Ne bilirdim ki penîr hansıdı ya mâst nedir
Eyledin sen meni bir ‘ârif-i dâna dâna

Hâfızın rûhuna îhlâş ile bir Fâtiâ ver
Çarh vur devre gel ey beççe-i ‘anâ ‘anâ

Tûtî-i bâğ-ı cinân bülbül-i şâh-ı Şîrâz
Hâce-i Şems-lağab şâ‘ir-i garrâ garrâ

Ey minen refi refi cevân eleyen göklerde
Kâb-ı kavseyne yeten leyle-i esrâ esrâ²⁰⁸

45 Etdi pâ-mâl meni mişnet-i eyyâm-ı amân
Kalmadı tâb u tûvânım dağı aça aça

²⁰⁴ B: ‘aşk-ı hüner

²⁰⁵ B: naqş-ı

²⁰⁶ B: oldı

²⁰⁷ B: et ey

²⁰⁸ B ve T’de bu beyit yer almamaktadır.

Ƙoyma bu ƙulzüm-i ğamda meni ey dürr-i yetîm
Sen de bir yol vece gel ey şâh-ı vâlâ vâlâ

Ravza-yı server-i dîn şâh-ı Ğorâsâna baĥa²⁰⁹
Çarĥ-ı aţlasdı bu yâ günbed-i ĥazra ĥazra

Neçe ƙandîl-i billûr u neçe şem^c -i pür-nûr
Sanasan gündü²¹⁰ çıĥıp yâ meh-i ƙumrâ ƙumrâ²¹¹

Çil-çırâĥın ne deyim yoĥsa tecellî budu bu
Naĥl-ı Eymendi bu yâ âteş-i Sînâ Sînâ

50 Gülşen-i şaĥn-ı gülistân-ı İrem yâ Rızvân
Saĥf-ı eyvân-ı talâ ^c âlem-i bâlâ bâlâ

Bir de ol ravza tavâfi mana ger olsa naşîb
Çeşm-i terden ederem men onu deryâ deryâ

Güher-i nazmdı yâ silk-i dürr-i la^c l-i ĥoş-âb
Şi^c r-i rengîndi bu yâ lü'lü' vü lâlâ lâlâ

Her igid cür'et edip baĥrda ğavvâş olmaz
Ey Tehemten gel amân Bîjeni hovlâ hovlâ

Düşmesin başıma ƙoy zıll-ı hümâ istemenem
Sâĥî olsun gülüm o²¹² serv-i dil-ârâ ârâ

55 Şükr şad şükr ki sebz oldu murâdım naĥli
Eyledi pîr meni gör nece bernâ bernâ

²⁰⁹ B: baĥâne

²¹⁰ B: günde

²¹¹ B: ƙumrâna

²¹² B: görem ol, T: gülüm ol

Her taraf cûşa gelip sünbül ü reyhân kimi hıtt
Eylesen²¹³ hürrem olup tûde-i gâbrâ gâbrâ

Gül-i hamrâ gül-i ra' nâ gül-i sûrî gül-i nâr
Sûsen ü nesteren ü zanbağ u lâlâ lâlâ

Bele gül yâsemen ü gonçe-i terden ne çıkar
Pîre bağ bir²¹⁴ danışır gör nece berrâ berrâ

Cür'etim yoğ ki edem adını îzhâr u beyân²¹⁵
H'âce-i Hızr-nazar mürşid-i bînâ bînâ

60 Şadr-ı âfâk zevî mesned-i bezm-i hâkan
Bedr-i hargâh-ı şeh-en-şâh-ı Skender Dârâ

Pîr-i 'Îsâ-dem ü Mûsâ-kef ü Dâvûd-hüner²¹⁶
Şâh-ı Cem-câh u kader kudret ü²¹⁷ şânâ şânâ

Şâh-ı key- tal' at u vüz-ķâmet²¹⁸ ü bürzü bâzû
Pîr-i hoş-tînet ü hoş-fitrat u Âsâf-âsâ

Pîr- i gül-reng ü girân-senk²¹⁹ ü celilü'l-nahme²²⁰
Şâh-ı mihr-efser ü mah-manzar u keyvâncâ câ²²¹

Pîr-i deryâ-dil ü ķudsî-i gül-i şibl-i hışlet²²²
Şâh-ı Tuğrul der ü Ferrûh-fer ü kistrâ râ râ²²³

²¹³ B: dilesen

²¹⁴ B: gör

²¹⁵ B: Cür'etim yoğ ki idim ism-i şerifi îzhâr

²¹⁶ B:Pîr-i 'Îsâ-dem Mûsâ-kef Dâvûd-hünerine

²¹⁷ B:ķudret-i

²¹⁸ B:ķâmeti

²¹⁹ girân-seng-T

²²⁰ B:Pîr- i gül-reng ü ger ol seng celilü'l-nahme

²²¹ B:efser-i

²²² B:şibü'l-haşlet, T'de bu beytin tamamı yer almamıştır.

65 Pîr-i hoş-re'y ü nikû-hulk u hamîdü's-sîre
Şâh-ı düşmen-küş ü haşm-efgen ü Behmen zâ zâ

Pîr-i dil zînde vü şeb-hîz ü 'ülûvvü'l-erkân
Şâh Mahmûd-ğazâ²²⁴ mîr Süleymân nâ nâ

Mazhar-i zıllullah hüsrev-i hûrşîd külah
Kayşer-ı necm-i sipeh hû hû-yu hâhâ hâhâ²²⁵

Pâk ü nâ-pâke yeter çünki onun ihsânı
Hançobânî göge dut başuñı yaya yaya

Şâkıyâ dur ki gelir râyiha-yı nefha-yı şubh
Gör ne hoş demdi bu dem men sene kurbân kâ kâ

70 Bir du'â eyle şeh-en-şâh-ı 'azîmü's-şâna
Kıble-i küll-i ümem sallî 'alî veh vâ vâ vâ²²⁶

Vacîb eyle özüñe²²⁷ şâh du'âsın dâim
Müstemîri yemek âsân degi bâbâ bâbâ

Ey o kes kim²²⁸ seni bir kimsene Hağ tanımadı
Çeşm-i bedden sen özün bu şehi şağla şağla

Yeddi iklîme ola su kimi âhkâmı revân
Be-hağ-ı server-i Yâsîn şeh-i Tâhâ Tâhâ

²²³ B: Allah râ

²²⁴ T:ğazâ

²²⁵ Bu ve önceki beyit B'de yer almamaktadır.

²²⁶ B: zî dâdâ dâdâ

²²⁷ B: öziüvch

²²⁸ B:der kimesneler

Hâşmet ü şevketi olsun²²⁹ gün ü günden efzûn
Cıkkası hâm yemesin tâ dura dünyâ dünyâ

75 Neçidir Hâtem-i Tayy himmet-i şah-en-şâha bah
Yayılp ‘âlemi halka bütün²³⁰ ülkâ ülkâ

Dolanım başına billah bele şîrîn zâd yoğ
Genc-i mevrûşu bütün²³¹ ‘âleme payla payla

Şâhibü’l-emr²³² özüdür yâ da onun nâ’ibidir²³³
Gelmeyip ‘âleme hergiz bele ‘âdil şâ şâ

Vah ne hoş zâddı ki bir bendeni Allah seve
Nîl çek alınma oğlun hânım ana ana²³⁴

Bilmirem adını ey lem yelid ü lem yûled
Here bir ad deyiller²³⁵ sene men lâlâ lâlâ

80 Rahtı pahtı yere koy fûteni bağla belüne
Burdadır baır-ı muhîf dürr-i yektâ yektâ

Sahla yâdında Nebâtî dedin üç yol lâlâ
Ne olur küfr degil bir dedi illâ illâ

Yohsa Şebdîz-i semek-hîz lüccâmın koparıp
Ne haber yık çatladı heyvân fâ fâ (?)

²²⁹ olsun-B

²³⁰ B:halka bütün ‘âlemi

²³¹ B: tamâm

²³² B:şâhibü’l-dem

²³³ B:vezîri

²³⁴ B:anla anla

²³⁵ B:deyille

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün²³⁷

- 1 Meyde ne lütf ey perî neş'e odur ki sende var
Âb-ı hayât lezzeti leblerini emende var

Etme nazara sümbüle sal yere müşk ü ' anberi
Tâb u tarâvet istesen zülf-i şiken şikende var

Gonçe nedir ki men onu nişbet edim dehânıña
Aħmerî gül üzün kimi lâle ne her çemende var

Çaddini serve oħşadan aħmaķı gör kemâle baħ
Servde bele hoş yeriş yâ bele ' işve ħande var

- 5 Ėam yeme çoħ da ey cünûn yoħdu nazîri dilberin
Bu deyilen nişâneler hâmısı Gezgezinde var

Çılma nazâr zümürüde ķadri nedir zebercedün
İnci şadef dişin kimi la' l ne her dehende var

Hansı gülün şebeħatin etmek olur cemâliñe
Harda bu tıvr âb-reng sûsen ü nesterende var

Birce nigâh ķıl mana gûşe-i çeşm-i mestden²³⁸
Şûr-ı şarâb-ı ' aşķa baħ nâleni gör ki mende var

Sen mana rûħ-ı tâzesin gökde Mesîħi neylerem
Billah onun kerâmeti sen kimi gül-bedende var

²³⁶ T, 62b

²³⁷ Ėazel-i Türkî

²³⁸ T:Nâvek-i çeşm-i mestini itse diriğ bendeden

10 Çoğ da uduzma ‘ aqlını kıand degil şeker degil
Men diyirem ki ol gülün hâlına bağ özünde var

‘ Âşık olan düzer meger ki bu sözü desem oña
Kim n‘ aceb nezâketi ol şanemin çeminde var

Kim ne bilir k‘ aşk odu saldı ne hâle âzârı(?)
Olsa haber bu kışşadan ‘ aşk oduna düşende var

‘ Aşk sözün ne anlasın çölde gezen o lenger
Yüz min ‘ acıbe güft-gû bu sözünü bilende var

Mende hani o şevk kim bülbül-i hâra yalvarım²³⁹
Neş’e-i zevk ‘ itr-ı gül seyre çıhıp derende var

15 Bâd-ı şimâl şâkıyâ gitdi bahârdan sürâğ
Dur ki şafâ bu faşılta mest-i şürb olanda var

Alma kulağına vâ‘ iz pendini itm' ictinâb
Kuvvet-i rûh u cism ü cân muṭrib-i hoş-sühanda var

Men ki cür’et eyleyim nergise benzedim gözün
.....²⁴⁰

Noқта-yı ferd sanma kim kâbil-i kısmet olmasın
Yoğ deme kim ‘ alâmeti nâz eyle sen gülende var²⁴¹

Çâre-i derd ü ğam bu dem gerdîş-i câm-ı meydendir
Sen bile sen ne lezzeti bir neçe câm içinde var

²³⁹T: olayım

²⁴⁰ Bu mısra nüshada silik yazıldığından okunamamıştır.

²⁴¹ Bu ve üstteki beyit T’de yer almamıştır.

20 Çekdi sözüñ nihâyeti bir yere kim yetişmez el
Hani dilim diyem bu mey câm-ı ebu' l-ħasende var

Güher-i tâc-ı "innemâ" serv-i riyâz-ı ħâl' atı
Ĥâtem-i Resul Muħammedin gökde yolun kesende var

Rezm gününde düşmenin ħaddi nedir devâm ide
Heybet-i şekl ejdehâ tîğ-i düser deminde var

Şavlet-i şaş-ı Ĥaydarın şâhidi Cebraîldir
Ĥiddet-i berķ Zülfiķârında da şeh-perinde var

Sanma Nebâtî üz tutub herkese ' ilticâ eder
Tarı bilir ki gözleri birce onun gözünde var

3²⁴²

295

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün²⁴³

1 Ĥarf-ı gülşende gene bir gül-i ħamrâ görünür
Ĥurfe hoş-reng ü ter ü tâze vü zîbâ görünür²⁴⁴

Bâğ-ı Rızvândı bu yâ saĥn-ı gülistân-ı İrem
Devr-tâ-devr hamı serv-i dil-ârâ görünür

²⁴² B; 48a

²⁴³ Ĥaşide Der-Meħ-i Mevlânâ ve Mevlâü'l-Kevneyn Yaşübeddîn İmâm el- Muttakîn ve Emîru'l Mümînin Ebu'l- Ĥasan ve'l-Hüseyn Seyyîdinâ ve Pîşvânâ Âĥu'r-Resûl ve Zevcü'l-Betül Seyfullahul-Meslûl İmâmü'l-Meşâriķ ve Meğârib Esedullahi'l-Ġâlib Ġâlibu'l-Küllü'l-Ġâlib ve'l- Maĥlûb Külli Ĥâlib Ezberü's-Sâlib ve Şerir-i Şâķip A' nî Hz. Şâĥ Velâyet-i Meab ' Alî İbn-i Ruhen Ervâhu'l ' Âlemin Lehu'l- (?) Aleyhi's-Selâm

²⁴⁴ B:Ĥurfe hoş reng ter-i tâze zîbâ görünür

Lâle vü gül qarışıp bir bire şubhânâllah
Baḡasan her güle bir bülbül-i şeydâ görünür

Levḡeşallah göresen Cennet-i Şeddâdu bu
Ki cemîc -i der ü dîvârı mütellâ görünür

5 Ena^c mâllah ki bu dergâh-ı refîc^c ada²⁴⁵ müdâm
Rîziş-i ni^c met ü in^c âm berâya görünür

Qaşr-ı Firdevse muḡâbildi bunun ḡargâhı
Taḡt-ı tâvûs^c aceb^c alîyü'l-^c âla görünür

Ḥaşmet ü²⁴⁶ şevkete baḡ^c üzimde ḡüddâm-ı deri
Her biri ḡüsrev ü ḡaḡân ile hem-tâ²⁴⁷ görünür

Bu nece bezmdi yâ Rab bu ne temkîn²⁴⁸ ü vaḡâr
Ki²⁴⁹ heme şarḡ-ı edeb bunda hüveydâ görünür

Ḥamd kıll iyzedede topraḡa tüşen²⁵⁰ üz yere sürt
Bî-nevâ baḡ göge gör efser-i Dârâ görünür

10 Kimdi bu taḡt-nişîn şalli^c alâ nâm-ı Ḥudâ
Tâc-ı ḡürşîd Muḡammet şeh-i vâlâ görünür

Başını sal aşaḡa etme tekellüm aşlâ
Gözünü tik yere gör tûde-i ḡabrâ görünür

Baḡma ruḡsârına hergiz ki onun her baḡışı
c^c Âşık öldürmege bir ḡanḡer-i bürrâ görünür

²⁴⁵ B, refîc^c âya

²⁴⁶ B: ḡaşmet-i

²⁴⁷ B:hem-râ

²⁴⁸ B: gece-i kadr ü

²⁴⁹ ki-B

²⁵⁰ B:tobraḡa düşüp

Çeşm-i bedden bu şehi saħla sen ey şâh-ı cihân
Ki bu şeh ‘ âleme bir luţf-ı Hudâya görünür

Âferîn baħ baħ üzün²⁵¹ şâh-ı ‘ adâlet-güster
Kâinât üzre gene râ‘ yet-i Kısra görünür

15 Nağl-i Şîrîndi bu yâ kışşa-yı Yûsufdur bu
Ki tamâm ħarfleri lü’lü’-yi lâla görünür

Bu nece şekldi yâ Rab bu ne şun‘ -ı kudret
Şavlet-i Ĥaydarî vü heybet-i Mûsâ görünür

Şûret-i şîr-i Ĥudânı nece çekdi nakķaş
Cıkķa-yı efseri bir mihr-i mücellâ görünür²⁵²

Şâķî-i rûz-ı ezel câmına muħtâc olalı
Ĥ’âba gitdikce göze sâğar-ı şahbâ görünür

Sehvden saħla dilin ey delî kec-tâb-ı zamân
Ki senin fer-i lebin aşl-ı ħaţaya görünür

20 Kimdi bu mîr-i kerem şâķib-i şemşîr-i dü-dem
Ki minip Döldüle bir ķâtil-i a‘ dâ görünür

Devr eder dâire-i ‘ arşda pergâr-şifat
Kimse görmez ki o bir berķ-i mu‘ şa‘ şâ‘ görünür

Şâh-ı İslâma ilâhî bu şeh-en-şâhı mu‘ in
Eyle sen kim sebeb-i râst-ı dünyâ görünür

“*Rabbî zıdnî*” diyerem tâ ne ķadar cânım var
Menba‘ -ı cûd u seĥâ baħr-ı ‘ aţaya görünür

²⁵¹ B: üzünü

²⁵² B:Cıkķa-yı mihri bir mihr-i mücellâ görünür

Ƙoy desinler beli maħlûƙ tamâmı ki ‘ ayân
Sâye-i merħamet-i ƙâdir-i yektâ görünür

25 Üştibinde gene iƙbâl-i şeh-i devrâna
Bir duâ‘ -gû-yı kemîn bî-ser ü bî-pâ görünür

Şâh-ı ta‘ rîfi ‘ aceb âdemi mağrûr eyler
‘ Alimâllah ki bu bir şâ‘ ir-i garrâ görünür

Bu eger ħalk sözü hem-per-i sîmurğ degil
Niye bes Ƙâfda bir beççe-i ‘ anƙâ görünür

Bu cünûnun sözüne baħma git ey ‘ aƙlı dayaz²⁵³
Ki bunun sözlerinin ekşeri lovdâ görünür

Ĥidmet-i pîr-i muğân-ı ƙısmet-i her dûn olmaz
Dili mehter gene bir mâye-i ğavğâ görünür

30 Müddeti lâl idi indi ger olup ħamd olsun²⁵⁴
Üzü bed-ħû sözü bed²⁵⁵ bir şile sevdâ görünür

Dil-i dîvâne ne ğâfil oturupsan hey hey
Na‘ re-i şayha-yı Şebdîz semâsâ görünür

Bu yakın tercüme-i âye-i mahazâdır
Ki ħazîn cânım ara mihr-i Züleyhâ görünür

Ne durubsan daħi pîşvâze yügür ƙıl te‘ cîl
Îlkâ kim şaıtana-yı mürşid-i dâna görünür

²⁵³ B:Bu cünûnun sözüne baħma git ‘ aƙlı kim

²⁵⁴ B:Müddeti la‘ l olsun indi ger olup ħamd olsun

²⁵⁵ bed-B

Kimdi bu şâh-ı fer ü şîr-i ner ü kûh-ı şükûh
Dağ daş hâmi bütün bang-ı derâya görünür

- 35 Yâdıma düşdü gene âyet-i “*kul inkuntum*”
Cism-i zârımda gene bañr-ı tevellâ görünür

Kimdi bu şems-i duhâ bedr-i dücâ ‘ arş-ı serîr
Allah Allah gene bir nûr-ı tecellâ görünür

Barilihâ sen onun düşmenini eyle fenâ
Şehr-i kalbimde gene kahr u teberrâ görünür²⁵⁶

Zâr gönlümde gene germdi hengâme-i ‘ aşk
Deşt-i îmanda gene²⁵⁷ âteş-i Sînâ görünür

Kimdi yâ Rab gene bu dilber-i Leylâ ilen
Hâbbezâ veh ne ‘ aceb şûh u kaçına görünür

- 40 Mehter-i şadr-ı cihân bir gözi kan bir bed-mest
Bir çolağ bir gözü kör bir dili lâlâ görünür

Kimdi yâ Rab gene bu şem‘-i Hudâ mihr-i ziyâ
Ma‘ den-i ‘ ilm-i ‘ alâ genc-i serâya görünür

Çadd-i şimşâdını gördükce unuttum servi
Çeşm-i câdû nigeñi²⁵⁸ nergis-i şehlâ görünür

Hokka-yı la‘ l-i lebi mañzen-i yâkût u ‘ ağık
Dişinin her biri bir dürr-i mûsaffâ görünür

²⁵⁶ B:Şehr-i kalbimde kahr-ı teberrâ görünür

²⁵⁷ gene-B

²⁵⁸ B: geñi

Dâne-i hâl-i siyah mâye-i har sihr ü füsûn
Zülfî margûbi göze ‘ anber-i sârâ görünür

45 Bu nece dâm-ı belâdır ki hâlâş olmak yoḡ
Ey dil efsûn oḡu kim zülf-i çelîpâ görünür

Yoḡdu bu derde devâ ger dise nâ-çâr biri
Şâkî-i lâle rûḡ u gerden-i mînâ görünür

Ca‘ d-ı müşkîni buraḡ git sözüñü eyle tamâm
Ki onun her teli bir dâm-ı belâya görünür

Künc-i ihfâya çekil berḡ-i dilimden giç
Uḡtulu Yûsuf bu neş’ede inşâ görünür

Ėam yeme çoḡ da daḡi keşret-i ‘ adâdan hîç
‘ Alem-i naşri min Allah feteḡnâ görünür

50 Menzirim oldu gene ḡa‘ leçe-i şamt u sükût
Gene bu ḡa‘ lede bir şaḡra-yı şammâ görünür

“*Ente minnî*” didi Selmâna nebî ‘ ayb olmaz
Sende Allahü me‘ ek gün kimi peydâ görünür

Bezm-i vaḡdetde maḡâm eyleyli Tarı bilir
Göñlümün âyinesi mazḡar-ı esmâ görünür

Câm-ı Cemşîdi ‘ aceb müft getirdim elime
Levh-i dil âyîne-i mazḡar-ı esmâ görünür

Gel biraz da vuralım²⁵⁹ Ḳâf kimi lâf-ı kezâf
Hüşn-i ḡaḡtımda şafâ-yı yed-i beyzâ görünür

²⁵⁹ B:verelim

55 Aç feşâhât kıpısın²⁶⁰ ey ene efsâh nesli
Sende mîrâş-ı şeh-en-şâh-ı tevellâ²⁶¹ görünür

Şems-i Tebrîz kimi muhyî-i emvât oldun
Vah onun cilve-gehi ' âlem-i bâlâ görünür

Tab^c -ı maṭbû^c un eder Mânî-i Erjengi ḫacel
Reşhe-i kılk-i terin sihr-i ḫelâle görünür

Bu ne pervânedir ey ṭayr-ı sîmurğ-şikâr
Taḫt-ı bâlında gene fevḫ-i Süreyyâ görünür

Sözü kıll şehd ü şeker ey ana emlaḫ balası
Mehek-i dürr-i suhen şûret-i şadra görünür

60 Cânımı yaḫdı bu od öldüm amân ey²⁶² şâkı
Birce baḫ gör ne ' aceb dâmen-i şahrâ görünür

“Len terânî” deme yoḫ sâğar-ı zerrîni götür
Ne ' aceb sende gene bu lem ü lemmâ görünür

Birce göster üzünü şâd eyle bu maḫzûm(?)
Ki senin mihr-i ruḫun def^c -i belâya görünür

Şaṭ-ı Bâğdâd nedir ḫicr günü çeşm-i terim
Yaş tökende diyesen mevce-i deryâ görünür

Şâh-ı murğân-ı cihân Hüdhüd-i ḫoş naḫş u²⁶³ nigâr
Merḫabâ söyle görem hevdec-i Leylâ görünür

²⁶⁰B: dilleri

²⁶¹B: tedellâ

²⁶²ey-B

²⁶³B:naḫş-ı

65 ‘ Aşk imiş kâmil eden cümle insânı belî
Sebeb-i cezb-i benî hısn-i hamîdâ görünür(?)

Dem çekip deme daği dut²⁶⁴ üzüne burka^ç -i nâz
Derdiñe çâre senin perde-i ihfâ görünür

Basma dışkarı kâdem künc-i hafâdan zînhâr
Ki cihân içre ‘ aceb mereke ber-pâ görünür

Pîr-i gül-reng eger itse cemâlin zâhir
Hağ bilir kim diyerem Hızr-ı mua^ç llâ görünür

Himmet-i pîr-i muğân şâhid-i âhvâl oldu
Kâşîd-ı şehri-i Şabâ zâhir ü peydâ görünür

70 Hamdulillâh ki kabûl oldu duâ^ç -yı seherim
Eşer-i keş-me-keş-i Kanber-i Mevlâ görünür

Hayy eder ‘ azm-ı remîmi nefes-i müşkîni
Nuğ-ı şîrîni ara mu^ç ciz-i ‘ Îsâ görünür

Bu nece lehcedi ey tûtî-i sûtî hağ u hâl
Çetr elvân-ı²⁶⁵ Süleymân-ı semâya görünür

Âferîn fâl ki tevfiğ mübârek geldi
Leyletü’l-kadr yanınca şeb-i yeldâ görünür

Sözü şîrîn üzü çirkin bu Nebâtî deyilen
Tarı döksün ki o bir neng-i âbâya görünür

²⁶⁴ B:çek

²⁶⁵ B:eyvân-ı

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün²⁶⁷

- 1 Ey gözüm gel göze baḡ nergis-i şehlâ neçidir
Zülfe baḡ sünbüle baḡ ' anber-i sârâ neçidir

Dâne-i ḡâlına göz merdümekin kı1 menzil
Güne baḡ ' arıza baḡ lâle-i ḡamrâ neçidir

Düşdü Bîjen kuyuya görgeç o çâh-ı zekânı
Lebe baḡ şekere baḡ şehd-i muşaffâ neçidir

Dişleri güher-i nâ-sufte dehâmı ḡonçe
Dile baḡ lehçeye baḡ tûtî vü mînâ neçidir

- 5 Şadef-i cân elerem nâvek-i müjgâna hedef
Tâḡ-i ebrûsuna baḡ manzar-i ' alâ neçidir

Ne deyim kim ne bilir ' işve nedir ḡamze nedir
Bir gülümsün ḡubbe baḡ gör bu müeddâ neçidir

Cebhesin ay desem incini menden Zühre
' Aks-ı Nûrullahı gör mihr-i mücellâ neçidir

Başına sâye salıp bâl-i hümâ tek kâḡül
Çıḡmışam bir yere kim ḡünbed-i ḡazra neçidir

Ḳoymuşam ḡarf-ı benâḡuşuna bîḡâneleri
Ḳol boyun burda duran zülf-i çelîpâ neçidir

²⁶⁶ T, 86a

²⁶⁷ Gazel-i Türkî min Ḥayyibât-i Kelâmihî eş-Şerîf ' Aḡḡarallahu Merḡadehu

10 Oğşadan sînesini kıara git ey gîç ü debeng
Donduran âdemi bu menşâh-ı sermâ neçidir

Şâkı bir câm ile dil-şâd ele bu ğamnâki
Neçiyem men ki deyim saĝâr ü şahbâ neçidir

Ne çıhar ‘ar‘ar u şimşâd üzün aħmağdan
Kadde baħ kâmete baħ serv-i dil-ârâ neçidir

Câmı aldı eline vâh gene şâkı şâkı
Mest ü mestâne deyer Hüsrev ü Dârâ neçidir

Maħrem-i hâlvet-i ünsüm hani Şâhib Şâhib
Lehne baħ nağmeye baħ bülbül-i şeydâ neçidir

15 Hafızın şehperinin şaytıdır yâ na‘re-i ra‘d
Devre baħ gerdişe baħ beççe-i ‘anğâ neçidir

Bu neçe nağmedü muṭrib meni medhûşeledi
Çek kalem berbâda kim şavt-ı Nikîsâ neçidir

Çoyma bu perdeni elden çıha heyhât heyhât
Şâkıden bir haber al gör ki bu mînâ neçidir

Neyleyaħ Hızra naşîb oldu eger âb-ı beğâ
Sen de bu saĝârı dut gör ğam-ı dünyâ neçidir

Gel bu gülzâr temâşâsına bir ey ğâfil
Kulle-i kûh nedir dâmen-i şahrâ neçidir

20 Kırğuram inciye Mecnûn küse menden yoħsa
Deyerem Gezgeze hemtâ ola Leylâ neçidir

Yoħdu ‘ âlemde bele dilber-i sermâye-i nâz
Şekl-i Şîrîni unut naķş-ı Züleyhâ neçidir

Onu ma‘ şûķ meni ‘ âşık-ı müştâķ deyin
Zıkr edin adımızı Vâmıķ u ‘ Azrâ neçidir

Merħabâ kilik-i şeker-rîz ü bedü’l-elfâż
Söze baķ ğühere baķ nuķķ-ı Mesîħâ neçidir

Hansı deryâ-yı ‘ amîķın dürrüdür bu eş‘ âr
La‘ l sındırdı bu söz lü’lü’ vü lâlâ neçidir

25 Raħm kı l cânıña bir besdi bu ğalvetden çıķ
Tenge ğıtdı meni bu ğûşe-i ihfâ neçidir

Seyr kı l ‘ âlemi bu şâh u ğedâsın yoħla
Nîkü bed hansıdı ğör zışt ile zîbâ neçidir

Mescîd ü somi‘ a vü bütgedeni bir bire çal
Ğörginen Ka‘ be nedir deyr ü kilîsâ neçidir

“*Kulhuvâllah-aħad*”ın kesdi bu ağyârların
Ğulzum-i vaħdete cum keşret-i ‘ âdâ neçidir²⁶⁸

Kâfir ü gebr ü Naşârâ vü Müselmâna yetiş
Dîn ü mezheb nedi ğör Mü‘ min ü Tersâ neçidir

30 Ğaķ ile²⁶⁹ baķılı çeksen bir miħek-i mîzâna
Muştafâ ğör ne deyr ‘ İsâ vü Mûsâ neçidir

Gez ğarâbât ü münâcâtı yetiş ehlinden
Od vuran ‘ âleme bu nûr-i tecellâ neçidir

²⁶⁸ Bu beyit T’de yer almamaktadır.

²⁶⁹ T: Ğaķnan

Gel Nebâtî daği üzden bu nikâbı götürâğ
Bir görâğ bu danışan ‘ âşık-ı rüsvâ neçidir

5²⁷⁰
232

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün²⁷¹

1 Menim ‘ âlemde sultânım ‘ Alîdir
Menim mîr-i cihân-bânım ‘ Alîdir

Ne Dârâ tanıram men ne Skender
Menim Fağfûr u Hâkanım ‘ Alîdir

Behiştî zâhide verdim ser-â-ser
Menim gülzâr u²⁷² Rızvânım ‘ Alîdir

Eger her kimsenin bir şâhı olsa
Menim de şâh-ı şâhânım ‘ Alîdir

5 Dutub her murğ bir gülşende mesken
Menim de bâğ u bostânım ‘ Alîdir

Meni bu ism-i âzam etdi nâtiğ
Menim mecmû‘ -i dîvânım ‘ Alîdir

Eger hancer çeker düşmen ğam etmen²⁷³
Menim de tîğ-i ‘ üryânım ‘ Alîdir

²⁷⁰ B, 5b

²⁷¹ Kasîde-i Min Mağâlâti Kıddise Sırrıhu fi-‘ Alâhi fi’l-Medğ-i Hâzreti Mevlâ el- Mevâlî ‘ Alî ‘ Aleyhi’s-
Selâm

²⁷² B:gülzâr-ı

²⁷³ B: etmem

Menim sermâye-i ‘ömrümdü Mevlâ
Menim cismimde bu cânım ‘Alîdir

Menim yoĸ ondan özge zıkr-i fikrim
Menim bu cânâda cânânım ‘Alîdir

10 Menim keştî-i Nûḡum Murtâzâdır
Menim Mûsa-yı ‘İmrânım ‘Alîdir

Mana zulmet yolun gösterme ey Hızır
Menim yenbû‘-ı ḡayvânım ‘Alîdir

Menim Rûḡullâhım oldu Yedullâh
Menim şâh-ı Süleymânım ‘Alîdir

Nedir bâĸ-ı Cinân u naḡl-i Tûba
Menim serv-i ḡırâmânım ‘Alîdir

Meni seyr-i gülistâna aparma
Menim seyr-i gülistânım ‘Alîdir

15 Menim pîr-i muĸânım²⁷⁴ şâh-ı Merdân
Menim şâķî-i mestânım ‘Alîdir

Menim ‘ömrüm benim rûḡ-ı revânım
Menim murĸ-ı suḡendânım ‘Alîdir

Menim ‘arşım benim ferşim odur o
Menim mihr-i firûzânım ‘Alîdir

Menim levḡ ü ḡalem²⁷⁵ kürsî serîrim
Menim evreng-i keyvânım ‘Alîdir

²⁷⁴ B: pîr ü muĸânım

²⁷⁵ B:levḡ-i ḡalem

Menim ʿûdum benim rûd u surûdum
Menim hem râh-ı reyhânım ʿAlîdir

20 Menim bezm-i neşât u ʿayş-ı nûşum
Menim şemʿ-i şebistânım ʿAlîdir

Menim câm-ı mey ü nuql u kebâbım
Menim sâlâr-ı eyvânım ʿAlîdir

Menim mülküm benim mâl ü menâlım
Menim hem hüküm ü fermânım ʿAlîdir

Menim tahtım benim tâc u revâkım
Menim bânî-i bünyânım ʿAlîdir

Menim ebrim benim berç-i cehendim
Menim raʿd-ı hurûşânım ʿAlîdir

25 Menim laʿlim benim dürr-i hoş-âbım
Menim bârân-ı nîsânım ʿAlîdir

O şâhbâzın esîri murğ-i cânım
Menim şâhin ü tarlânım ʿAlîdir

Ne firûze sever gönlüm ne güher
Menim yâkût u mercânım ʿAlîdir²⁷⁶

Zümürüdden zebercedden dem urma
Menim deryâ-yı ʿummânım ʿAlîdir²⁷⁷

Diyer dâʿim dilinde Hânçobânî
Menim her derde²⁷⁸ dermânım ʿAlîdir

²⁷⁶ Bu beyit B'de yer almamaktadır.

²⁷⁷ Bu beyit yalnızca B'de yer almaktadır.

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün²⁸⁰

- 1 Gene şûrîde gönlüm ' âşık-ı bir gülizâr olmuş
Edip meşk-i cünûn dîvâneler tek dâğdâr olmuş
- Olup Mecnûn kimi ser-mest-i câm-ı bâde-i vaḥdet
Düşüp şahrâlara vaḥşîler ile hem-ḳatâr olmuş
- Düşüp eşkim kimi merdüm-i gözünden cism-i ' üryânım
' Azîz-i Mısr iken gözlerde indi gör ne ḥâr olmuş
- Dutup tâ murğ-ı dil-i mesken o çîn-çîn zülf-i müşkinde
İşim bayḳu kimi dâ' im feğân u âh u zâr olmuş
- 5 Şecâ' at mülkünün sâları kimdir Ḥazret-i ' Abbâs
Menim şâhım da bu meydân-ârâ ol şeh-süvâr olmuş
- Keser doğrar ḥasûdun bâğrını eş' âr-ı rengînım
Menim tîğ-i zebânım gûyiyâ bir Zülfikâr olmuş
- Meni ol hâl-i Hindûdur eden müstağrak-ı ḥayret
Eden ḳan gonçe tek bâğrum o la' l-i âb-dâr olmuş
- Edip min ' âşıkı bî-cân tüküp ḳanın gülzârlarda
Bu gün ol çeşm-i ser-mestin ' aceb germ-şikâr olmuş
- Töken gözden sirişkim dem-be-dem ol çeşm-i câdûdur
Perişân eyleyen ḥalim o zülf-i müşk-bâr olmuş

²⁷⁸ B:derdime

²⁷⁹ B, 76a

²⁸⁰ Velehu Fî El-Ġayr Leyet Min Efşâḥ Maḳâlâtuhu

10 Sepip jâle gül-i surħa ‘ arak̄ ya ‘ aq̄d-i lü’lü’dür
Bu gün ol lâle ruhsârın ‘ acâ‘ îb nûr-bâr²⁸¹ olmuş

Harâbât u münâcâtı gezip seyr eyledim her yan
Bu küfr ü dîn arasında o ‘ ankâ perde-dâr olmuş

Meni bir mest kıll şâķî amân ey gözleri yağı
Şarâbın yoħ getir aķı kulağın niye kâr olmuş

Muħabbet şehrinin sûd u metâ‘ in istesen cânâ
Fenâdır yâ şehadet ‘ izz ü câhı çâh-sâr olmuş

Getir şâķî mey-i²⁸² bâķî bu bezmi eyle bir rûşen
Işık dünyâ gözüme bâdesiz billah ki târ olmuş

15 Meni bir cür’a meyden ötri bele bâğrım kıan etme
Dur ey kâfir getir sâğar²⁸³ ki başım çoħ ħumâr olmuş

Meni öldürdü ġam-ı âhım şerârı yitdi eflâke
Yatıbdır hansı küpde bilmirem ol zehr-i mâr olmuş

Hemîşe bâde-i gül-gûn ħayât-ı tâzedir rûħa
Ĥuşûsâ indi kim vaķt-i gül ü faşl-ı bahâr olmuş

O çeşm-i pür-ħumârın ħasretinden ey kemân ebrû
Enîsim beççe-i âhû maķâmım kûhsâr olmuş

Gehî şîr ü peleng geh Güzen ü Gûra yoldaşam²⁸⁴
Yataķım geh cebel geh deşt ü künc-i ġâr olmuş

²⁸¹ B:nûr-ı nâr

²⁸² mey-i-B

²⁸³ B:bâde

²⁸⁴ B: Gehi şîr ü peleng hem gören u Gûra yoldaşam

20 Görüp bir ğamze-i yakı olup hayrân u müştâkı
Diyer her dem gel ey şâķî ki²⁸⁵ hâlîm çoĥ nazar olmuş

Getir ol râĥ-ı reyĥânı tök ol câm-ı zarefşâna
Ki sûz-ı âteş-i ‘ aşķım gene çoĥ şu‘ le-bâr olmuş

Hırâs etmez cehennemden yanan nîrân-ı hicrâna
Ki İbrâhîm tek Âzer ona bir lâle-zâr olmuş

Daĥî efsûna gelmez her kimi çalsa ģara zülfün
Bu ef‘înin ‘ ilâcı terk-i ĥâ‘b u vaşl-ı yâr olmuş

Düşüpdür başıña bir nâzenînin şûr u²⁸⁶ sevdâsı
Gedip elden ģarârı maĥv olup bî-îĥtiyâr olmuş

25 Hoşa ol ‘ aşıķ-ı şâdıķ ki olmuş vahdete lâyıķ²⁸⁷
Dutub künc-i ĥafâ bu ĥalk-ı ‘ âlemden kenâr olmuş

Be-ĥamdullah raķîbin kevkeb-i naĥtı olup vârun
Elinde cür‘ a ģarlânı dönüp bir sârı sâr olmuş

Dutub nekbet girîbânın çekip zindân-ı edbâra
Semûm-ı ģahr-ı îzzeden²⁸⁸ esâsı târ-mâr olmuş

Muĥammed bin Ķarabâĥî ne beller bu Ķaradâĥı
Meger o bülbül ovlaĥı bu hoş gül-gül diyâr olmuş

Eger Mecnûna mâ‘ ilsen niye bes bele ĥâfilsen
Buyur kim ĥâķ-i âĥdâmın bize bes iftiĥâr olmuş

²⁸⁵ İ:ki, B:dur

²⁸⁶ B:şûr-ı

²⁸⁷ B:Hoşa ol ‘ aşıķdu meni olmuş vahdete lâyıķ

²⁸⁸ B: ıyzedden

30 Bizim h bz-i Şi' rin lezzetinden bir temettü' tap
Ki her bir loĒması bir Şa' ir-i Şa'ik Ő ' ar olmuş

Ne h Őıl Şi' r-b zlıktan eder maĒz-ı seri n -b d
Hay l   fikr   sevd dan²⁸⁹ dim Ēa bir Ēub r olmuş

 z n baĒr-ı hay le salma b -c  kaŐd-ı c n etme
RefiĒ olma mec nine y ri ey k mik r olmuş

Hazer kıl m l-ı h ly dan²⁹⁰ bu sevd dan peŐim n ol
Ki erb b-ı c n na Şi' r   Şa' irlik  ar r olmuş

Eger görsen meni ' ibret tutarsan h l-i z rımdan
Vuc dum za' fdan g y  ki bir Şem' -i mez r olmuş

35 M r d-i ehl-i tecr dem Ēul m-i hayl-i tefr dem
Kişi veh veh Mes h dır ki hayy-i p yid r olmuş

Men-i ' aciz ki derv Őem  alender-v r b -k Őem
Ne oldum cebrde  a'  m ne d nim iĒtiy r olmuş

Ne tapdım emr-i mabeynine oldum v Ēıf-ı mezheb
Bele b -çare moll  tek ne  dem ne hümör olmuş

Bu sözden ötrü sen gel gör ki günden  Őik rdır
Vel  İbl s tek k fr m vil yetlerde c r olmuş

YaĒın bil²⁹¹ kim Neb t   ekmez el d m n-ı m n dan
Bu  arz ile ki o meyh nelerde mey-g s r olmuş

²⁸⁹ B:hay l-i fikr-i sevd dan

²⁹⁰ B:hazer malını h ly dan

²⁹¹ B: bul

- 40 Zunestaş çeh dut şîr-i Nevâî çemmi²⁹² cûkunda
İzân zon vil ber ü hoş mâh-rû pâlûdevâr olmuş

7²⁹³

191

Müfte^ç ilün / Müfte^ç ilün/ Fâ^ç ilün²⁹⁴

- 1 Gûşe-i vaḥdet ne ^ç aceb câ imiş
Sırr-ı nihân onda hüveydâ imiş

^ç Âşık-ı dîvânelerün menzili
Rütbeyle baḥ ^ç arş-ı mua^ç llâ imiş

Ġâfil idim bu dil-i vîrânedem
Del deme oĝlan bu ki deryâ imiş

Günbed-i eflâki²⁹⁵ deyeller vasî^ç
Şöhret-i bî-câdı bu bühtân imiş

- 5 Kâbil-i feyz dür-i şehvâr-ı ^ç aşk
Mazhar-ı envâr-ı tecellâ imiş

Maḥzen-i esrâr-ı künûz-ı İlâh(?)
Ma^ç den-i feyz- i şeh-i vâlâ imiş

Maḥla^ç -yı dibâce-i sultân-ı cân
Maḥta^ç -yı dîvân-ı şâh-en-şâ imiş

²⁹² B:kimi

²⁹³ B, 26b

²⁹⁴ Ġazel-i Türkî min- Esrâr-ı Maḥâlâtü Leh

²⁹⁵ B: eflâke

Nokta-i pergâr-ı münekkas esâs
Dâ' ire-i merkez-i mînâ imiş

Mağfer-i gerdân-ı Tehevtten mişâl
Efser-i serdâr-ı ser-ârâ imiş

10 Mehbet-i eş'âr-ı cevâhir-nizâm
Menba' enhâr-ı muşaffâ imiş

Vâh ne deyim men ki o müşkîn nefes
Mûbtil-i 'icâz-ı Mesîhâ imiş

Lafzda bir tûtî-i hoş-dâsitân
Nağmede bir bülbül-i şeydâ imiş

Hüşnde bir Yûsuf-ı gül pîrehan
'İşvede bir turfe Züleyhâ imiş

Tûr şıfat âteş-i 'aşk içre ğark
'Âşık evin yıhmağa Selmâ imiş

15 Gâh olur Vâmık-ı şîrîn-suhan
Gâh diyirsen ki bu 'Azrâ imiş

Fâ' ide vermez ki Karadağlısan
Nâra deyer kim 'aceb hayvâ imiş

Hâtır-ı 'uşşâk perîşân iden
Şâne-keş-i turre-i Leylâ imiş

Kimdi bu men men diyen oğlan gene
Bizden o dâ' im niye ihvâ imiş

Kâr degilsen ki o şîrîn-zebân
Bu güleşen Bâķir-i bürnâ imiş

20 Şübhesi yoĥdur ki çobânsan çobân
Beste o bir nâle-i şûrnâ imiş

Danışabilmez dili yoĥ lâldir
O dedigin bir bele lâlâ imiş

Âferîn ey²⁹⁶ Ķulhuvâllah merĥabâ
Ĥayr o bir beççe-i ‘ anķâ imiş

Sen di görem bes nedî hây tapmıřam²⁹⁷
Püste güli²⁹⁸ gül-i ra‘ nâ imiş

Anladın indi ki ene’l-Ĥaķ diyen
Şeyĥdeki Rabbiye‘l-alâ imiş

25 ‘ AĶl dâyyâz daĥ çapan oĥlana baĥ
Durdı yerinden ki ne heyhâ imiş

Şayĥa-yı Şebdîz-i semek cest-ĥîz
Na‘ re-i Gülgûn-ı semensâ imiş

Başını çoĥ çalĥama Şâpûr tek
Men ne bilim of ki bu bennâ imiş

Ĥüsrevin âĥvâlini Şîrîn bilir
Kim oña hem-kâse ĥünergâĥ imiş

²⁹⁶ ey-B

²⁹⁷ B:Sen görem ey nedî hây bes tapmışam

²⁹⁸ B:gül yâ

O yetişir kışsa-i Şîrîni men
Naql ederem Hüsre ve hem-râh imiş

30 Deng eleme koy sözü elden çıkar
Tarı bilir kim bu ne gavgâ imiş

Hüsre ve Şîrîni edirler ‘ arûs
Bang-ı döhül şûret-i ney nâ imiş

Daği inandım belî Ferhâdsan
Elleri var yahşice usta imiş

Şâkî demekden ne gerek türkîsi
Maṭlabımız bâde-i ḥamrâ imiş

Sen bice bir o delî Mecnûna bağ
O niye niçün bele rüsvâ imiş

35 ‘ Âşık olan kimse meger ‘ ûr olur
Çatmadı zihnim bu mu‘ ammâ imiş

Men niye yâ Rab bele bed-fiṭratem
Anlamirem men bu ne ammâ imiş

Deşt-i cünûn seyrine gitmişdi o
Yoḥsa meger ‘ âdet-i şaḥrâ imiş

Tâ ki disinler ki²⁹⁹ özünden çıḫıp
Yâ ki bu izhâr-ı teberrâ imiş

Ka‘ ide-i şehr-i fenâdır fenâ
Bu şıfat o mülkde ber-pâ imiş

²⁹⁹ B: bu

40 Sehv danışdım ne bilem³⁰⁰ bilmedim
Bu nece müşgülce mu' ammâ imiş

Şehr-i fenâ mihr-i³⁰¹ mânâ bilmirem
Men diyirem teşne-i Mevlâ imiş

Öz sözüni söyle³⁰² sen âhir gözüm
Hayr o bir güher-i yektâ imiş

Cür' a-keşem mey-gede-i Hâfızam
Veh veh ' aceb şâ' ir-i³⁰³ ğarrâ imiş

Bâğrı kara kanlı gönül hânesi
Âh ki bir külhân-ı sevdâ imiş

45 Nâm-ı Hudâ tâb' -ı ' acübü'l-hayâl
Sözdü bu³⁰⁴ yâ lü'lü'-yü lâlâ imiş

' İzz-i³⁰⁵ ' alâ kilik-i müselsel raqam
Haţdu bu yâ ' anber-i sârâ imiş

Lu' bet-i şûretger-i Erjeng-i Çîn
Yâ nimet-i haţţ-ı çelipâ imiş

Kâğazı dîbâ kimi gül-gûn edip
Cümle hüner bunda müheyyâ imiş

Gûş verip nağme-i tævûs-ı ' arş
Şehper açub ki bu ne tuğrâ imiş

³⁰⁰B: deyim

³⁰¹ B:mihr ü

³⁰² B:söylen

³⁰³ B:Vâh ne ' aceb güher-i ğarrâ imiş

³⁰⁴B:söz budu

³⁰⁵ ' İzz-i, B: izz ü

50 Kilk-i suhen-senc şekker-rîze bah
Gündü bu yâ güher-i inşâ imiş

Noktaları her biri bir kıt'adır
Harfleri her biri bir ay imiş

Bu Hâbeşîzâde midâd-ı siyeh
‘Âleme bir ni‘met-i ‘uzmâ imiş

Söz bezemekde yed-i beyzâsı var
Sihrdir bu yâ yed-i beyzâ imiş

Göyçek olur hâme-i sürh ü sefid
Sevdicegim bu büt-i zîbâ imiş

55 Hâşîmîyem vâriş-i fahrü'l-kelâm
Bizlere bu şîve-i âbâ imiş

Onda imiş vaşl-ı³⁰⁶ cem' -i şuûn
Bâni-yi bünyân-ı bu dünyâ imiş

Pâdişâh-ı ‘arz u semâdır kalem
Tâc-ı ser-i Hüsrev ü Dârâ imiş

Bu kalem-i silsile midir ki bu
Hem-dem-i bir ‘ârif-i dâna imiş

Zühd ü şalâhı çöle sal Gezgezâ
Mevsim-i ‘ayş u mey ü mînâ imiş

60 Hañçobânî adı Nebâtî özü
Bir üzü kırhık bıķı burtâ imiş

³⁰⁶ B:vaşl-ı

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün³⁰⁸

- 1 Şehrbend-i dilde bir sulţânı gözler gözlerim
Bir şeh-i zerrîn-kemer hâkânı gözler gözlerim

Çurmuşam dâm-ı heves şayyâd-ı şâhin-bâz tek
Başlayıp hoş nağme bir tarlânı gözler gözlerim

Eşheb-i şarşar-ı hırâmı her tarafından segridip
Gelmişem cevlâna bir ceyrânı gözler gözlerim

Nâle bünyâd eyleyip gözden töküp ruhsâra eşk
Vâmîk-ı bî-çâre tek 'Azrânı gözler gözlerim

- 5 Cezbesiz 'aşık hakîkatde cemâd-ı maḥz imiş
Dem çekip bir cezbe-i Sübhânı gözler gözlerim

Bir sitem-ger dilber-i Leylâ-veşin Mecnûnuyam
Düşmüşem şahrâya bir 'üryânı gözler gözlerim

Âfitâb-ı 'aşkıyı salmış ziyâdan kırb-ı vaşl
Mâh-ı nev tek zulmet-i hicrânı gözler gözlerim

Dürr-i gûşumdur benim “*ḥayrû'l kelâm kalle ve delle*”
Maḥv edip sipârânı Kur'ânı gözler gözlerim

Geh tilâvet eylerem Seb'ül-meşanı geh hel'âtı
Gâh Yâsîn gâh er-Raḥmânı gözler gözlerim

³⁰⁷ T, 90a

³⁰⁸ Velehu Ğazel-i Türkî min Maḳâlâti Nevverâllahu Merḳadahu

10 Kısmet-i ehl-i şafâdır sûre-i tevhîd-i pâk
Men ki dâ' im bâde-i reyhânı gözler gözlerim

Şâkıya bir cür'a ver şâh-ı Horâsân 'aşkına
Rûz u şeb ol nâ'ib-i Mevlânı gözler gözlerim

Yâ 'Alî yâ evliyâ yâ bül-Hüseyn yâ Bû-turâb
Şîr-i Hâk bir kudret-i Yezdânı gözler gözlerim

Lâfetâ illâ 'Alî lâ-seyf illâ Zülfiķâr
Şayha-yı Düldül felek-cevlânı gözler gözlerim

Pertev-i hûrşîd-i deryâ 'aks-i zerrîn-na' l-ı mîh
Bedr-i nev yâ peyker-i cevzânı gözler gözlerim

15 Teşne-i câm-ı vişâlem ârzûmend-i vişâl
Bir 'Alî 'âliyü'l-'alâmı gözler gözlerim

Hüsrev-i gerdûn-ı serîr ü pâdişâh-ı bi-nazîr
Baħr-ı şevket bir melek derbânı gözler gözlerim

Ma' den-i fazl ü kerâmet menba' -yı cûd u kerem
Şâh-ı 'âlem h'âce-i Selmânı gözler gözlerim

Ey erenler serveri yâ şâh-ı deryâ-dil 'Alî
Mîhr-i rahşân bir meh-i tabânı gözler gözlerim

Ķuvvet-i bâzûnu gör şemşîr-i cevher-dâra baħ
Ķan töken bir gözleri Ķan Ķanı gözler gözlerim

20 Beççe-i Türkem dilim Türkî kelâmım hecv mecv
Ķançobânî cân alan cân cânı gözler gözlerim

oyunu yüz eyledim bu çölde kla etmenem
Zinnet-i mülk-i Mun Ultn gözler gözlerim

Krk alp çekip hey hy h h dem-be-dem
A kemer dergec telezmn gözler gözlerim

Mest olup k yhld etdi galn eni
Men henüz ol sgar- ahbn gözler gözlerim

Bende-i pr-i munem hem-demim cm- arb
Mnis-i Hfz o hoş-eln gözler gözlerim

25 Nal- meclis em-i mafil hardasan gel ey Hüseyin
Bir galzel-hn bülbül-i hoş-hn gözler gözlerim

tiykn o eker bu h Ha bahr gel
Derd-mendem neyleyim dermn gözler gözlerim

Hzra kısmet oldu olsun eme-i b- bek
Mende zevk-i bde-i hamrn gözler gözlerim

Genci fet etdim tlsmn eyledim zr  zeber
Onda amm bir kav e bn gözler gözlerim

Ytmek olmaz gence t ldrmeyince ejderi
izem bir Ms-y mrn gözler gözlerim

30 El-hzer bu ejdehnn avetinden el-hzer³⁰⁹
Bir muarrk te- sözünü gözler gözlerim

Bilmiem ir bu göz derys grk eyler meni
are yo bir güher-i galn gözler gözlerim

³⁰⁹ Bu beyitten ncesi T'de yer almamaktadır.

Bu karanlık ivde menzil duttuğum bî-câ değil
Hızr tek bir çeşme-i hayvânı gözler gözlerim

Başımın sevdâsı tuğyân eyleyip çoğ çoğ gene
Bir güzel göyçek ‘ acceb oğlanı gözler gözlerim

Merhabâ at oynadan oğlan zihî çabük-süvâr
Mehter-i dîvâne bir hânîhânı gözler gözlerim

35 Sehl sandum ‘ aşkı evvel bes dedim bâzîçedir
İndi gel gör mevce-i tufânı gözler gözlerim

Vâdî-i faqr ü fenâda kalmışam hayrân u mât
Halka-i zencîr tek zindânı gözler gözlerim

Fârîgem şâh ü gedâdan küncî-i vaḥdet menzîlim
Bir nemed bir post bir kalyânı gözler gözlerim

Terk edip İslâmı dutdum mezheb-i Rûḥullahı
Secde kıldım haça bir ruḥbânı gözler gözlerim

Dîn nedir mezheb nedir men ‘ aşık-ı dîvâneym
Eylerem meşq-i cünûn cânânı gözler gözlerim

40 Mest-i câm-ı sadr-âfâkam kalender meşrebem
Zîb-i İrân hutte-i Tahrânı gözler gözlerim

Kâşif-i ‘ ilm-i ledünnî ‘ âlem-i mafi’z-zamîr
Vâkıf-ı sırr-ı ezel Mîrzânı gözler gözlerim

Revnağ-i bezm-i şeh-en-şah-ı Süleymân dest-gâh
Hızr-ı maḳdem mürşid-i dânânı gözler gözlerim

Çâker-i Kânber gulâm-ı Hâydar-ı Düldül-süvâr
Bir Nebâtî rind-i bî-pervânı gözler gözlerim

9³¹⁰

12

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün³¹¹

1 Şafha-yı ' âlemde bir dürr-i nihândır Üştibîn
Vezne gelmez çekmek olmaz çoğ girândır³¹² Üştibîn

Baş çekip ' arş-ı berîne dört tarafından dağları
Fi'l-haķîka lenger-i kevn ü mekândır Üştibîn

Sedd-i İskender kimi her burcu bir hısn-i haşîn
Dîde-i bed-h^vâha bir tîr ü³¹³ kemândır Üştibîn

Hoş selîka her yeri halkı ser-â-ser mihrîbân
Dilleri Tâtî velî şîrîn-zebândır Üştibîn

5 Allah âbâd eylesin âb u hevâsı cân-fezâ
Kâlib-ı insâna bir rûh u³¹⁴ revândır Üştibîn

Hâkim olmuş onda tâ Mîrzâ Selîm-i Kâm-kâr
Ol sebebden halka bir dârü'l-emândır Üştibîn

Mâşaallah gör ne yahşi boy çekmiş servler
Cennet-i Şeddâd yâ bâğ-ı cinândır Üştibîn

³¹⁰ B, 80a

³¹¹ Ğazel-i Türkî

³¹² B:nihândur

³¹³ B:tîr-i

³¹⁴ B:rûh-ı

Nârinin her dânesi yâkût yâ la' l-i Yemen
Muhtaşar bir genc yâ bir belli kândır Üştibîn

Suyunu her kimse içse istemez âb-ı hayât
Ondan ötrü Hızır tek gözden nihândır Üştibîn

- 10 Görmüşem men³¹⁵ ' Askerânı Karçanı Ağdâmları
Onların yanında bir sulţân u hândır Üştibîn

Gezmişem Henderhânı hem Berdeni seyr etmişem
Her biri bir çöl velî bir bûsitândır Üştibîn

Vermirem küll-i cihâna bir herâsın seyrini
Kıl temâşâ gör ne göyçek hoş mekândır Üştibîn

Doğrusu yaylağın(ın) vaşında ' âciz kalmışam
Bilmirem bâğ-ı İrem yâ gülsitândır Üştibîn

Birbiri üstünde damlar yahşi ' âlî köşkler
Pes deyersen Lengerân yâ Sâlyândır Üştibîn

- 15 Verginen dildârımı et âh u³¹⁶ zârımdan hazer
Rağma gel inşâfa gel besdir amândır Üştibîn

Bir konağ-nişbet Nebâtî sende beş gün egleşip
Hürmetin sağla ki o bir Hançobândır Üştibîn

³¹⁵ B:men

³¹⁶ B:âh-ı

1.2. Gazeller

1³¹⁷

4

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün³¹⁸

- 1 Seher meyhâne etrafın gezerdim mest ü³¹⁹ bî-pervâ
Ki gördüm onda nâgeh bir ' acâib şûret-i zibâ

Müsel sel zülf çigninde muraşsa' tavk boynunda
Firengî aþlas egninde başında mu' cer-i hamrâ

Melek-manzar perî-peyker suhan-güster vefâ-pervîr³²⁰
Büt-i meh-rû gül-i hoş-bû sözü şekker gözü şehlâ

Semen-ruhsâr müşkîn-mû şelâyîn kâmet-i dil-cû
Ser-â-ser fitne vü cādû ser-â-pâ şurîş ü ğavgâ

- 5 Gören sâ' atde zevkimden yıldırdım³²¹ mest ü lâ-ya' kıl
Dağıldı ' aql başımdan alışdı âteş-i sevdâ

Perîşân oldu âhvâlim tükendi şabr u ârâmım
Girîbân çâk edip durdum yerimde³²² vâlih ü şeydâ

Meni görecek bu hâletde o serv-i bâğ-ı dil-cûy-ı³²³
Gelip yanımda eğlendi elinde sâğar-ı mînâ

³¹⁷ B, 74a

³¹⁸ Gazel-i Türkî

³¹⁹ B: mest-i

³²⁰ B: perver

³²¹ B: yıldırdım zevkimden

³²² B: yerimden

³²³ B: dilberi

Kerem kıldı mana câmı alıp merdâne nûş etdim
Durup öpdüm ayağından dedim ey şânî Leylâ

Eger görmek dilersen şûret-i Mecnûn-ı şeydânı
Uzak gezme temâşâ kııl budur ol ‘ âşık-ı rüsvâ

- 10 Şikeste hâtır-ı maḥzûn sözü âşüfte diger-gûn
Dutup naḫş-ı râh-ı Mecnûn gezer vaḫşî kimi şahrâ

Nebâtî ḥamd kııl Allaha min şükr ü şenâ eyle
Ki Mecnûnun maḫâmâtın sana rûzî edip Mevlâ

2
202

Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün³²⁴

- 1 Ne olmuş bilmezem yâ Rab hani bir bülbül-i şeydâ
Ki salsın bu gülistâna gene bir şurîş ü ğavgâ

Dutupdur ğam meta‘ im ‘ âlemi ammâ ne ḥâşıl kim
Tapılmaz bir nefer âdem ki çalsın birce pûl sevdâ

Meni bir mûy ile zencîre çekmiş bir perî talat
Dehânı ğonçe-i ḥandân buḫaķı lü’lü’ vü lâlä

Beyâbân-ı cünûnı leşker-i ‘ aşķım dutup her yan
Bu tâc-ı sâlḫanatdan el götürem bir de men ḥâşâ

- 5 Fenâ mülkün dutup seyr eylerem iklîm-i tecrîdi
Delîlim zikrû’l-Ḥâfîzdir refîķim himmet-i Mevlâ

³²⁴ Ğazel-i Türkî Min Maḫâlâtihi Ḳuddesâllahu Sırrahu

Ne olsun bundan artıh lütf-i Hâk bir bendeye şâmil
Enîsin şâhid-i kudsî maqâmın sâye-i Tûbâ

Neden mest eylemez bilmedin men bu bâde-i gül-gûn
Ki medhûş eyleyip çoğdan meni bir gözleri şehlâ

Libâs-ı fakırdan besdir mana bir hırqa-yı peşmîn
Ten-i ‘ üryânıma olmaz benim bu atlâs-ı dibâ

Edip mülk-i Qaradağı benim bu tab‘ -ı serşârım
Qaradağ ehline bir bâğrı dâğlı lâle-i hamrâ

10 Götür baş bir mezârındân dur ey Mecnûn-ı bî-çâre
Gözün aç bir temâşâ kııl dur gör sen diyen Leylâ

‘ Aceb dutdun Nebâtî bârekâllah ‘ aşk-ı dâmânın
Yeri gözle itirme bu yolu çek hây u hû ilqâ

3

228

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün³²⁵

1 Tâ ki bünyâd eylerem ruhsâr-ı cânandan hadîş
Eyle bil kim eylerem gülzâr-ı Rızvândan hadîş

Dutdıkı işden peşimân oldu çekdi âh-ı serd
Eyledim çün Hızra tâ ol la‘ l-i handândan hadîş

Ey sirişk-i lâle-gûn âmâde ol gel kim eder
Hâme-i müşkîn-raqam zülf-i perîşândan hadîş

³²⁵ Gâzel-i Türkî Min Taşnîfâtihi ‘ Aleyhi’r-Rahme

Durma ey peyk-i şabâ ' uşşâkı îzhâr et tamâm
Tâ edem men derd-i ' aşka zevk-i dermândan hadîs

5 Kıoy kadem meydân-ı ' aşka cehd kııl merdâne-vâr
Başını ortaya sal et gûy u çevgândan hadîs

' Urvetü'l-vuşkâ ki derler târ-ı zülf-i yâr imiş
Dut bu muhkem rişteni it genc-i pînhândan hadîs

Gâfil olma nâle-i şebgîr ü âh-ı şubhdan
Vâşıl ol dil-dâra az et şâm-ı hicrândan hadîs

Men ki meyden küsmüşem ' afv eylesin şâkî meni
Küfürdür ger bir de etsem râh-ı reyhândan hadîs

Cummuşam deryâ-yı ' aşka gutever gavvâş tek
Çekmişem dem eylerem bir dürr-i gâltândan hadîs

10 Pertev-i envâr-ı hüsnin görse zâhid Hâk bilir
Terk eder Firdevsi etmez hûr u gılmândan hadîs

Noқта-yı hâlin hayâli lâl edipdir nuţkumu
Kim ne taqrîr ile kılsın cevher-i cândan hadîs

' Aşk bâzârında anıcağ hüşn-i güftâr isterim
Tab' -ı güher-bârım eyler mâh-ı Ken' ândan hadîs

Bes ki hûger olmuşam meh-rûların güftârına
Lahza lahza eylerem hûrşîd-i rahşândan hadîs

Bir perî peyker nigârın vaşfını şerh eylerem
Etmenem men özgeler tek hân u sulţândan hadîs

15 Ey debîr-i nükte-perver tûfî-i şîrîn-zebân
Dem-be-dem hû hû çekip et şadr-ı devrândan hadîş

Hâdi-yi râh-ı haqîkat mürşid-i şâhib-nazar
Nokta-yı pergâr-i ‘ âlem baħr-ı ‘ irfândan hadîş

Hüsrev ü Şîrîn ü Ferhâdı Nîzâmîden sürûş
Kim Nebâtî dâ’im eyler Şâh-ı merdândan hadîş

4³²⁶

254

Mef ûlü/ Mef âilün/ Fâ‘ ilün³²⁷

1 Ey gönül etme şûr u gavgâ hîç
Çekme bî-hûde renc-i sevdâ hîç

Bî-vefâ ‘ ömre i‘ tibâr etme
Olma âlûde fikre aşla hîç

Haq olur ‘ âkıbet faķîr u ğâni
Hâşıl-ı mâl u mülk-i dünyâ hîç

‘ Ârif ol ‘ ârif olma zâhid-i huşk
İhtiyâr etme zühd ü taķva hîç

5 Mübtelâ olma neş’e-i benge
Mey-i gül-fâm u câm-ı mînâ hîç

Himmet et olginen yakîn ehli
Küfr ü³²⁸ dîn baħsin etme kaķ‘ a hîç

³²⁶ B, 29a

³²⁷ Velehu Eyzân fî'l-Ġazel Min Taşnîfâtî ‘ Aţtarallâhu Ruvehû

Ey Nebâtî seninle haqdır yâr
Ėam yeme ‘âlem olsa i‘ dâ hîç

5³²⁹

147

Mef‘ teilün/ Fâ‘ ilün/ Mef‘ teilün/ Fâ‘ ilün³³⁰

1 Maştaba-yı ‘aşqda bâde vü³³¹ mînâya bağ
Şâķî-i gülrengi gör sâğar u³³² şahbâya bağ

Ėalka-yı rindâna gel deyr-i Muğân seyrin et
Ehl-i Ėarâbât-ârâ mü’min ü tersâya bağ

Ėevķ-i mey-i ‘aşqdan cûşa gelip şîr tek
Hey hey mestânı gör şûriş ü³³³ ĖavĖâya bağ

Şa‘ şa‘ a-yı bâdeden şems olup mün‘ fail
Lem‘ a-yı câm-ı bilûr hâle urub³³⁴ aya bağ

5 Nağme-i çeng ü rübâb şâhid ü³³⁵ şem‘ ü şarâb
Hemheme-i sâzı gör zemzeme-i nâya bağ

Bûlbûl tab‘ım gene özge nevâ başlayıp
Der ki gül olmuş Ėazân bu Ėaber-i vâya bağ

³²⁸ B: küfr-i

³²⁹ T, 66a; B, 31a

³³⁰ Fî-Ėazel-i Türkî

³³¹ B:bâde-i

³³² B:sâğar-ı

³³³ B:şûriş-i

³³⁴ B:verip

³³⁵ B:şâhid-i

Ėam yeme şad ol gönül olma bu sözden melûl
Şabr ile sen bir zamân kudret-i Mevlâya bağ

Emrine müşkîl degil kim ide pîr ü civân
Eyle gözüm i' tîkâd birce Züleyhâya bağ

Çekdi sözün riştesin³³⁶ bir büt-i Leylâ-Ėurâm
Saldı meni çöllere âh bu şahrâya bağ

10 Ey seni Tarı gene³³⁷ etme perîşân meni
Bir de mana söyleme zülf-i çelîpâya bağ

Noğta-yı Ėâlin gene saldı meni Ėayrete
Mende daği nutĖ yoğ kilik-i şükr-i çâha baĖ³³⁸

Hîç ü ' abes ' ömrümü etdi bu sözler tebâĖ³³⁹
ÂĞir olup Ėâşılım Ėam yükü³⁴⁰ sevdâya bağ

İncime dur çal Ėalem men sene Ėurbân olam³⁴¹
Ėoyma sözü nâ-tamâm ta' ne-i i' dâya bağ

Yoğsa yoruldu meger³⁴² ilĖâ hele Ėardasan
Mescid-i ÂĞşâdı bu ' arş-ı mu' allâya bağ

ĖorĖma degil ejdeğâ billâğ ' aşâdır ' aşâ
Mûsî-i ' İmrân kimi sen yed-i beyzâya bağ

³³⁶ B:riştesini

³³⁷ B:gene Tarı

³³⁸ Bu beyit sadece B'de yer almaktadır.

³³⁹ B:Hîç ' abes gönlümü etdi bu sözler tebâğ

³⁴⁰ B:Ėam yükü Ėâşılım

³⁴¹ B:olam, T: olayım

³⁴² B:ger

15 Berk şıfat kı1 g zer cümle hic b tdan
Fevk-i Őureyy ya ı1ı manzar-ı a' l ya baı

Ő h-ı ' Arab l fet  verse mur dım eger
Nazm-ı dürer-b rı g r güher-i inŐ ya baı

K lbe-i  h nımız oldu münevver gene
A gözün ey b -nev  y r-ı meh- s ya baı

Zülf-i Őikendir Őiken³⁴³ turre-i p r p  p 
N vek-i m jg nı bir gözle o Őuı-ı y ya baı

oı da sözü  Őik r etme danış perdede
Sende hay  yoı meger '  Őık-ı r sv ya baı

20 Nokta-yı h l n gene saldı meni hayrete
Mende daıı nuık yoı kilik-i Şeker h ya baı

T ir-i fikrim gene hemper-i s mur olup
Seyr kılar K fda beççe-i ' anı ya baı

Daılara sal h y u h y sesle de Mecn n harayı
'  Őık-ı d v ne gel hevdec-i Leyl ya baı

C nı niŐ r etmedin y ra Neb t  fak r
İndi bu ıam-h nede h  Şeb-i yeld ya baı

³⁴³ B: v risin

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün³⁴⁵

- 1 Sensiz ey gül³⁴⁶ gönlümün bir dem kararı yoğdu yoğ
Senden özge neylesin bir ğam-güsârı yoğdu yoğ

Derd-i hicrin çâresi herçend bildim şabr imiş
Neyleyim billah bu deryânın kenârı yoğdu yoğ

Leylâ Leylâ söyleyüb çoğlar deyir kim ' aşıkam
Lîk Mecnûn tek onun bir dağdârı yoğdu yoğ

Her hâzânın bir bahârı onsuz olmaz olmasın
Bu çöl olmuş gülistânın bir bahârı yoğdu yoğ

- 5 Gülleri bülbülleri âb u hevâsı çoğ güzel
Hayf kim³⁴⁷ bu gülşenin bir gül-izârı yoğdu yoğ

Hîç ' uyûbun yoğ güzellik hâmı sende cem' dir
Neyleyim ammâ ki ' âhdın i' tibârı yoğdu yoğ³⁴⁸

Sen ne beslersin bu tarlânı Nebâtî rûz u şeb
Men bu dağı çoğ dolandım bir şikârı yoğdu yoğ

³⁴⁴ T, 54b; B, 29b

³⁴⁵ Ğazel-i Türkî

³⁴⁶ B: dil

³⁴⁷ B: ki

³⁴⁸ Bu beyit T'de yer almamaktadır.

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün³⁵⁰

- 1 Neden ol büt-i perî-veş daği bir bu yana gelmez
Meger ol Һarâba evden usanıp cezâna gelmez

Ne kılam edem ne çâre³⁵¹ o nigâr-ı nâzenine
Boyanıp cihân sözünden özü bir 'ayâna gelmez

Başına dönem dolanam³⁵² o bûyun belâsın alam
Niye Türk-i çeşm-i mestin oğu bu nişâna gelmez

Döşenip 'abîr-i zülfün ne hûb al yağanın³⁵³ üzre
Niye bes o Һarĸu³⁵⁴ saçun uzanıp dabana gelmez

- 5 Leb-i la' l-i rûh-bağşın gele ger teraĸĸüm üste
Dirilir bu Һasta billah deme kim ki câna gelmez

Deme çoğ güzeldi Leylâ neçidir üzün Züleyhâ
Bile dilber-i füsûnkâr daği bu cihâna gelmez

Men³⁵⁵ onun Һadasın alam³⁵⁶ men onun fedâsı ollam
O nedir ki yoğdu sanı o bu sözdü sene gelmez

³⁴⁹ T, 56a

³⁵⁰ Ğazel-i Türkî

³⁵¹ B:bî-çâre

³⁵² B:dolandım

³⁵³ B:yañaqın

³⁵⁴ B: Һaraĸu

³⁵⁵ B: ne

³⁵⁶ B:aldım

Dese günde elli min yol bu sözü eger zebânım
Gene der ki bir de söyle yorulup îmâna gelmez³⁵⁷

Meni çoğ da men' kıılma bu figân u³⁵⁸ hây u hûdan
Od içinde bes üzerlik ne kıılar³⁵⁹ figâna gelmez

10 Çakırın Hüseyin balanı oğusun bu hoş kelâmı³⁶⁰
Ele daği bir de billah bele hoş zamâna gelmez

Sene derd-i hicri yekser ederem hikâyet ammâ
Kâlem elde sız sızıldar³⁶¹ bu söz beyâna gelmez

Hani bes gören ne oldu meni derd ü³⁶² gam tüketti
Neye gelmedi yubandı ne edip bahâne gelmez

Bâsar it hâma ne gitdi hani kışkırak şadâsı
Ne gelip de Hânçobâna ki bu kış Muğâna gelmez

Bu sözü begenmesin koy o raķîb-i naħs-ı meşûm
Bile la' l ü dürr-i meknûn ele çal kabana gelmez

15 Gücinen degül ' azîzim bu şehâb-ı ' aşkıdır ' aşk
Ki o berk-i naħl-ı Eymen her odun yıķana gelmez

Kâlemi şikeste kaçla sözü reşk-i dürr-i nâb et
Ele daği birde billah bele hoş fesâne gelmez

Geçer ' arş-ı Kibriyâdan tef-i berķ-i âh-ı ' âşık
Alışır yanar velîkîn göze bir zebâne gelmez

³⁵⁷ B'de bu beyit yer almamıştır.

³⁵⁸ B:figân-ı

³⁵⁹ B:eder

³⁶⁰ B, hoşvânı

³⁶¹ B:Kâlem elde sızındar ki

³⁶² B:derd-i

Ser-i kûy-ı yâra gitmiş gene kıan için Nebâtî
O belâlî ʿ âşık indi batıp al kıana gelmez

8³⁶³

94

Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ lün³⁶⁴

1 ʿ Aşk câmindan için kimsene hûşyâr olmaz
Ne bu dünyâda kıyâmetde de bîdâr olmaz

Çorhu bilmez ilemez şâh ü gedâdan pervâ
Mest ü mestâne gezer kağız u tûmâr olmaz

Büte-i hicrde bülbül kimi efgâna gelür
Kays-ı bî-çâre kimi vaşla harîdâr olmaz

Terk eder lezzet-i dünyânı geçer cânından
Sikkeni dağ kılar tâlib-i dînâr olmaz

5 Gösterir mihr ü vefâ yârine gördükce cefâ
Zilleti fahr bilir zerrece bî-zâr olmaz

İlemez derdini hiç kimseye hergiz izhâr
Bend bend doğrusun kâşif-i esrâr olmaz

Alışur şemʿ kimi odlaşu pervâne kimi
Cân verir yâra Nebâtî kimi bî-ʿâr olmaz

³⁶³ T, 54a

³⁶⁴ Gazel-i Türkî

Fâ' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fâ' ilün³⁶⁶

- 1 Baħma ŧimŧâda gözüm serv-i ħırâmân Gezgez
Derme her ğonçeni bir ğonçe-i ħandân Gezgez

Hardadır âb-ı bekâ çeŧme-i zemzem neçidir
Kevŧerin adın iŧit bâde-i reyħân Gezgez

Alma firûzeni yâķût u zebercedden geç
Dürr-i nâsufte nedir la' l-i Bedeħŧân Gezgez

Almanam bir pula men bir uķu³⁶⁷ mirvârîdi raħŧân³⁶⁸
Seni Tarı teke cum ğüher-i raħŧân Gezgez

- 5 Her ğüzel tîr-i nazâr naŧîb edebilmez yâya
' Âŧıķ öldürmege bir gözleri ħan ħan Gezgez

Ne bilir nâz ü nezâket nedir her ğöyçek olan
Ĥüŧnü ħoŧ ħulķı ğüzel bir leb-i ħandân Gezgez

Gitdi ŧîrîn ü Züleyħâ ele gelmez Leylâ
Etdi bu ' aŧrda kim âfet-i devrân Gezgez

Mümkün olmaz bu vecâhatde ğüzel dünyâda
Rub' -ı meskûnı dolan ' âlemi her yan gez gez

³⁶⁵ T, 52b

³⁶⁶ Ėazel-i Türkî

³⁶⁷ T: ķuķu

³⁶⁸ raħŧân-T

Tapmasan dağı Nebâtî kimi efsâne diyen
Elîne şem' götür gün kimi yan yan gez gez

10³⁶⁹

22

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

1 Nîsbet sene ey şûh Züleyhâ olabilmez
Bu ' işvede bu ğamzede Leylâ olabilmez

Âhû-yı Hûten senden alıp tarz-ı nigâhı³⁷⁰
Gül-berg-i lebin tek gül-i hamrâ olabilmez

Etmen gözüñü nergis-i şehlâya beraber
Zülf-i siyehin tek şeb-i yeldâ olabilmez

Cân nağdine bir bûse kerem kıl seni Tarı
Dağı dime el çek ki bu sevdâ olabilmez

5 Menden sene ' acz ilemek olsun gece gündüz
Senden mana hey nâz ki hâşâ olabilmez

Bes ki meni görcek mana vahşî kimi bahdın
Şimdi dağı Mecnûn mana hem-tâ olabilmez

Çoğ ' aşka düşen ' âşık-ı bî-çâreni gördüm
Hiç biri Nebâtî kimi şeydâ olabilmez

³⁶⁹ T, 48a; B, 52b

³⁷⁰ B: âhu-yı nigâhı Hûten senden alub tarz

Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün

- 1 Ne şâham ne gedâyam ne yesîr başımda hâlet var
Ne ğamla âşinâyım ne fenâ bezmimde râhat var

Göñül ammâ muhabbet baħrine min kez sefer vardı
Bilir tab' -ı vücûdumda ser-i ' aşķa muhabbet var

Eger Şîrîn için dağ deldi derlerse Ferhâda
Velî bir günde min dağ deler Ferhâda nişbet var

Düşüp Leylâdan ötrü çölde Mecnûn-ı âvâre
Bilir ' aşķ ehli kim ' âleminde ne ' alâmet var

- 5 Nebâtî mey içer mahbûb sever derlerse gerçektir
Kemâl ehli güzel sevmekte bir başka hâlâvet var

Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün³⁷¹

- 1 Menim bu nâ-tüvân gönlüm gene faşl-ı bahâr ister
Hemîşe bülbül-i şeydâ kimi bir murğ-zâr ister

Gehi bir gül ayağında düşüp mestâne h'âb etmek
Gehi şâķî ayağından şarâb-ı hoş-güvâr ister

³⁷¹Velehu Ğazel-i Türkî Min Kelâmihî'l-Kâfi

Edip sünbüllerin deste temâşâ eyleyip serve
Gezip seyr etmege her dem kenâr-ı cûyibâr ister

Elimde sâğar-ı bâde çekip kumru gibi nâle
Yanında bir büt-i zîbâ perî-veş gül-‘ izâr ister

5 Üzü gül kaķili sünbül dehânı gonçe-i tâze
Melek-manzar kamer-tal‘ at siyeh çeşmin humâr ister

Ne taķşîr etmişem bilmem niçün ol hüsrev-i hûbân
Men bî-çâreni dâ‘ im perîşân-ı rûzîgâr ister

Ėhecaletden görem kırtarmasın hergiz bu ‘âlemde
Ki her kim ‘âşîķ-ı dil-Ėastanı Ėalk içre Ėâr ister

Melâmetden başı ayrılmasın dâ‘ im melûl olsun
Meni emşâl ü âkrân içre her kim şerm-sâr ister

Nebâtî bilmirem yâ Rab ne Ėâlet Ėâşıl etmiş kim
Öziü bu ehl-i dünyâdan hemîşe ber-kenâr ister

13³⁷²

266

Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün³⁷³

1 Menim bu şab‘ -ı Mecnûnum gene bezm-i şarâb ister
Elimde sâğar-ı zerrîn gözüm maĖmûrî³⁷⁴ Ė‘âb ister

³⁷² B, 40b

³⁷³ Velehu Eyzân Ėazel-i Türkî

³⁷⁴ B: mağmûr

Refîkim bir büt-i zîbâ enîsim sâğar u şahbâ
Esâs-ı ʿ ayş pâ-ber-câ gönül çeng ü rübâb ister

Gehi muṭrib nevâsından feraḥ bulsun dil-i zârım
Gehi şâķî ayağından lehim şehd-i müzâb ister

Baḥâr olcaķ Müselmânlar benim bu gerdîş-i gönlüm
Özin meyḥâne küncünde yıḫıp mest ü³⁷⁵ ḫarâb ister

5 Şanemler secdesi kıлмаķ Nebâtî pîşesi olmuş
Özün bütler ayağında tekellüfsüz türâb ister

14³⁷⁶

217

Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilün³⁷⁷

1 Bele mestem bilmezem kim mey nedir mînâ nedir
Gül nedir bülbül nedir sünbül nedir şaḫrâ nedir

Od dutup cânım ser-â-ser yandı ammâ bilmedim
Dil nedir dilber nedir başımda bu sevdâ nedir

Bilmedim ʿ ömrümde hergiz küfr ü îmân hansıdır
Âhmed ü Maḫmûd kimdir ʿ İsâ vü Mûsâ nedir³⁷⁸

Şâhbâz-ı evc-i vaḫdet vâḫid ü ḫayy-ı³⁷⁹ ḫadîm
Hâlık-ı arz u semâ ol ferd-i bî-hemtâ nedir

³⁷⁵ B: mest-i

³⁷⁶ T, 100a; B, 47a

³⁷⁷ Velehu Eyzan Ğazel-i Türkî Min Beyânâtihi

³⁷⁸ B: Mûsâ vü ʿ İsâ nedir

³⁷⁹ B: ḫayy u

5 Şadr-ı eyvân-ı celâlet³⁸⁰ şem^c-i bezm-i kâinât
Âfitâb-ı ^c arş-ı ^c izzet "lâ-feta illâ" nedir

Ṭurrûhâtı koy kenâra rakşa gel dîvâne-vâr
Gel ḥarâbât içre gör bu şûr u bu ğavġâ nedir

Dürd-i sâfî gözlemek vaḳti degil şâķî amân
Şîşe ver peymâne ver sâġar nedir saġbâ nedir

Dur gözün ḳurbânıyam mestâne gel rindâne ver
Çoġ deme Cemşîdden İskender ü Dârâ nedir³⁸¹

Levheşullah kimdi bilmem ^c aşķ dîvânın yazarı³⁸²
^c Âşık u ma^c şûķ kimdir Vâmık u ^c Azra nedir

10 Şâhid-i ḥâlvet-nîşînim etdi ruḥsârın ^c ayân
^c Âşık-ı dîvâne gel gör zâḥir ü³⁸³ iḥfâ nedir

Yetdi ömrün âḥire sen bir Nebâtî bilmedin
Kimdi bu gözden baġan yâ dilde bu ġûyâ nedir³⁸⁴

³⁸⁰ B: celâvet

³⁸¹ B: Çoġ Cemşîdden İskender ü Dârâ nedir

³⁸² T: yazan

³⁸³ B: zâḥir-i

³⁸⁴ B: Kimdi gözden o baġan yâ dilde bir ġûyâ nedir

Fâ' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fâ' ilün³⁸⁶

- 1 Sînemi çâk kılan çâk-i girîbânındır
Bağrımı pâre kılan hancer-i müjgânındır

Çeşm-i mestindi meni kûh-ı beyâbâna salan
Dağ eden cismimi ol gamze-i kıandır

Derd-i hicrâna devâ yoğdu meger bâde-i nâb
İç bu kıan olmuş kim yahşice dermânındır

Çâre yoğ âşık-ı zârın dönebilmez senden
Kesesen başın eger çoç kimi kıurbânındır

- 5 Sâkıyâ geldi gene ' işret-i eyyâm-ı bahâr
Mey-i gül-gûnu getir devre ki devrânındır

Dürd ü şâfi ne bilir la' l-i lebin ser-mesti
Devr getir kim içerem bilsem eger kıandır

İstemez egnine Mecnûn giye gül-reng kıabâ
Koy desinler ki senin ' âşık-ı üryânındır

Zâhidin başına kül tâlib olup Rızvâne
Gün bugün Tarı bilir deyrde reh-bânındır

Verdigin ism-i ' azîmi men divâneye ver
Luğâti kıoy adımı farz eyle şeytânındır

³⁸⁵ B, 51a

³⁸⁶ Velehu Eyzân Min Maqâlâtihi

10 Bir üzük kim ola hükümünde onun cümle cihân
Taḥḡinen söyle dîv eline Süleymânındır

Gel Nebâtî bir utan küfr demekden bir usan
Bî-ḡaya şerm ele bu küfr meger cânındır

16³⁸⁷

225

Müfteilün/ Fâ^ç ilün/ Müfteilün/ Fâ^ç ilün³⁸⁸

1 Mana dilber o gönül mülküne sulṡânım bes
Din ü dil vermege ol ġaret-1 îmânım bes

‘ Âşık-1 şâdıġ için maḡzar-1 şâhid ne gerek
Mana işbât-1 cünûn bu ser-i ‘ üryânım bes

Ne işim vardı benim seyr-i gülistâna gidim
Seyr-i güleşen mana bu ḡâlvet-i vîrânım bes

Neylerem sırrımı her nâ-kese îzhâr eyleyim
Mana ġam-1 yâr u refiķim dil-i sûzânım bes

5 Ḥûr u Cennet ola men istemirem yâr özüme
Mana yâr olsa eger ol gül-i ḡandânım bes

Çoḡ da ta^ç rîf eleme bâġ-1 behiştî zâhid
Ki onun kûyı benim ravza-yı Rızvânım bes

Bülbül ü tûṡî vü ḡumru sene erzanî ola
Ey Nebâtî mana bu ṡab^ç -1 sûḡendânım bes

³⁸⁷ B, 75b

³⁸⁸ Velehu Eyzân Ġazel-i Türkî Min Kelâmihî eş-Şerîf

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün³⁸⁹

- 1 “*Seķâhum Rabbühüm*” câmı meni ser-mest-i yâr etmiş
Bu vîrân gönllümü gel gör nece reşk-i bahâr etmiş

Suhen sâz eylerim geh geh Nizâmî kimi Hüsrevden
İrem bâğında bir lâcîn ne hoş Şîrîn şikâr etmiş

Meni ' âlemlere fâş eyledi ol şânî-i Leylâ
Meni ol dilber-i şîrîn-suhen Mecnûn-ı yâr etmiş

Getir şâķî mey-i rengîn meni âzâd kııl ğamdan
Bu gün pîr-i muĝân bu külbeni dârü'l-ķarâr etmiş

- 5 Edip ıarĝ-ı binâ-yı bezm-i ' işret bu ģarâb evde
Meni bî-ķâreni mest-i şarâb-ı hoş-ĝüvâr etmiş

Men indi ' aşķdan lâf urmanam ol ģüsrev-i ģûbân
Meni rûz-ı ezelden ' aşık ol ĝül-' izâr etmiş

Egerçi ' aşıkâ cevr ilemek ma' şûķa ' âdetdir
Meni ol nâzenîn dilber ' acâib dâĝidâr etmiş

Devâ-yı derd-i ģicrân şabr imiş etdim yakın ammâ
Nebâtînin şikenc-i târ-ı zülfü bî-ķarâr etmiş

³⁸⁹ Eyzan Ğazel-i Türkî Min Kelâmihî ' Atıarâllahu

18³⁹⁰

153

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün³⁹¹

- 1 Âh bilmem ki neçün bizden gene yâr incimiş
Boy ayağ altında qalmış sanki şah-mâr incimiş

Bend edip taraf-ı benagûşunda müşkîn zülflerin
Yohsa bâd esmiş dağılmış lâle ruhsâr incimiş

Qoymadin bir dem baħam ol çeşm-i mestün devrine
Biz ne kıldıq tâ ki³⁹² bizden çeşm-i dildâr incimiş

Hardasan ey bî-nevâ Mecnûn işit âvâzımı
Gel daħi besdir ki senden deşt ü kûhsâr incimiş

- 5 Künc-i hâlvetden ayağ dışkarı basma bir de sen
Qoy gülü elden ki senden şahın-ı gülzâr incimiş

Terk-i ümmîd et tamâm-ı âşinâ vü dostdan
Bil yakın vâzih ki senden yâr u agyâr incimiş

Bu ne mezhebdir ne âyin ey Nebâtî bir utan
Sen ne kâfirsen ki senden cümle küffâr incimiş

³⁹⁰ T, 68a; B, 75b

³⁹¹ Ğazel-i Türkî

³⁹² B: kıldıq kim ki

Müfte' ilün/ Fâ' ilün/ Müfte' ilün / Fâ' ilün³⁹⁴

- 1 Bilsem eger hoş gelir ol gül-i handâna raqş
Tarı bilir eylerem men nece mestâne raqş

Ḥaddi nedir muṭribin rast kıla ḳaddini
Orda ki ister ede ' aşık-ı dîvâne raqş

Perde üzünden eger salsa benim dilberim
' Ârız olur ' arşda mihr-i dıraḫşâna raqş

Kimdi bu şîrîn-suḫen bülbül-i hoş-dâstân
Zümzümesinden düşüp şaḫn-ı gülistâna raqş

- 5 Ol büt-i mevzûn eger ' azm-ı gülistân ede
Naḫl-ı ḳaddinden düşer serv-i ḫırâmâna raqş

Nâm-ı Ḥudâ merḫâbâ ' ârız-ı tâbâna baḫ
Şa' şa' asından düşüp şem' -i şebistâna raqş

Harda ḳalıpdır gene şâḳî-i gül-pîrehen
Tâ sala bir câm ile ḫalka-yı rindâna raqş

Germ eyle hengâmeni gel gene bir gerdîşe
Tâ ilesin dem-be-dem sâġar u peymâne raqş

Ḥimmet-i pîr-i muġân her kime yâr oldu ol³⁹⁵
Düşdü ḫarâbât-arâ eyledi merdâne³⁹⁶ raqş

³⁹³ B, 53a

³⁹⁴ Velehu Eyzan Ġazel-i Türkî Min Mâḳâlatihi Kuddise Sırrahu

³⁹⁵ B: o

10 Şâkî bu elden eger verse³⁹⁷ şarâb et yakîn
Mest olu meyden eder ʿ aqîl ü ferzâne raqş

Şavt-ı ney ü nâydan ʿ âlem olup pür-şedâ
Nâle-i defden gelip³⁹⁸ muṭrib-i hoş-ḥ^vâne raqş

Ṭalʿ at-ı Leylâ ʿ ayân³⁹⁹ oldu gene dağdan⁴⁰⁰
Ġulğul-ı Mecnûn verip şîr-i beyâbâna raqş

Dağ yaran oğlan hani noldu o Ferhâd-ı dîv
Tîşe sesinden düşe günbed-i gerdâna raqş

Etse Nebâtî eger şevk ile bir cürʿ a nûş
Şûr-ı nevâdan salar ʿ arşa-yı devrâna raqş

20⁴⁰¹

359

Müfʿ teilün / Fâʿ ilün/ Müfʿ teilün / Fâʿ ilün⁴⁰²

1 Secde-i Ḥâk oldu çün zümre-i insâna farz
Secde-i insân olup cümle imkâna farz

Münşî-i emr-i kızâ her kime yazmış bir iş
Oldu men ʿ âcize hizmet-i cânâna farz

³⁹⁶ B: mestâne

³⁹⁷ verse-B

³⁹⁸ B: nâfe gelip defden

³⁹⁹ B: nihân

⁴⁰⁰ B: raqşdan

⁴⁰¹ B, 54b

⁴⁰² Velehu Eyzân Min Maqâlâtîhi Kıddise Sırrahu

Yoḥdu devâ ʿ âşıkâ duḡter-i rezden suvây
Olmış ezelden mana sâġar u peymâne farz

Sanma ola her dili ḡâbil-i laʿ l ü güher
Güher-i şehvâr olup efser-i sulṡâna farz

5 Her kime düşmez ede medḡ-i şâh-ı lâ-feta
Vaşf-ı gülistân olup bülbül-i ḡoş-ḡvâna farz

Vâmıḡ-ı şeydâ gerek tâ bile ʿ Azrâ nedir
Ṣavaf-ı büt etmek olup râhib ü rûḡbâna farz

Olsa Nebâtî eger hem-dem-i enfâs-ı şubḡ
Vaşfi olur bî-gümân murġ-ı Süleymâna farz

21⁴⁰³

359

Müfʿ teilün / Fâʿ ilün/ Müfʿ teilün / Fâʿ ilün⁴⁰⁴

1 Derd-i dilim eylerem dergâh-i sulṡâna ʿ arz
Ger düşe fırsat edem ḡâlımı cânâna ʿ arz

Meclis-i Cemşîde yol kim⁴⁰⁵ vere her müflîsi
Zerre ne kısım eylesin mihr-i dıraḡşâna ʿ arz

Çâre olur derdime ol büt-i bî-mihrden
Eyliyebilsin eger mûr-ı Süleymâna ʿ arz

⁴⁰³ B, 54a

⁴⁰⁴ Velehu Eyzân Min Taşnîfâtihi Ṣâbe Serahu

⁴⁰⁵ B: kim yol

Men de ʿ ayân eylerem yâre nihân sırrımı
Şem ʿ e eger derdini⁴⁰⁶ eylese pervâne ʿ arz

5 Faşl-ı bahâr oldu bes bülbül-i şeydâ hani
Derd ü gamın eylesin gonçe-i handâna ʿ arz

Fâş edebilmem⁴⁰⁷ eger derdimi sulţânıma
Yoşdu gamım kim eder şâkî vü peymâne ʿ arz

La ʿ l-i lebin hasreti çılmasa cândan eger
Bil ki Nebâtî eder kâdir-i Mennâna ʿ arz

22⁴⁰⁸

358

Müf teilün/ Fâ ʿ ilün/ Müf teilün/ Fâ ʿ ilün⁴⁰⁹

1 Olmadı mümkün edem hâlîmi cânâna ʿ arz
Mûr ne kaçem eylesin şâh-ı Süleymâna ʿ arz

Tâb ola ger ʿ âşıka yâr üzün görmege
Şem ʿ e eder her gece derdini⁴¹⁰ pervâne ʿ arz

Şûret-ı dîvâr tek olmasa ger lâl u maḥv⁴¹¹
Derdin eder yârîne ʿ âşık-ı dîvâne ʿ arz

Bâd-ı şabâ faşl-ı gül gülşene itsen hırâm
Hâl-i perîşânım et sünbül ü reyḥâna ʿ arz

⁴⁰⁶B'de yer almaktadır

⁴⁰⁷B: edebilem

⁴⁰⁸B, 53b

⁴⁰⁹Velehu Ğazel-i Türkî Min Maḳâlâtihî Ḳuddise Sırta

⁴¹⁰B: derdini her gece

⁴¹¹B: güher

5 Şa' şa' a-yı ' ârızın aldı gözümden şuâ'
Koymadı hâlim⁴¹² edem ol meh-i tâbâna ' arz

Çâh-ı mezelletde bend-i Bîjen olup müstemend
Hâlin onun kim eder Rüstem-i destâna ' arz

Gerdîş-i çarh-ı felek olmasa kâmımca ger
Derd-i dilim eylerem şâh-ı Hôrâsâna ' arz

Maṭla' -y1 şems-i zuhâ mazhar-ı nûr-ı Hudâ
Faḥr-ı dil-i murtaza menba' -y1 ' irfâna ' arz

Sehm-i şeb-i târdan olma Nebâtî maḥûf
Râz-ı⁴¹³ dilin etginen sûre-i ' imrâna ' arz

23

318

Fâ' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün⁴¹⁴

1 Vah ne göyçek yazılıp şafḥa-yı ruḥsâra bu ḥaṭ
Görse billâh getirir kâfiri îkrâra bu ḥaṭ

İstese ḥâzır eder her kimi ol sâ' atde
Deyesen naḳş olunup manzar-ı âḥzara bu ḥaṭ

Ele bil ḳavs-ı ḳûzaḥdır çekilip çarḥ üzre
Gör ne rengin yaraşır ' ârız-ı gül-nâra bu ḥaṭ

⁴¹²B: ḥâl

⁴¹³B: dâd-ı

⁴¹⁴ Gazel-i Min Tasnîfâtihî Ṭâbe Serâhu

Allah Allah yeri taḥsîn ele ol nakḳâşa
Yoḡdu imkânı gele gerdîş-i pergâra bu ḡaṭ

5 Siḡrdir bu göresen yoḡsa ki Mânî işidir
Çoḡların eyleyecek men kimi âvâre bu ḡaṭ

Noḡṭa-yı ḡâl-i siyâhın meni girdâba salıp
Ne olur derdime bir de ede bir çâre bu ḡaṭ

Daḡ edip lâle kimi bâḡrımı ḡoşdur ammâ
Çoḡ faḡîrin gününü eyleyecek ḡara bu ḡaṭ

Çekdi zencîre meni ṭurre-i pür pîç ü ḡamı
Var ümîdim ki meni luṭf ile ḡurtara bu ḡaṭ

Ey Nebâtî ne ḡadar var ise ʿ ömrün ḡaṭ yaz
ʿ Âḡıbet bir gün olur kim geli bir ḡara bu ḡaṭ

24⁴¹⁵

316

Fâʿ ilâtün/ Feʿ ilâtün/ Feʿ ilâtün/ Fâʿ ilün⁴¹⁶

1 Ol zamân men ederem zevḡ ile bu cândan ḡaz
Ki yetip vaşla edem şoḡbet-i cânândan ḡaz

Görgec ol nev-gülü gönlüm gül-i⁴¹⁷ ḡandâna döner
Nece kim bülbül eder ṭarf-ı gülistândan ḡaz

⁴¹⁵ B, 65a

⁴¹⁶ Velehu Eyzan Min Mâḡâlâti Ṭâbe Serâhu

⁴¹⁷ B: gülü

Murğ-ı dil-i miskini ol zülf-i çelîpâ olanı
Ėam yemez daği eder hâl-i perîşândan Ėaz

Ėoyma Ėâlî Ėala gœnlüm Ėam-ı ‘aşkından⁴¹⁸ kim
‘Âdetimdir ederem men dil-i sûzândan Ėaz

5 Lütf Ėıl sînemi Ėıl bir hedef-i tîr-i cefâ⁴¹⁹
Gœnlüm ister ede⁴²⁰ bir nâvek-i müjgândan Ėaz

Ver şafâ gœnlüme tœk seyl-i sirişkim gœzden
Men hemîşe ederem bu dürr-i Ėaltândan Ėaz

Ėam yükün çekmege Mecnûn kimi ser-mest gerek
Ki eder Ėonçe kimi çâk-i girîbândan Ėaz

Teng olur rûy-ı zemîn rezm gœnü nâ-merde
Merd eder şîr kimi ‘arşa-yı meydândan Ėaz

Ol gül-i tâze niğâbın nola üzden gœtüre
Yete pervâneye tâ şem‘ -i şeb-istândan Ėaz

10 Görsem ol Ėâmet-i mevzûnı itirrem özümü
Bile kim Ėumru eder serv-i Ėurâmândan Ėaz

Daği bundan bele çoh ilemenem meyl-i vişâl
Eylere men de Nebâtî kimi hicrândan Ėaz

⁴¹⁸B: ‘aşkıdan

⁴¹⁹ B: belâ

⁴²⁰B: edesen

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün⁴²¹

- 1 Bir gönül kim ola dâ' im ruḥ-ı cânân ile cem'
Olmaz ol bir de daḥi ṭarf-ı gülistân ile cem'

Meni meyden sizi Tarı eger men' edesiz
Ki benim gönlüm olur Cem kimi bu ḳan ile cem'

Dağıt eḫsân ile ol ṭurre-i ' anber-şikenî
Tâ ki olsun gönül o zülf-i perîşân ile cem'

Bir gönül kim ola bir ḡonçe lebin meftûnu
Olumu bir de meger bâde-i reyḫân ile cem'

- 5 Künc-i vaḫdetde gönül şem' ine oldum ḳâni'
Şem' -i dil olmaz imiş şem' -i şebistân ile cem'

Bülbül-i tâb-ı ḫazân dîde kimi gülşende
Gönlümü eylemişem ṭab' -ı gazel-hâ'n ile cem'

Ḳilk-i neyden tökerem kâḡıza şehd-i şekeri
Dürr-i nazmı ederem güher-i ḡalṭân ile cem'

Dağılan ḫasta gönül şîşesinin pârelerin
Rîze rîze eylerem şubḫa-yı şübḫân ile cem'

Yûsuf-ı Mışr kimi ṭan' e-i ihvân-ı ḫasûd
İtdiler ḫâtırımı miḫnet-i zindân ile cem'

⁴²¹ Min Maḳâlâtihi el-Câmihu Ṭâbellâhu Tûrbetehu Fîl-Ġazel-i Türkî

10 Şabr ilen hall olur   ukde-i müşk l billah
Lezzet-i vaşl olur zaħmet-i hicr n ile cem 

Y ri dut ğayrı unut sen de gözüm Mecn n tek
Mümkün olmaz ola bir c n iki c n n ile cem 

T şe-i r h-ı fen  etmege ğam-ı h r u ğas n
İderem b diye-i   aşķda m jĝ n ile cem 

Hardasan harda  alıpsan gene ey ş r-ı c n n
 h oldum gene bu   aķl-ı gir n c n ile cem 

  re  ıl derdime ş ķ  mana bir c m am n
Olsa gönlüm olacaķ d de-i giry n ile cem 

15 Merħab  dilber-i  ann z ne h b etdi görün
G ks m n yarasını n vek-i peyk n ile cem 

Gel gönül eyle daħi zühd   riy dan perh z
Gel Neb t  kimi ol ğalka-yi rind n ile cem 

26⁴²²

225

M f  teilün/ F   ilün/ M f  teilün/ F   ilün ⁴²³

1 Geldi bir ş ħ gene yanıma göyçek göyçek
Vurdu⁴²⁴ bir t ĝ-i cef  c nıma göyçek göyçek

⁴²² B, 66b

⁴²³ Ğazel-i T rk  Min Esr r-ı Kel mihi  be Ser hu

⁴²⁴ B: verdi

Lâle ruhsârın edip hûn-ı dilimden gül-gûn
Boyadı ellerini kanıma göyçek göyçek

Pâre pâre cigirim şîşe çekip etdi kebâb
Tikdi göz dîde-i giryânıma göyçek göyçek

Hayf kim olmadı bu ʿâşıkça bir cânı yanan
Der bir derdimi cânanıma göyçek göyçek

5 Penâh Allah deyip kahr ü ğazabdan yuma göz
İde bir ʿarzımı sulţânıma göyçek göyçek

Tâ ki pervâne kimi şevk ile bu cânı fedâ
İdim ol⁴²⁵ şemʿ -i şebistânıma göyçek göyçek

Ulu yâ Rab göresen bir gece ol vâlî-i Mışr
Gele bu külbe-i âhşânıma göyçek göyçek

Var ümîdim ki kalem ehli civân oğlanlar
Yazalar bu sözü dîvânıma göyçek göyçek

Ĝam yemez daĥi Nebâtî eger ol şâh-ı cihân⁴²⁶
Basa bir mührünü fermânıma göyçek göyçek

⁴²⁵ B: o

⁴²⁶ B: Ĝam yemez dâĥî Nebâtî kimi o şâh-ı cihân

Müf' teilün/ Fâ' ilün/ Müf' teilün/ Fâ' ilün⁴²⁸

1 ' Âşık-ı dîvâne bir zümzûme bünyâd kı1
Hâtırımı guşşadan bir nefes âzâd kı1

Halka-yı zencîri bir silkele seslen gene
' Aşk ile bir hay hûy şûr ile bir dâd kı1

Müddeti âhîr bu ev bezm-geh-ı yâr idi
Hayfdı bu menzîli yihma gel âbâd kı1

Mâhaşel-i maşşadın yâr idi⁴²⁹ maşşûd eger
Başını bu dâmda dâne-i şayyâd kı1

5 Rûz-ı ezel ' âşıkâ kısmet olup hûn-ı dil
Bah mana bir şadrını kûre-i haddâd kı1

Yohdu bizim sâzımız târ-ı hoş-âvâzımız
Tök üze eşk-i revân nâle vü⁴³⁰ feryâd kı1

Mâh-ı benî-Hâşim ol Hazret-i ' Abbâsdan
İste meded hâmeñi tîşe-i Ferhâd kı1

Pîşrev-i rehberim bed dâver-i ' aşkıım sana (?)
Bu söze söz yoh velî gel hele berzâd kı1⁴³¹

⁴²⁷ B, 33a

⁴²⁸ Ğazel-i Türkî

⁴²⁹ B: yâr bu

⁴³⁰ B: nâle-i

⁴³¹ B'de bu beyit yer almamaktadır.

Üregi Mecnûn olup ‘ aşk-ı rûşenden düşüp
Sen bu sınık sâğarı tâzededen îcâd kı1⁴³²

- 10 Muğbeçe-i muṭribin burda yeri yoḡ henüz⁴³³
Âh çekip dem-be-dem nevhâ vü bî-dâd kı1⁴³⁴

Yetdi nidâ sem‘ ime hâtif-i lâ-reybden
Maṭlabın oldu revâ ḡâtırını şâd kı1

Münşi-i dîvân-ı Hâḡ yazdı bu fermânı kim
Bu neçe ebyâtda deftere îrâd kı1

Lâf vurup ‘ aşḡdan adına ‘ âşık deme
Yâ bu ki bu zâhide cânını fûlâd kı1

Bu mîs-i ḡalbi erit pûte-i ihlâşda
Ver ona îksîr-i ‘ aşḡ ḡâbil-i neḡḡâd kı1

- 15 Nîşf-ı şeb olduḡca dur el üzüne ver şafâ
Yatma daḡı şubḡa dek şevḡ ile evrâd kı1

Tâ ki sene râm ola hırş-ı seg-i nefsi-i dûn
Ġam-gede-i ‘ uzlete ṡa‘ bını mu‘ tâd kı1

Şerbet-i tecrîdden başına bir câm çek
Git özüne dâḡil-i ḡalḡa-yı evtâd kı1

Tâ ki sene feth⁴³⁵ ola ḡıfl-ı ṡılsımât-ı ‘ aşḡ
ḡalḡ üzüne ḡapını şeş-der-i nerrâd kı1

⁴³² B’de bu beyit yer almamaktadır

⁴³³ Şiirin bu beyitten sonrası T’de 64b de yer almaktadır

⁴³⁴ Bu beyitten öncesi T’de yer almamaktadır.

⁴³⁵ B: keşf

Tûşe-i râh-ı fenâ birce tevekküldü bes
Su yerine gözlerin Dicle-i Bâgdâd kı1

20 Eşheb-i şarşar-ı hırâm gerçi   inânın kırıp
Gitme dur ey bî-edeb hürmet-i üstâd kı1

Şâm u seher muttaşıl hamd u yüz ihlâş ile
Tâ nefsin var ise rûhun onun yâd⁴³⁶ kı1

Yâr⁴³⁷ eteginden elin üzme budur râh-ı   aşk⁴³⁸
Gözle onu   âlemi tâb[ ] u⁴³⁹ münkâd kı1

Vesvese-i Ehrimen ger seni gümrâh ede
Hâtırını zikrden⁴⁴⁰ Cennet-i Şeddâd kı1

Bir de Nebâtî eger meyl-i seyahât ede
Başın onun tö[ ] me-i hancer-i cellâd kı1

28⁴⁴¹

123

Müf teilün/ Fâ[ ] ilün/ Müf teilün/ Fâ[ ] ilün⁴⁴²

1 Ey gözüm yatma dağı gel dağı bîdâr ol ol
H^vâb-ı ğafletden uyan bir gece hûşyâr ol ol

⁴³⁶ T: şâd

⁴³⁷ B:tâ

⁴³⁸ B:Hâk

⁴³⁹ B:tâb[ ] -ı

⁴⁴⁰ B:zıkr-i

⁴⁴¹ T, 60b; B, 32b

⁴⁴² Gazel-i Türkî

Bu kadar gonçe kimi perdede kaldın besdir
Bir zamân hem açılıp şâhid-i bâzâr ol ol

Başla zulmet yolunu âb-ı hayâtı ahtar
Yola düş baħma dalı git yeri rehvâr ol ol⁴⁴³

"Lenterânî" bir 'aceb sözdü eger 'âşıkısan
Mana baħ Tûra yügür tâlib-i dîdâr ol ol

5 Sal 'aşânı yere na' leyni ayağından at
Yetesen tâ ki tecellâya sebük-bâr ol ol

Dutasan tâ ki Mesîhâ kimi göklerde maķâm
Hâķķı dut halkı unut zîb-i ser-i dâr ol ol

Elli ıldır bu kadar meclise⁴⁴⁴ gitdin geldin
Oğlun ölsün ne yatıpsan daħi bîdâr ol ol⁴⁴⁵

Şekk ü sehvi götür vesvâsı çıhart gönlünden
Kâbil-i mağfiret-i kâdir-i ğaffâr ol ol

Kıl temâşâ muğ u muğzâde vü tersâlara baħ
Mest ü medhûş kalıp⁴⁴⁶ şûret-i dîvâr ol ol⁴⁴⁷

10 Hâķķı tapmaħdır eger maţlûbun ey bir bele zâd
Dâhil-i halka-yı rindân-ı kadeh-ĥ^vâr ol ol

Bu kadar gûşe-i mihrâba sıkındın besdir
Bir de meyhâneye gel fâiz-i envâr ol ol⁴⁴⁸

⁴⁴³ ol-B

⁴⁴⁴ B,T: mescide

⁴⁴⁵ ol-B

⁴⁴⁶ B: olup

⁴⁴⁷ ol-B

⁴⁴⁸ Bu beyit T'de yer almamaktadır.

‘ Aşkı ‘ aşıklığı men‘ ileme zâhid billah
‘ Aqlını başına yık ‘ aşık-ı bir yâr ol ol

Devre geldükce kadeh sen daği bir câm al iç
Püf de îmâna belî⁴⁴⁹ sen daği humâr ol ol⁴⁵⁰

Menzilim küp dibi ammâ ki veren yoğdu baña
Ey Nebâtî bu ‘ aceb hâle haberdâr ol ol

29⁴⁵¹

215

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün⁴⁵²

1 Yol busup bir dilber-i ‘ ayyârı gözler gözlerim
Şuğ kamân bir gözleri hûnh‘ârı gözler gözlerim

Bir büt-i sîmîn beden bir dilber-i şîrîn-suhen
Bir füsûnkâr mâh-ı hoş-güftârı gözler gözlerim

Bir melek-manzar vefâ-güster nigâr-ı nâzenîn
Bir mu‘ attar zülf bir ‘ attarı gözler gözlerim

Hâtır-ı mahzûnumu şâd eylesin gamdan meger
Bir şeker-leb yâr-ı gül-ruhsârı gözler gözlerim

5 Hâşalillah tevbekârım men hara mescid hara
Rind-i mestem hâne-i hummârı gözler gözlerim

⁴⁴⁹ belî-B

⁴⁵⁰ ol-B

⁴⁵¹ T, 92a

⁴⁵² Velehu Ğazel-i Türkî min Mağâlâtihi

Tâ meger teşhîr edem ol şûhu bir câdû ile
Ahtarib bir nâfe-i Tâtârî gözler gözlerim

Çâh-ı Bâbil-i mesken-i Hârût u Mârût hardadır
Zulmet-i hicrânda bir sehhârî gözler gözlerim⁴⁵³

Vaşla yitmez hiç ‘ aşık tâ ki cândan geçmesin
Dutmuşum cân elde bir dildârî gözler gözlerim

Salmışam baħr-ı fenâda lenger-i şabr u şebat
Muţtaşıl bir güher-i şehvârî gözler gözlerim

10 Gönlümün âyînesi jeng-i kudûret baqlamış
Gûşe-i vahdetde bir gülzârî gözler gözlerim

Her gece bîdâr oturmak vechi ondandır müdâm
Eşk-i hûnîn âh-ı âteş-bârî gözler gözlerim

Ĝâret eyler ‘ ömri her bî-derde derdi söylemek
Ĝam yükün açmağa bir ĝam-ĥvârî gözler gözlerim

Hây u hûy-ı ĥalk bî-zâr eyledi cândan meni
‘ Âşık-ı dîvâne tek daĝları gözler gözlerim

Dürd-nûş -ı Ĥâfîzam rindâne ma‘ nâ söylerem
Üştibînde bâde-i ĥumları gözler gözlerim

15 Bâğrımı ħan eyledi bu ĝuşe-i teng-i ħafes
Bülbül-i şeydâ kimi bâĝları gözler gözlerim

⁴⁵³ Bu beyitten sonra T’de:

“Ka‘ beye kûy-ı vefâda çekmişem bir dâire
Noĝta-yı pergârın tek pergârı gözler gözlerim” beyti yer almaktadır.

Her ne etdim murğ-ı bahtı râm edem râm olmadı
Hû çekip bir şeh-per-i şûnkârı gözler gözlerim

Mest ü medhûş eyleyip çoğdan meni bir hırka-pûş
Göz tikip bir şâgar-ı serşârı gözler gözlerim

Bir şeh-en-şâh-ı bülend-ahter hidiv-i baır ü ber
Bir gazanfer-hamle bir serdârı gözler gözlerim

Muhtaşar yeydir Nebâtî bir sözü çoğ çeğneme
Şöyle bir yol Haydar-ı Kerrârı gözler gözlerim

30⁴⁵⁴

202

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁴⁵⁵

- 1 Mest ü serhoş bir büt-i harrâfî gözler gözlerim
Ebre bî-selde bir kabâ zer-bâfî gözler gözlerim

Hâtırım ister ola sırr-ı Ene' l-Hak mazharı
Kelle-i dâr üzre bir Hallâcı gözler gözlerim

Dürd-nûşem rindler tâ kâsesin içmek işim
İndi ammâ şîşeden bir şâfî gözler gözlerim

Küfr-i zülfün şerhini yazmağda 'âciz kalmışam
'Uğde-i müşkildi bir keşşâfî gözler gözlerim

- 5 Tâ görüp sîmurğı yerde bir temâşâ eyleyem
Devr edip şehbâzın bir Kâfî gözler gözlerim

⁴⁵⁴ T, 88a

⁴⁵⁵ Velehu Ğazel-i Türkî min Esrâr-ı Makâlâtihi Nevverâllahu Merķadehu

Râh-ı müşkül reh-nümâ yoğ Hızr gâib men Ėarib
Rağmı çoğ bir şâhib-i elâfi gözler gözlerim

Bî-kes ü bîmar düşmenler kesip etrâfımı
Bir şeh-i Ėûn-Ė'ar bir seyyâfi gözler gözlerim

Rûz u şeb deryâ-yı jerf-i (?) fikre Ėavvâş olmuşam
AĞtarib bir güher-i şeffâfi gözler gözlerim

Âfitâb-ı 'ârızın min yoldan artığ görmüşem
Ma' den-i müşk-i Ėuten bir nâfi gözler gözlerim

10 Tökmüşem meydâna dürr-i güheri tel etmişem
Bir 'aceb şâhib-nazar şarrâfi gözler gözlerim

LevĖeşâllah merd-i ebleğ 'âşık-ı şeydâya bağ
Müşteri yanımda men etrâfi gözler gözlerim

Vurmuşum anbâra arpa buğdanı bî-Ėadd ü Ėaşr
Bir selâm-Ėor bir de bir 'allâfi gözler gözlerim

Yüz yük ibrişim cuvalı penbe bardanı kimi
Tökmüşem bâzâra bir şi' r-bâfi gözler gözlerim

Ėâbil-i zıll-ı Ėümâ etmem ser-i 'üryânımı
Hem-dem-i vîrâne bir ĖaĖĖâfi gözler gözlerim

15 Bâğ-ı Cennetdir yerin zâhid Ėûşa âğvâlîna
Men ki ehl-i Dûzağam 'arâfi gözler gözlerim

Bende-i pîr-i muğânâmen menzirim deyr-i muğân
Bir birehmen sûfi-i şarrâfi gözler gözlerim

Gümrâh-ı tîh-i zülâlem ğarķ-ı baķr-ı ma' sîyet
Bir müserrif 'ârif-i 'arrâfı gözler gözlerim

Gelmişem mülk-i 'ademden şehr-i imkân seyrine
Zâd-ı râhım kemdi bir zayyâfı gözler gözlerim

Geh Nebâtî adını geh Hıaçobânî söyleyen
Bir Koroğlı vaz' bir kezzâfı gözler gözlerim

31⁴⁵⁶

189

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁴⁵⁷

1 Egleşip bir Hüsrev-i âfâķı gözler gözlerim
Büt-perestem kıble-i 'uşşâķı gözler gözlerim

Dönderip üz ehl-i dünyâdan 'umûma her ne var
Ni' met-i bî-minnet-i Rezzâķı gözler gözlerim

Bâğrımı ķan eyledi bu miķnet-i hicrân amân
Şâķî cân bir sâğar-ı revvâķı gözler gözlerim

Ey Hudâ sen bu Züleyhânın 'Azîzin hâr kıı
Saldırıp zindâna bir dustaķı gözler gözlerim

5 Tevbe ger meyl eyleyim bir dilber-i zîbâya men
Yâra bir 'ahd etmişem mîşâķı gözler gözlerim

Baķmanam hergiz eger hûrşîd-i 'âlem-tâb ola
Öz nigârım yâr-ı sîmîn-şâķı gözler gözlerim

⁴⁵⁶ T, 84b

⁴⁵⁷ Gâzel-i Türkî min Beyânâtihi el-Feşîha Raķmetullaâhi 'Aleyh

‘ Anberîn-gîsû kemân-ebrû şelâîn-nâzenîn
Meh-cebîn bir duhter-i Oymağı gözler gözlerim

Sînesi kand-i mükerrer lebleri şehd şeker
Nâr püstân bir çanağ kaymağı gözler gözlerim

Devre kâlhmîş murğ-ı dil çarğ-ı felek-i devvâr tek
Her budağa düşmez o bir tåkı gözler gözlerim

10 Güller açıldı bahâr oldu şafâ sürmek gerek
Bir bulağ başı serin yaylağı gözler gözlerim

Hoş-çemen bir sebz-i hürrem bir neçe hem-dem refiğ
Kilîsede bir kabâb yarmamı gözler gözlerim(?)

Çeşme-i Mevlâ-yı ‘ Alîden su içip seyrân için
Selbasar başında bir gezmağı gözler gözlerim

İlda bir def a tavâf-ı kabr-i seyyîd Cebraîl
Çoğ mübârek orda bir müştâkı gözler gözlerim

Astmal Çayı şafâsı bî-nihâyetdir velî
Bâri bâğlarında bir ovlağı gözler gözlerim

15 Tek ağac kaldı Murâd yurdun ferâmûş eleme
Orda bir de bir şafâ sürmağı gözler gözlerim

Çaldı daşa dırnağın leng oldu şîd bir hâl(?)
Rağş-i gül-gûn bir demir dırnağı gözler gözlerim

Tenge geldim bu kafes küncünde bâğrım çatladı
‘ Âlem-i bâlâya bir uçmağı gözler gözlerim

Yazmayıp kılk-i kazâ yâ Rab şeb-i hicrâna şubh
Üz dutup dergâha bir fellâkı gözler gözlerim

Eylesin bu derde çâre yoĥdu bir hâzık tabîb
Hâkim-i hükm-i ‘ale‘ l-iţlâkı gözler gözlerim

20 Meşķ-i ‘aşķım maĥv olup ser-meşķi yâdımdan çıĥıp
Levh-i meşķim elde bir meşşâķķı gözler gözlerim

Server-i şeb zinde-dârân rind ü ‘ayyâr u dilîr
‘Ömrü mehterbaşı bir serrâkı gözler gözlerim

Mürşîd-i şâĥib-nazarsan men de gözden düşmüşem
Bu faķîre bir nazar baĥmaķı gözler gözlerim

Köhnelip elden düşüp bu cism-i nâşın gebr tek
Âteş-i sûzâna bir yaĥmaķı gözler gözlerim

Bir civân-merd görmürem bu emre iķdâm eylesin
Göz salıp her yana bir koççaķı gözler gözlerim

25 Nâr u nûrun ma‘denin ĥit Hânçobânenden soruş
Dut ĥaber gör orda bir ĥarrâķı gözler gözlerim

Doĥrusun söyle seni kim Hânçobânî eyledi
Adı yoĥdur bir büyük ĥallâķı gözler gözlerim

Çatladı Gülgûn Nebâtî bele çarpmazlar atı
Çatlasun bir kûrre-i toĥmaķı gözler gözlerim

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün⁴⁵⁸

- 1 O güneş 'ârıza hayrân olalı zâr olubam
 'Aql u hûşum dağılıp şûret-i dîvâr olubam
- 'Aşk-ı bî-bâk eyledi perde-i nâmûsumı çâk
 Zikri bed adı yaman halk üzüne hâr olubam
- Meni görgec deyesen cin işidip bismillah
 Zâhidin pis gözüne bir çalıcı mâr olubam
- Tâ bilim belki meger ol şanemin mevâsın
 Gâh meyhâneye geh mescîde seyyâr olubam
- 5 Sen git öz kârına ey zâhid-i bed-kişi ki men
 Tâlib-i câm-ı Cem ü bâde-i gülnâr olubam
- Bü'l-'aceb derde meni salmış o yağı gözler
 Gâh dîvâne vü geh mest ü geh hûşyâr olubam
- Şâkî gel cânımı al ver mana bir câm amân
 Yanmışam teşne-i bir sâğar-ı serşâr olubam
- Tâ Nebâtî olup ol nev güle 'âşık billah
 Men de hem nâle-i bir bülbül-i gülzâr olubam

⁴⁵⁸ Velehu Min Maqâlâtihi 'Aleyhür-Rahme

33

225

Müf teilün/ Fâ^ç ilün/ Müf teilün/ Fâ^ç ilün⁴⁵⁹

- 1 Bes ki bu üzden ırağlar ile yoldaş oldum
Şerbet-i kıand iken şîre-i haşhâş oldum

O melek manzara âşüfte vü hayrân olalı
Seg-i şeb-gerd kimi dîde-i huffâş oldum

Ehrimen tek neçe yol ^ç aşk büsâtin yıkdım
Gene fermân-ı Süleymân ile ferrâş oldum

İstedim tâ ki olam la^ç l-i lebin şarrâfı
^ç Aşk bîçîzi olup kızlara pîşdaş oldum

- 5 Cân u dil verdi Nebâtî sene dağı ne var
Deme billâh ki ^ç aceb ^ç âşık-ı kıallaş oldum

34⁴⁶⁰

55

Müf teilün/ Fâ^ç ilün/ Müf teilün/ Fâ^ç ilün⁴⁶¹

- 1 Göresen men niye yâ Rab bele nâlân oldum
Ğalağ etdim ki sene vâlih ü hayrân oldum

Oda yağdın men bî-çâreni pervâne kimi
Acıkın geldi meger ^ç âşık-ı insân oldum

⁴⁵⁹ Ğazel-i Türkî

⁴⁶⁰ B, 34a; T, 50b

⁴⁶¹ Ğazel-i Türkî

Sûd u sermâyemi mecmû' elimden aldın
Niye kim zâhid olup mescide derbân oldum

Şeyh Şen'ân kimi boynuma saldım zünnâr
Şimdi gel gör ki kilîselere ruhbân oldum

5 Etdim ol dilber-i tersâya bu gün bir secde
İndi bildim ki yağın men de Müselmân oldum

Lillehü'l-hamd ki men küfrde buldum îmân
Geçen eyyâma ne hâşıl ki peşîmân oldum

Gel Nebâtî dolanım başına vah ne güzel
Cân verip yâra vefâ râhına kurbân oldum

35⁴⁶²

118

Mef' ûlü/ Mef' âilün/ Fe' ûlün⁴⁶³

1 Düşeli 'aşka hâr u zâr oldum
Şem' tek dût-ı âha yâr oldum

Yandırıp hırka vü ridânı tamâm
Şeyh Şen'âna neng ü 'âr oldum

Dediler adıma harâbâtî
Halka bir küfr-i âşikâr oldum

Tenge gitdi meni melâmetler
Şâkin-i deşt ü kûhsâr oldum

⁴⁶² T, 58b; B, 35b

⁴⁶³ Gazel-i Türkî

5 Derd-i hicrâna tapmadım çâre
Künc-i vaḥdetde ber-ḳarâr oldum

Eyledim mâl ü devleti bir pûst
Ne ʿ aceb şâh-ı tâcidâr oldum

Çün Nebâtî unuttu dünyânı
Men de bu ḫalkdan kenâr oldum

36⁴⁶⁴

118

Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilün⁴⁶⁵

1 Câna od vurdum⁴⁶⁶ özüm pervânelerden küsmüşem
Tâ ki Mecnûn olmuşam dîvânelerden küsmüşem

Bir ğalaṭ sözdür ki derler gene olur vîrânede
Gene yoḫ vîrâne çoḫ vîrânelerden küsmüşem

Hâşılım oldu mücerrebden nedâmet tûşesi⁴⁶⁷
İndi ol baş ağırdan⁴⁶⁸ efsânelerden küsmüşem

Men işitdim ol gülün meyhânelerdir menzîli
Aşlı yoḫ⁴⁶⁹ gördüm gelip meyhânelerden küsmüşem

5 Ḥanümânımdan meni saldı Nebâtî der-be-der
ʿ Aḳla baḫ Mecnûn kimi bîĝânelerden⁴⁷⁰ küsmüşem

⁴⁶⁴ T, 58a; B, 35b

⁴⁶⁵ Ğazel-i Türkî

⁴⁶⁶ B: verdim

⁴⁶⁷ B,T: kûşesi

⁴⁶⁸ B,T: ağırdan

⁴⁶⁹ B: aşlını

37⁴⁷¹

53

Mefâ' ilün/ Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün⁴⁷²

- 1 Ne müddetdir men-i bî-çâre yâ Rab yârsız kaldım
Pozuldu revnâķım dağıldı ev pergârsız kaldım

Kime izhâr edem derdim hani bir mahrem esrâr
Ėamım çoh Ėam-güsârım yoğ ' aceb Ėam-ĥ ' ârsız kaldım

Diriğa bilmedim Ėadrin men ol yâr vefâ-dârın
' Âcâib-i saĥt-cânam yârsız men ' ârsız kaldım

Ėam-ı hicrâna yandırdın meni ey çarĥ-ı dún besdir
Raĥîm ismine Allahımın deyim îkrârsız kaldım

- 5 Nebâtî tevbe kııl îmâna gel efsâne danışma
Nola bir yol desen kim yâ ' Alî men yârsız kaldım

38⁴⁷³

157

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁴⁷⁴

- 1 Tikmişem göz râha bir cellâdı gözler gözlerim
Dâma düşmüş şayd tek şayyâdı gözler gözlerim

⁴⁷⁰ B: dîvânelerden

⁴⁷¹ T, 50b

⁴⁷² Ėazel-i Türkî

⁴⁷³ T, 68a; B, 37b

⁴⁷⁴ Fî- Ėazel-i Türkî min-Kelâmihî

Yoħsa dersiz zâhidem men olmuşam mescid-nişin
Ol şanemden ötrü bu ber-bâdı gözler gözlerim

Bîsütün dağın gidip gezmek degil menzûrımız
Naķş-ı şîrîn tek hemân Ferhâdı gözler gözlerim

Tâ edip ‘ aķs-i cemâlin sînemi levħ-i ħayâl
şeş-der-i ħayratda bir nerrâdı gözler gözlerim

5 Berķ-i ‘ aķın âteş-i sûzâna yahmış bâđrımı⁴⁷⁵
Yaş tökende Dicle-i Bâğdâdı gözler gözlerim

Mekteb-i ‘ aķ içre tâ etsin meni kâmil-i ‘ ayyâr
Olmuşam pâ-beste bir üstâdı gözler gözlerim

Ķoymayım tâ ondan özge kimse bu vîrânede
Rûz u şeb bu ħâtır-ı nâ-şâdı gözler gözlerim

Pertev-i mihr-i rûĥundan tâ ki bulsun bir nişân
Her țaraf seyrân edip her zâdı gözler gözlerim

Cümle Ķur‘ân u kitâbı eylemekden el-varaķ
Özge maţlab yoĥ hemîn bir adı gözler gözlerim

10 Yaĥři sözler çoĥ demiř⁴⁷⁶ gerçi ‘ âşıklar velî
Ĥâmıdan yeg men bu hoş efrâdı gözler gözlerim

Maĥmil-i Leylâ Nebâtî⁴⁷⁷ oldu gözden nâ-pedîd
Men ne Mecnûnam ki bu evtâdı gözler gözlerim

⁴⁷⁵ B: cânımı

⁴⁷⁶ B: demişler

⁴⁷⁷ B: maĥmil-i Nebâtî Leylâ

Müf' teilün/ Fâ' ilün/ Müf' teilün/ Fâ' ilün ⁴⁷⁸

- 1 Ey alender meni ldürdü bu âfyûn âfyûn
Seni Tarı mana ver bir bile ma' cûn ma' cûn

Neş'esi yodu bu bengin meni Allah Allah
Bizi me' lûn eyledi gör nece mabûn mabûn

Söyle Ferhâda ki geldi gene Şîrîn Şîrîn
Sem' ime yetdi gene şayha-ı Gülgûn Gülgûn

aldı göksümde bütün bu acı alma alma
Dur getir açla yiyahı bir iki avun avun

- 5 Tâzedden geldi gene başıma sevdâ sevdâ
Hâne-i ' alı gene eyledi vârun vârun

Şükrillâh ki dolandı gene devrân devrân
Oldu kâımıca gene gerdiş-i gerdûn gerdûn

Mest ü mestâne gezer bezmde şâkî şâkî
Beyt-i âh zânım olup meclis-i Hârûn Hârûn

Ev yıhan ver mana bir sâgar-ı revâk revâk
Eyle bir câm ile bu müflisi ârûn ârûn

Allah Allah bu kadd ü kâmete âhsen âhsen
Gül-i hamrâdı bu yâ çehre-i gül-gûn gül-gûn

⁴⁷⁸ azel-i Türkî

10 Ne deyim gözdü bu yâ nergis-i şehlâ şehlâ
Koy görem gönçadu bu yâ leb-i meygûn meygûn

Kaşların kavı-ı kuzah nâvek-i müjgân veh veh
Hâl-i sebzindir iden âdemi efsûn efsûn

Halka-yı la' ldi yâ sîb-i zenâh yâ çeh-i çâh
Dürri dendândı bu yâ lü'lü'-yi meknûn meknûn

Ṭurre-i zülfüne el vurma⁴⁷⁹ haṭadır hey hey
Halka-yı dâmdır ey ' aşık-ı Mecnûn Mecnûn

Dâde et⁴⁸⁰ ey ' Alî ' âlî a' lâ a' lâ
Çâre kıl derdime liḳâdır çün be-mûn

15 Bâgrımı hâr-ı sitem eyledi revzen revzen
Sînemi âteş-i gam eyledi kânûn kânûn

Rahm kıl hâlîme ey dilber-i tersâ tersâ
Boşla zencîrimi bir ey büt-i mevzûn mevzûn

Muttaşıl şâm u şabâ yekke⁴⁸¹ tenhâ tenhâ
Künc-i vaḥdette ḳalıp hâṭır-ı maḥzûn maḥzûn

Yoḥdu bir kimse ile ülfet ü rabtım rabtım
Söylerem perdede gizli bele maḥzûn maḥzûn

Çoḥ da aḥtarma Nebâtîni geç ondan geç geç
Dini yoḥ mezhebi yoḥ geberdi mel' ûn mel' ûn

⁴⁷⁹ B: verme

⁴⁸⁰ B: yet

⁴⁸¹ B: yeke vü

Müf' teilün/ Fâ' ilün/ Müf' teilün/ Fâ' ilün⁴⁸³

- 1 Görem ey şûh seni hürrem ü handân olasan
Gönçe gül tek açılıp zîb-i gülistân olasan

Giysen egnine her haftada bir deste libâs
Berķ urup ' âleme bir mihr dıraşşân olasan

Tirme başında ayağında firengi başmaķ
Şuna keklik tek her yana hırâmân olasan

Vesme kaçında gözün sürmede zülfün üzüñe
Her tarafından tökülüp sünbül ü reyhân olasan

- 5 Olmaya şeng ü kuşenglikde biri tây sene
Hâmı dilberlere sen hüsrev-i hûbân olasan

Ne kadar var ise ' ömrün gezesen mestâne
Bu cihân bâğına bir serv-i hırâmân olasan

Hâķ ta' âla seni ey gül ilesin bir de civân
On dört yaşında gene bir meh-i tâbân olasan

Üz getirsin sene devlet bele deryâ deryâ
Her ne devletli ola sen olara hân olasan

Ķonşuya gitmeyesen hâcet için bir zâda
Sen oları getirip kaçına sulţân olasan

⁴⁸² T, 68b

⁴⁸³ Gazel-i Türkî min-Maķâlâtihi

10 Genc-i Kârûn kimi sen cem^ç edesen sîm ü zeri
Şâhib-i memleket ü hüsrev ü hâkân olasan

Bir du^ç â kıldı Nebâtî onu Mevlâya bırağ
Tâ onun sîne-i sûzânına dermân olasan

41 ⁴⁸⁴

49

Mef^ç ûlü/ Fâ^ç ilâtün/ Mefâ^ç îlü/ Fe^ç ûlün⁴⁸⁵

1 Mührüm elimde var şeh-i şâhib-i berâtdan
Bağ bir nazar ki şâd ola gönlün hayâtdan

Mevlâ yolında tûtîye şekker esirgeme
Allam eger getirmeli olsan Herâtdan

Keşkûlümü nebât ile doldur ki tâ deyim⁴⁸⁶
Boş olmasın mezzâk u damağın nebâtdan

Tarı sene naşîb eylesin âb-ı Kevşeri
O bir sudur ki ölmez içen ol kanatdan

5 Mecnûn-ı bî-nevânı ayağ üste sahlama
Bu şâh-ı ^ç aşk-bâzı halâs eyle mâtdan

Tâ ölmeyince fikr edesen el çekem gitdim⁴⁸⁷
Tarı bilir ki yoğdu herâsım memâtdan

⁴⁸⁴ T, 48b; B: 26a

⁴⁸⁵ Gazel-i Türkî

⁴⁸⁶ B: Keşkûlümü nebât ile doldur ki tâ gidem

⁴⁸⁷ B: alam gidem

‘ Âlem bilir ki men yiyirem muttaşıl nebât
El çekmişem o sen yiyen âb-ı nebâtdan

Îmân u küfrden dağı men olmuşam berî
Men geçmişem perestîş-i Lât u Menâtdan

Mecnûn deyille⁴⁸⁸ adıma ammâ Nebâtîyem
Dâyim işimdi kâm alıram men nebâtdan

42⁴⁸⁹

54

Mef’ ûlü/ Fâ’ ilâtün/ Mef’ âilü/ Fâ’ ilün⁴⁹⁰

1 Sensen gene bu tûr-ı dili nûr-ı nâr iden
Sensen gene bu Hıaçobânı mest-i yâr eden

Sensen gene bu gonçalara reng ü bû veren
Sensen gene bu gülşeni reşk-i bahâr eden

Sensen gene bu cânıma müjgân oğun atan
Sensen gene bu gönlüm evin târ u mâr eden

Sensen gene bu ‘ âcizi dîvâne eyleyen
Sensen gene meni el ulusdan kenâr eden

5 Sensen gene bu sîne-i sûzâna od salan
Sensen gene meni güdâze kıoyup dağ-dâr eden

⁴⁸⁸ B,T: denile

⁴⁸⁹ T, 50b

⁴⁹⁰ Gâzel-i Türkî

Sensen gene raķible hem-düş olup duran
Sensen gene bu cânımı mecrûh-ı hâr eden

Sensen gene o nâkesiyle hem-kârîn olan
Sensen gene bu bî-kesi giryân u zâr eden

Sensen gene niķâb dutup gizlenip geçen
Sensen mana bu bir nazarı zehr-i mâr eden

Çoğlar sene firîb verip ‘ âşıkam deyir
Olmaz sene Nebâtî kimi cân-nişâr eden

43⁴⁹¹

175

Müstefi‘ lün/ Müstefi‘ lün/ Müstefi‘ lün/ Müstefi‘ lün⁴⁹²

1 Cumdum gene ğavvâş tek deryâya men deryâya men
Kıldım nazar bir lü’lü’ vü lâlâya men lâlâya men

Sen sanma men bu baħirde her inci mürvârî gezem
Göz tikmişem bir güher-i vâlâya men vâlâya men

Gitdim beyâbân geştine erdim tecellâ deştine
Etdim temâşâ Tûrda Mûsâya men Mûsâya men

Çııdım bu ‘ arşın üstüne bahtım bülend ü pestine
Pes onda nâgeh uğradım ‘ İsâya men ‘ İsâya men

5 Saldım tamâm-ı ‘ âlemi gözden unuttum Âdemi
Verdim gönül bir vâhid-i yektâya men yektâya men

⁴⁹¹ T, 72a; B, 42b

⁴⁹² Gazel-i Türkî min Dürer-i Kelâmihi ‘ Aleyhi’r-Raħme

Gezdim semavâtı tamâm her menzile itdim hırâm
Kıldım güzer⁴⁹³ her Cennet-i a' lâya men a' lâya men

Etdim temâşâ güllerin hem reng-be-reng bülbüllerin
Saldım nazar hem manzar-ı hûraya men hûraya men⁴⁹⁴

Gitdi serimden ' aql u hûş bir gûşede otum⁴⁹⁵ hamûş
Düşdüm ' acâib manzar-ı îhfâya men îhfâya men

Ne yatmış idim ne uyağ ne atlı idim ne yayağ
Bir vaqt ki⁴⁹⁶ gördüm gelmişim dünyâya men dünyâya men

10 Leylâ diyip çekdim amân kan yaş töküp etdim fiğân⁴⁹⁷
Düşdüm gene Mecnûn kimi şahrâya men şahrâya men

Fânî olupdur⁴⁹⁸ bu beden dur tap Nebâtî bir kefen
Bu cânı kırbân eyledim Leylâya men Leylâya men

44⁴⁹⁹

112

Mef' ûlü/ Fâ' ilâtün/ Mef' âilü/ Fâ' ilün⁵⁰⁰

1 Gene âşüfte-i bir nergis-i şehlâyam men
Ondan ötrü bele âlûde-i şabâyam men

⁴⁹³ B: hem kıaldım gene

⁴⁹⁴ B: hırraya men hırraya men

⁴⁹⁵ B: oldum

⁴⁹⁶ B: vaqte

⁴⁹⁷ B: Leylâ diyü çekdim amân kan yaş tökdüm fiğân

⁴⁹⁸ B: olupdu

⁴⁹⁹ T, 54b

⁵⁰⁰ Gazel-i Türkî

Olmuşam bir şanem-i lâle ruḥun müştâkı
Bu sebebden delî tek bâd-ı peymâyam men

Etdiğim şâm u seḥer nâle vü zârın sebebi
Budu kim beste-i bir zûlf-i çelîpâyam men

Deme kim neyçün olupsan bele bîmâr ü za‘îf
‘Âşık-ı ğamze-i bir şûḥ-ı dil-ârâyam men

5 Ne deyirsen gene ey zâhid-i efsûrde mizâc
Küll-i ‘âlem bili kim tâ‘lib-i ma‘nâyam men

Olmuşam Hızır-şîfat perde-i îḥfâda nihân
Gene bu ‘âlem-ârâ gün kimi peydâyam men

Çoḡ da gösterme mana sîm ü zerrîn kîsesini
Bu torî özgeye ḳur beççe-i ‘anḳayam men

Mende var baḡr kimi dürr ü güher anbârı
Yohsa bî-mâye sanırsan meni deryâyam men

Etmişem sûzenimi rişte-i Meryemden dûr
Minmişem tevsen-i gerdûna Mesîḥâyam men

10 Mu‘cizât-ı heme peygâmbere olur menden ‘ayân
Bilmek olmaz meni bir sır-ı hüveydâyam men

Bele⁵⁰¹ gör besdi Nebâtî ne ene’l-Ḥaḳdır bu
Daḡı bir yol deġinen vâḥid ü yektâyam men

İstesen kim bilesen kimdi bu inşânı ḳılan
Gezgezem ḳan içici duḡter-i tersâyam men

⁵⁰¹ T: hele

45⁵⁰²

81

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁵⁰³

1 Tâ ki oldum âşinâ ol rind-i sûfi-rence men
Bâda verdim 'aqlımı düşdüm hayâl-i benge men

Dutmayım vahşî kimi şahrâda mesken neyleyim
'Âşıkam bir dilber-i 'ayyâr u şûh u şenge men

Bundan önce her cefâ kıldın taḥammül eyledim
İndi raḥm it gelmişem hicrân elinden tenge men

Raḥm kıl inşâfa gel âhım şerârındân şaḫın
Tûfîya tek nerm olur salsam nefes ger senge men

5 Satmışam men bâğ-ı Rızvânı Nebâtî bir cöve
Bu cihân mülkin ser-â-ser almanam bir denge men

46

47

Mef' ulü/ Fâ' ilâtün/ Mef' âilü/ Fâ' ilün⁵⁰⁴

1 Kimdir ol silsile-i 'aşḫa giriftâr olsun
Tâ ki keyfiyyet-i Mecnûna ḫaber-dâr olsun

Cennetin ḫûr ü kuşûru senin olsun zâhid
Varsaḫı söyleme koy dost mana yâr olsun

⁵⁰² T, 54b

⁵⁰³ Ğazel-i Türkî

⁵⁰⁴ Ğazel-i Türkî

Perr ü bâline degen ‘ âşık-ı bî-çârelerin
Görüm evden işige çıhmağ oña ‘ âr olsun

O perî çehre ki dâ‘ im meni bîmâr ister
Tarıdan istemişem bir de o bîmâr olsun

- 5 Ne duâ‘ dır eyledin yâra Nebâtî bir utan
Resmdir ‘ âşık olan közde gerek hâr olsun

47⁵⁰⁵

288

Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün⁵⁰⁶

- 1 Eger koysan bağam men bir nazar ol çeşm-i şehlâya
Gözüm çıhsın eger men bir de bağsam câm-ı mînâya

Bir özge hâcetim yoğdur velî müştâk-ı dîdârem
Nolur bağ bir nazar bu ‘ âşık-ı Mecnûn-ı şeydâya

Şeb-i yeldâ diyip hasret çekip kan yaş töken zâhid
De eşek kör degilsen bağsan ol zülf-i çelîpâya

Eger ‘ ârifsen anlarsan ne lâzım keşf-i hâl etmek
Meni bir gözleri cādû salıp bu şûr u gavgâya

- 5 Size menden emanet ey civânlar men ki tâ gitdim
Velikîn siz hayıfsız düşmeyin bu kanlı sevdâya

Nebâtî çoğ cefâ çekdin murâdın olmadı hâşıl
Yeri pîrinden al himmet yapış dâmân-ı Mevlâya

⁵⁰⁵ B, 80b

⁵⁰⁶ Gâzel-i Türkî Velehu Eyzan

Mef' ûlû/ Fâ' ilâtü/ Mefâ' ilü/ Fâ' ilün⁵⁰⁷

- 1 Düşdüm gene meyhânedede hoş-hengler içre
Gördüm gene bir reng ile gül-rengler içre

Şad şükr ki imdâd kılıp baht-ı humâyûn
Bir diz yeri tapdım özüme şengler içre

Ey meyden edip tevbe eden bengle ülfet
Dîvâne kimi düşme 'abeş dengler içre

Ne naql-ı hikâyetdi ne efsâne vü efsûn
Bu bühl ü haseddir ki düşüp yeñiler içre

- 5 Ey şâhib-i şemşîr-i dûdem şâh-ı cihân-bahş
Ey küşteleri püşte kılan cengler içre

Bu mülk-i Qaradağda bî-munis ü gam-h'âr
Feryâdına yet koyma meni nengler içre

Mecnûn kimi 'üryân u dil-âzerde vü Mecnûn
Dağdan dağa gez gez gezerem sengler içre

'Aşk ehli şanub sâlik ile hem-sefer oldum
Gezdüm bir iki şâm u seher lengler içre

Bu kûçe-i 'aşkın bilirem gâyeti yoğdur
Bî-çâre Nebâtî kalacak tengler içre

⁵⁰⁷ Velehu Eyzân fi'l-Gazel Min Tayyibât-i Kelâmuhu 'Aleyhir-Rahme

49⁵⁰⁸

285

Mef' ûlû/ Fâ' ilâtü/ Mefâ' ilü/ Fâ' ilün⁵⁰⁹

1 Serмест yıhıldım gene meyhâneler içre
Oldum gene rüsvâ neçe ferzâneler içre

Yağdım oda seccâde vü destâr u ridânı
Bir ad eyledim men daği pervâneler içre

Ey şûh perî tal' at u ey serv-i gül-endâm
Gezme seni Tarı bele bîgâneler içre

Ol nergis-i mestin ne füsûngârdı Hudâya
Saldı meni Mecnûn kimi dîvâneler içre

5 Gel ver mana bir câm da ey şâkî-i gül-fâm
Tâ mest yazam bu sözü efsâneler içre

Billah bu büt-i lâle rûhun yoğdu nazîri
Bağdım neçe min şûrete büt-hâneler içre

Ol genc-i hafîden bir eşer bilmedim hergiz
Cânım çürüdü hiç yere vîrâneler içre

Ey Kevşer için âh çeken zâhid-i ebleh
Meyhânede gel gör onu peymâneler içre

Ğavvâş kimi ğavta verip bahra Nebâtî
Ol güheri ister tapa dür-dâneler içre

⁵⁰⁸ B, 63b

⁵⁰⁹ Velehu Eyzan fî'l-Ğazelü'l-Türkî ve Hûvemîn Kelâmîhi Şevverâllahu Tûrbetehu

Mef' teilün/ Fâ' ilün/ Meftē' ilün/ Fâ' ilün⁵¹⁰

- 1 Ğulgule saldım gene ne felek-i aḫzara
Etdi meded ṭâl' im yetdi elim sâğara

Dîv be-fazl-ı Hudâ oldu perîden cüdâ
Müjde apar ey şabâ ol büt-i sîmîn-bere

Şâm u seher muttaşıl şüglüm olup meşq-i 'aşk
Gözlerimi tikmişem levḫ-i ruḫ-ı dilbere

Bir yüke kim düzmedi gâv-ı felek sırra baḫ
Götdü belinden onun çatdı men-i kâfire

- 5 Tarı bilir odlaram hırka vü seccâdeni
Şâkî bu kan kâsesin koyma elinden yere

Ḳâşid-i ehl-i niyâz Hüdhdü-i 'âşık-âvâz
Luṭf ile bu nâmeni bakla o hoş şeh-pere

Durma dönem başına men sene ḫurbân olam
Himmat eyle ver şafâ şevḫ ile bâl ü pere

Birce temâşâ eyle dîde-i hûn-bârıma
Söyleginen ḫâlimi ol meh-i hoş manzara

⁵¹⁰ Velehu Eyzân Ğazel-i Türkî Min Maḳâlâtihi Ḳuddise Sırruhu

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün⁵¹²

- 1 Getir şâķî mey-i gül-gûn bu bezmi bir bahâr eyle
O câm-ı la' l-fâm ile bu hâmi⁵¹³ bir humâr eyle

İrem bâğın temâşâ eyledim deyr-i muğân içre
O dar'ül-^c ayşı sen yâ Rab hemîşe lâle-zâr eyle

Vera' vaķtı degil zâhid bu tesbîhi koy elden bir
Getir seccâdeni ver mey-fürûşa bir qarâr eyle

Leb-i mey-gûn-ı şâķî devr-i sâğar halka-yı rindân⁵¹⁴
Bu cem' in içre yâ Rab sen meni bir mey-güsâr eyle

- 5 Ğurûr-ı rûza huşk etmiş⁵¹⁵ seni zâhid ne ğâfilsin
Bu tezvir ü riyâdan giç Hudâdan birce 'âr eyle

Be-ğamdillah gözün var kör degilsin Cennet istersen
Ķadem koy bir harâbâta seherden bir nehâr eyle

Nebâtî ' âşıkam men rindler bezmindeki hâle
Belî billâh bu kavmin itlerine cân-nişâr eyle

⁵¹¹ B,44b

⁵¹² Velehu Eyzân Min Taşnifâtihî Ķazel

⁵¹³ B: câmı

⁵¹⁴ B: Leb-i meygûnı şâķî sâğar-ı halka-yı rindân

⁵¹⁵ B: ğurur rûza imiş

Mef^ç teilün/ Fâ^ç ilün/ Mefte^ç ilün/ Fâ^ç ilün⁵¹⁷

- 1 Şâkîya dur dolanım başña gel devrâna
Câm-ı zerrîni götür birce dolan mestâna

Târ-ı zülfün kimi zâlim⁵¹⁸ meni bî-cân eyledin
Getir ol rûh-ı revân ile meni bir câna

Görmesin özge güzeller men ü⁵¹⁹ Mecnûnı meger
Salıp ol kâfir-i bî-rahm meni zindâna

‘ Aşğdan gör ne ‘ aceb nef^ç e yetişdim vah vah
‘ Âkıl-ı ‘ aşır iken etdi meni dîvâne

- 5 Kırhıma nîrân-ı firâkın şererinden ey dil
Şıdğ ilen dut üzünü birce Şâh-ı Merdâna

İsm-i ‘ Azam deyilen ism-i ‘ Alîdir billah
Gezme bî-câ yere⁵²⁰ Nesnâs kimi her yana

Etmez îkrâr Nebâtî bu söze zâhid-i dún
Gelmez îmâna yakın and içesen Kur^ç âna

⁵¹⁶ B, 57a

⁵¹⁷ Velehu Eyzân Min Beyânâtîhi

⁵¹⁸ zâlim-B

⁵¹⁹ B: meni

⁵²⁰ B: bî-çâre

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün⁵²²

- 1 Düşe bir de nazarım mihr-i ruḥ-ı cânâna
Kâfirim meyl eylesem serv ü gül ü reyḥâna

Bu ne sözdür ki benim ' aşkıımı terk eylemisen⁵²³
Allah Allah söze baḥ seyr ile bir bühtâna

Tevbe kııl Tariya baḥ bir de çevirme bu sözü
Baḥma düşmen sözüne la' n eyle bir şeytâna

Hanı zâhid ki gele bir göre tersâ kızını
Özünü zabt eyliye ta' ne vura Şen' âna

- 5 İsterem aḥlas ü dîbâ geyesen kâmetiñe
Mest tâvus kimi çetr urasan her yana

Bile tirme sarıp ucların eḫşân edesen
Açılıp gül kimi minnet koyasan her cânâ

Nazarında duralar⁵²⁴ şaf çeke ḥüddâm u kenîz
Sen özün taḥta çıḫıp egleşesen ḥaḫana

' Aşḫ odun doğru imiş gizlemek olmaz billah
Alışıp öz özüne düşdü sözüüm destâna

Yazıkım geldi Nebâtî sene yandı üregim
Heyfsen çoḫ da daḫi gezme bele dîvâne

⁵²¹ B, 81a

⁵²² Velehu Ğazel-i Türkî Min Taşnîfâtîhi Tayyebâllahu (....?)

⁵²³ B: eylesin

⁵²⁴ B: duranla

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün⁵²⁶

- 1 Ulu yâ Rab⁵²⁷ düşe dâmen-i cânân elime
Düşse billah ki düşer çetr-i Süleymân elime

Çalaram daşa külüngü bile şîrîn şîrîn⁵²⁸
Câm-ı 'aşkı vere ger hüsrev-i hûbân elime

İderem dâîre-i Mışrı güherden leb-rîz
Düşe ger la' l-i leb Yûsuf-ı Ken'ân elime

Tevsen-i tab' -ı şabâ seyri duyunca çaparam
Duta bahtım gele bir şâhib-i meydân elime

- 5 Koşaram atinen atımı dil kesmekden
'Ahd kıldım düşe ger râ' iz-i devrân elime

Şâkî dur ver mana bir cür'a bu⁵²⁹ kıan olmuşdan
Çâre kııl derdime ver bir tike dermân elime

Ey Züleyhâ meni çoğ etme cefâ tapdağı
Bile kıalmaz gelir⁵³⁰ bir gûşe-i zindân elime

Tenge geldim dağı bir pençe yetirem çarğa
Gele ger kıâ' ime-i künbed-i gerdân elime⁵³¹

⁵²⁵ B, 77b

⁵²⁶ Velehu Eyzân Fi'l-Ğazelü'l-Türkî min Taşnîfâtü'l-Kâfiye ' Alemü'l-Rağme

⁵²⁷ B: Rab ki

⁵²⁸ B: ala göz Ferhâdı

⁵²⁹ B: o

⁵³⁰ B: geli

⁵³¹ B'de bu ve sonraki beyit yer almamaktadır.

Künc-i îhfâda eger raht-ı iķâmet salsam
Vermez el onda dağı Rüstem-i destân elime

10 Odumu ķurdalama ey dili genc-i İbrânî
Yağşı reng çekdi benim çâk-i girîbân elime

Haķ bilir kim ederem mevc-i fenâ ğarķabı
Düşe ger dîde-i ter lücce-i  ummân elime

Çekerem ğancer-i elmâs⁵³² özümü öldürürem
İgid ölmüş yola gel yağma benim ķan elime

Gönderem⁵³³ dâda elinden senin ey düşmen-i cân
Düşse ger bârgeh-ı şâh-ı Hırâsân elime

Görem ey  aşķ seni görmeyesen hîç zevâl⁵³⁴
Tarı bilsin ki gelip küfrde îmân elime

15 Dem çekip ğüşede ğâmûş oturmam⁵³⁵ neylim
Bî-ğaber gör ki⁵³⁶ düşüp güher-i Ķur  ân elime

Rûd-ı Nîle nece ğarķ eylemeyen Fir  aunu⁵³⁷
Ki gelip ma  cera-yı Mûsi-yi⁵³⁸  İmrân elime

Hû çekip merķad-i Mecnûna yetirirem peyğâm
Gele ger demdeme-i țaraf-ı beyâbân elime

⁵³² B: elmâsın

⁵³³ B: giderem

⁵³⁴ B: melâl

⁵³⁵ B: oturamam

⁵³⁶ B: bî-ğaberdir ki

⁵³⁷ B: rud neyle ğarķ eyleyim Fir  aunu

⁵³⁸ B:  İsa-yı

Etmişem cânı nişâr etmege hâzır yâra
Nola birden gele bu müjde-i fermân elime

Hañçobânî gene lâl oldu kalem açdı zebân
Dur Nebâtî ki gelip murg-ı suhan-dân elime

55⁵³⁹

59

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün⁵⁴⁰

1 Hâdeng-i tîr-i müjgânın eser kılmış dil ü cânâ
Şikenc-i turre-i zülfün salıpdır rañne î mânâ

Dilim yansın neçün 'âşık dedim oldum sene ey gül
Meni sen bele yañdın âteş-endûh u hırmâna

Budur perverdigâra dâ' imâ ' arz etdigim hâcet
Görem dîdârını kurbân edem bu cânı cânâna

Haber tut vermişem meşşâta yüz rüşvet-i bâtıl
Mebâda elleri degsün o zülf-i ' anber-efşâna

5 Meni pâ-mâl eder mûr-ı hayâlin mâr zañmı tek
Yañın etdim ki düşmendir muhabbet nev' -i insâna
Mef' teilün/ Fâ' ilün/ Mefte' ilün/ Fâ' ilün
Dimâğ-efsûrdeyem şâkî getir bir sâğar-ı leb-rîz
Ki inşâ eylesin tab' im bu şî' ri mest ü mestâna

Humâr-âlûdeyem verme mana dîrd-i teh-i humdan
Ümîdün ver maña kim dönderir mûru Süleymâna

⁵³⁹ T, 50b

⁵⁴⁰ Gâzel-i Türkî

Yaman göz görmemekden ötrü tök bir cür' a toprağa
Egerçi vermemem bir kaçresin yüz la' l-i rummâna

Kerem kıl küfr-i zülfünden beni bir dem halâş eyle
O zâlim dönderipdir qalbimi bir kâfiristâna

- 10 Haîa etdim reh-ı ' aşkında kâfir olmağım yeydir
Ta' ahhüd eyledim kim yandıram bir hırqa ruhbâna

Gözün qurbânyam şâkî müselsel gez bu devrânı
Ki düşsün bu şadâdan halka-yı zencîr-i dîvâne

Eger bu rûzgâr ehli haberdâr olsalar menden
Yağînimdir ki min yıl şükr ederler küfr-i Şan' âna

Eger ' âlem ' umûma düşmen olsa kılca bâkim yoğ
Menim bu hırqa-yı peşmîn benim bu künc-i vîrâne

Hüdâ şâhiddi senden dönmemem tâ cânda cânım var
Nişâr-ı hâk-i râhındır eger baş gitse fermâna

- 15 Eger maqdûr ola vaşlın mana rûz-ı kıyâmetde
Gözüm çihşun eger bahsam behişt ü hûr u gılmâna

Hücûm-ı leşker-i ' aşkın tûvâna koymayıp mende
Velî yüz za' f ile gitdim semend-i fikri cevelâna

Götür üzden nikâbın tâ görünsün şem' -i ruhsârın
Yolunda nağd-i cân versin Nebâtî merd-i merdâna

Mef' ûlû/ Mef' âilün/ Mef' ûlû/ Mef' âilün⁵⁴²

- 1 Bilem ki eder âhîr ol nergis-i mestâna
Bu ' âşık-ı şeydânı Mecnûn kimi dîvâne

Yoh hâcet gül-gûna ol ' ârız-ı gül-reng
Bir şâne gerek nâçâr ol zülf-i perîşâna

Sen görmemisen âhîr tersâ kızın ey kâfir
Îmâna gel ey zâhid ta' n ileme Şen' âna

Her ne diyeceksen de her poğ yiyeceksen ye
Bir gün sene men çallam bir zarbat-ı haşmâne

- 5 Dur get göz öñünden it çoğ başımı ağrıtm
Her yana gidersen git gelme daği bu yana

Qurbânın olam şâkî sende ne tegâfûldür
Men zâhid tûş oldum sen devr eyle mestâne

Mest olmamışım billah bu neş'eni hâm etme
Tök ver mana bu meyden bir sâğar-ı rindâna

Sen görme revâ menden bu sûz-ı dil eksilsin
İstersen eger koy koy yansın oda pervâne

Dur ki cigerim yandı mecmer kimi odlandı
Az kaldı gözüm yaşı versin meni tûfâna

⁵⁴¹ T, 54b

⁵⁴² Velehü Gâzel-i Türkî

- 10 Ger etse aleb gönlün vaşl-ı leb-i cnnı
Gel sen de Nebt tek oy başını meydna

57⁵⁴³

151

Mef ilün/ Fe iltn/ Mef ilün/ Fe ln⁵⁴⁴

- 1 Amn amn meni bir zülf-i yr yandırdı
Grn meni nece bu zehr-i mr yandırdı

ekip hary ılıp nevh eylerem feryd
Ne gizli söz meni bir gl-izr yandırdı

ılıp kebb meni çekdi şişe her s at
Tkb gözüm yaşını zr u zr yandırdı

Nece deyim ki meni yandırdıp ne ayetde
Mecs ls kimi tkd hr yandırdı

- 5 O cd göz sene urbn meni bu hle salıp
Sene gmn ki meni rzgr yandırdı

Hzn olanda deyriler şecer töker bergin
aznı gör ki meni nevbhr yandırdı

Ne cm-ı vařl⁵⁴⁵ iib ne⁵⁴⁶ gl-i murd derip
 Abeş  abeş meni renc-i hümör yandırdı

⁵⁴³ T, 66b; B, 71b

⁵⁴⁴ azel-i Trkest

⁵⁴⁵ B: faşl

⁵⁴⁶ ne-B

Nebâtî etme şikâyet ki od dutup yandım
O bî-nevânı da çoğ intizâr yandırdı

58⁵⁴⁷

Mef' ûlü/ Mef' âilün/ Mef' ûlü/ Mef' âilün⁵⁴⁸

1 Âh ki gördüm gene bir büt-i meh-peykeri
Mû-kemer ü gönça-leb gül-ruḥ u hoş-manzarı

Bir şanem-i şûḥ u şeng sîm-ber ü lâle-reng
Zülf-i siyâhın gören nâra yaḥar ' anberi

Nâfe-i âhû-yı Çîn sendedir ey nâzenin
Bâd-ı şabâ tek ' abeş etme meni şerşeri

Gitdi elimden ' inân şâķî amândır amân
Bâğrımı ḳan eyleme ver mana ol sâğarı

5 Heykel-i cândır bu söz hırz-ı Yemenî kimi
Sanma ki efsânedir ḥıfz ele bu güheri

Gönlümün aynesin jeng-i ğam almış gene
Dur seni Tarı getir nüşâ-yı İskenderi

Perde üzünden eger⁵⁴⁹ salsa benim dilberim
Terk ḳılar büt-perest büt-gede-i Azeri

Câm-ı mey-i ' aşḳdan dâ' im olur bî-naşîb
Olmaya tâ ' âşîḳın meşḳi ruḥ-ı dilberi⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ B, 72b

⁵⁴⁸ Velehu Eyzân Ğazel-i Türkî Min Bâyatı el-Kâfî

⁵⁴⁹ eger-B

Mât kalır muttaşıl bâdiye-i tîhde
Olmaya tâ sâlikin Hızır kimi rehberi⁵⁵¹

10 Kağaz-ı zerkeş getir ver mana zerrîn kalem
Tâ ki men inşâ kıılım ʿ aşkda bu mağzeri

Çünkü tamâm eyledim men bu ʿarab-ğâneni
Hızır edin siz o dem Mânî-i şûret-geri

Onda benim şeklimi şûret-i dil-dârımı
Nağş ede bu şafhada şâd ede bu kâfiri

Gitdi Nebâtî özü kaldı sözü yâdigâr
ʿ Âşık olanlar gezer ahtarı bu defteri

59⁵⁵²

120

Feʿ ilâtün/ Feʿ ilâtün/ Feʿ ilâtün/ Feʿ ilün⁵⁵³

1 Oldu gönlüm gene bir zülf-i çelîpâ delisi
Düşdü zencîre ne hoş yerde bu sevdâ delisi

ʿ Ur u ʿ uryân baş açuk üz çevirip⁵⁵⁴ şahrâya
Koydı Mecnûnu yarı yolda⁵⁵⁵ bu şahrâ delisi

ʿ Âşık-ı sùhtedir bülbül-i şeydâ ki degil
Ki olupdur diyesen bir gül-i hamrâ delisi

⁵⁵⁰ B: Olmaya tâ sâlikin Hızır kimi rehberi

⁵⁵¹ B'de bu beyit yer almamaktadır.

⁵⁵² B, 46b

⁵⁵³ Ğazel-i Türkî

⁵⁵⁴ çevirip-B

⁵⁵⁵ B: yolda yarı

"Rabb-i ernî" diyenin zikri dönüp Mûsâya
Deşt-i Eymende olup nûr-ı tecellâ delisi

5 Çoğları mest kılıp şâkî-i meyhâne-i ' aşk
Görmedi kimse benim tek bele rüsvâ delisi

Deme Ferhâd ile Mecnûn delîdir bir beri bah
Biri Şîrîn delisidir biri Leylâ delisi

Künc-i vaḥdetde tebâḥ oldu ' azîz ' ömrüm ḥayf
Olmadı yâr baña bir büt-i zîbâ delisi

Ḥoşlayıbdır göresen ḥansı mezâristânı
Deyün ol zâhide ey bir köke ḥelvâ delisi

Başını ' âzîre dökenin şîfat ey ḥayvân
Almadı Cenneti bir arpaya Mevlâ delisi⁵⁵⁶

10 Gül ayakta seḥer vaḳti yıhılmışdım mest⁵⁵⁷
Biri seslendi ki ey bir gül-i ra' nâ delisi

Bir ayl gör ki Nebâtî nece evrâd eyler
Ne yatıpsan bele ey bir göz-i⁵⁵⁸ şehlâ delisi

⁵⁵⁶ B'de bu beyit yer almamıştır.

⁵⁵⁷ B: Gül ayakta seḥer vaḳti yıhıldım ser-mest

⁵⁵⁸ B: gözü

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁵⁶⁰

- 1 Çoğ dolandım kim görem ol çeşm-i cādûlar kimi
Görmedim seyr eyledim dünyânı Hindûlar kimi

Bâht-ı nâ-sâzam meni tâ etdi kûyundan cüdâ
Dâd u feryâd eylerem çöllerde bubbûlar kimi⁵⁶¹

Genc-i mağfi olduğun tâ bilmişem zülfündedir⁵⁶²
Olmuşam vîrâneler sultânı baykular kimi

Sensiz ey meh-ţal' at-ı şekker-leb ü hûrî⁵⁶³-liķâ
Telğ olup âb-ı nebât ağzımda ağular kimi

- 5 Miğnet-i hicrinde ' ömrüm başa geldi ey şanem
Hayf kim qol salmadım boynuña key sular kimi

Bâ' iş-i icâd-ı ' âlem tâ ki bildim ' aşq imiş
Zikr-i hû hû eylerem her lağza yâhûlar kimi

Tâ meger versin Nebâtî bûy-ı zülfünden haber
Her taraf cevlân eder şahrâda âhûlar kimi

⁵⁵⁹ T, 60a; B, 70b

⁵⁶⁰ Ğazel-i Türkî

⁵⁶¹ B: bûlbüller

⁵⁶² B: kimdedir

⁵⁶³ B: hûr u

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün⁵⁶⁵

- 1 Bele cellâd olmaz ol mestâne câdûlar kimi
İçmek ister ' aşkın kanın serin sular kimi

Gebr ü tersânî deyirler bî-mürüvvet halk-ârâ
Hâk bilir inşâfsız olmaz bu meh-rûlar kimi

Râz-ı pînhânım benim bu eşk-i gâmmâz etdi fâş
Ondan ötrü bes gözümnden düşdü bed-gûlar kimi

Sîne-i sûzânımı tâ tutdu ' aşkın âşiyân
Yandı cânım her zamân mecmerde hoş-bûlar kimi

- 5 Tâ olupdur hâtırım ey gül hayâlin meskeni
Düşmüşem bir derde kim incelmişem mûlar kimi

Ger soruşsan hâlımı luğf ile ey nâ-mihribân
Nâle çekmekdir işim hicrinde qarqular kimi

Sen ki⁵⁶⁶ yandırdun meni görem Nebâtî ' aqıbet
Başını meydân-ârâ düşmüş gâzel-gûlar kimi

⁵⁶⁴ T, 58b; B, 46b

⁵⁶⁵ Gâzel-i Türkî

⁵⁶⁶ B: senden

Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün⁵⁶⁸

- 1 Dutdum gene hoş beng ile meyḥâneni meyḥâneni
Şâkî amândır durma ver peymâneni peymâneni

Câm-ı billûrı al ele sal çarḥ-ı dâna velvele
Ṭayyâr-ı pergâr etginen dîvâneni dîvâneni

Geldi bahâr-ı cân-fezâ ey rind-i mest-i mübtelâ
Mestâne desti kııl kerem şükrâneni şükrâneni

Muṭrib-i ḥazîn-âvâz ile dem-sâz ol bu sâz ile
Türkâne bî-dâr ileme hem-ḥâneni hem-ḥâneni

- 5 Şâkî nedir bu velvele⁵⁶⁹ bu câm' -i meste bir bele
Çek daşı tök bu maḥfile ḥumḥâneni ḥumḥâneni

Bu bezm-i ḥâş-ı ünsdür ârâmgâh-ı qudsdür
Aç kapımı sal yazıya bîgâneni bîgâneni

Tâ âşiyân-ı murğ-ı dil olmuş o zülf-i ' anberîn
Bayḳu kimi mesken dutup vîrâneni vîrâneni

Şâkî çerâğı rûşen et bu bezmi reşk-i gülşen et
Kerem ile⁵⁷⁰ raḳş-ı ḥâlete pervâneni pervâneni

⁵⁶⁷ T, 94a; B, 72b

⁵⁶⁸ Ğazel-i Türkî min Maḳâlâti Ḳuddise Sırruhu

⁵⁶⁹ B: bûlbüle

⁵⁷⁰ eyle-B

Ey Hüdhd-i hoş bâl ü per^ç uşşâka sensin nâme-ber⁵⁷¹
Yâd eyledi⁵⁷² gönlüm gene cânâneni cânâneni

10 Ey bülbül-i şîrîn-zebân vey tûfî-i hoş-dâstân
Etdin muqâbil şekkere efsâneni efsâneni

Men dost düşman şeyh ü brehmen bilmenem⁵⁷³
Tercîh versen⁵⁷⁴ Ka^ç beden büthâneni büthâneni

Bilmem gül ü hâr hansıdır yâ mest ü hûşyâr hansıdır
Dîvâneden fark etmenem ferzâneni ferzâneni

Şarrâfa ver câr eylesin şâhı haberdâr eylesin
Alsın meger bu güher-i yek-dâneni yek-dâneni

Mescidleri ver zâhide koy hânkâmı⁵⁷⁵ ç abîde
Sen gel⁵⁷⁶ Nebâtî mesken⁵⁷⁷ et meyhâneni meyhâneni

63⁵⁷⁸

140

Mef^ç ûlü/ Mef^ç âilün/ Mef^ç ûlü/ Mef^ç âilün⁵⁷⁹

1 Müjde ey dil ki seni görmege cânân geldi
Elin çal ele cân cân söle kim cân geldi

⁵⁷¹ B: nâmeler

⁵⁷² B: eyledim

⁵⁷³ B: Men dost düşman bilmenem şeyh brehmen bilmenem

⁵⁷⁴ B: derse

⁵⁷⁵ B: hânegâhı

⁵⁷⁶ B: gel sen

⁵⁷⁷ T: menzil

⁵⁷⁸ B, 71a

⁵⁷⁹ Gazel-i Türkî

İşidin vâkıf olun cümle eyâ hûrd u kübâr
Çekilin kûçe verin yana durun hân geldi

Merhabâ nâm-ı Hudâ kudret-i Yezdâna baĥın
Diyesen Mışra bu gün Yûsuf-ı Ken'ân geldi⁵⁸⁰

Sındırıp başda külâh şûr salıp dünyâya
Sünbül ü sûsene baĥ telleri efsân geldi

5 Verip âyine kimi 'ârız-ı zîbâya şafâ
Hüşni gör şevkete baĥ mihr-i der-hûşân⁵⁸¹ geldi

Yaĥşi çal daşa külüngü ala göz Ferhâdım
Geri dön bir beri baĥ Hüsrev-i hûbân geldi

Taĥt-ı tâvus kimi zîb verip Gülgûna
Bî-sütûn daĥına bir la' l-i Bedâhşân geldi

Özü göyçek sözü şîrîn dehânı gonçe-i ter
Zülfü 'anber boyu 'ar'ar gözü fettân geldi

Kaşları kavş-ı kuzah kirpigi oĥ ince miyân
Hâli fülful lebi mül 'ârız-ı tâbân geldi

10 Üzü gül yarpaĥı tek sînesi mermerden şâf
Buĥaķı lü'lü'-yi ter güher-i raĥşân geldi

Dişi dürdâne kimi sîb-i zenehdânına⁵⁸² baĥın
Ona el degme ki o 'âşıkâ zindân geldi

⁵⁸⁰ Bu beyitten sonrası T'de yer almamaktadır.

⁵⁸¹ B: dirahşân

⁵⁸² B:zenehdâna

‘ Âşık öldürmek için gamzesi yağı cellâd
Nâzi çoğ ‘ işvesi hoş püste-i handân geldi

Göresen bülbül-i miskin niye hâmûş oturup
Deyin ol ğafile⁵⁸³ kim faşl-ı gülistân geldi

Dur gel ‘ âşık-ı bî-çâre çırâğın yandı
Gam yeme çoğ da daği derdine dermân geldi

15 Açılıp lâle vü gül ‘ âlem olup bâğ-ı İrem
Şağn-ı gül-zâra ‘ aceb sünbül ü reyhân geldi

Deginen şâkıyâ alsın eline câm-ı şarâb
Gene kan içmege ol gözleri kan kan geldi

Bilmirem gündü münevver eyleyip dünyânı⁵⁸⁴
Yâ bizim külbeye ol serv-i hırâmân geldi

Hârda kalmış göresen ol delî dîvâne fażî
Dur yügür gel dedigin âfet-i devrân geldi

Şûlum oğlu ne haberdür dur uyan aç gözünü
Bî-haber bir nazar it gör nece insân geldi

20 Hevesin vardır eger la‘l-i lebinden öpesen
Korhma öp söyle ki Hağdan bele fermân geldi

Bele geldi bele gitdi deme çoğdur kaç gel
Adam ol bir söz işit gör odu kurbân geldi

Uçurup kâtırı mel‘ûn odunu çölde salıp
Balta çigninde köpek arhada palan geldi

⁵⁸³ B:kafile

⁵⁸⁴ B: dünyâ anı

Çoḡ ʿ aceb vaḳʿ adır ḡayrdır inşâllah
Budu ṭaʿ bîri bunun kim size mihmân geldi

Dedigin perdedeki⁵⁸⁵ gizli sözün ṭaʿ bîri
Budu kim yer üzüne bir ʿ aceb oḡlan geldi

25 ʿ İtibâr eylemeyin çoḡ da Nebâtî sözüne
Ki ezelden ona kısmet bele hezyân geldi

64
257

Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilâtün/ Fâʿ ilün⁵⁸⁶

1 Şükr Ḥudâ ki etdi yâr şâd u figâr gönlümü
Bir gül-i tâze gönderip etdi baḡâr gönlümü

Kevkeb-i baḡt-ı saʿ dden daḡi şikâyet eylemen
Gün kimi rûşen eyledi tîre vü târ gönlümü

Şâh-nişîn çeşmimi menzil-i ḡâş eder sene
Ger ede naḳş-ı şûretin dâr-ı qarâr gönlümü

Ṭabʿ in ederse ger heves seyr ü şikâr çoḡ güzel
Cehd ḡıl eyle bir ʿ amel al bu davar gönlümü

5 Ḳaşd-ı ṭavâf-ı Kaʿ beden kimseni menʿ ḡılmanam
Sen o mekâna gitme gel gez bu naḡar gönlümü

⁵⁸⁵ B: perdeñi

⁵⁸⁶ Velehu Eyzân Fî-Ali'l-Gazelü'l-Türkî Min Maḡâlâtihu Ḳaddesallâhu Sırrahu

Koyma hücûm hayl-i ğam mülk-i dili harâb ide
Câna yetirdi şâkî cân renc-i humâr gönlümü

Bir dimemiş ayağa dur yoğsa kinâye bilmisen
Sâgar-ı zer nigârı kıp gör bu yanar gönlümü

Teng-i şeker dehânın yâdına bir piyâle ver
Yoğ deme kim bu söz benim eyledi dâr gönlümü

Halka-yı zülf-i ham-be-ham sihr ü füsûna muntazam
Men ki ‘ avâm-ı şırfem oğ çaldı bu mâr gönlümü

10 Dâne-i hâl ü dâm-ı mû tâ eylesin ne hâ-hû
Bâz-ı sefid tek gözün etdi şikâr gönlümü

Men deli olmadım ‘ abeş ehl-i cihân harây hây
‘ Aqlım apardı sînesi aldı bu nâr gönlümü

Tarı bilir ki mürdeni zinde kılar Mesîh tek
Ger o raķibe rû-be-rû bir ala yâr gönlümü

Fitne kaşı tevehhümü kıddimi yâya dönderip
Mesken-i cuğdu bûm edib şı‘ r-i şü‘ âr gönlümü

Başım aķardı nâfe tek kıanı müşk kılmadı
Gör yeri var danlayam men bu Tatâr gönlümü

15 Bâgrımı tîr-i ğamzeden eyledi ârî şanı tek
Ger diyeseñ hilâfdır gel bice yar gönlümü

Ğonçe la‘ lin tefekkürü kılbimi gülistân edip
Gel bu hayâlden nim etme kenâr-ı gönlümü

Yâra ne gönderim diyip kaldı Nebâtî muztarib
Tûfî-i cân zebân açıp söyledi zâr gönlümü

65⁵⁸⁷

310

Mef' ûlü/ Fâ' ilâtün/ Mefâ' ilü/ Fâ' ilün⁵⁸⁸

1 Ey bî-vefâ getirme çoğ efgâna gönlümü
Yandırma munca âteş-i hicrâna gönlümü

Bir dem götür o gül kimi ruhsârdan niğâb
Ey seng-dil yetirme bele câna gönlümü

Çıl levh-i sînemi hedef-i nâvek-i cefâ
Bir şâd kıl belâlara hem-hâne gönlümü

Bir cür'a meyden ötrü meni etme⁵⁸⁹ dil-kebâb
Dönderme şâkî cân bu kadar çana gönlümü

5 Ver bâde mest kıl meni sal⁵⁹⁰ hum ayağına
Deşt-i cünûna salma bu dîvâne gönlümü

Ey dilber-i sitemger ü⁵⁹¹ ey yâr-ı tend hûy
Saldın ' aceb o çâh-ı zenehdâna gönlümü

Devr-i ruğunda halka vuran zülf-i ham-be-ğam
Oldur çeken kemend ile zindâna gönlümü

⁵⁸⁷ B, 57b

⁵⁸⁸ Ğazel-i Türkî Min Taşnifâtî Nevverâllahu Merçaduhu

⁵⁸⁹ B: etme meni

⁵⁹⁰ B:özün

⁵⁹¹ B: sitemgerdi

Rahm eyle bir bu gözden ahan kanlı yaşıma
Et bir nişân o nâvek-i müjgâna gönlümü

Bu murğ-ı dil ki dâne-i hâlin esîridir
Çıkmış yuva o zülf-i perîşâna gönlümü

10 Cellâd gözlerin susayıp yahşi kanıma
İster ki gamzeden ede vîrâne gönlümü

Bilmem mana ne sihr oğudu mest gözlerin
Mecnûn kimi tutuşdu beyâbâna gönlümü

Şen'âna⁵⁹² yâr etdi meni zülf-i pür-ğemin
Nağş-ı 'izârın etdi şanem-ğâne gönlümü

Hayrân olan cemâliñe gülden ne kâm alır
Bî-câ aparma seyr-i gülistâna gönlümü

Bir gül-'izâra 'âşık olup salmışam 'acîb⁵⁹³
Pervâne tek bir âteş-i sûzâna gönlümü

15 Hicrin⁵⁹⁴ ağıtdı bes ki gözümde sirişk-i al
Çorhum budur ki ğarğ ide tûfâna gönlümü

İş bitmez oldu zühd ü riyâdan Nebâtî
Câm-ı tarabdan ileme bîğâne gönlümü

⁵⁹² B: Şen'ân ile

⁵⁹³ B: 'aceb

⁵⁹⁴ B: hicrân

1.3.Rubailer

1

496

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlün/ Fâ⁵⁹⁵

Şâkî be-ḥaḳḳ-ı ' allî a' lâ a' lâ
Ol şâh-ı cihân veleti vâlâ vâlâ
Bir câm ile ser-mest eyle bu Mecnûnu
Tâ mest yazam bu şi' ri ḥâlâ ḥâlâ

2

400

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ⁵⁹⁶

Maḥvil-i ḥaml çü etdi sulṭân-ı bahâr
Gel cûşa gelip şâhid-i mey açdı ' azar
Şâkî getirip salma muṭribi
Bir câm ile elden aldılar şabr u qarâr

3⁵⁹⁷

255

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fe'ûl⁵⁹⁸

Şâkî ' âteş-i kebâba âb eyler ' ilâc
Medḳûḳa yakın şarâb-ı nâb eyler ' ilâc
Âyine-i dil jeng-i ḳudûret dutsa
Ḳıl tecrübe kim ḳand u gülâb eyler ' ilâc

⁵⁹⁵ Rubâ' î

⁵⁹⁶ Rubâ' î

⁵⁹⁷ İ' de Rubâî başlığıyla 400. Sayfada tekrarlanmıştır.

⁵⁹⁸ Velehu Rubâ' î

4⁵⁹⁹

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûl

Dîvâne gönül besdi figân ileme çoḡ
Râz-ı dilimi ḡalka ' ayân ileme çoḡ
Ḥâmûş otur feyz-i ezel tap özünü
Ebnâ-yı zamâna hem-zebân ileme çoḡ

5⁶⁰⁰

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûl

Tâhvil-i ḡaml çü etdi sultân-ı bahâr
Gül cûşa gelip şâhid-i mey açdı ' azar
Şâķî götürüp piyâle muṡrib-i çengi
Bir câm ile elden aldılar şabr u⁶⁰¹ ḡarâr

6⁶⁰²

399

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fâ'⁶⁰³

Şâķî bele kim arada devrân eyler
Çoḡ ' âşık-ı bî-çâreni bî-cân eyler
Bir câm ile ger şâd ede bu miskîni
Allah bilir ki yahşi iḡsân eyler

⁵⁹⁹ B, 66a

⁶⁰⁰ B, 35a

⁶⁰¹ B: şabr-ı

⁶⁰² B, 60b

⁶⁰³ Rubâ'î

7

396

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe'ûl⁶⁰⁴

Ey bâd-ı şabâ nihâre kııl bir cah güzâr
Maħmûd begin ħâlına kııl birce nazâr
Âĥvâl yetiş sürûşginen ser-tâ-pâ
Gel Üştibîne getir bu miskîne ĥaber

8⁶⁰⁵

390

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe'ûl⁶⁰⁶

Şâķî gözüm ol şarâb-ı nâbı mana ver
Ĝam def ine ol tîr-i şehâbı mana ver
Dilberden ayrı ĥ'âba ĥasretđi gözüm
Allaha baĥ ol devâ-yı ĥ'âbı mana ver

9

353

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fâ'⁶⁰⁷

Şâķî gözüm ol rûĥ-ı revânı mana ver
Gel gerđşe ol râĥat cânı mana ver
Ĝam def i içün şihâb-ı şakıbdır mey
Ķurbânınam ol tîr ü kemânı mana ver

⁶⁰⁴ Rubâ'î

⁶⁰⁵ B, 44b

⁶⁰⁶ Velehu Eyzân Rubâ'î

⁶⁰⁷ Rubâ'î

10⁶⁰⁸

339

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁶⁰⁹

Şâkî maña bir sürâğ ol Keyden ver
Yâ birce haber o Hâtem-i Tayydan ver
Sevdâ-yı cünûna semm-i kâtildir ' ark(?)
Kurbân sene bir piyâle ol meyden ver

11⁶¹⁰

412

Mef' ûlün/ Fâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁶¹¹

Salmısan sen bu Nebâtini nazardan (yâ ' Alî)
İncinür gûyâ şah-en-şah fusâ gerden (yâ ' Alî)
Gelmenem daği senin dergâhına (feryâda men)
Tâ görâğ ne iş biter bu çeşm-i terden (yâ ' Alî)

12⁶¹²

428

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ'

Şâkî mana bir piyâle⁶¹³ şarâb getir
Yandı ciğirim bir tîke kebâb getir
Âteş-gedeni koyma qala efsürde
Dur çih eşige bir neçe huttab getir

⁶⁰⁸ B, 36a

⁶⁰⁹ Velehu Eyzân

⁶¹⁰ B, 60a

⁶¹¹ Velehu Eyzân Fî Er-Rubâ' î

⁶¹² B, 59b ve 67b de iki defa yazılmıştır.

⁶¹³ B: kadeh ver

13

402⁶¹⁴

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fâ'⁶¹⁵

Şâkî bize devr bâde-i gül-reng getir
Ger bâde-i nâb olmasa git beng getir
El-kışşa getir ondan ele yâ bundan
Yâ bir şanem-i şûh hoş âheng getir

14⁶¹⁶

395

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlün/ Fe'ûl⁶¹⁷

Şâkî mezesiz bâde⁶¹⁸ içen yâ vâh imiş
Devr câmına çiz ki bir sınık tâ vah imiş
Bu sözde eyim ki geldi bir sîmîn sâk
Çoh yahşi güzel hayf birâz sâde imiş

15⁶¹⁹

62

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mef' ûlün/ Fâ'

‘ İyd oldu cihân hürrem ü handân olacak
Her kaçre-i mey şîşede bir cân olacak
Vah vah gene dürd-nûşlar bezminde
Şâkî yihılıp piyâle gâltân olacak

⁶¹⁴ B, 60a

⁶¹⁵ Fî Er-Rubâ'î

⁶¹⁶ B, 73b

⁶¹⁷ Rubâ'î

⁶¹⁸ B: şarâb

⁶¹⁹ T, 30b; B, 31a

16

426

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' 620

Şubh oldu açıldı gönlümüz güller tek
Tökdü üze yâr zülfü sünbüller tek
Yâ hû kimi biz de başladıh yâ hû hû
Hem nâle çekip çemende bülbüller tek

17⁶²¹

399

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' 622

Ey cân-ı hâzîn bu nâleden bir el çek
Koy bengi yere piyâleden bir el çek
Sındır kâlemi devâtın ağzın⁶²³ mühr et
Bu hâmi yalân maqâleden bir el çek

18⁶²⁴

340

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilü/ Fe' ûl⁶²⁵

Şâkî getir ol⁶²⁶ şarâbı tök câma görâh
Neyler o acı devâ bu sersâma görâh
Zâhid onu içmez ki⁶²⁷ olur adı yaman
Ver birce piyâlesin bu bed-nâma görâh

⁶²⁰ Rubâ'î

⁶²¹ B, 61a

⁶²² Rubâ'î

⁶²³ B: ağzını

⁶²⁴ B, 43b

⁶²⁵ Velehu Eyzân

⁶²⁶ B: o

⁶²⁷ ki-B

19⁶²⁸

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilü/ Fe' ûl

Şâkî getir ol şarâb-ı engûru görâḡ
Devr bir ele el o câm-ı fağfûru görâḡ
Muṭrib-i devr atam başla bir ol şehnâzı
Bir şevk ile çal o târ u tanburu görâḡ

20⁶²⁹

427

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilü/ Fe' ûl⁶³⁰

Şâkî getir o câm-ı zerefşânı görâḡ
Sal gerdişe bir o rûḡ-ı⁶³¹ reyḡânı görâḡ
İskendere söyle gitmesin zûlmâta
Göster ona bir o âb-ı ḡayvânı görâḡ

21⁶³²

402

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ'⁶³³

Tâ oldu göñül o ḡâle mâil mâil
Bend etdi meni o zülf ü kâḡil kâḡil
Bir bûseden ötrü bâğrımı ḡan eyledin⁶³⁴
Sen gel bu murâdı eyle ḡâşıl ḡâşıl

⁶²⁸ B, 60b

⁶²⁹ B, 59b

⁶³⁰ Rubâ'î

⁶³¹ B: râh-ı

⁶³² B, 60b

⁶³³ Fî Er-Rubâ'î

⁶³⁴ B: etdi

22⁶³⁵

398

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlü/ Fâ'⁶³⁶

Ey dost şarâb terkini kıldın kııl
Bu çeng ü rubâb terkini kıldın kııl
Çün renc ü ' azâb imiş meyün encâmı
Bu renc ü ' azâb terkini kıldın kııl

23⁶³⁷

340⁶³⁸

Mef' ûlü / Mefâ' ilü/ Mef' ûlün/ Fâ'

Zâhid bu namâz terkini kıldın kııl
Bu resm-i mecâz terkini kıldın kııl
Tahtu'l-hâneñi uzatma dañi besdir
Bu ' işve vü nâz terkini kıldın kııl

24⁶³⁹

398

Mef' ûlü / Mefâ' ilün/ Mef' ûlün/ Fâ'⁶⁴⁰

Ey yâr-ı vişâl terkini kıldın kııl
Bu kâl u maqâl terkini kıldın kııl
Hâşıl yoh imiş⁶⁴¹ vişâlden ğayr melâl
Bu hüzn ü melâl terkini kıldın kııl

⁶³⁵ B, 61b

⁶³⁶ Velehu Eyzân

⁶³⁷ B, 36b

⁶³⁸ Velehu Eyzân

⁶³⁹ B, 61a

⁶⁴⁰ Velehu Eyzân

⁶⁴¹ B: etmem

25⁶⁴²

399

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/ Mef' ûlün/ Fa^c 643

Ey h^vâce celâl terkini kıldın kııl
Bu mâl ü menâl terkini kıldın kııl
Çün âhir olup celâl bir h^vâb u hayâl
Bu h^vâb u hayâl terkini kıldın kııl

26⁶⁴⁴

398

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/ Mef' ûlün/ Fa^c 645

Ey şeyh su'âl terkini kıldın kııl
Bu köhne cuvâl terkini kıldın kııl
Gitme daği kapılara hâ-hû etme
Bu bâng-1 şaşâl terkini kıldın kııl

27

403

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' âilün/ Fa^c 646

Ey murğ bu dâne terkini kıldın kııl
Mestâne bu lâne terkini kıldın kııl
' Ança kimi dut Kâf-1 kana^c atde maqâm
Bu hâlķ-1 zamâne terkini kıldın kııl

⁶⁴² B, 61a

⁶⁴³ Rubâ'î

⁶⁴⁴ B, 61a

⁶⁴⁵ Velehu Eyzân

⁶⁴⁶ Fî Er-Rubâ'î

28⁶⁴⁷

415

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mef' ûlün/ Fa' ⁶⁴⁸

Bu beka' görem hemîşe âbâd olsun
Bünyâd kılan kişi bunu⁶⁴⁹ şâd olsun
Bî-şübhe yakın ki kaşr-ı Şîrîndir bu
Mi' mârı bunun gerek ki Ferhâd olsun

29

399

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' âilün/ Fa' ⁶⁵⁰

Şâkî bu gece bezmi gülistân etdin
Bir devr iledin ki devri hayrân etdin
Allah seni hıfz eylesin bed gözden
Dâim ki benim derdime dermân etdin

30⁶⁵¹

396

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fa' ⁶⁵²

Her naḥl açıp şukûfe pür-bâr oldu
Bülbül gül için çemende sitâr⁶⁵³ oldu
Şâkî getir ol bâde-i hamrânı görâḥ
Esbâb-ı neşâd yahşi pergâr oldu

⁶⁴⁷ B, 60a

⁶⁴⁸ Fî Er-Rubâ' î

⁶⁴⁹ B: bunu kişi

⁶⁵⁰ Rubâ' î

⁶⁵¹ B, 59b

⁶⁵² Rubâ' î

⁶⁵³ B: seyyâr

31⁶⁵⁴

391

Mef' ûlü/ Mefâilün/ Mefâ' ilün/ Fa'

Hengâm-ı bahâr u faşl-ı gülzâr oldu
Rindân-ı harâbâta bugün câr oldu
Meyhâne kapusın açdılar ey şâkî
Gel bâde içaḡ⁶⁵⁵ ki bahtımız yâr oldu

32

395

Mef' ûlü/ Mefâilü/ Mefâ' ilün/ Fa' ⁶⁵⁶

Şâkî işimiz nâle vü efgân oldu
Zülfün kimi hâlimiz perişân oldu
Koydun yere câmı bizden üz dönderdin
Bir bûse dediḡ ver bize sen ḡan oldu

33⁶⁵⁷

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fa'

Şâkî gene eyyâm-ı gülistân oldu
Gül tahta çıḡıp çemende sultân oldu
Her rind ü gedâ deyir benim şâh-ı cihân
Her ḡubbâra⁶⁵⁸ bir bülbül-i ḡoş-ḡv ân oldu

⁶⁵⁴ B; 46a

⁶⁵⁵ B: içaḡ

⁶⁵⁶ Velehu Eyzân

⁶⁵⁷ B, 73b

⁶⁵⁸ B: ḡara

34

397

Mef' ûlü/ Mefâilü/ Mefâ' ilün/ Fa' 659

Esrâr-ı dilim hâlka nümâyân oldu
Her dilbere istedim bahım kan oldu
Bu dehr-i denîde bes ki miñnet çekdim
Çaddim bükülüp mişâl-i çevgân oldu

35

396

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' âilün/ Fa' 660

Tâ murğ-ı dîl âşüfte-i ol mû oldu
Çumru kimi kâr u bârı kû kû oldu
Bes ki gece gündüz dedi hey hey hû hû
Yâhû kimi mecmû' bedeni hû oldu

36

395

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlün/ Fa' 661

Meyhâneleri hemîşe âbâd iste
Sen ehlin onun serv tek âzâd iste
Mescidlere gitme vâ' izin terkin kıl
Ne ric' ate ver kulağ ne mî' âd iste

⁶⁵⁹ Velehu Eyzân

⁶⁶⁰ Rubâ' î

⁶⁶¹ Rubâ' î

37

395

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlün/ Fa' 662

Ey bâd-ı şabâ güzâr kııl Tebrîze
' Âlemde alıp ümîdimiz bir size
Ol serv addin kûyuna düşse gezerin
Bu nâmeni ver o zülf-i ' anber-bîze

38⁶⁶³

395

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' 664

Ey bâd-ı şabâ de Hüsrev-i pervîze
Şîrîn söyledi ki bizce⁶⁶⁵ gelsin bize
Ger gelmese Hâ bilirdi şâh-en-şâha
Noşân getirir na' l-i zer-i şeb-dîze

39⁶⁶⁶

397

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' âilün/ Fâ' 667

Şâî dur el at o bâde-i gül-renge
Bir câm yetir bu mur-i hoş âhenge
Tâ arf-ı gülistâna açam bir per ü bâl
Bu künc-i afes meni getirdi tenge

⁶⁶² Rubâ'î

⁶⁶³ B, 57b

⁶⁶⁴ Rubâ'î

⁶⁶⁵ B: Şirin söyle ki birce

⁶⁶⁶ B, 60b

⁶⁶⁷ Velehu Eyzân

40⁶⁶⁸

400

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlü/ Fa' ⁶⁶⁹

Şâkî bu kadar hayâlden hâşıl ne
Bu renc-i gam u melâlden hâşıl ne
Dur bâde getir gerdişe bir câm yerit
Bu bî-hûde kıl u kâlden hâşıl ne

41⁶⁷⁰

402

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/ Mefâ' ilü/ Fe' ûl⁶⁷¹

Şâkî bu Nebâtî niye deng oldu gene
Netdin ona bele şîr-i ceng oldu gene
Bu bâdeni⁶⁷² ki perr-i tâvûs kimi
Bu kaçre-i dil hezâr reng oldu gene

42⁶⁷³

394

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/ Mefû' lü/ Fâ' ⁶⁷⁴

Şad şükr ki kalbimiz şafâ tapdı gene
Şâkî eli câm-ı bî-riyâ tapdı gene
Bir hasta ki merkdi⁶⁷⁵ onun dermânı
Bir câm ile gör nece şafâ tapdı gene

⁶⁶⁸ B, 60b

⁶⁶⁹ Rubâ' î

⁶⁷⁰ B, 60a

⁶⁷¹ Fî Er-Rubâ' î

⁶⁷² B: gör

⁶⁷³ B, 72b

⁶⁷⁴ Velehu Rubâ' î

⁶⁷⁵ B, verddir

43⁶⁷⁶

394

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fe' ûl⁶⁷⁷

Meyhânedede mey' aceb baħa tapdı gene
Her rind-i gedâ⁶⁷⁸ bugün nevâ tapdı gene
Ayîne-i dil⁶⁷⁹ zeng-i ğam tutmuş idi
Bir câm ile gör nece şafâ tapdı gene

44⁶⁸⁰

400

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fe' ûl⁶⁸¹

Eyyâm-ı bahâr u faşl-ı gül geldi gene
Her lâle elinde câm-ı mül geldi gene
Lâ-taḳ' ad ḥazz-ı kâsâ vü şâḳî ḳum ḳum
Maḳal-ı ḳurâba vaḳt-i gül geldi gene

45⁶⁸²

390

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fe' ûl⁶⁸³

Şad şükr ki ḳış gitdi bahâr oldu gene
Şahrâ üzü cümle⁶⁸⁴ lâle-zâr oldu gene
Ver bâde içaḥ cüş ḳılah⁶⁸⁵ ey şâḳî
Bülbül ne deyir ki 'aşḳa câr oldu gene

⁶⁷⁶ B, 70b

⁶⁷⁷ Velehu Eyzân Rubâ' î-i Türkî

⁶⁷⁸ B: nevâ

⁶⁷⁹ B: ğam ki

⁶⁸⁰ B, 60b

⁶⁸¹ Rubâ' î

⁶⁸² B, 45a

⁶⁸³ Velehu Eyzân Fî'r-Rubâ' î

⁶⁸⁴ cümle-B

⁶⁸⁵ B: ḳılah

46

410

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefû' lü/ Fe' ûl⁶⁸⁶

Şâkî kadehi ez on mey-i deyrine
Bir câm da ver bu kâfir-i bî-dîne
Fevt eyleme ' ayş u ' işret faşl-ı bahâr
Bir gûlgüle sal bu günbed-i rengîne

47⁶⁸⁷

230

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ'⁶⁸⁸

Etdin bu gece ' aceb şevâb ey şâkî
Verdin gene rindâna⁶⁸⁹ şarâb ey şâkî
Ver bâde ki âhret günü ilemesin
Allah seni ehl-i ' azâb ey şâkî

48⁶⁹⁰

390

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ'⁶⁹¹

Şubh oldu getir şarâb-ı nâb ey şâkî
Etdi meni ğam yahşi kebâb ey şâkî
Mestâne götür câm-ı Cemi ver bâde
Saz olmuş ' aceb çeng ü rübâb ey şâkî

⁶⁸⁶ Velehu Eyzân Fî Er-Rubâ'î Min Kelâmihî

⁶⁸⁷ Bu şiir sayfa 394'te Velehu Eyzân başlığıyla tekrarlanmıştır. B, 73a

⁶⁸⁸ Velehu Eyzân Rubâ'î

⁶⁸⁹ B:rindâna

⁶⁹⁰ B, 63b

⁶⁹¹ Velehu Eyzân Fî'r-Rubâ'î İyyât

49⁶⁹²

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/ Mefâ' ilü/ Fe' ûl

Şâķî dolanım başına bu çün sene ķurbân
Yek bâde bevâyım hân sultân sene ķurbân
Gâh Türkî vü gâh Arabî gâh Farisî
Gâh Tâti bu neyçün azu vâmun sene ķurbân

50⁶⁹³

416

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁶⁹⁴

Geldi gene faşl-ı nevbahâr⁶⁹⁵ ey şâķî
Bes ĥarda ķalıp o gül-^ç izâr ey şâķî
Meyĥaneyeye git getir onu mestâne
Verme mana munca intizâr ey şâķî

51

280

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁶⁹⁶

Deng etdi meni nâle-i çeng ey şâķî
Dur câmı yerit ķılma dü-reng ey şâķî
Bed mestlik etme ķoyma câmı elden
Et devri tamâm leng leng ey şâķî

⁶⁹² B, 73b

⁶⁹³ B, 59b

⁶⁹⁴ Velehu Eyzân Fî Er-Rubâ' î

⁶⁹⁵ B: nevbahâr-ı faşl

⁶⁹⁶ (Velehu Eyzân) Der Rubâ' î

52⁶⁹⁷

58

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlün/ Fâ'

Hâlim gene çoĥ oldu⁶⁹⁸ yaman ey şâķî
Kurbânın olayım besdir amân ey şâķî
Gönlüm evini leşker-i ġam etdi ĥarâb
Ver baña ki baġrım oldu ġan ey şâķî

53⁶⁹⁹

394

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fe' ûl⁷⁰⁰

Şâķî ne imiş bu ġam-ı dünyâ-yı denî
Dur bâde getir mest eyle bu berhemeni
Fevt ileme fırsatı götür câm görâĥ
Her ĥadîşeden saĥlasın Allah seni

54

354

Mef' ûlü/ Mefâ' îlün/ Mefâ' îlün/ Fâ'⁷⁰¹

Men rûz-ı ezelde sevmişem bir şâĥı
Allah der oña ' Aliallahî
Her kim oña Allah dese kâfirdir
Şekkâkdır ol Nebâtî tek Vâllahî

⁶⁹⁷ T, 30b; B,30a ve 65a'da ikinci kez yazılmıştır.

⁶⁹⁸ B: oldu çoĥ

⁶⁹⁹ B, 73b

⁷⁰⁰ Velehu Eyzân

⁷⁰¹ Rubâ'î

55⁷⁰²

340

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefû' lün/ Fâ' ⁷⁰³

Eyyâm-ı bahâr geldi şâkî mey mey
Devr-i câmı yerit açıldı güller hey hey
Raḥmet kapısı açıldı rindân üzüne
Şükrâne verin ki çığdı gitdi dey dey⁷⁰⁴

56⁷⁰⁵

397

Mef' ûlü/ Mefâ' ilü/n/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁷⁰⁶

Şâkî getir ol şarâb-ı müşkîn-bûyu
Tök sâğara tâ mu' attar etsin kûyu
Mağşûd u⁷⁰⁷ murâd câm-ı meyden budu kim
Ser-mest olaḥ çekaḥ meger⁷⁰⁸ bir hûyu

57

403

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' ⁷⁰⁹

Şâkî getir ol şarâb-ı bî-teşvîşi
Ol neş'e ile meger sovaḥ bu kışı
Ver fâş bu Erdebildir ḥâm olma
Ḥoş şehrdir öz vekîlidir her kışı

⁷⁰² B, 37b

⁷⁰³ Velehu Eyzân

⁷⁰⁴B: Şükrâne verdin yoḥ çığdı gitdi dey dey

⁷⁰⁵ B, 62a

⁷⁰⁶Velehu Eyzân

⁷⁰⁷B: mağşûd-ı

⁷⁰⁸B: meger çekaḥ

⁷⁰⁹ Fî Er-Rubâ'î

58

276

Mef' ûlün/ Mef' ûlün Mefâ' ilün/ Fâ' 710

Dur gel ey ' aşk gönül mülkünü berbâd kılağ
' Aklı yağmâya verağ şehr-i nev âbâd kılağ
Gelginen söz bir edağ gayrı aradan götürâğ
Cânı cânâna verağ dehrde bir ad kılağ

59

350

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fâ' 711

Lâl etdi bir gül bu bülbül-i şeydânı
Küsdürdü gene menden yüz gonçe-i handânı
Bir turş iki şîrîn çoğ yahşi müferrağdır
Bu hod ki müsavîdir mollâ biri bes hani

⁷¹⁰ Velehu Fî er-Rubâ'î

⁷¹¹ Rubâ'î

1.4.Koşmalar

1⁷¹²

25

- 1 Şâkî ne yatmısan dur ayağa dur
Koyma kazâ kıalsun hemgâm-ı tarab
Hûrşîd- i hâveri burc-ı hûtdan
Seyr için hameli etti muntehab

Her gül öz yârini çekip ağuşa
Bülbüller mest olup gelip hurûşa
Yatma yatma uyan sende gel hûşa
Getir piyâleni doldur leb-â-leb

Dolandır başına câm-ı gül-gûnu
Şadâya çulkaşdır deşd-i hâmûnu
Getir yâda Ferhâd eyle⁷¹³ Mecnûnu
Nâle çek deginen el-^c afvü yâ Rab

Devr-i zamânenin yoğ^c itibârı
Ganîmet bilginen beş gün bu bârî⁷¹⁴
Özüne hem-dem kııl bir gül-^c izârı
Bir çemen küncünde her rûz-tâ-şeb

- 5 Meydân-ı ^c aşk içre segirttim atı
Musahhar eyledim Rûm u Herâtı
Muhterem oğluyam adım Nebâtî
Zâtımız Haşimî neslimiz⁷¹⁵ ^c Arab

⁷¹² T, 78a; B, 28b

⁷¹³ B: ile

⁷¹⁴ B,T: bahârı

⁷¹⁵ B: aşlımız

- 1 Gene gözüm düşdü bir mah-cemâle⁷¹⁷
 Aq üzünde qara müşki⁷¹⁸ hâlî var
 Halka halka olup zülf-i müşkîni
 Levheşullah ‘aceb qadd-i⁷¹⁹ dalî var

Yañakları lâle gözler bâdemî
 Bâgrımı qan etdi la‘l-i gül-fâmî
 Ne oldular yâ Rab Hüsrev-i nâmî
 Hüsrev ü Şîrînin min maqalî var

De gelsin şâkîya qursun büsâtî
 Müretteb eylesin bezm-i neşâtî
 Tiz olun yandırın şem‘-i simâtî
 Döşeyin meclise her ne qâlî var

Şafha-yı ruhsârî bedr-i münevver
 Döşenip üstüne zülf-i mu‘anber
 Dişleri mirvârî deheni şekker
 Leblerinin ‘aceb datlı balî var

- 5 Gezesen ‘âlemi cümle ser-tâ-pâ
 Tapılmaz bir bele serv-i dil-ârâ
 Degmez bir⁷²⁰ mûyuna Hâq bilir hâşâ
 Her ne bu dünyânın mülk ü⁷²¹ mâlî var

⁷¹⁶ B, 40a

⁷¹⁷ Velehu Eyzân fi’t-Tecnis Min Maqâlâtihu’r-Rukniye Rahmetullâhi ‘Aleyh

⁷¹⁸ B: müşkin

⁷¹⁹ B: qara

⁷²⁰ bir-B

⁷²¹ B: mülkü

Yeherleyin görem⁷²² esb-i Gülgûnı
Bî-vefâ görürem çarç-ı gerdûnı
Bir de bir seyr etdim çarf-ı hâmûnı
Dîvâne gönlümün yüz melâli var

Men dedim bes Hânçobanî civândır
Bir igid oğlandır bî-sırr-ı beyândır
Deme ki⁷²³ kıocalıp kıaddi kemândır
İndi gördüm sakkıalının çalı var

3⁷²⁴

416

1 Sevdigim gözlerin aldı cânımı⁷²⁵
Yağı ğamzelerin kıanımı töker
Düşse her kim dağı çıkmaz torundan
Görem bu zülfür yâ müşkı-i ter

Başına örtüpdür tirme-i âbı
Kıaşları başlayıp nâz u ' itâbı
Âmân şâkı getir ol mey-i nâbı
Bu cellâdın kıılıncından el-ğazer

Hacil etdi üzün gül-i âhmeri
Oda yahdı zülfün müşkı ü ' anberi⁷²⁶
Şermende eyledi la' l ü güheri
Görem bu ğonçedir yâ teng-i şekker

⁷²² B: güher

⁷²³ B: kim

⁷²⁴ B, 51b

⁷²⁵ Velehu Eyzân Fî El-Ğazel

⁷²⁶ B: Oda yahdı üzün zülfün ' anberi

Bu nece nergisdir bu nece gözdür
Bu nece lâledir bu nece üzdür
Bu nece şekkerdir bu nece sözdür
Ne bele la' l olur ne bele güher

- 5 Nebâtî gül geldi⁷²⁷ açıldı lâle
Çekginen bülbül tek gülşende nâle⁷²⁸
Sene kırbân şâkî dur ver piyâle
Salginen cânıma meyden bir şerer⁷²⁹

4⁷³⁰

267

- 1 Allah Allah bu dilber-i sîmber⁷³¹
Hansı bahteveerin cânânesidir
Dağıtdı başımdan ' aql u hûşumu
Bu hansı⁷³² deryânın dür-dânesidir

Her kim görse cemâlini âşikâr
İhtiyârı gedip olu⁷³³ bî-ķarâr
Göresen mi yâ Rab hansı dil-fikâr
Bu şem' -i ruhsârın pervânesidir

Üzü şîrîn sözü şehd ü şeker-rîz
' İşvesi dil-rubâ gamzesi hûn-rîz

⁷²⁷ B: gel gel

⁷²⁸ B: Çekginen gülşende bülbül tek nâle

⁷²⁹ B: şerâre

⁷³⁰ B, 41a

⁷³¹ Velehu Eyzân Fî't-Tecnîs

⁷³² B: nece

⁷³³ B: olup

Yanağı berg-i gül zülfü dil-âvîz
Dehânı murvârî hazânesidir

Hâcil etmiş üzü⁷³⁴ şems-i hâveri
Hilâl edip kaşı bedr-i enveri
Ne yalqız eylemiş meni serseri
Çoğlar Mecnûn kimi dîvânesidir

5 Yolum düşse harâbât-ı harâba
Deyerem ‘ arzımı câm-ı⁷³⁵ şarâba
Nebâtiye neyler bu bir kurâba
Yedd-i deryâ onun peymânesidir

5⁷³⁶

41

1 Şeydâ bülbül figân etme gam yeme⁷³⁷
Bugün şabâh gül açılır yaz olur
‘ Azîz sâhla ganîmet bil vücûdun
Vefâsı yoğ gülün ‘ ömrü az olur

Deginen Ferhâda miñnet-pîşe
Şîrînden incime çal daşa⁷³⁸ tîşe
‘ Âşık u ma‘ şûk arasında hemîşe
‘ İşve olur gamze olur nâz olur

Gider cândan çıhar dâğ-ı hasretin
Artar günden güne şân u⁷³⁹ şevketin

⁷³⁴ B: yüzü

⁷³⁵ B: câm u

⁷³⁶ B, 34a

⁷³⁷ Gâzel-i Bayâtî

⁷³⁸ B: daşa çal

⁷³⁹ B: şân-ı

Şubh-ı vaşla yeter şâm-i ⁷⁴⁰ firkâtin
Dileyin⁷⁴¹ maflûbun hâmi sâz olur

Hadmeler durur sađ⁷⁴² u şolunda
Cevâhir bazûbendi⁷⁴³ iki kolunda
Fevvâreler işler dâ' im gölünde
Yaşıl başlı ördek olur kaz olur

5 Nebâtî sevmişem bir dil-sitânı
Bir sözü gül-şekker gönçe dehânı
Dağı fâş ileme sırr-ı nihânı
‘ Aşıkın gönlünde yüz min râz olur

6

128

1 Gene İskender tek düşdüm žulmata⁷⁴⁴
Kabağımı kesip yüz min bağr u berr⁷⁴⁵
İgitligün mürüvvetün çağıdır
Yetiş feryâdıma ey Hızır-ı rehber

‘Tulû’ etmez neden "şems-i vezzuha" (?)
Fenâya baş çeksın leyletü’ d-dücâ
Yohsa yatıp meger nesîm-i şabâ
Meşâmıma yetmez nefhâ-yı seçer

Üzüme bir su sep ey eşk-i gül-gûn
Koyma gâfil yatsın bî-çâre Mecnûn

⁷⁴⁰ B: yetür şâm-ı

⁷⁴¹ B: dilegün

⁷⁴² B: saç

⁷⁴³ B: bazûbend

⁷⁴⁴ Hayderriye

⁷⁴⁵ B: Kabağımı kesüb bağr u derd-i ber

İstermiş Ferhâdın kûh-ı Bîsütûn
Şîrîn şîrîn sesler tapmaz bir eşer

Yâra kırbân diyen dili lâl etdim
Mühr edip ağızımı terk-i kâl etdim
Elif tek kıddimi bükdüm dâl etdim
Hayfsan dünyâdan gitme bî-haber⁷⁴⁶

5 Nebâtî mingilin⁷⁴⁷ rahş-ı himmeti
Seyr eyle ser-be-ser deşt-i vaḥdeti
Koyma elden çıhsın vaḳt-i fûrşatı
Hayfsan dünyâdan gitme bî-haber

7⁷⁴⁸

100

1 Gene bahâr oldu açıldı güller⁷⁴⁹
Bülbül nâlesinden dutulur kılağ
Gül güle sarmaşıp çiçek çiçege
Lâle câm-ı Cemden getirip sorag

Sebz ü hürrem olup deşt ü kûhsâr
Dem-i Cennetden urar tarf-ı cûybâr
Ayag⁷⁵⁰ götür şâkî durma intizâr
Meni bir câm ilen eyle ter-dimâğ

‘ Âlemde hayr u şer ne olsa ḥâdiş
Hükm-i Yezdân olur o emre bâ‘ iş

⁷⁴⁶ B: İndi görâğ bu kemânı kim eger

⁷⁴⁷ B: min gezen

⁷⁴⁸ T, 78b; B, 55a

⁷⁴⁹ Ğazel-i Türkî

⁷⁵⁰ B: ayak

Deme zâhid meye "ümmü'l-ḥabâiş"
Sen ne anlamışsan yeri hây ulağ

Cefâya yüz koydu çarḥ-ı bî-vefâ
Derd-i hicre meni etdi⁷⁵¹ mübtelâ
Doğru söz muhtaşar men baḥtı kara
Bir dem yâra yetip tapmadım firâğ

5 Deme Nebâtînin yoḥdur devâmı
Cevrime tâb etmez çekme cefâmı
Şâhid olsun ' âlem cümle tamâmı
Ne kadar istersen çek sîneme dâğ

8⁷⁵²

271

1 Bülbül kimi gül üzüne müştâkam⁷⁵³
Tûḫî kuşu dilli ey şanem şanem⁷⁵⁴
Güzeller sulṫânı göyçekler ḥânı
Güle biten tellalı ey şanem şanem⁷⁵⁵

Her kim görse seni olur dîvâne
Düşer Mecnûn kimi dağa mestâne
Ḳurbânı olduğum yetişdim câna
Ḳara Ḥabeş ḥâlli ey şanem şanem

Lebi gönçe dişi dürr-i mûsaffâ
Memesi şemama buḥaḳı alma

⁷⁵¹ B: etdi meni

⁷⁵² B; 47a

⁷⁵³ Velehu Eyzan fi el-Ġazel Min Mâkâlati ' Aṫṫarâllahu Bitürbetihi

⁷⁵⁴ B: şanem ey şanem şiirdeki tüm kafiyeler B'de aynı şekilde yer alır.

⁷⁵⁵ B'de son iki mısra yer almamıştır.

Dehânı gül şeker zülf-i dil-ârâ
Cepi kıoynu belli ey şanem şanem

Ėamzen oğı od vurubdur cânıma
Cellâd gözün susayıpdır kıanıma
Başıña döndüğüm bir gel yanıma⁷⁵⁶
Serhoş ince belli ey şanem şanem

5 Nebâtini yetür bâğ-ı vişâle
Nâ-ħaķ kıan ileme batma vebâle
‘ Aşkın meni döndürüpdür ĥayâle
Adı sanı belli şanem ey şanem

9⁷⁵⁷

167

1 Şabâ bu mehcûru gel⁷⁵⁸ şâd eyle⁷⁵⁹
Yetir bu peygâmı cânâna menden
Neye bu Mecnûnu etmiş ferâmûş
Neden ötrü olup bîğâne menden

Yetişecek yanına o serv-i nâzın
Başıña bir dolan o şâhbâzın
Ondan şora söle râz u⁷⁶⁰ niyâzın
Yalvara yalvara ol ĥâna menden

Öp ellerin ondan düş ayağına
Pervâne tek fırlan şol u sağına

⁷⁵⁶ B: gel bir yanıma

⁷⁵⁷ T, 74a; B. 42a

⁷⁵⁸ B: bir

⁷⁵⁹ Ebyât-ı Türkî Ĥaydarî min-maķalâtihi Nevverâllahu Meķadehu

⁷⁶⁰ B: râz-ı

Bülbül kimi sarmaş gül budağına
‘ Arz kııl ‘ âciz eyle sulţâna menden

Derd-i hicrin tökdü berg u bârımı
Hazâna döndürdü nev-bahârımı
Ondan söyleginen hâl-i zârımı
O kaşı yay⁷⁶¹ gözü mestâna menden

5 Menim bu bahtımı etmiş ferâmûş
Neden ötrü olup bîgâne menden⁷⁶²
Kulağ ver eylese⁷⁶³ her ne dür-efşân
O püste dil dudağ o şekker dehân

Getir Nebâtîye ondan bir nişân
Dürüst yetişginen fermâna menden

10⁷⁶⁴

163

1 Şabâ menden söyle o⁷⁶⁵ gül-‘ izâra⁷⁶⁶
Bülbül gülistâna gelsin gelmesin
Bu hicrân düşkünü ıllar hastası
Kıpına dermâna gelsin gelmesin

Men kurbânı⁷⁶⁷ olam ‘ anber tellerin
Gonçe dudağların⁷⁶⁸ püste dillerin

⁷⁶¹ yay-B

⁷⁶² Bu iki mısra sadece B’de yer almaktadır.

⁷⁶³ B: eyle

⁷⁶⁴ T, 72b; B, 41b

⁷⁶⁵ B: ol

⁷⁶⁶ Bayât-i Türkî min Beyânâtihi Nevverallâhu Merkadehu

⁷⁶⁷ B: kurbân

⁷⁶⁸ B: dudağların

O lâle ruhsârın müşkîn hâllerin
Oduna pervâne gelsin gelmesin

Gözüm çoğ hasretdir humâr gözüne
Güneş cemâlîna şekker sözüne
Utanıram nece diyem üzüne
Derdin hasta câna gelsin gelmesin

Dolaşdır boynuma şimşâd koluñu
Çuca kılam kucam ince beliñi
La‘l-i lebin emem soram dilini
İster ölü câna gelsin gelmesin

5 Nebâtî istemez sensiz dünyânı
‘İzzeti hürmeti şevket ü⁷⁶⁹ şânı
Bir zâda qalmayıp dañi gümânı
Bu baş o meydâna gelsin gelmesin

11 ⁷⁷⁰

18

1 Gene Leylâ Leylâ çıñmış seyrâna
‘Âşıkın ahtarır dilinde Mecnûn
Yanında bir neçe ‘işveli kızlar
Gezer çölden çöle hâmûn-be-hâmûn⁷⁷¹

Her zamân oturur bir bulağ üste
Kabâkında şarâb mezesi püste
Gül tek elde dutup göz tikip dosta
Gün üzlü bâdeden sâğar-ı meşhûn

⁷⁶⁹ B: şevket-i

⁷⁷⁰ B, 38b

⁷⁷¹ B: hâmûn hâmûn

Derer deste bâğlar yahşi gülleri
Dudağ altından güler şîrîn dilleri
Efşân eyler bir dem üze telleri
Hayrân hayrân bağar dîdesi pür-hûn

Gâhi raqşa gelip oynar mestâne
Gâhi cûşa gelip olur dîvâne
Gâhi⁷⁷² bülbül kimi gelir efgâne
Ağlar ağlar oğur ebyât-ı mevzûn

5 Nebâtî ebsem ol sığın Mevlâya
Kul olup ‘abese düşme şâhrâya
Ġavvâş tek vur kuşa cum bir deryâya⁷⁷³
Cehd kıl⁷⁷⁴ tapasan bir dürr-i meknûn

12
223

1 Susayıbdır gene kimin kıanına⁷⁷⁵
Ġumâr Ġumâr bağar Ġara gözlerin
Nola bir de dolanaydım başıña
Ġurbânı olaydım kıara gözlerin

Muqavves kıaşların etginen kemân
Çekginen müjğândan tîr-i cân-sitân
Bu Ġasta cânımı kılginen nişân
Koy etsin göksümü pâre gözlerin

⁷⁷² B: gâh

⁷⁷³ B: Ġavvâş tek ver gávta bir bu deryâya

⁷⁷⁴ kıl-B

⁷⁷⁵ Ġazel-i Ebyât-ı Kıaçar Min Ġadebi Kelâmihî

Şanavber kâmetin ey serv-reftâr
Şimşâd u 'ar' arı etdi şermsâr
Ne yalqız eylemiş meni hâr ü zâr
Çoqları getirip zâra gözlerin

'Ârızın devrinde zülf-i müşkîn âb
Koymaz şefk salsun kuruş-ı âfitâb
Hükm kıl götürsün sâyesin şehâb
Bu derde eylesin çâre gözlerin

5 Üzün şa' şa' ası ey şem'-i Çekil
Hûrşîd-i hâveri etdi münfe' il
Bele ki 'aşk odu oldu müşte' il
Çekdire Haq meni dâra gözlerin

Hadeng-i hûn-rîzin ey şîrîn manzar
Hüsrevi tahtından etdi der-be-der
Halka edip elde zülf-i mu' anber
Ne sihr oğur gene mâra gözlerin

Taze gül tek açılisan şeherden
Müzeyyen olasan la' l ü güherden
Yaşsi saldın Nebâtîni nazardan
' Aceb mâil olmuş hâra gözlerin

13⁷⁷⁶

78

1 Meni Mecnûn iden yâr-ı perî-ves⁷⁷⁷
Tâkatim kesildi yetişdim câna
Bir yol öldür meni çevir başına
Birce rahmin gelsin bu nâ-tüvâna

⁷⁷⁶ T, 82b

⁷⁷⁷ Bayâtî

Ḳurbân olam senin gül yanağıña
Ala gözleriñe dil dudakığıña
İsterem dolanım şol u sağıña
Nece kim dolanur şem^ç e pervâne

Kim oldu benim tek baht-ı vâjgûn
Gözi kanlu yaşlı hâli dige-gûn
Hani ne oldular Ferhâd u Mecnûn
Geleydiler feryâdımdan amâna

Men ölende meni ḳoymun mezâra
Odun yıķın vurun oña şerâre
Meni atın siz çekilin kenâra
Ḳoyun şu^ç le lensin çeksin zebâne

- 5 ^ç Âşık olan havf ilemez belâdan
İncimez yâr eden cevr ü cefâdan
Nebâtî el çeken kimdir vefâdan
Ḳoymuşam başımı men bu meydâna

14⁷⁷⁸

96

- 1 Gün yetdi zevâle döndü aḳşâma⁷⁷⁹
Yandı pervânenin çırağı gene
Deginen şâķîya düşün devrâna
Gerdişe getirsin ayağı gene

Ne müddetdir haberim yoḫ o kızdān
Neçe ıldır ayağ çekipdir bizden

⁷⁷⁸ T, 76b

⁷⁷⁹ Nebâtî(?)

Bu sâ' atde onu isterem sizden
Görün ħarda gelir sürâğı gene

Cellâd-ı cân-sitân susayıp ħana
Ĥadeng-i zer-nişân ħoyup kemâna
Elinde câm-ı mey geldi mestâne
Ĥanımı tökmege o yağı gene

Meni görcek üze dutdun niħâbı
Baĥâne eyledin şerm ü ħicâbı
Sende yoĥdur meger vefâ kitâbı
Gözümnden açıpsan bulağı gene

5 Demedim sırrımı deme ağıyâra
Seni menden cüdâ kılar ne çâre
İndi ki hicr odı çekdi şerâre
Ĥoymisen gülşene o zâğı gene

‘ Aşğından eridim döndüm hilâle
Günüm başa geldi yetdim zevâle
Bir nazâr kııl gör düşmüşem ne ĥâle
Haçana din gezem bu dağı gene

Nebâtî nâleden eşer olmadı
Gördigün ışığından şerer olmadı
Bu şecerden sene şemer olmadı
Dur bir de gezginen bu bâğı gene

- 1 Gene mevce geldi⁷⁸¹ deryâ-yı çeşmim⁷⁸²
 Bir bire tohunup   ummâna döndü
 Zevrağ-ı cismimi verdi ğarkâba
 ˘elâtum eyleyip ˘ûfâna döndü

Ümîdim çoğ idi yetem dil-dâra
 Diyem arz-ı⁷⁸³ hâlîm o nâzlu yâra
 Ecel fermânından dönmek ne çâre
 Yetmedim ümîdim hârmâna döndü

Ne fâide geçen günü saymağdan
 Ölüm yeydir yârsız diri⁷⁸⁴ kalmağdan
 Ne iş biter bî-câ külüng çalmağdan
 Mey tükendi dağî peymâne döndü

Hîç igid düşmesin yârinden cüdâ
 Menim tek kalmasın zâr u⁷⁸⁵ bî-nevâ
 Bes ki gece gündüz dedim yâ Hudâ
 Cigerim od dutup büryâne döndü

- 5 Nebâtî nâle kıl gitdi dil-dârın
 Sovuldu⁷⁸⁶ güllerin soldu gülzârın
 Ne durmusan nedir bu intizârın
 Dur göç eyle vaşlın hicrâne döndü

⁷⁸⁰ T, 76a; B, 62a

⁷⁸¹ B: gelip

⁷⁸² Türkî

⁷⁸³ B,T: arz u

⁷⁸⁴ B: diri yârsız

⁷⁸⁵ B: zâr-ı

⁷⁸⁶ B: sovuşdu

- 1 Şabâ bu ‘ arzımı yetir şayyâda⁷⁸⁸
Söyle bâğışlasın Hüdâya meni
Tâkatim kesilip⁷⁸⁹ künc-i kâfesde
Murağğaş eylesin bir aya meni

Egerçi bilirem çoğdur günâhım
Daği andan özge yoğdur penâhım
Deginen ümîdim vardır ki şâhım
‘ Afv eylesin âye-i vefâya meni

Geceler şubha dek işim nâledir⁷⁹⁰
Ağlamağdan gözüm kan⁷⁹¹ piyâledir
Cânım bütün kara dâğlı lâledir
Yetirsin Zemzem-i Şafâya meni

Melâmet çekmekden yetişdim câna
Eridi üregim döndü al kana
Şabâ ‘ arzım budur şâh-ı cihâna
Daği çoğ salmasın şadâyâ meni

- 5 Nebâtî Mecnûn tek gâhî ağladın
Uşakları yıkip deste bâğladın
Gâhi kâlender tek özün⁷⁹² dâğladın
Âhir ki getirdün haraya meni

⁷⁸⁷ T, 82a; B, 45b

⁷⁸⁸ Ve lehü Ğazel-i Türkî

⁷⁸⁹ T:kesildi

⁷⁹⁰ B: nâle işimdir

⁷⁹¹ B’de kan sözcüğü yazılmamıştır.

⁷⁹² B:sîne

1.5.Geraylılar

1

308

- 1 Mâşâllah kıâdir Allah⁷⁹³
Gör nece dilber yaradıp
Gül üzünde efşân efşân
Zülf-i mu' anber yaradıp

Ağzı gonça lebi püste
Beli ince boyu beste
Tökülüpdür deste deste
Ne güzel teller yaradıp

Kaşı fitne gözü câdü
Üzü lâle hâli Hindû
Mînâ gerden saçı karķu
Gül buhaķın ter yaradıp

Günden göyçekdir cemâli
Serve benzer kıadd-i dâlı
Lebin emen neyler balı
Sözünü şekker yaradıp

- 5 Dili elmâs dişı inci
Aķ sînesi güher genci
Vaşfa gelmez nâz u gonca
Bunu efsûnger yaradıp

Müselmânlar bu perîzâd
Meni etdi yaķşı Ferhâd

⁷⁹³ Min Mâķâlatihi Kıuddise Sirra Fî'l-Ėazel

Ėamzesi bir yağı cellâd
Kipriğin ĥancer yaradığ

Her kimi ĥâlîķ-ı dâver
Bir emre edip muķarrer
Onu bir Őûĥ-ı gûl peyker
Meni semender yaradığ

O gûn ki yarandı insân
Ėalemler yazdı bele fermân
Seni bir Őâĥ-ı gûl rûĥân
Meni ķalender yaradığ

Edibdir Şânî-i dâver
Her kimi bir Őâĥa ķâker
Meni bir dîvâne-i mehter
Seni bir server yaradığ

10 Ezelden ķâdir-i bî-ķûn
Özü ķoymuş bele ķânûn
Seni bir devletli Ėârûn
Meni bi muzķar yaradığ

Ne ķılam neyleyim yâ Rab
Dolmuşam ĥamdan leb-â-leb
Seni bir Őâĥ-ı müeddeb
Meni bir maŐar yaradığ

O dem ki Rabbiye'l-Ė ala
Ė Âlemi etdi ĥüveydâ
Seni bir Őâĥ-ı lâ-fetâ
Meni bir Ėanber yaradığ

Her kimi izdü ana bir
tarzinen edib peydâ
Seni bir mihr-i mücellâ
Meni bir âhker yaradıp

Gül-i ruhsârı neyner gâza
Gel birce seyr eyle nâza
Bülbül çoğ göz tikme yaza
Gör ne gül peyker yaradıp

- 15 Nebâtî çek ' Alî ' Alî
Gönlün olsun celî celî
Onu Allah belî belî
Bu dilde ezber yaradıp

2⁷⁹⁴

117

- 1 Celle'l-hâlık celle'l-hâlık⁷⁹⁵
Ne ' aceb aq cân yaradıp
Bir qatre âb-ı menîden
Güher-i raşşân yaradıp

Qâmeti serv ü şanavber
Yanaqı lâle-i ahmer
Tazeden Hâlık-ı ekber
Yûsuf-ı Ken'ân yaradıp

Şad âferîn o nakqâşa
Qalem çekdi bele qaşa

⁷⁹⁴ T, 60a

⁷⁹⁵ Gazel-i Türkî

Seni bu rind-i kıallâşa
Cân verip cânân yaradıp

Bile güzel olmaz insân
Yer üzünde olmaz ğılmân
Diyesen kıâder-i sübhân
Cân içinde cân yaradıp

5 Gözleri nergis-i şehlâ
Talları ‘ anber-i sârâ
Cennet bâğı üzü ârâ
Sünbül ü reyhân yaradıp⁷⁹⁶

Ƙorhıma çek tır-i müjĝanı
At sîneme ahsın kıanı
Bu Mecnûn-ı nâ-tûvânı
O cânâ kıurbân yaradıp

Şâkı-i ĝam oldu ziyâde
Ver pey-â-pey cân-ı bâde
Tarı bizi bu dünyâda
İki ĝün mihmân yaradıp

Güzel çoğ rûy-ı zemînde
Huşûşla Çîn ü Maçînde
Seni de bu Üştibînde
Bir meh-i tâbân yaradıp

İgidler işidün menden
Hazer kıılun ‘ aşk odundan

⁷⁹⁶ Bu dörtlük T’de yer almamaktadır.

Allah onu ezel günden
Derd-i bî-dermân yaradı⁷⁹⁷

- 10 Her kimi ferd-i bî-hemtâ
Bir isme edip müsemmâ
Meni bir ‘ âşık-ı şeydâ
Seni cân-sitân yaradı

Nebâtî yatma hûşa gel
Şubh oldu oğı bir ğazel
Seni Hâlık-ı lem-yezel
Murğ-ı seher-h^vân yaradı

3⁷⁹⁸

173

- 1 ‘ Üryân-ı zâr oldum gene⁷⁹⁹
Mecnûna bağ Mecnûna bağ
Sulţân-ı ğar⁸⁰⁰ oldum gene
Hâmûna bağ hâmûna bağ

Daş üste⁸⁰¹ koydum başımı
‘ Ummâna tökdüm yaşımı
Tûfân-ı Nûh oldum gene
Ceyhûna bağ Ceyhûna bağ

Vağşî yatağı menzilim
Kuşlar yuvası kâkilim

⁷⁹⁷ Bu dörtlük T’de yer almamaktadır.

⁷⁹⁸ T, 70b; B, 32a

⁷⁹⁹ Ğazel-i Türkî min Maqâlâti’l-Kâfiye Raĥmetullâhi ‘ Aleyh

⁸⁰⁰ B: ĥâr

⁸⁰¹ üste-B

Ef î elimde oynaram
Efsûna baḡ efsûna baḡ

Saldı meni dilden dile
Düşdü işim çoḡ müşkîle
Ey murğ-ı cân bu dîde-i
Pür-ḡûna baḡ pür-ḡûna baḡ

5 Saldum ocaḡa⁸⁰² mushâfi
Sâz eyledim çeng ü defi
Boynumda bir zünnârı gör
Mel' ûna baḡ mel' ûna baḡ

Soldu ḡazân oldu gülüm
Düşdü nevâdan bülbülüm
Bir dem meni şâd etmedi
Gerdûna baḡ gerdûna baḡ

Aldı elimden yârımı
Arturdu âh-ı zârımı
Her ılda bir dâḡ artırır
Ḳanûna baḡ Ḳanûna baḡ

Geçdim felekden kimdir o
Dursun benimlen rû-be-rû
Yüz min ḡazînem var benim
Ḳârûna baḡ Ḳârûna baḡ

Ḳoyma elinden tîşeni
Tök daḡa bu endîşeni
Ferhâd-ı Şîrîndir gelen
Gülgûna baḡ Gülgûna baḡ

⁸⁰² B: ocaḡa

10 Kurbân vefâlı yârına
‘ Âşık seven dildârına
Vâh vâh ‘ aceb şeb-reng imiş
Şebhuna baḡ şebḡuna baḡ

Ḳandi Nebâtî tók duza
Gel bir temâşâ kııl söze
Bir gör ne güher düzmüşem
Mazmûna baḡ mazmûna baḡ

Sorma Nebâtîden ḡaber
Kim bu kelâmı kim diyer
Dur bir nazar ol kâmeti
Sözüne baḡ sözüne baḡ

4⁸⁰³

171

1 İşim peşim od yandırmak⁸⁰⁴
Ġarîb âteş-perest oldum
İçdim südü çekdim bengi
‘ Acâîb şîr-i mest oldum

Ḳoy elden câm-ı şarâbı
At gitsin çeng ü rübâbı
Tiz ol çek şîşe kebâbı
Men ki mest-i elest oldum

Geçdim tamâm-ı ‘ âlemden
Süleymân ile Hâtemden

⁸⁰³ T, 84a; B, 43a

⁸⁰⁴ Ġazel-i Meşhûr Bekûroġlu min ‘ Acîbât-ı Kelâmun Leh

Gûyâ degildim Âdemden
Bir hâb idim pest oldum

Merhabâ kemâna şeste bir tîre
Doğkuz felekleri tikdim bir bire
Rüstem-i destânı etdim bir bire
Gör neçe zeber-dest oldum

5 Şikâr ister iken⁸⁰⁵ dâma
Be-siyah mest olup câma
Nebâtî şubh iken şâma
Bir ef î ilana pâ-y-best oldum

5
169

1 Gene felekler ünüşdü⁸⁰⁶
Çurbân çurbân şadâsından
Mu' attal çalmışam billâh
Ç Âşıkların edâsından

Mevce geldi gözüm yaşı
Alışdı bâğrımın başı
Ses götürüp dağı daşı
Bu Mecnûnun nevâsından

Gitdi gözümün çarası
Gitmez serimden hevâsı
Ele bil çarlan balası
Cüdâ düşüp yuvasından

⁸⁰⁵ B: istersen

⁸⁰⁶ Gazel-i Türkî min Taşnîfâtuhu Ç Attarâllahu

Kesildi gönlümün zârı
Tükendi şabr u qarârı
Bir yol öldür kırtar bâri
Bu hicrânın belâsından

5 Geldi Nebâtî dîvâne
Kenâr durun kaçın yana
Bağmaz o hân u sultâna
Hazer kılmın haţâsından

6⁸⁰⁷

425

1 Âmân aķa sene kırbân
Meni salma nazardan sen
Senden sâvây kimsenem yoķ
Meni kıoma bu derden sen

Men gitmenem kûh-ı Tûra⁸⁰⁸
Meyl etmirem nâr u nûra
Getir meni sen bir şûra
Kem⁸⁰⁹ degilsen şecerden sen

Perîde olmaz bu tal^c at
Melekde olmaz bu şûret⁸¹⁰
Edebilmem güne nîşbet
Münevversen kıamerden sen

⁸⁰⁷ B, 55b

⁸⁰⁸ B: Tûra kûh

⁸⁰⁹ B: kım

⁸¹⁰ B: melekde bu şûret olma

Derdimi etme ziyâde
Meni getirme feryâda
Bir rahm eyle bu Ferhâda
Gel bu kûh-ı kemerden sen

5 La' l-i lebin nûşihendi
Öldürdü bu derd-mendi⁸¹¹
Men neylerem bâli kıandı
Çoğ şîrînsen şekkerden sen

Gülde hani bu tarâvet
Günde hanı bu şabâhat

Dürde yoğdur bu leţâfet
Müzeyyensen güherden sen

Ėam eleme Hânçobanî
Tapıldı derdin dermânı
Yâd eyle Şâh-ı Merdânı
Bir ' Alî çek cigerden sen

Sensen benim şah-en-şâhım
Şevket ü ' izzet ü câhım
Ümîdim peşt ü penâhım
Mana yigdir bu zerden⁸¹² sen

Nebâtî ileme efgân
Tapıldı derdime dermân
Kıanber kimi çek her zamân
Bir yâ ' Alî cigerden sen

⁸¹¹ B'de 1 ve 2. Mısraların yerleri değışmiştir.

⁸¹² B: rezden

- 1 Señe kırbân getir şâkı⁸¹⁴
 Birce piyâle piyâle
 “*Ķâl u belî*”dendi kısmet
 Mana bu nevâle nevâle⁸¹⁵

Gel Allah’ a tevekkül et
Erenlere tevessül et
Ħafıza bir tefe’ül et
Gör ne gelir fâla fâla

Meyhâneler âbâd olsun
Sâkınleri dil-şâd olsun
Mescîd görem ber-bâd olsun
Saldı meni kıala kıala

Gel kıoy başa sen bu tâcı
Alginen elden ħarâcı
Yâd eyle şâh-ı mi’ râcı
Velâyeti âlâ âlâ

- 5 Nebâtî ħamdand bükülme
 Berg-i ħazân tek tükülme
 Delî seller tek sökülme
 Çekme daħi nâle nâle

⁸¹³ B, 67b

⁸¹⁴ Ebyât

⁸¹⁵ B’de bu dörtlük şöyledir:

Sene kırbân getir şâkı
Ķâl u belîdendir kısmet
Birce piyâle piyâle
Mana nevâle nevâle

8⁸¹⁶

412

- 1 Gene geldi bahâr faşlı⁸¹⁷
Bülbül geldi dâda dâda
Âhmeri güller açıldı
Şâkî getir bâde bâde⁸¹⁸

Gene sebz oldu çemenler
Gül den bezendi gülşenler
Çıkmış seyre gül bedenler
Hâmı üzü sâde sâde

Vah vah güldür bu yâ lâle
Gül üzüne konup jâle
Şâkî dur ver bir piyâle
Delî Ferhâda Ferhâda

- 5 Yâr yolunda verdim başı
Yastık etdim kara daşı
Döndü billah gözüm yaşı
Şaṭṭ-ı Bâgdâda Bâgdâda

Delî gönül gam zamânı
Çoḡ etme âh u⁸¹⁹ efgânı
Çakur Şâh-ı lâ-fetânı
Yetsin feryâda feryâda

Şâkî dur ver birce sâgar
Dînden döndüm oldum kâfir

⁸¹⁶ B, 64b

⁸¹⁷ Velehu Eyzân Fî'l-Ġazel

⁸¹⁸ B'de ilk dörtlükten sonrası 67a'da yer almaktadır.

⁸¹⁹ B: âh-ı

Tapanmadım kaldı güher
Ka' r-ı deryâda deryâda

Nebâtî dur her seher-gâh
Oğu hamd u kulhûvallah
Çalması el-hamdülillâh
Arzun dünyâda dünyâda

9⁸²⁰

421

1 Âbâd olsun görem yâ Rab⁸²¹
Künc-i meyhâne meyhâne
Kim yetişdi onda derdim
Yahşi dermâna dermâna

Şükr olsun ıyzed ü Mennân
Eyledi derdime dermân
Çark eyledi pîr-i muğan
Meni ihsâna ihsâna

Durma şâkî amân hey hey
Dur getir câm-ı mey mey⁸²²
Gene işim düşdü ey ey
Şâh-ı merdâna merdâna

Atı Düldül kûlı Kanber
Zevc-i Zehrâ bâb-ı şîr
Güzel adı verip zîver
Çarh-ı gerdâna gerdâna

⁸²⁰ B, 68a

⁸²¹ Meni Ters(...?) ez-Dâne-i İn-halk-ı ' Avâm Tâ- Nebâtî Besr-i İn Sağâr-ı Tekfir Keşîd

⁸²² B: bir câm mey mey

5 Nebâtî ne çeng olmusan
Yoḥsa mest-i beng olmusan
Niye gene deng olmusan⁸²³
Dur ey dîvâne dîvâne

10

412

1 Ne hoşlayıp ḥânım bilmem⁸²⁴

Ḥarâb kürdeşdi kürdeşdi
Gel Üştibine teferrüc kııl
Cennet bâğı reşti reşti

Ḳoymayaydım kıızıl kıanda
Çekeydim olsa her yanda
Bina kıılaydım Îrânda
Dîn-i Zerdüşti Zerdüşti

Talayaydım o Bâğdadı
Ḳalmayaydı hîççe zâdı
Alaydım kıaşr-ı Şeddâdı
Dolanaydım heştî heştî

Alaydım bir mülk-i Rûmu
Ekeydim yerinde kumu
Ḳalmayaydı onda bumî
Olaydılar deştî deştî

5 Nebâtî bu cism-i mürde
Ârâm tabdı birce ḥürda
Şâkı çoḥ olmuş efsürde
Dur mey getir keştî keştî

⁸²³B'de 3 ve 4. mısraların yerleri değişmiştir

⁸²⁴Velehu Eyzân Fî El-Ġazel

1.6.Beşlikler

1⁸²⁵

99

- 1 Derd-i hicrden hâl-i zârımı istesen benim⁸²⁶kehrîbâya baĥ
Yoĥlasan eger za' f-1 cismimi mende nuĥk yoĥ yeñi aya baĥ
- Min kere didim seg raķîbnen ihtîlât edip olma âşinâ
Egleşip gene ol la' ininen senin ' ahdi gör⁸²⁷ bî-vefâya baĥ
- Olma gül kimi hâra hem-ķarîn salma ' âşığı sûz-1 ' aşķdan
Hîç görem üzün gülmesin senin odladın⁸²⁸ meni bir Hudâya baĥ
- Zâhid az dâniş git gözümnden it ' aşķdan meni çoĥ da danlama
Men meger ' abeş olmuşam delî bir ümmîyem ü dil-i âbâ vü râya baĥ
- 5 Menden el getir⁸²⁹ ey uzun ķulaĥ zühd satma çoĥ ey ĥumâr-ı mahz
Dur ayaĥa⁸³⁰bir aç o kör gözün bir o gözleri sürmesâya baĥ
- Yâ ' Alî meni etme nâ-ümîd ver berâtımı bâb-1 faızdan
Mah-ı Haşimî eşcâ' -ı ' Arab ser-i Gülşen-i Murtażaya baĥ
- Ķıl kerem bana feyz-i lütfunu vaşl-ı yârdan etme bî-nâsib
Bir raĥimiyet bir belâ-keşe (...?)etdigim âh u vâya baĥ
- Men ölerde bir na' şım üste gel bir nazara ķıl dâĥ-ı sîneme
Dala çek ķalem ĥına câize bir elifde min mâcerâya baĥ

⁸²⁵ B, 30a

⁸²⁶ B: eger

⁸²⁷ B: ' ahde baĥ

⁸²⁸ B: odlayun

⁸²⁹ getir-B

⁸³⁰ B: ayaĥa

ıl kerem bana⁸³¹ feyz-i l tfunu Kerbel  taraf  ek in nımı
 arhı h l l  ar-p y-ı yol refikim ol hem-sad ya baĥ

- 10 Devr-i  arĥdan olmuşam   alil dizde t katim gözde n r yoĥ
Bir nazar ey  ŝ h-ı l -fet  bu Neb t -i b -nev ya baĥ

2⁸³²

83

- 1 Eylesen t leb r h-ı z lmeti   h-ı ŝabra gir zehr-i m ra baĥ
Baĥma   aŝıĥın reng-i zerdine  h-ı serdden s z-ı n ra baĥ

Rind-i h m tek yırtma perdeni mest-i y r olup men Hüküm deme
K rs  üste  ıĥ g r enel-H k k  baş tan bda   b-ı d ra baĥ

Ol sitem-gerin t r-i ğamzesini⁸³³ cismden geçip  aŝd-ı c n ider
H li⁸³⁴ yandırır n zı öldürür degme zülfüne p    ⁸³⁵ p re baĥ

 tme  oĥ heves ğon e leblere uyma onların mekr    line
Görginen benim eşk    limi levh-i s nede zaĥm-ı h ra baĥ

- 5 La  li t k yere at z mr d  baĥr-ı ĥayret n ol ŝanavberi
 orĥma mevcden n hd  kimi geç bu keŝt den şehr-i y ra baĥ

Sen gidenmesen⁸³⁶ ol⁸³⁷  aranlı a H zr  tapginen sal  aba ına
ŝ hi gözleme ut Sikenderi i  be   suyun dur ken ra baĥ

⁸³¹ B: ıl mene kerem

⁸³² T, 52a; B, 29b

⁸³³ B: ğamzesi

⁸³⁴ B: h rı

⁸³⁵ B: p  -i

⁸³⁶ T: gidmesen

⁸³⁷ B: bu

Hicre ‘ âdet it vaşlı isteme sen Nebâtî tek yanma âteşe
Özgeler kimi dur kenârda ayda ılda bir reh-güzâra baḡ

3⁸³⁸

23

1 Hayf bilmedim kim bu bülbülü şâh-ı gül rûḡân ister istemez
Bu cefâ-keşi ḡasta ‘ âşıkı yâr-ı cân-sitân ister istemez

Ey şabâ bu dem cân fedâ sene ‘ arz-ı ḡâlîmi yâre sen söyle
Bu ḡalenderi bu semenderi o şekker dehân ister istemez

Tez getir ḡaber ḡoyma întizâr etme çoḡ meni râz u⁸³⁹ bî-ḡarâr
Kim desin görem oda yanmaḡa bele nâ-tüvân ister istemez

Yoḡdu ḡâşıdım eyleyim revân⁸⁴⁰ yâre derdimi eyleyim ‘ ayân
Doḡrusın desin etmesin nihân⁸⁴¹bele ḡançobân ister istemez

5 Tikmişem yola çeşm-i eşk-bâr kûh-ı Tûra gel eyle bir güzâr
Bir yetiş meni ol vefâ-şü‘âr bele bî-zebân ister istemez

Üzdü cânımı miḡnet-i firâḡ yaḡdı cismimi nâz-ı îştîyâḡ
‘ Acz ḡıl söyle âḡ u zâr bele⁸⁴²bele cân-feşân ister istemez

Söyle rahatım yoḡdu bir zamân şubḡ u şâm işim vâhdır amân
Dut ḡaber bele gönlü pür fiḡân⁸⁴³ çeşm-i ḡûn feşân ister istemez

⁸³⁸ B, 74b

⁸³⁹ B: râz-ı

⁸⁴⁰ B: gönderim peyâm

⁸⁴¹ itmesün nihân-B

⁸⁴² B: zârinen

⁸⁴³ pür fiḡân-B

Pây-mâl edip ad u şanı-mı eyledim hârâb hân-umânımı
Bilmirem daği bundan artıcağ hâlimi yaman ister istemez

Çün bu 'arşada çoğlar atının kûyruğun düğüp oynadıp çapıp
Bu Nebâtîde esb-i lâşesin çapdı bir 'inân ister istemez

4⁸⁴⁴

162

1 Bilmirem gene fikre batmışam ey üzündeki hâldir nedir⁸⁴⁵
Koyginen onu tapginen bunu yâr elindeki şâldır nedir

Düşdü başıma sâye-i hümâ çığdı tâlî' im burc-ı nağsdan
Bu gelen görün nâzlı yârdır yoğsa ki bu söz fâldır nedir

Şükr-i çîninin 'arz-ı müsteğâb oldu dirigâ Rabb-ı 'izzete
Rağşa kıl nazâr pehlüvâna bağ bes o Rüstem-i Zâldır nedir

Neçün olmusan bele hâr u zâr çekmisen meger derd-i hicr-i yâr
Bî-nevâ senin hasta hâtırım renc-i nâleden nâldır nedir

5 Gül kimi neden solmusan bele yâ ölüp senin bülbülün meger
Zerd olup ruğun za' ferân kimi serv-i kâmetin dâldır nedir

Gül nedir ki men benzedüm onu ey şanem senin gül cemâlîna
Mest gözlerin mübtelâsiyam (?) gonçe leblerün baldır nedir

Eyle gönlümü şâd bâğbân (?) ol şemâmeni kıl kerem mana
Hançobânîyem bir fiğr kırân men ne anlaram kâldır nedir

⁸⁴⁴ T, 68B

⁸⁴⁵ Gâzel-i Türkî min Tayyibâti Rağmetullâhi Aleyh

Fikr kıılma kim yoğdu devleti bir güle nemed köhne tâcı var
Şâh-ı lâfetî menba‘ -yı sehâ bes bugün mana mâldır nedir

Dostlar gelin hemt eyleyeyin Üştibîn taraf bir sefer kıılağ
Bir görâğ neçün ol Nebâtînin nuţku bâğlanıp lâldır nedir

5

131

- 1 Âşinâ ola her kim halkkıyla ğayra âşinâ olmaya gerek⁸⁴⁶
Fâni ‘ âlemin mâl u mülküne muţlađ etmeye ‘ îtînâ gerek
- Ehl-i ‘ aşkı olan ğam çeken olur zîynet istemez zîver istemez
Cism-i za‘ fdan kâhdan za‘ îf renk âţlası kehribâr gerek
- Her kim ‘ aşkı olsa âşinâ ülfetün keser ğayr ‘ aşkıdan
Ķalbi şâd olur gülmez hiç yüzü min muşîbete mübtelâ gerek
- Rûzgâr edip hâlîmi tebâh eyleyip felek bahtımı siyâh
Derd-i ğam meni şûrdan salıp şimdi başıma ber-hevâ gerek
- 5 Şûrum arturub nuţkumu açan eyleyen meni bülbül-i bahâr
Bir gül üzlü yâr serv-ğad nigâr bir maral bağış göz kıara gerek
- Mâh-ı mihr-rû cebîn mihrime nâzenin nigâr nâzlı nâzenin
Yârinden cüdâ ğayra âşinâ ‘ aşık öldüren bî-vefâ gerek
- Ney-i nevâsun yahşı seyrân et neydeki nevâ Ķađ nevâsıdır
Bî-nevâ eger sen de istesen sende ney kimi bir nevâ gerek

⁸⁴⁶ Ķazel-i Velehu Eyzân

Uyma ey gözüm fiâ'l-i zâhide i' tibâr edip girme mescide
Mescid ey refîk dergüşâ olur sende lâ-cerem bir hayâ gerek

Mescide giden Hâk yolın gider her ' amel eder bî-riyâ ider
Kefiyesiz olur levh-i sînesi kalbi nûriden bir şafâ gerek

10 Ey haqîqâtin sırrın isteyen gezme çoğ şafil iste bir delîl
Hâk yolun sene vermege nişân bir ' Alî kimi reh-nüma gerek

Hîç kim senin müşkîlin açıp gizli derdi vâh ilemez ' ilâc
Çâre der deva git ' Alîden al müşkîl açmağa Murtaza gerek

Hâll-i müşkîlât bâ' iş-i necât şâh-ı zevâllıgım şâhib-i kerem
Çar çâhda mehd-i nâzda ejdehâ cerân lâ-fetâ gerek

Hâk-ı ' aynı gör ' aynı bul Hak ' Alîdedir bahsan hâk ile
Hâk bilir eger münkîr olmasan bu söze sözün olmaya gerek

Yâ ' Alî üzün eyle bir kerem ey kerîm meni salma zıkrden
Tiz yetirgilen öz murâdına vergilen mana müdde' â gerek

6⁸⁴⁷

196

1 Git dolanginen hamsan henüz pühte olmağa çoğ sefer gerek⁸⁴⁸
Murğ-ı Kâf ilen hem-zebân olup devre kalhımağa bâl u per gerek

Kûy-ı ' aşğa gel gitme bî-delîl Gûl-i deng tek düşme çöllere
Tâ ki sâlike reh-nümûn ola Hızır-ı rah kimi rehber gerek

⁸⁴⁷ T, 70a

⁸⁴⁸ Gâzel-i Türkî min Dürer-i Kelâmullâh

Çoğ yalan dedim herze söyledim vâzihın deyim doğru söyleyim
Hakka ‘ârifi vasıl etmege bir dudağları gül şeker gerek

Zülfi ‘anberîn gonce-leb hâli nâzenîn kaşı cân-sitân
Mâh-ı bî-ķarîn şâh-ı gül ruĥân nesteren kimi sîmber gerek

5 Lâle tek üzü al yanağ ola tâze gül kimi ter buhağ ola
Bir gülşen ķaban hoş mezâķ ola şûĥ serv (...?) kemer gerek

Hem ‘inân ola mihr ü mâhnan hem-zebân ola nûr u nârnan
Lâfzı dil-gûşâ nuķķ-ı cân-fezâ genc-i sînesi pür güher gerek

Hakka âşinâ ĥalkdan cüdâ eylemiş ola nefi mâsîvâ
Ĥayy-ı lem-yezel ferd-i bî-mesel ol Mesîĥ tek bî-pider gerek

Ĥoyginen ķadem deyre lâ-cerem naķş-ı bütde gör sırr-ı vaĥdeti
Bu ĥiguneden vâķıf olmaķa bir cünûn-ı Ĥaķ merd er gerek

Az danışginen olginen ĥamûş etme ‘âleme sırr-ı ‘aşķı fâş
Burda durma çoğ geç bu varĥadan bu maķûle söz muĥtaşar gerek

10 Men‘ kılmayın çoğda zâhidi ‘özü var onun ‘âşık olmayıp
O ‘abeş yere ĥalk olunmayıp bâğbâna bir gülle ĥâr gerek

Cidd u ceĥd kıll ‘ârif ol gözüm ‘âlem-i ‘aşķdan olma bî-naşîb
Cum bu baĥra bir tap güheri ‘âşıkam diyen terk-i ser gerek

Râh-ı pür Ĥızr baĥt-ı vâjgûn zülf-i yâr tek şeb-i siyâhgûn
İndi ĥaybdan Ĥanķobânîye naĥl-ı Ĥûrdan bir şerer gerek

Her ĥasîse gel etme ilticâ olmaz özgeden maĥlûbun revâ
Müşķil açmaķa şâh-ı lâfetâ ‘anter öldüren şîr-i ner gerek

Şâh-ı evliyâ vü pîr-i hayr meyl-i mâh bî-riyâ mîr-i bî-bedîl
Cân Muştafa hâtem her sebîl Murtaza kimi Hâydar gerek

- 15 Söyle düşmene Hâk-ı Hâydarî pâymâl edip sürtmesin yere
Men dedim oña ihtiyârî var Zülfikardan (...?) gerek

Men Nuseyrî tek ‘ aşıkım oña sevmişem onu şayıkım oña
Bu güherleri nâzma çekdiren bu türâb tek pür nehr gerek

Bu cevâhirin yoĥdu kıymeti açginen gözin yahşi seyr kıl
Her biri deger Çîn harâcına müfteye vermirem sîm ü zer gerek

Bir güzel civân isterem hemân kim bu sözleri eylesin revân
Hardadır desin bir şekker-zebân kim bu söz mana hamı bir gerek

Yâ ‘ Alî meni câm-ı ‘ aşkıdan bir kerem kılıp bele mest kıl
Kim desinle halk lâl oturmaga bu Nebâtî tek baĥtevâr gerek

7⁸⁴⁹

- 1 Ey ferîşte huy dur ayaĥa gel halk içinde yoĥ bir kıraĥa gel
Çoĥ da o câya çıhma ey çoçum⁸⁵⁰ belâ-ĥaneden⁸⁵¹ bir aĥaĥa gel

Ėonçe aĥzını birce açginen sen de bir danış bir damaĥa gel
Şâd gönlümü kılımsan melûl indi sözümü sal kulaĥa gel

⁸⁴⁹B, 59a

⁸⁵⁰B: çoçum, T: gözüm

⁸⁵¹B: ĥanadan, T: ĥandan

1 Gelme gelme git yahşı yahşı sen men senin kimi yâri istemem⁸⁵³
Öldü ' âşıkın birce gelmedin indi sen eden zârı istemem

Munca kim didim öldüm öldüm hây sen gavûr kıızı bir inânmadın
İndi gelmisen na' şım üstüne dur ki sen eden zârı istemem

Her ne ağladım her ne dağladım koymadın görem gün cemâlini
Tâb verme çoğ nâz-ı zülfüne men hazînesiz mârı istemem

Hûrî-i Cenneti neylerem şabâh men bugünkü gün⁸⁵⁴ yâri isterem
Vermesin eger doğru söz ki men bele rahîmsiz Tarı istemem

5 Şâkîyâ getir câm-ı hoş-gûvar kış tükenmedi gelmedi bahâr
Men gül isterem bülbül isterem bu soyuğ kış qarı istemem

Çâre ' aklıdan olmaz ' âşıkça çoğ gözetledim etdim îmtihân
Dur soyun gene raht-ı⁸⁵⁵ pahtıñı men bu gayreti⁸⁵⁶ ârı istemem

Dur leb-â-leb et câm-ı zer-keşi birce kaçresi dammasın yere
And verip sana pîr-i meykede men piyâlemi yarı istemem⁸⁵⁷

El çek ey raķib Hâķ rızâsına bir havurluķa sekme ' ömrümü
Birce⁸⁵⁸ gelmirem men bu gülşene dermirem gülün hârı istemem

⁸⁵² T, 62b; B,37a

⁸⁵³ Gazel-i Türkî

⁸⁵⁴ gün-B

⁸⁵⁵ B: raht

⁸⁵⁶ B: gayret ü

⁸⁵⁷ Bu dörtlük ve öncesindeki 2 dörtlük T'de yer almamaktadır.

⁸⁵⁸ B: men, T: birce

Men Nebâtîyem zâr u⁸⁵⁹ bî-nevâ ʿ aşk müflisi rind-i mübtelâ
El götürmüşem mâl u mülkden ol humâr tek bârı istemem

9⁸⁶⁰

122

1 Bile bî-vefâ olma ey perî etme çoḡ cefâ ey şanem şanem⁸⁶¹
Gerd-i râhını çeşm-i târîma eyle tûfîyâ ey şanem şanem⁸⁶²

Bes ki çekmişem derd-i fir-kâtin tellerin kimi inçelenmişem
Reng-i alımı eşk-i lâle-gûn etdi kehribâ ey şanem şanem

Kâfir eyledin yahşi sen meni terk-i dîn edip oldum Ermeni
Mescîdim olup künc-i mey-gede yâ kilîsâya ey şanem şanem

Sensiz olmuşam zâr u bî-nevâ hicr düşküñü derde mübtelâ
Gel bu derde sen luḡ kıl özün eyle bir devâ ey şanem şanem

5 Ey ferîşte-ḡû yâr-ı nâzenin ey melek-i likâ mihr-i bî-ḡarîn
Birce bûse ver bu ḡalendere üldü bî-nevâ ey şanem şanem

Gerçi ʿ âşıkam rind-i müflîsem boşdu kîsemiz aḡçe maḡçeden
Naḡd-ı cânımı ḡâk-i pâyiña eylerem fedâ ey şanem şanem

Levh-i sîneni naḡl-ı Tûr edip âferîn senin şemʿ -i rûyuña
Yeñiden gene düşdü başıma⁸⁶³ bir ʿ aceb hevâ ey şanem şanem

⁸⁵⁹ B;T:zâr-ı

⁸⁶⁰ T, 60b; B,36a

⁸⁶¹ Ğazel-i Türkî

⁸⁶² Son iki mısra T’de yer almaktadır.

⁸⁶³ başıma-B

İsterem düşem baħr-ı hayrete nuğk çekmeyem egleşem ĥâmûş
Meşķ-i ‘ aşķımı eyleyem tamâm bir sürem şafâ ey şanem şanem

Gel Nebâtînin şıdķ u kizbini sen bu bâbda eyle imtiĥân
Ger danışmadı otdu bî-zebân söyle merĥabâ ey şanem şanem

10

1 Seyr edip gezdüm küll-i âfâķı görmedim sen tek şan içen yağı
Bir dolu sâğar-ı meyden ey şâķî her zamân gönlüm ister ay ister

Şöhret-i ĥüşnün gitdi Ken‘ âna derd-i hicrinden yetmişem câna
Şem‘ -i ruĥsârın misl-i pervâne her zamân gönlüm ister ay ister

Bu cefâ pîşe yâr-ı bedĥudân farkı yoĥ billâĥ cismimin mûdan
Müjde-i vaşlın ĥâm-ı ebrûdan her zamân gönlüm ister ay ister

Şûretin görcek ‘ acz eder Mânî düşdü bir derde yoĥdu dermânı
La‘ l-i lebinden âb-ı ĥayvânı her zamân gönlüm ister ay ister

5 Gel şabâ raĥm et men dil-i efgâra ‘ arz kıł ĥâlim söyle ol yâra
Bir nigâhla derdime çâra her zamân gönlüm ister ay ister

Gel kılım şane sünbül-i rûyun Ĥaķ delîl etsin cümle bed-gûyun
Ândelib-âsâ gül kimi rûyun her zamân gönlüm ister ay ister

Ĥaķ delîl etsin görüm ağyârı senden ayırdı men dil-i efgârı
Sen kimi nâzlı ‘ işveli yârı her zamân gönlüm ister ay ister

Senin ey dilber Yûsuf-ı şânî şöhret-i ĥüşnün tutdu İrânı
Sen kimi mihr ü mâĥ-ı tâbânı her zamân gönlüm ister ay ister

1.7.Tecnisler

1⁸⁶⁴

60

1 O ıarlân bahışın ıurbânı cânım⁸⁶⁵
Boy çekip gözlerin gözler ne gözler
Amac-ı sînemi nâvek-i müjgânın
Koyub nişâneye gözler ne gözler

Ne ğâlaıdır düşüp üz arasına
Onu bilmek olmaz üz arasına
Ger⁸⁶⁶ ğavvâş isen⁸⁶⁷ üz arasına
Bir gör âhir ondan gözler ne gözler

Tecellîsen buyur Sîna tağına
Eger görsen meni Sînada ğına
Koyma raķîb bahsın sîne tağına
Yamandır gözleri gözler ne gözler

Yeñi aydır amân⁸⁶⁸ ne sevdâsı var
Noşsânına bağ gör ne sevdâsı var
Hiç bilmenem başda ne sevdâsı var
Ağlar ağlar diyer gözler ne gözler

5 Nebâtî kül oldu yandı Sînâda
Bu âlevden bir od düşsün sana da
Diyemmezem nece diyem sına da
De görem görmesin gözler ne gözler

⁸⁶⁴ T, 74a; b, 34b

⁸⁶⁵ Cinâs

⁸⁶⁶ T: eger

⁸⁶⁷ B: sen

⁸⁶⁸ B: ammâ-T

Âhvâl olma bir nokţadır her uçu
Bir devrede dolanırlar her üçü
Nebâtînin sultânıdır her üçü
Bu idi men diyen gözler ne gözler

2⁸⁶⁹

101

1 Başına döndüğüm bu nece hâldir⁸⁷⁰
Dinmemiş deyirsen ay nedir nedir
Başım çılmaz benim senin dilinden
Buyurginen görem ay nedir nedir⁸⁷¹

‘Aqlımı serimden eyledim zâil
Dürc-i dehânında ay ne dürr nedir
Ûurbân olam üzündeki hayâyaya
Ėamze oğun mindirginen hayâyaya

Ne bahırsan marâl kimi hey aya
Cemâlin yanında ay nedir nedir
Gözüm kıan kâsesi üregim şîşe
Seni kebâb kimi çekmişem şîşe

Seni görcek oldum vaşlına mâil
Sen Mînâ Dağısan men de İsmâ‘îl
Seg raķîbi görem dâm kimi şîşe
Illar ıllar çeke ay nedir nedir

5 Ne bahırsan o sultâna bu hâna
Çoğ adamlar geldi gitdi bu hâna

⁸⁶⁹ T, 78b

⁸⁷⁰ Ėazel-i Türkî

⁸⁷¹ Bu son iki mısra T’de yer almamaktadır.

Gene bu gün ışıklanıp bu hâna
Bilmirem görünen aynadır nedir

Hamd olsun Allaha gitdi a çille
Nebâtî az kaldı güller açıla
Bu müşkilüm yâ Rab kimden açıla
Yâr destinde dutan aynadır nedir

3⁸⁷²

19

1 ‘ Aşkı başa vurup söz diyen ‘ âşık⁸⁷³
Gel görem görmesin⁸⁷⁴ bu göz kimi göz
And olsun Allah Hayy ü lâ-yezâl
Halk edemez bir de bu göz kimi göz

Niye zülfin gene üzden yan durmuş
Meni oğlamağa Gezgez yan durmuş
Çoh fakîri felek yaşıp yandırmış
Hiç kâfir görmesin bu göz kimi göz

Bu müşkilin hiç görükmez âsânı
Dâğ-ı dügnün yoğdur daği a sânı
Görem Allah hıfz eylesin â seni
Bed-nazar düşmeyip bu göz kimi göz

O köpekden gözüm hazer et saşın
Heykelsiz olmasın şolinen saşın
Yaşsi olur evde şüdinen saşın
Şîrîn çeşme olmaz⁸⁷⁵ bu göz kimi göz

⁸⁷² B, 52a

⁸⁷³ Gâzel-i Türkî

⁸⁷⁴ B: görsün

- 5 Bilmem felek meni kime cur etdi
‘ Âşıkım kırmamış kıpdı çür etdi
Gözüm yaşu Nebâtîni çürütdü
Dilim yandı dedim bu göz kimi göz

4⁸⁷⁶

95

- 1 Senin tek şahbâza serv kıâmete⁸⁷⁷
Bir cûra tarlânın ayağı gerek
Gimişen sâ’ atde kebk ü duraca (?)
Kıaynağının demi ayağı gerek
- Egniñe giyesen günde minâlı
Beli bâğlı hancer deste mînâlı
Kıurulsun meclisin çeng-i menâlı
Elinde şâkıñın ayağı gerek
- Kıabaqınca⁸⁷⁸ nece yedek çekile
Seni görcek hân-zâdeler çekile
İrişe şöretün Çîn ü Çekîle
Diyeler şâhlıka ayağı gerek
- Seher akşâm tabl u⁸⁷⁹ nâyın buqlana
Çekile düşmenin dâra⁸⁸⁰ baqlana
Pilav kıazânların üste buqlana
Yaşuı bollu⁸⁸¹ eti a yağı gerek

⁸⁷⁵ B: olmaz çeşme

⁸⁷⁶ T, 76a; B,64a

⁸⁷⁷ Gazel-i Türkî

⁸⁷⁸ B: kıabaniñca

⁸⁷⁹ B: tabl-ı

⁸⁸⁰ B: dâr

⁸⁸¹ B: butlu

5 Şabâ bu ' arzımı ele salma ya
Menim selâmımı yetir Selmâya
Yene gerek meni yâda salmaya
Onun Nebâtî tek ayağı gerek

5⁸⁸²

1 urbânı olduum oun dz yâya⁸⁸³
Bu asta cânımı göze der göze
Yaşı gözle göz⁸⁸⁴ ürkütme gözünden
Dürüst niâneni göze⁸⁸⁵ der göze

Gene ışık salıp ayna destîne
Batever üz srtüp ayna destîne
İndi ki almısan ayna destîne
Bu ân ân bârımı göze der göze

Sen bilmisen raîb nece da eler
Mecnûn tek seyr etdim nece dalar
Felek meni senden ne cüdâ⁸⁸⁶ ılar
Meger göz olmuşdum gözedir⁸⁸⁷ göze

Nece kıydın o el daraa gide
Bele gözlerimden dür aa gide
oyma cebîninden⁸⁸⁸ ter aa gide
Deyirler ziyândır göze ter göze

⁸⁸² T, 74a; B, 56b

⁸⁸³ Cinâs

⁸⁸⁴ B: gör

⁸⁸⁵ B: gözle

⁸⁸⁶ B: nece

⁸⁸⁷ B: dür

⁸⁸⁸ B: koymadın cebin

- 5 Hîç kim Nebâtî tek kam allanmadı
‘ Aşk kitâbından kemâllanmadı
Dalına dar geldi komallanmadı
Görem mîh sancılsın gözedir⁸⁸⁹ göze

6⁸⁹⁰

110

- 1 Menim bahtım kimi t̂ak u revâkı⁸⁹¹
Felek görem dönsün bu yüz o yüze⁸⁹²
Güneş çıhar meger semt-i mağrîbden
Eger bir yol degsin o yüz bu yüze

Her günüm hicrinden dönüp bir aya
Gece gündüz zıkr eylerem bir aya
Seni Tarı üzün göster bir aya
Hîç görem oğşar mı o yüz bu yüze

Kevkeb-i t̂ali‘ in oldu sünbüle
Yağşi muqâbil et gülü sünbüle
Koyma destelensin sünbül sünbüle
Bir dönder ħarmânı o yüz bu yüze

Âdem yiyen bârı dâne bilmenem
Görmüşem ħâlunı dâne bilmenem
Dilber senden özge da ne bilmenem
‘ Abeş meni atma o yüz bu yüze

⁸⁸⁹ B: dur, T: der

⁸⁹⁰ T, 82a

⁸⁹¹ Velehu Eyzan

⁸⁹² B,T: şiiirin tamamında o yüz bu yüze şeklinde yer almaktadır.

- 5 Nebâtî gamlıyam mey tök ayağa
Bile tek uruldum düşdüm ayağa
Bundan artı meni salma ayağa
Sâil kimi duram o yüz bu yüze

7⁸⁹³

26

- 1 Göresen mi yâ Rab bir de olur mı
Uğraşa nâ-gehden o göz bu göze
Ne vade din yahacaksan cânımı
urbân⁸⁹⁴ olduğum o göz bu göze

Semender tek yandım men o gözlerden
Su içmenem bir de men o⁸⁹⁵ gözlerden
Bir derde düşmüşem men o gözlerden
İşim yahmak olup o göz bu göze

Göresen sevdiğim meni el eyler
Yâ kimi aldadıp⁸⁹⁶ kimi âl eyler
orhum budur seni menden alalar
Ço da aytı bama o göz bu göze

Açıldı boynundan düşdü urutdu
Sultânım gülzârın gene urutdu
Gözüm yaşı deryâları urutdu
Sen gezersen gözüm o göz bu göze

⁸⁹³ B, 56a

⁸⁹⁴ B: urbânı

⁸⁹⁵ o-B

⁸⁹⁶ B: aldırıp

5 ‘İlmi çoḡ fazlı çoḡ ‘âli mellâdır
Nebâtî dayah ‘âî Mollâdır
Artuḡ söz bilmenem ‘âîm Allâhdır
Yaranub baḡmaḡa o göz bu göze

8⁸⁹⁷

108

1 Mecnûnlar⁸⁹⁸ adını çeken taḡrîre⁸⁹⁹
Nola ser-deftere o⁹⁰⁰ yaza meni
Deyiller bu idi zıkrî Maḡmûdun
Durun ḡurbân edin Âyâza meni

Gene şâḡ⁹⁰¹ ḡalmıḡam bele yâre men
Kelbin tek⁹⁰² kûyunda yata yere⁹⁰³ men
Gizlin sırrın gidem⁹⁰⁴ diyem yâre men
Bir aḡaç götüre ay eze meni

Ḥoş naḡmedir naḡmelerde bûseli
Gün cemâlin gördüm⁹⁰⁵ min yol busalı
Ovçu tek isterem yolın busalı
Gele birden gece ay âza meni

Saçı sünbül üzü gül gül göz ala
Göz istemez gözlerinden göz ala

⁸⁹⁷ T, 80b; B, 45a

⁸⁹⁸ B: Mecnûnla

⁸⁹⁹ Ḡazel-i Türkî

⁹⁰⁰ B: o yer almamıḡtır, T: a yaza

⁹⁰¹ B: şâḡî

⁹⁰² B: tek yer almamıḡtır

⁹⁰³ B,T: yâre

⁹⁰⁴ B: idim

⁹⁰⁵ B: görem

Bu şân şân bağırmı gül gül göz elâ
Kânâ' at verginen o yaza meni

- 5 Nebâtî tek deryâları⁹⁰⁶ üzesen
Siyâh zülfün efşân eyle üze sen
Kamer tek buluddan bir çîh üze sen
Çoğ da vermeginen ayaza meni

9⁹⁰⁷

103

- 1 Ala gözlüm bu derd meni öldürür⁹⁰⁸
Sanma bu âzârdan ayılan meni
O zamân ki ecel gülüm soldurur
Kâbrim üste oğru ay ölen meni⁹⁰⁹

Müjgân oğru çek bir bir at sîneye
Ma' şûk gerek ' âşıkını sınaya
Demeginen daği gelme⁹¹⁰ Sînâyâ
Ede bilmez senden ayrı "Len" meni

Hîç görükmür şifâ üzü⁹¹¹ bu derde
Yoğ ' azîzim çâre yakın bu derde
Koyun bari cân tapşırım bu derde
İndi ki bilmisiz ay ölen⁹¹² meni⁹¹³

⁹⁰⁶ B: deryâlara

⁹⁰⁷ T, 80a; B, 44b

⁹⁰⁸ Cinâs

⁹⁰⁹ Bu dörtlüğün son iki mrsası B de yer almamıştır.

⁹¹⁰ B: demeginen gelme daği

⁹¹¹ B: şifâ'nın yüzü

⁹¹² B: nâlân

⁹¹³ B'de şiiirin bundan sonrası yer almamaktadır.

‘ Aşkın bu Һarâbı dutdu tâbına
Meni saldın zülfün pîç ü tâbına
Kurbân olum üreginin tâbına
Bir yâda salmasan ay ilen meni

5 Zülfün burc-ı ‘ aqreb benzer yüz aya
Bele gün var beraberdir yüz aya
Nebâtî çâre yoğ desen yüz aya
Sancacağ bilmirem ay ilan meni

1.8.Müstezadlar

1⁹¹⁴

72

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün⁹¹⁵

1 Etdi meni ğam tabdağı bir gözleri ğumâr
Bir dilber-i ' ayyâr
Şâkî mana ver lütf ile bir sâğar-ı serşâr
Ğamdâni meni kırtar

Yoğ ğâyeti taqrîr ilesem min gece gündüz
Şerh-i ğam-ı ' aşk
Pâyâna yetişmez ne kılam derd-i dil îzhâr
Mîn gizli sözüm var

Etmen meni Mecnûna beraber sizi Tarı
Ey ehl-i ğarâbât
Gördü neçe yol yârini ol ' âşık-ı cerrâr
Ol sâkin-i kûhsâr

Allah bilir men kimi bir ' âşık-ı maħrûm
Dünyâda tapılmaz
Şâhiddi bu âhvâle iki dîde-i ğûn-bâr
Hem âh-ı şerer-bâr

Bir dem dilerem çâre ecelden ğam-ı hicre
Gelmez ki ne ğaşıl
Ķaldım bele bu derd ile bî-mûnis ü⁹¹⁶ ğam-ğ vâr
Bî-yâr u meded-kâr

⁹¹⁴ B, 24a Velehu başlığıyla verilmiştir.

⁹¹⁵ Fî'l-müstezâd

⁹¹⁶T: bî-mûnis-i

5 Ey ʿ aşka düşen ʿ âşık-ı bî-çâre yakîn bil⁹¹⁷
Kim dâda yeten yoğ
Men eylemedim doğrusu Allahıma îkrâr
Hoşdur mana zünnâr

Mesdûd olup çâr⁹¹⁸ tarafından mana yârân⁹¹⁹
Ebvâb-ı fütuhât
Gûyâ kesilipdir mana bir maḥrem-i esrâr
Bir yâr-ı vefâ-dâr

Efsûn u⁹²⁰ füsûnun eseri olmadı hergiz
Ol ṭurfe nigâra
Âsân işimi verdi duʿ â eyledi dişvâr⁹²¹
Çaldım bele nâçâr

Ne ʿ aklıda⁹²² kâm oldu müyesser ne cünûnda⁹²³
Ey ʿ ârif-i sâlik
Sen menden işit bir güle ol ṭâlib-i dîdâr
Egleş bele bî-kâr

Fâş etmeginen sırrını her câhil ü⁹²⁴ ḥâma
Ol ʿ âşık-ı kâmil
Sen olmaginen men kimi hicrâna giriftâr
Mehcûr u⁹²⁵ dil-efkâr

10 Hicrân demiş oldum kalem od tutdu alışdı
Âhım şererinden

⁹¹⁷ T: bul

⁹¹⁸ T: çâre

⁹¹⁹ T: nârân

⁹²⁰ T: efsûn-ı

⁹²¹ T: dilvâr

⁹²² T: ʿ aklıda var

⁹²³ T: cünûn

⁹²⁴ T: câhil-i

⁹²⁵ T: mehcûr-ı

Bir hañçer-i hûn-rîz getir bâğrımı bir yar
Bir gör ki neler var

Zehr eylediler bu iki gün dirligi billâh
Men ʿ âciz -i zârâ
Gör etdi meni cevr ile bu çarh-ı sitem-kâr
Cândan nece bî-zâr

Çoğ etme şikâyet sitem-i çarhdan ey dil
Hoş şîve degil bu
İstersen eger görmeyesen taʿ na ağıâr
Âh ileme zînhâr

Ol seng-dilin başına çoğ dönme Nebâtî
Vâllah ki yanarsın
Tök kanlı sirişkin deginen şıdğ ile tekrâr
Yâ Haydar-ı Kerrâr

2⁹²⁶

20

Mefʿ ûlü/ Mefâʿ îlü/ Mefâʿ îlü/ Feʿ ûlün
Kısa mısra: Mefʿ ûlü/ Feʿ ûlün⁹²⁷

- 1 Ey kâmeti şimşâd boy⁹²⁸ serv-i şanevber
Ey şûh-ı sitemger
Eyâ göresen var bu cihân içre ser-â-ser
Bir gül sene benzer

Görcek seni men ey üzü gül turreşi sünbül
El hâmidan üzdüm

⁹²⁶ B. 20b

⁹²⁷ Müstezâd

⁹²⁸ B: beli

Ger hûr u⁹²⁹ perî rûy-ı zemîni duta yekser
Gönlüm seni ister

Ol dem ki senin mihr-i rûhun etdi tecellî
‘ Aşk oldu hüveydâ
Evvel men idim cân eden ol âfete mecmer
Menden şora Âzer

Senden yetişip Hızır-ı Nebî sırr-ı nihâna
Oldu mana şâbit
Billâh sen idin nâzil-i âyât-ı peyember
Cibrîle muşavver

5 Almış eline şi‘r-i hûrşîdi⁹³⁰ Mesîhâ
Gerdişdedir dâ‘im
Her dem çağırır şıdık ile yâ şâkî-i Kevşer
Yâ h^vâce-i Kâşer

Mûsa kimdi⁹³¹ göstere halka yed-i beyzâ
Ey şâhid-i ğaybî
Hû hû deġinen zâhir ü⁹³² batında muğarrer
Ey rind-i kâşer

Çorhım budur ammâ ki eger şâkî-i gül-reng
Devr etse müselsel
‘ Âriflerin âh^vâlin⁹³³ eder ‘ âleme îzhâr
Ol bâde-i âhmer

⁹²⁹ B: Hûrî

⁹³⁰ B: na'l-ı hûrşîd-i Mesîhâ

⁹³¹ B: kimidi

⁹³² B: yâ

⁹³³ B: âh^vâlini

Manşûr-şîfat şâm u şabâ zıkr-i ene'l-Ḥaḳ
Olmuş mana 'âdet
Ma' lûm ki yazmaz alem-i Ḥâlîk-i ekber
Bir emri mükerrer

açma gerek âheste bu meydân-ı belâdan
Bir künc-i nihâna
Bu 'arşada baş oydu besâ merd-i dil-âver
Ço şâḥib-i efser

- 10 Gör 'aşı ki gavvâş-ı bühâr oldu Nebâtî
Bî-fenn-i seyâḥât
Deryâları seyr eyledi bir laḫzada yekser
Bî-hadî ü rehber

3⁹³⁴

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün
Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün

- 1 Ey gönçe-dehen sîm-beden dilber-i annâz
Ey serv-i ser-efrâz
Yandım daḫi urbânın olam raḫm ile biraz
Besdir bu adar nâz

Yandım küle döndüm yanasan sen de benim tek
Ey dûḫter-i tersâ
O nâkes ile olma daḫi hem-dem ü hem-râz
Vallah bele olmaz

Âdem kimi oḫdandır⁹³⁵ olup vird-i zebânım
Yâ Rab bî-zeleznâ

⁹³⁴ T, 101; B, 25a da velehu başlıḫıyla verilmiştir.

⁹³⁵ T:oḫdandır, B: oḫdandı

Ammâ ki ne hâşıl o cefâ-pîşe inanmaz
Bir dem mana bahmaz

Sen bele bilirdin ki özün ' âşık olupsan
Kül başına olsun
Dur püfle ocağı bu odun yaşıdır alışmaz
Öz başına yanmaz

5 Min dağı eger bir nefese cânıma kıoysa⁹³⁶
Bir uf demirem men
Ammâ onu gör birce meni yanına kıoymaz⁹³⁷
Bir bûseye kııymaz

Qaldı dağı çün maşşere bu hasret-i dîdâr
Ey yâr-ı vefâ-dâr
Bârî her iki ılda soruş hâlımı az-maz
Yâ birce kağız yaz

Tûfî kimi feryâd eylerem⁹³⁸ heste vü rencûr
Bu künc-i kâfesde
Bir püste ile kimse meni yâdına salmaz
Bir gönlümü almaz

Ey bülbül-i bî-çâre figân etme dem-a-dem
Şabr eyle dut aram
Dâim ki kış olmaz mey hemîşe bele kıalmaz
Elbette gelir yaz

Üz vurma⁹³⁹ meni seyr-i gülistâna aparma
Ey hem-dem-i cânı

⁹³⁶ T:koyosa, B: kıoysan

⁹³⁷ T:kıoymaz, B: salma

⁹³⁸ T:eylerem, B: ederem

⁹³⁹ T:vurma, B: verme

Yüz faşl-ı bahâr olsa benim gönlüm açılmaz
Bu kefdin ayılmaz

- 10 Yârim gene menden kûsüben acık edipdir
Oh oh amân Allah
Bilmem ne kılam çâre nedir bir üzün açmaz
Bir kemle danışmaz

Gönlüm evini leşker-i gam eyledi vîrân
Şâkî sene kurbân
Dur ver ki bu sısқа bir iki câm ile doymaz
Tâ düşmese kanmaz

Sal gülğule bu günbed-i eflâke hurûş et
Ey defzen-i çabük
Muṭrib daḥi sen şadd ile bir nağme-i şâhnâz
Ey murğ-ı hoş-âvâz

Her ne diyeceksen deginen cânıma hoşdur
Ey zâhid-i bed-kış
Deryâya daş at ya kaya sal zerrece daşmaz
Hergiz ki bulaşmaz

Bahma ki bele ‘âciz ü⁹⁴⁰ miskîndi Nebâtî
Hey hey hâzer ondan
Mevlâ bili yohdur özü tek rind ü⁹⁴¹ nazâr-bâz
‘Ayyâr-ı çap-endâz

⁹⁴⁰T:‘âciz ü, B: ‘âciz -i

⁹⁴¹T:rind ü, B: rind-i

4⁹⁴²

15

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün⁹⁴³

- 1 Tâ oldu senin mihr-i ruḥun sünbüle mülḥaḳ
Ey mâh-ı muṭabbâḳ

Sandım ki güneş ebre girip oldu müberrâḳ
Cân oldu muḥarrâḳ

Mâh üzre düşen noḳta-yı ḥâlin ne belâdır
Ey gözleri câdü
Ḥayrettedi bu meş' elede cümle müdakkik
' Âciz-i düvele muṭlaḳ

Bu dâire noḳta-yı pergâr ḳalıp mât
Şaṭrançda çün şâh
Girdâb-ı belâ içre sınıp lenger-i zevraḳ
Her dem der Ḥaḳ Ḥaḳ

Bu ' âciz dervîşe eger mürşid-i ' aşḳım
Rûḥşat vere billâh
İşbât eylerem bele ki hâımı diye şaddaḳ
Hem ' arş-ı mu' allâḳ

- 5 Fâş ilemenem men daḫi esrâr-ı nihânı
Yoḫ yoḫ ḡalaṭ etdim
Git git ḳanıñı hiç yere tökdürme be-nâḫaḳ
Ey câhil-i âḫmaḳ

⁹⁴² B, 19b

⁹⁴³ Fi' l-müstezâd

Bismillâhı derk ilememiş hamda yügürme
Ey zâhid-i gümrâh
Ser-gerdesiz âyâ görünüp baklana sancağ⁹⁴⁴
Leşker-i tâ-be-revnağ

Deymez iki dînâra senin şavm u şalâvâtın
Sallanma Behişte
Ğafletden uyan aç gözün ol tâze müsabbağ
Mânend-i Ferezdağ

Keyfiyet-i meyhâneni mescidde kim anlar
Gel ol söze vâkıf
Aldatdı seni cîfe-i dünyâ-yı müzerrağ
Vur⁹⁴⁵ başına çün bağ

Himmet eyle aç sînemi kıl nuṭkumu gûyâ
Ey pîr-i harâbât
Bu leyl-i dücâ⁹⁴⁶ içre meni koyma muğarrağ
Ey şubh-ı mutlağ

- 10 Bu c arşa-ı hûn-hârda dem vurma⁹⁴⁷ Nebâtî
Ol sâkit ü⁹⁴⁸ şâmit
Gûyâ sene keşf olmayıp âh-vâl-ı ene'l-Hağ
Sen bilmedin el-hağ

⁹⁴⁴ T:sancağ, B: sancağı

⁹⁴⁵ T:vur, B: ver

⁹⁴⁶ T:dibâ, B: dâhî

⁹⁴⁷ vurma-B

⁹⁴⁸ B: sâkit-i

5⁹⁴⁹

29

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün

- 1 Ey kaşı kemân kirpigi oğ zülf⁹⁵⁰ çelîpâ
Ey gözleri şehlâ
Billâh ki eder la' l-i lebin mürdeyi îhyâ
Mânend-i Mesîhâ

Çek perdeye rû gün⁹⁵¹ kimi gösterme cemâlin
Her bî-ser ü pâyâ
Rağm eyle men⁹⁵² 'âcize ey serv-i dil-ârâ
Ey dilber-i zîbâ

Gel mihr ü vefâ üste unut cevri ü⁹⁵³ cefânı
Allahı seversen
Çurbânın olam 'âşıkı gözden bele salma
Tağşirime kalma

Şan' ân kimi tesbîh-i virdânı oda⁹⁵⁴ soldım
Tersâ dedin oldum
İndi⁹⁵⁵ diyesen dur⁹⁵⁶ oda gir mendeye nâra
Mevkûf ber âya

- 5 Yârab kime îzhâr ileyüm râz-ı nihânım
Od dutdum alışdım

⁹⁴⁹ B, 21a velehu başlığıyla verilmiştir.

⁹⁵⁰ B: zülfü

⁹⁵¹ B: rûh-ı

⁹⁵² B: meni

⁹⁵³ B: cevri-i

⁹⁵⁴ B: yere

⁹⁵⁵ B: şimdi

⁹⁵⁶ B: durur

Fikrim bu idi şem' e kılam sûr-ı dil ifşâ
Kâlbim dedi hâşâ

'Ömrümde eger bir gece mihmânım olaydın
Ey şem' -i dil-efrûz
Me' lûn idim etseydim eger ğayra temâşâ
Bir özge temennâ

El-minnetü-lillâh oğudum 'ilm-i ledünni
Üstâd-ı ezelden
Feyz-i nazarı etdi meni kâbil-i esmâ
Çün Hızır-ı mu' allâ

Ver hüşniñe ziynet giyin istabrağ u sündüs⁹⁵⁷
Ey nûr-ı muharraq
Tûr-ı nazarımda ile bir lağza tecellâ
Tâ mağv ola Mûsâ

Efsûs bu⁹⁵⁸ ' âlemde degül dağ çapan oğlan
Ferhâd-ı hüner-mend
Ta' lîm vereydim ona men ders-i seme' nâ
Tâ âye-i övfâ

- 10 Mecnûn idi 'aşk ehlinin üstâdı hakîkat
Pîrimden işitdim
'Afv eyle günâhın sen onun bâr-ı Hudâyâ
Uslah⁹⁵⁹ be-Leylâ

Herçend Karadağluyam yoğdu kemâlüm
Müşkildi kelâmım

⁹⁵⁷ B: senden

⁹⁵⁸ B: ki

⁹⁵⁹ B: usla

Her ferde mestûrdu bir dürr-i Mûsaffâ
Yüz lü'lü'yü lâlâ

Yandı cigerüm besdi figân etme Nebâtî
Bir laḫza tut ârâm
Şâhrâ-yı cünûn içre ol âzâde-dil ammâ
Dut dâmen-i mollâ

6

105

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün⁹⁶⁰

1 Ey sünbül-i terden üzüne perde dutanım
Ey gonçe dehânım
Pervâne kimi başña koy birce dolanım
Ey rûḫ u revânım

Etdin bu kadar cevr ü cefâ bu neçe ılda
Hiç birce dedim of
İndi daḫi billâh üzülüp tâb u tûvânım
Ḳalmıp daḫi cânım

Yandırma meni âteş-i hicrâna yazıḫsan
Âhım seni odlar
Sensiz geceler ' arşa çıḫıp âh ü feḡânım
Ey ḫaşı kemânım

Görgec meni ger tünd geçip bir geri baḫsan
Ollam gene Mecnûn

⁹⁶⁰ Fî'l-müstezad

Vaḥşî kimi kûhî oluram budu gümânım
Artar gene şânım

- 5 Bilsem ki yakın vermemisen kâm raḳîbi
Durram itün ollam
Ammâ görürem vermişen âḫir ne inânım
Çanım ki inânım

‘Âhdim bu idi derd-i dilim eyleyem îzhâr
Bir vaḳt seni görsem
Çünkü seni gördüm ḳurudu ḳalmadı ḳanım
Lâl oldu zebânım

Fikrim budu kim eylesen bir oḫa ḳurbân
Bu ‘âşık-ı zârı
Yerden yere çırpam özümü ḫâke bulanam
Al ḳana boyanam

Tökdün per ü bâlımı benim indi ḳovursan
Înşâfına ḳurbân
Ḳoy künc-i kafesde meni bir raḫat uzanam
Öz ḫâlime yanam

Rindân-ı ḫarâbâta ne lazım edem îzhâr
Men derdimi yâ Rab
Ma‘lûmdur onlara bütün sûd u ziyânım
Her râz-i nihânım

- 10 Derdi demek âsândır eger olsa Ârişo
Loḳmân u Felâtûn
İndi ki olur yoḫ bir utan kesme amânım
Ey ‘eşk-i revânım

Loqmân u Felâtûn u Aristo edebilmez
Bu derde müdâvâ
Azdırdı meni bu kalem-i müşk-feşânım
Dönderdi ' inânım

Etse edecek server-i küll şâhib-i Düldül
Oldum gene bülbül
Geldükce nefes medh ilesem vardı beyânım
Açıkdı lisânım

Ûrtar meni bu mihnet ü gam derd ü elemden
Ey mîr-i hidâyet
Bir gûşe-i çeşm et mana ey şâh-1 cihânım
Ey ' arş-1 mekânım

Şarf etdi râh-1 ' aşka tamâm ' ömrü Nebâtî
Bu dâr-1 fenâda
Bir yol demedi ol cânı daş hayfdı cânım
Gel gel bir usanım

7 ⁹⁶¹

24

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün
Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün⁹⁶²

- 1 Leylâ teki yüz ' işve ile ey büt-i mevzûn
Etdin meni Mecnûn
Şeydâ olubam eylemişem menzili hâmûn
Ey gözleri meftûn

⁹⁶¹ B, 18b

⁹⁶² Müstezâd-1 Türkî

Ṭabbâl-i kazâ dögdî benim adıma âhîr
Bu ṭabl-ı cünûnı
Şâhrâya salıp etdî meni kûyda⁹⁶³ meskûn
Bu gerdiş-i gerdûn

Gel bir nazâr et ḥalime ey âfet-i cânım
Yandım ne diyim âh
Çoḡ da meni bî-çâreni gel etme dige-r-gûn
Ḳoyma bele maḥzûn

Ma^ç şûḳ kılar cev-r ü cefâ^ç âşîḳa⁹⁶⁴ ḥaḳḳa
ç Âdetdir ezelden
Ammâ ne diyim görmemişem men bele ḳanûn
Yoḡ men kimi maḳbûn

5 İzhâr iledim derd-i dilim cümle ṭabîbe
Dem vurdu⁹⁶⁵ ölüm-den
Feryâdîma yet sen özün ey ḳâdir-i bîçûn
Bişşad u binnûn

Dur şeh-r-i fenâ seyrine git terk-i vücûd et
Ey^ç âşîḳ-i⁹⁶⁶ müştâḳ
Te'şîr ilemez nâra belî âyet ü⁹⁶⁷ efsûn
Tâ olmasa mekfûn

ç Aşḳ ehlinin âḥvâline yet^ç aşḳa düşenden
Bîgâne ne bilsin
Ḥaddâd bilir kim necedir ger mey-i kânûn
Pervâneni mescûn

⁹⁶³ B: kûhda

⁹⁶⁴ B: ç âşîḳa cev-r ü cefâ

⁹⁶⁵ B: verdi

⁹⁶⁶ B: ç âşîḳ u

⁹⁶⁷ B: âyet-i

Bu âteş-i cân-sûzı ile serd ü selâmet
Men ʿ âcize Yâ Rab
Şabrum kesilipdir görürem bahtımı varûn
Çün tâlîʿ -yi Qârûn

Dört cânibden nefis ü⁹⁶⁸ hevâ merkez-i Rûmı
Qılmışdı ihâta
Teshîr edecek mülk-i dili leşker-i Firaʿ ûn
Ko Mûsâ-yı Hârûn

10 ʿ Ankâ kimi bes devr iledim çarha muqâbil
Yetdim bu maqâma
Hâşâ ki eger bir de olam ʿ âqile maqrûn
Men şânî-i Mecnûn

Ol gâib ü mestdir gözüm cümle nazardan
Şol Hızr nebî tek
Tâ hâşıl olup ʿ ayn-ı yakîn keşf ola mazmûn
Hem kâfiyle hem nûn

Ol dem ki sataşdı gözüm ol dâne-i hâle
Hûş uçdı serimden
Şaldın bu şarâb içre meger sen nece âfyûn
Oldum bele dil-hûn

Çoğdandı kabul eylemişem kûşe-i ʿ uzlet
Maqşûduma yetmen
Bu meykedede yoğdu⁹⁶⁹ meger bâde-i gül-gûn
Bir sâğar-ı meşhûn

⁹⁶⁸ B: nefis-i

⁹⁶⁹ B: yoğdur

Yoḥ neş'e-i⁹⁷⁰ serşâr cihân içre Nebâtî
Efsâne danışma
Git hırkañı⁹⁷¹ çek başña mânend-i Felaâtûn
Kim yoḥ bele ma' cûn

8⁹⁷²

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün
Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûl

1 Ğam def ine şâķî mana mana bir cam leb-â-leb
Ķıl lütf ü ' inâyet
Ħun-ab yedirme mana çek şîşe kebâbı
Ver câm-ı şarâbı

Ol gûşe-i çeşminde olan ħâl-i siyâhın
Düşmendi bu câna
Ķoysan yeyerem men bu dem ol naḥs-ı ğurabı
Çoḥ çoḥdu⁹⁷³

Şâķî dut elim kim yetesen ' ömr-i kemâle⁹⁷⁴
Ver birce piyâle
Düşdüm gene ğavvâş kimi baḥr-ı ḥayâle
Girdâb-ı melâle

Gönlüm kuşu pervâza gelip devre çıḥıpdır
Ķalḥıpdı havâyâ
Âyâ göresen hârda şikâr eyleye⁹⁷⁵ ḳala
Yâ kim ṭora sala

⁹⁷⁰ B: neş'eye

⁹⁷¹ B: hırkadı

⁹⁷² B, 23a da Velehu Eyzân başlığıyla verilmiştir.

⁹⁷³ Bu üç beyit B nüshasından

⁹⁷⁴ Şiirin bu beyitten sonrası T, 100b'de yer almaktadır.

⁹⁷⁵ B: eyle

5 Devr eyle kınad al nazır et eyle temâşâ
Ey⁹⁷⁶ beççe-i  ankâ
Şâyed nazırın uğraya bir urfe ğazala
Bir hûr mişâle

Gitdi dağı feryâd ileme hûylama gelmez
Vağşîdü bu şâhbâz
Düşdü göresen hansı dağa uçdu ne nâle
Yâ kıondu ne dala

Bilmem ne kılam çâre nedir kıalmışam  âcîz
Müşkıl işe düşdüm
Hûşum dağılıp  aklı-ı mua tıaldı bu hâle
Düşdüm  aceb âla

Çoğ zâr ileme tökme gözün yaşını her dem
Ey murğ-ı seher-hîz
Dur kı düğün açıldı berât oldu havâle
Geldi vech-i nâle

Tökdü çiçegin verdi şemer nahlı-i ümîdin
Sebz oldu murâdın
 Akd etdi melekler seni ol kıurş-ı melâle
Mühr oldu kıabâle

10 Bu ni met  uz mâ sana ger olsa müyesser
Ey  âşık-ı Mecnûn
 Âhd eyle kıonağ eyle meni bir kâse bala
Yâ bir ceh seyâlle

Şâkı mana bir câmi⁹⁷⁷ da ver devri tamâm et
Dur kıılma ta allül

⁹⁷⁶ B: yâ

⁹⁷⁷ B: câm

Şubh oldu gül üzre saçılıp⁹⁷⁸ kaṭre-i jāle
Gülmekdedi lâle

Dîvâne gönül gam yeme bundan bele bir de
Hamd eyle Hüdâya
El-minnetü-lillâh ki raḳîb oldu izâle
Cift oldu şîḳâle

Yatma dur uyan aç göziñi etme şükr-i ẖâb
Ey bülbül-i ser-mest
Topraḳa⁹⁷⁹ düşen ‘ arzını ḳıl bâd-ı şîmâle
Ol şekk-i ẖişâle

Sînemde gene şu‘ le çekip nâr-ı muḥabbet
İster meni yaḥsın
Ḥasretti yanık teşne kimi âb-ı zülâle
Mâyildi vişâle

15 Yâ Rab göresen levḫa yazıp kâtib-i ḳudret
Kim vaşla yetem men
Elbette ki ḳâdirdi Hüdâ külli fi’âle
Her emr-i maḥâle

El çekme Nebâtî ne ḳadar var ise cânın
Mevlâ eteginden
Sal ‘ âlemi gözden yapış ol baḫr-ı celâle
Ṭayy oldu maḳale

⁹⁷⁸ B: açılıp

⁹⁷⁹ B: tobraġa

9⁹⁸⁰

50

Mef' ûlü/ Mefâ' îlü/ Mefâ' îlü/ Fe' ûlün

Kısa mısra: Mef' ûlü/ Fe' ûlün⁹⁸¹

1 Şâkî ne durupsan ile bir raqş-ı ħabbâbı
Ver bâde-i nâbı
Âzâd ile bir câm ile bu mest ü ħarâbı
Pâk eyle ħesâbı

Yârân ne kılam ħam günü bir ħayr ' ilâcım
Yoħ bâdeden özge
Bu ħanı içip yâd ilerem gonça türâbı
Ol ' ıtr-ı gül-âbı

Od dutdu tamamı bedenim yandı ser-â-ser
Bu nâr-i firâqa
Men neylemişem kim çekerem munca ' azâbı
Bu cevr ü ' iğâbı

Şâkî hele bed-mestlik etmek bele demde
Hergîz degil inşâf
Yıħdın evimi bir de at ol tîr-i şehâbı
Ol berq-i lehâbı

5 Ey muṭrib-i ħoş-ħ'ân ile bir raqş-ı muḫalîf
Cânım sene ħurbân
Tök zülfünü efşân ile ol çetr-i ħubâbı
Ver kaḫile tâbı

⁹⁸⁰ B, 22a da velehu başlığıyla verilmiştir.

⁹⁸¹ Fî'l-müstezzâd

Her vakt⁹⁸² düşer yâdına ol nergis-i maḥmûr
Ey lâle-‘ izârım
Lebrîz ederem kan ile bu çeşm-i pür âbı
Bu menzil-i ḥ^vâbı

Ey vâdi-i⁹⁸³ vaḥdetde kalan ‘ âşık-ı mehcûr
Sergeşte vü rencûr
Meyhânedede git rehn ele Qur‘ân u kitâbı
Çaldır bu ḥicâbı

Çoyma meni müşkîlde qalam zâr u perîşân
Ey mazḥar-ı bârî
Göster mana öz nûrun ile râh-ı şevâbı
Feth eyle bu bâbı

Benden şora bilem ki qalır başına dağlar
Mecnûn diyer ağlar
Âḥ yâdına saldın gene eyyâm-ı şebâbı
Çek çek bu tenâbı

- 10 Bu mülk-i Qaradağda bir ‘ âşık-ı ‘ üryân
Hem-vâre gerekdir
Ne bengî ola ne ola yâḫût-ı müzâbî
Ne câm-ı şarâbî

Her ‘ âşıkı gördüm eledim derdimi îzhâr
Âḥvâlime yandı
Bir âh çekip çaldı yere çeng ü rübâbı
Verdi bu cevâbı

Herçend ki bîmâr-ı ğam-ı ‘ aşka devâ yoḥ
Bir söz deyim ammâ

⁹⁸² B: ki

⁹⁸³ B: ‘ âşık-ı

Yeydir bu bir marıza gene be dâne-i lü' âbı⁹⁸⁴
Yâ şerbet-i âbı

Teftîş ede bir kimse ki bu ' âşık-ı ' üryân
Sâkindi ne⁹⁸⁵ yerde
Gel Üştibîne tîh üzümü nâr-ı doşâbî
At tâ kapıya⁹⁸⁶ kabı

Besdir bu kadar ağlama bî-çâre Nebâtî
Dildârdan ötrü⁹⁸⁷
Zıkr eyle dem-â-dem gene bu⁹⁸⁸ ' arş-cenâbı
Bir Hıızr-ı nikâbı

⁹⁸⁴ B: marîza gene be dâne-i günâhı

⁹⁸⁵ B: bu

⁹⁸⁶ B: taqmaya

⁹⁸⁷ B: ayrı

⁹⁸⁸ B: bir

1.9.Muhammesler

1

431

Mef' ûlü/ Fâ' îlâtü/ Mefâ' ilü/ Fe' ûlün⁹⁸⁹

1 Geldi bahâr u faşl-ı temâşâ ' aceb ' aceb
Etdi cihânı gör nece zîbâ ' aceb ' aceb
Hürrem olupdu dâmen-i şahrâ ' aceb ' aceb
Kumru edipdi servde mevâ ' aceb ' aceb
Mest-i şarabdı bülbül-i şeydâ ' aceb ' aceb

Sûsen gelip nezâkete nergis olup humâr
Sünbül tüküpdü gerdâna hoş zülf-i müşk-bâr
Şâkî ne durmusan ele al câm-ı zer-nigâr
Şahrâ vü bâğı bâd-ı şabâ etdi lâle-zâr
Handân olupdu vah gül-i hamrâ ' aceb ' aceb

Muṭrib getir çeğânını ver çenge gûşimâl
Germ eyle bezmi sen de ey oğlan kavalı çal
Güller çemende başdan ayağa giyinmiş al
Koymaz gönülde şâkî-i devrân bu gün melâl
Geldi araya şâkî vü şahbâ ' aceb ' aceb

Vah-vah olupdu bâğ-ı İrem deşt ü kûhsar
Şah-ı gül üste gönça olup şah-ı tâc-dâr⁹⁹⁰

⁹⁸⁹ Fî-l-Muhammes Min Ṭayyibâti Kelâmihî Ṭâbe Serâhu

⁹⁹⁰ Şiirin bundan sonraki kısmı B'de yer almamaktadır.

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün

- 1 Yek kolâh-i nemed ü hırğa-yı peşm-i dûmeni
Pîş men be zi dosed güher-i dürr-i 'Adeni⁹⁹¹
Lif-i hurma kemer ü raht ü kabâ yek kefeni
Nola 'âlem⁹⁹² göre bu vaz' da bir kerre meni
Bir du' â eyle seni saḡlasın Allah ğanî

'Âlî et himmetüñi seyr eyle bu dünyânı
Ne güzeldir diyeler ḡalk sene seyrânı
Kimdi bu çarḡ-ı gühen sen olasan derbânı
Bî-binâ olduġı ma' lûm ḡani⁹⁹³ bünyânı
Ol mücerred ki meger kırtarasan bu bedeni

Artmamış ḡal u maḡalın çek özün bir yana
Ḥayrı yoḡdur bu cihânın geri dur merdâne
Câm-ı tecrîdi götür başına çek mestâne
İntihâ kim diyeler seyyid olup dîvâne
Nedi fikrin meger etmiş biri maḡkûm seni

Bülbüle vurmuş eger gül neçe zaḡm-ı kârı
Kim görüpdür ki ede ḡayr güle îzhârı
Besdi ḡâmûş otur ver özüne dildârı⁹⁹⁴
Görcek her kimi fâş etme ona esrârı
Özüne maḡrem ile serv gül-i yâsemeni

- 5 Çün bahâr oldu çemen tapdı ḡayât-ı tâze

⁹⁹¹ Şiirin bundan öncesi B'de yer almamıştır.

⁹⁹² B: 'âlem

⁹⁹³ B: ḡanidir

⁹⁹⁴ B'de bu mısradan itibaren şiir son bulmaktadır.

Ne tegâföldü dur ey bülbül-i bî-endâze
Bâl açıp  arf-ı gülistâna getir endâze
Gr Nebâtî nece Őr ile gelip âvâza
Maĥv edip vecd-i simâ' ile tamâm encümeni

1.10. Müseddes

1⁹⁹⁵

335

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

1 Şâkîya dur bâde ver açıldı gül geldi bahâr
Ebr-i rahmet eyledi şahrâ vü bâğı lâle-zâr
Nâle çek bülbül kimi dur raqşa gel dîvâne-vâr
Mest ü mestâne bu ismi söyle her dem âşikâr
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân⁹⁹⁶ Haydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ' Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

2 Balıgun karnında Yûnus oldu çün zâr u⁹⁹⁷ hazîn
Tâkati tâk oldu şabrı gitdi oldu çoğ gamîn
Hâzır oldu ol zamân yanında Cibrîl-i emîn
Söyledi gamdan hâlâş ol eyle bu zikri hemîn
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Haydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ' Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

Mâh-1 Ken' ânı çü etdi renc-i zindân bî-ķarâr
Oldu zencîr-i cefâdan cism-i pâki pâre yâr
Hâdden utdu⁹⁹⁸ çün ki miñnet tapmadı bir gam-güsâr
Yüz dutub dergâh-1 haķķa söylemedi bî-iñtiyâr
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Haydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ' Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

Hâzreti Eyyübü çün etdi belâ-yı Haķ nazar
Nîş-i kirmân eyledi cân-1 za' ifin zaħmdâr
Çün ki tâbı ķalmadı gitdi elinden iñtiyâr

⁹⁹⁵ B, 78a

⁹⁹⁶ B: şiirdeki beşinci mısralar şâh-1 merdan Şîr-i Yezdân şeklinde geçmektedir.

⁹⁹⁷ B: zâr-1

⁹⁹⁸ B: etdi

Tâ ki zîkr etdi bu ismi oldu ğamdan rest-gâr
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Hâydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

5 Âdemi şeytân çü etdi bâĝ-1 Rızvândan cüdâ
Bî-kes ü tenhâ vü ser-gerdân gezerdi her yana
Bir taraf haĝka firâkı bir taraf renc ü⁹⁹⁹ ‘ inâ
‘ Âkıbet bu zîkri etdi oldu hicrândan rehâ¹⁰⁰⁰
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Hâydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

İstedi yandırın İbrâhimi tâ Nemrûd-1 dûn
Mancınıĝa koydu atdı nâr u nûra ser-nigûn
Tâ ki düşdü âteşe ol dem o merd-i zü-fünûn
Âteşi etdi gülistân söyledi bu ismi çün
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Hâydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr

Hâydar-1(...?)¹⁰⁰¹
Kaldı selhân başına özünü (...?) serveri
İki yoldu Şîr tek ol demde ‘ ömr-i ‘ izzi
Söyledi gökde melekler yerde insân perî
Şîr-i Yezdân şâh-1 merdân Hâydar-1 Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr¹⁰⁰²

Çünkü Hâyber ĝal‘ esinde ĝaldı ‘ âciz Muştafa
Nâ-ümîd oldu ki ĝaşıl olmaz oldu müddeâ‘
Geldi tâ geh Cibrîl ü gitdi fermân-1 Hudâ
Söyledi bu zîkri tekrâr it ki gelsin Murtazâ

⁹⁹⁹ B: renc-i

¹⁰⁰⁰ B: cüdâ

¹⁰⁰¹ Mısranın sonraki sözcükleri okunamamıştır.

¹⁰⁰² Bu bent yalnızca B’de yer almaktadır.

Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfiķâr

Deşt-i ercinde çü etdi şîr-i Süleymânı esîr
‘ Âciz ü bî-çâre kâldı tapmadı bir dest-gîr
Yüz dutup dergâh-ı hâķķa aġladı o merd pîr
Zâhir oldu onda nagâh şeh-süvâr-ı şîr-gîr
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfiķâr

Çün selâsil kal‘ esinde oldu Âhmed bî-medâr
Nâzil oldu peyk-i raġman-ı Cibrîl nâm-dâr
Söyledi koy mancımıka at ‘ Alîni bî-ķarâr
Feth eder bir laġzada¹⁰⁰³ âşikâr söyle bu ismi âşikâr
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfiķâr

10 Rûz-ı evvel Cibrîlden tâ ki Hâķ etdi su’âl
Sen ne kimsen men kimem söyle cevâbım olma lâl
Dedi sen sen men menem od dutdu yandı perr ü bâl
Mülteci oldu bu isme tâ ki ref‘ oldu melâl
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfiķâr

Ey Nebâtî medġ-i şâhı âşikâr eyle¹⁰⁰⁴
Tâ ki olsunlar ġ‘âricler ġasedden¹⁰⁰⁵ kûr u kâr
Hâşıl oldu tâ murâdın¹⁰⁰⁶ ġâfil olma zînhâr
Söyle bu ism-i ‘ azîmi dem-be-dem bî-îġtiyâr
Şîr-i Yezdân şâh-ı merdân Haydar-ı Düldül-süvâr
Lâ fetâ illâ ‘ Ali lâ Seyfe illâ Zülfiķâr

¹⁰⁰³ B:bu ismi eyle

¹⁰⁰⁴ B: dâ‘ im âşikâr

¹⁰⁰⁵ B: ġ‘âricden ġasedler

¹⁰⁰⁶ B: murâdım

1.11.Terci-i Bend

1¹⁰⁰⁷

361

Fâ' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fâ' lün

- 1 Ey iden 'aşk nâmesin inşâ
Veh düşüp başña 'aceb sevdâ

Qoyginen başa tâc-ı bismillah
İbtidâ kı1 sözü be-nâm-ı Hudâ

Ki odur her kelâma ser-ma'tla'
Ki odur server-i heme esmâ

Qâdir-i zü'l-celâl ve'l-ikrâm
Fâlıku's-suhub hâlıku'l-eşyâ

- 5 Şânî' -yi 'arş u¹⁰⁰⁸ ferş ü şems ü kamer
'Âlemi yoğdan eyleyen peydâ

Ol Hudâvend-i vâcibü'l ta' zîm
Hayy u Qayyûm u ferd-i bî-hem-tâ

Âhsenü'l hâlıkın lehü'l izzet
Velchü'l Âhmed ü es-şenâ-yı 'alâ

Âdemi o yaratdı toprağdan¹⁰⁰⁹
Başña koydu tâc-ı keremnâ

¹⁰⁰⁷ B, 6b

¹⁰⁰⁸ B: 'arş-ı

¹⁰⁰⁹ B: tobrağdan

Buldu ondan eŖer dem-i   İŖâ
Tapdı ondan Ŗafâ yedd-i beyzâ¹⁰¹⁰

- 10 Ondan oldu Muğammed   Arabî
Ŗâhib-i tâc u tâc-ı tağt idâdına¹⁰¹¹

Ey  alem ey enîs-i ehl-i beyân
Cehd  ıl etginen sözü zîbâ

Gel getir bâde ey gözüm Ŗâ î
Ki verey m  ehre-i ma âla Ŗafâ

Ŗ r u Ŗehnâz¹⁰¹²dan  ekey m âheng
Nâleni eyleyem bülend-âvâz

Ŗavt-ı Dâv d  eyleyim zâ ir
Lağn-ı İdrîsi eyleyim inŖâ

- 15 Geh M ber a   gehi NiŖâb r 
Geh h seyn  gehi zem n-Ėârâ

Tâ salam bu cihâna bir  ulg l
BaŖlayam tâze bir   ac be nevâ

Geleler¹⁰¹³ vecde   âŖı  u   ârif
D Ŗeler ra Ŗa padiŖâh u gedâ

Evcden baŖla râk-ı Nevr zı
 ol asın n h sipihri Ŗavt u Ŗada

¹⁰¹⁰ B'de bu beyit yer almaktadır.

¹⁰¹¹ B: ednâ

¹⁰¹² Ŗ r-ı Ŗehnâzdan

¹⁰¹³ B: Geldiler

Şâh-ı İslâma rûz u şeb nuşret
İste Hakkdan hemîşe eyle duâ⁶

20 Çekginen başa bâde-i 6 aşkı
Günbed-i çarhı eyle pür gavgâ

Şâh-ı Mışrı çihartginen çahdan
6 Âlemi eyle vâlih ü şeydâ

Diginen yâ 6 Alî be-şavt-ı celî
İleme hiç kimseden pervâ

Himmet al pîrden meded Hakkdan
Dem-be-dem hû çekip yolu başla

Çoy kâdem râh-ı 6 aşka merdâne
Gir harâbâta mest ü¹⁰¹⁴ mestâne

2

1 Şâkîya geldi nevbahâr gene
Mevsim-i keşt ü¹⁰¹⁵ lâlezâr gene

Verginen bezm-i enbâta şukûh
Geldi hengâm-ı vaşl-ı yâr gene

Nergis-i mest yüz nezâket ile
Zülfünü etdi müşk-bâr gene

¹⁰¹⁴ B: Bu şiirin vasita beyitlerinin tamamında mest-i olarak geçmektedir.

¹⁰¹⁵ B: geşt-i

Şâh-ı gül gütdü burķam üzden
Zülfünü etdi müşk-bâr gene

5 Kûh u şahrânı ebr-i nisânı
Gör ne hoş etdi murğ-zâr gene

Re^c d-ı ğurrân çekip ğırıv ü ğurûş
^c Âleme saldı ħâr-ħâr gene

Şâĥ-ı gül oldu mesken-i bülbül
Lâleni¹⁰¹⁶ etdi daĝ-dâr gene

Hardasan ey şeker-leb gül-ruĥ
Ver gözüm câm-ı hoş-ġuvâr gene

Gel içaĥ bâde gül ayaĝında
Bir idaĥ şükr-i Kird-ġâr gene

10 Gündü yâ Rab cihâmı rûşen iden
Yâ çıĥub seyre ol nigâr gene

Şaĥn-ı gülzârı etdi bâĝ-ı İrem
Dilber-i şeng-i gül-^c izâr gene

Sâmiri sihrini kılp zâĥir
Nergis-i şûĥ u pür-ĥumâr¹⁰¹⁷ gene

Şâķîyâ basdı gönlümü zengâr
Aldı ayînemi ġubâr gene

Devr getir ol müferriĥ rûĥı
Kes ġoraĥ bir iki anar gene

¹⁰¹⁶ B: Lâle tâ

¹⁰¹⁷ B: gül-^c izâr

15 Çarh vur¹⁰¹⁸ ey ʿ ikâb-ı tiz nazâr
İt gözüm bir güzel şikâr gene

Vurginen şâh-ı lâ-fetâden dem
Düşmeni eyle târ u mâr gene

Oğu lâ-seyf zikrini her dem
Gör nedir berç-i Zülfiķâr gene

Ey şabâ ey berîd-i ʿ âşık-ı zâr¹⁰¹⁹
Kûy-ı cânâna birce var gene

Açginen şâhbâz tek şeh-per
Eyle şirâze bir güzâr gene

20 Hıfızın rûh-ı pâkine bizden
Bir yetür ʿ aşk-ı bî-şumâr gene

Baʿ de el-ḥamd ü sûre-i ihlâş
Gör nedir bir o yâr-ı ğâr gene

Men müştâķ bu hikâyetde
Geldi nâ-gâh nevâ-yı târ gene

Didi ey derd ü ğam giriftârı
Çoğ daĥi etme âh u zâr gene

Dutginen¹⁰²⁰ dâmen-i tevekkûlden
ʿ Âşķar-ı ʿ aşķa ol süvâr gene

¹⁰¹⁸B: rey-i

¹⁰¹⁹B: ʿ âşık ey berîd-i zâr

¹⁰²⁰B: Dutgilen

25 Vurginen şâh-ı lâ-fetâdan dem
Düşmeni eyle târ u mâr gene

Çoy kadem râh-ı   aşka merdâne
Gir harâbâta mest ü mestâne

3

1 Şâkıya ey mebâdî-i âdâb
Ey serâc-ı dil-i ulu'l-elbâb

Ey gül-i gülistân-ı maĥbûbı
Ey ruĥun¹⁰²¹ şem -i maĥfil-i âĥbâb

Târ-ı zülfün kemend-i gerden-i cân
  Ârızın tek hani gül-i şâdân

Leblerin la l ü ğabğabın sîmîn
Çâmetin kıble kaşların miĥrâb

5 Edesen bu faĥîri ger ĥoş-dil
Bundan artıĥ nedir şevâb şevâb

Giçmez   ârif bu neş'eden billah
Çarf-ı cû pâ-y-i gül şeb-i meĥtâb

Devr ki geçdi şebâb   ömr-i   azîz
Bâde vermekde kıll şitâb şitâb

Senin olsun o bâde-i Kevşer
Mana zâhid bu sâĝar-ı mey-i nâb

¹⁰²¹ B: rûĥ-ı

أنا رمان وتين والبطيخ
أنت طوبى لهم وحسن مآب

أنت أثواب سندس خضر
أنا بدا الوشق عن الأثواب

أنت جنات تحتها الأنهار
أنا زيل الجبال الأقطاب

أنت حور قصور ماء معين
أنا منهم يقول كنت تراب

ساقياً أنت واقف الإسراء
كيف حال الرفيق الاحراب

يا نسيم الصبا عين المجنون
كن بريداً بزمرة الأصحاب

15 Cezbe-i zevk-i şoḥbet-i yârân
Diyesen saldı cânıma kullâb

Şâkîyâ ey hümâ-yı zerrîn-bâl
Bu ne Tebrîzdir bu ne sürḥ-âb

Mana bir câm-ı bâde-i âḥmer
Kerem et ey kirâmü'l-elḳâb

Müjde ey 'âkifân-ı Ka' be-i 'aşḳ¹⁰²²
Şâhid-i müdde' i getirdi niḳâb

Neş'e başımda mey ayağımda
Ne ümîd-i ni' m ne bîm ğazâb

¹⁰²² 'aşḳ-B

20 Maṭlabım ḥâşıl etdi şâh-ı bütân
Kâmımı verdi ol büt-i Süklâb

Şükrollah ki kevkeb-i baḥtım
Oldu raḥşân çü mihr-i ‘âlem-tâb

Men şâkı ḥarâb-ı bâde iken
Yitdi nâ-gâh kulağa bâng-ı rübâb

Didi ey mest-i sâgar-ı ‘işret
Dur uyan etme çoḡ da şekker ḥ’âb

Pîr-i meyḥâneden gel al himmet
Diginen yâ miftaḥ’ul-ebvâb

25 Koy ḳadem râh-ı ‘aşḳa merdâne
Gir ḥarâbâta mest ü mestâne

4

1 Şâkıya durma devr getir bâde
Gitdi beyhûde ‘ömrümüz bâde

Çün dil-i şâda yâr şevḳ eyler
Gönlümü menzil et o dil-şâda

Ne beyân-ı melîḥ ilen bilmem
Getirem men bu naḳli îrâda

Hani bir nev-cihân ‘âşık-veş
Hani bir rind mest-i âzâde

5 Ola esrâr-ı ‘ aşkıdan vâkıf
Bile bir kim ne var bu ğavgâda

Meni yandırdı bir melek manzar
Meni öldürdü bir perî-zâde

Aldı şabr u kararımı elden
Meni âhır getirdi feryâda

Döndü bir bî-vefâdan ötrü hây
Gözümün yaşı şaṭṭ-ı Bâğdâda

Meni öldürme ey ecel bir dem
Ḳoy biraz yalvarum o cellâda

10 Rencsiz râhat olmaz ey oğlan
Yüri git ḳulluḳ eyle üstâda

Ḳormamış dâm çekmemiş zahmet
Kim verir¹⁰²³ şâhbâzı şayyâda

Ey hırâmân gezen çemenlerde
Göz tiken naḥl-ı serv ü şimşâda

Çölde yâḳût u la‘ l ü mervarîd
Bûy-ı İslâm u deyr-i¹⁰²⁴ tersâda

Çeşme vü cûda güher aḥtarma
Yüri ğavvâşı gözle deryâda

15 Görgeç abdâlı öp ayağından
Cân fedâ eyle ḳavm-i evtâda

¹⁰²³ B: ver der

¹⁰²⁴ B: İslâmdır

uluyam men alenderin uluyam
Yâ   Alî sen yetişginen dâda

Ey diriĝâ ki gedi mevsim-i gül
Gözümüz aldı câm-ı şahbâda

Olsa her yerde cennet orda imiş
Bâde-i sâf u şâķî-i sâde

Mümkün olduca   ayş u   işret ıl
Furşatı salma rûz-ı mî ada

20 Öziñi salma ayd-ı taķlıde
Boyñuna taħma tavķ u üllâde

Eyleme her gedâ ilen ülfet
Żarb-ı teşnîye olma âmâde¹⁰²⁵

Noldu daĝlarda seyr iden Mecnûn
Üregim yandı renc-i Ferhâda

Şâķî-i cân gözle   ahd¹⁰²⁶ ü peymânı
Ĥayfdır verme¹⁰²⁷ her yâda bâde

Nâ-necîbîn binası yoħdur yoħ
Olsa ger başı   arş-ı a lâda

25 Men ü şâķî bu küpde nâĝâh eng
Çekdi bir nâle geldi feryâda

¹⁰²⁵ B'de bu beyit yer almamaktadır.

¹⁰²⁶ B: ĥamd

¹⁰²⁷ B: ver bâde verme

Dedi ey mübtelâ-yı şûr-ı cünûn
Ne batıpsan bu nazm-ı efrâda

Çoy kadem râh-ı aşka merdâne
Gir harâbâta mest ü mestâne

5

1 Şâkîya ey enîs-i cân-perver
Meni ğam etdi 'âciz ü muztar

Men gören zılmü görmesin tersâ
Men çeken¹⁰²⁸ derdi çekmesin kâfir

Ne teġâfüldü bu hani mînâ
Ne te' alldü bu getir sâġar

Ver pey-â-pey o kıana dönmüşden
Üregim yandı dutmuşam âzâr

5 Derd edip serv kıaddimi çün dâl
Hicr edip reng-i âlimi âşfer

Mey-i gül-reng ver ki ol ma' cûn
Belki etsin bu âşferi âhmer

لا تخف أنه غنى كريم
إنه ساقٍ على الكوثر

غيره فوق منبر من قال
أنى شافع المحمر

¹⁰²⁸ B: çeken

Ey kalem ey hucetse nuṭṭ u maḳâl
Vah ki etdin sözü gene şekker

10 Hâḳ bilir yoḥdu bele meşâṭa
Ki vere min ʿarûsa bu zîver

Pîç ü tâb etme hardasan heyhât
Salḡinen baḥr-ı ʿaşḳa bir lenger

Devre gel şâḳîya getir câmı
Himmet it birce¹⁰²⁹ söyle yâ Ḥaydar

قل علیاً علی خفی وجلی
إنه حاضر بكل مقر

Etḡinen câm-ı ʿaşḳı mâl-â-mâl
Eyle bu naḥl-ı ḥuşku bir âḥzar

إشربوا یا قبيلة الخيام
وافرحوا یا عشيرة العنتر

Şükr şad şükr giçdi şâm-ı firâḳ
Şecer-i ḥicr yaḥşi getdi şemer

Men ü min baʿd şâḳî vü¹⁰³⁰ mey ü câm
Men ü min baʿd dâmen-i¹⁰³¹ dilber

Şükr eyyâm-ı vaşl kıl ey dil
Noldu ol gün ki dirdün eyne mefer

¹⁰²⁹ B: birce et

¹⁰³⁰B: şâḳî-yi

¹⁰³¹ B: dâmen ü

Hardadır şâkî ol sefine-i Nûh
Ki idem¹⁰³² bir fezâ-yı çarha sefer

20 Kıl meni bir hârâb-ı câm-ı¹⁰³³ şarâb
Salginen bir bu cism ü¹⁰³⁴ câna şerer

Kaşr-ı Firdevs yigdü zâhid için
Men ü deyr-i muğân u ehl-i saçar

İtdi şâkî neng-i küfr-i tulû⁶
Düşdü deryâ-yı ⁶ aşka mevc-i haçar

Mana ver bir o câm-ı gül-gûnı
Gücünü ⁶ aql-ı dûna bir göster

Hardasan bir es ey nesîm-i murâd
Yârdan bu faķîre birce haber

25 Ey dil-i nâ-tuvân u¹⁰³⁵ zâr u hazîn
Kim seni bele eyleyip münter

Ohu nâd-ı ⁶ Alîni şam u şabâh
Eyle bu ism-i a⁶ zâmı ezber

Koy kâdem râh-ı ⁶ aşka merdâne
Gir hârâbâta mest ü mestâne

¹⁰³² B: idim

¹⁰³³ B: câm u

¹⁰³⁴ B: cism-i

¹⁰³⁵ B: nâ-tuvân-ı

1 Şâkîya devr getir mey-i gül-gûn
Meni ğam etdi lâle tek dil-ĥûn

Hicr edip odlu sînemi külĥan
Derd edip daĭlı bâĭrımı ĥânûn

Âteş-i ‘ aşkı gör ki etdi nece¹⁰³⁶
Serv tek ĥaddimi çü ĥalka-yı nûn

Şâkîya sen mey-i muravvaĥ ver
Men salam yâda bir ‘ aceb mazmûn

5 ‘ Aĥl u maĥal u kemâlden geçdiĥ
Gel biraz da dutaĥ ĥarîĥ-ı cünûn

Yandıraĥ raĥt u paĥtı mestâne
Seyr edaĥ kûçelerde çün Mecnûn

Geh edaĥ raĥş u ĭah çarĥ vuraĥ¹⁰³⁷
Geh çekaĥ nâle mest ü diger-gûn

Geh diyah şî‘ r ü mi‘ r ü geh hezeyân
Ėâĥ¹⁰³⁸ mest-i şarâb u geh¹⁰³⁹ âfyûn

Ėâĥ¹⁰⁴⁰ vaĥşîler ile hem-cevelân
Ėâĥ şahrâ gezaĥ gehi hâmûn

¹⁰³⁶ B: neçîz itdi

¹⁰³⁷ B: Geh idah raş gehi çarĥ revâĥ

¹⁰³⁸ B: ĭahi

¹⁰³⁹ B: gehi

¹⁰⁴⁰ B: ĭahi

10 Gâh hayret çölünde ser-gerdân
Dîde giryân u hâtırî maḥzûn

Gâh dağlarda vâlih ü şeydâ
Gâh âşhâb-ı kehf-i gârfülûn

Gâh¹⁰⁴¹ hâmûş u geh saḥn güster
Gâh efsâne vü gehi efsûn

Gelse taḥrîre ger hikâyet-i ‘aşḳ
Ulu bir¹⁰⁴² demde min gedâ Ḳârûn

Ey üzü berg-i gül sözü¹⁰⁴³ şekker
Devr getir mey ki ec-cünûn u fûnûn

15 Ey hoş-a-ḥoş o ‘âşîḳ-ı ḳallâş
Ki ede câmî yârîne ḳurbân

أيها العاشقون فديت لكم
أنكم معشر وبم يوفون

Bâde-i ḥum-nişîni ver şâḳî
Ne deyer bir görâḥ o Eflâtûn

Gâh hem-dest-i lûṭyân-ı ḳaşeng
Geh zerrengî deyek gehi mercûn

Geh içâḥ bâde gâh¹⁰⁴⁴ beng çekaḥ
Gâh büti vuraḥ¹⁰⁴⁵ gehi ma‘cûn

¹⁰⁴¹ B: gâhi

¹⁰⁴² B: bu

¹⁰⁴³ B: özü

¹⁰⁴⁴ B: gâhi

¹⁰⁴⁵ B: viraḥ

20 Üştibîn eyleyip meni Tâtî
Şi‘ rimi yahşı eyleyip mevzûn

Biri ‘ İberî diyer biri ‘ Arabî
Mâil oldum zebân-ı Tâtîye men

‘ Âşıkam bir nigâr Tâtîye men
Ki eder sihr-i¹⁰⁴⁶ Nâhşebi hayrûn

Meni aldatdı çeşm-i cellâdı
Nece bî-çâre Âdemi Şeytûn

Ėamzesi yağı ‘ işvesi şâķî
Gözleri mest lebleri meygûn

25 Şâķîya baķ bir ol şah-en-şâha
Gıtdî şâhı Âyâza ‘ abd-ı zebûn

Durginen bu ķalender-i meste
Verginen bir piyâle-i meşhûn

Ki diyem bir de elde¹⁰⁴⁷ peymâne
Na‘ ra-zen seyl-i eşki çün Ceyhûn

Ėoy ķadem râh-ı ‘ aşķa merdâne
Gir harâbâta mest ü mestâne

7

1 Şâķîya ey tabîb-i müştâķân
Meni öldürdü derd-i bî-de

¹⁰⁴⁶ B: sağn-ı

¹⁰⁴⁷ B: elde bir de

Luṭf kı̄l eyle derdime çâre¹⁰⁴⁸
Şeng ü şengâne eyle bir devrân

انا مستسقى على القرقف
انت ساقى اننى عطشان

Başımı istesen urur ḥancer
Câna şevḳun çeker eger bu cân

5 Muḥtaşar devr getir şarâb şarâb
Eyle bu derd-i miḥneti büryân

Derd-i ‘aşḳın devâsı meydır mey
Geldi sultân-ı ‘aşḳdan fermân

Câm-i giti nümâyı bu zâlim
Maṭlâbın her ne olsa eyle ‘ayân

Ḥayy eder mürdeni Mesîḥ kimi
Cân bulur içse ḳalıb-ı bî-cân

زغیت المجلس ايها الساقى
راقاة الروح راح كالركيان

قم تفضيل تعال قرح لى
واسقى من شراب وسرعان

Zâhid doğru söz benim mey ü câm
Senin olsun o bâde-i Rızvân

Merḥabâ âferîn duâ^c-yı seḥer
Tapmışam sende gör ne künc-i revân

¹⁰⁴⁸ B: dermân

Çııdı âhter-i muıakı hayretden
Gün kimi oldu şâli^ç vü rahşân

Luşf-ı Hık şâmil oldu hâlımız
Oldu ser-beste gonçemiz handân

- 15 Naııl-ı ümîd oldu bâr-âvâz¹⁰⁴⁹
Oldu düşmen hadeng-i reşke nişân¹⁰⁵⁰

Âh-ı dilsûz yahşı geldi veche
Çâre-sâz oldu kudret-i Yezdân

Gül kenârımda bâde başımda
Menzilim bâğ u hadimim cânân

Yâ^ç Alî el menüm senin etegün
Sen yetiş dâda yâ Şâh-ı merdân

Ne olur bir görem o gül üzünü
Dolanım başına olum kurbân

- 20 Men dervîş-i bî-nevâ çoııdan
Olmuşam nâzlu¹⁰⁵¹ aduna hayrân

Her kimin olsa sen kimi şâhı
Eylemez muılağa hayâl-i cinân

Şu^ç le-ver oldu âteş-i^ç aşkıım
Üregim yandı hani ol¹⁰⁵² kalyân

¹⁰⁴⁹ B: âver

¹⁰⁵⁰ B: oldu baııtun hadeng-i reşke nesân

¹⁰⁵¹ B: boyuna

¹⁰⁵² B: o

Men-i dîvâne bu hikâyetde
Nağme-sâz oldu muṭrib-i hoş-h^vân

Didi ey muṭrib-i keş-â-keş-i ʿaşk
İstemez çoğda hüccet ü¹⁰⁵³ burhân

25 Koy kâdem râh-ı ʿaşka merdâne
Gir ḥarâbâta mest ü mestâne

8

1 Şâkîya sensiz olmuşam bîmâr
Ne enîsim ne ğam-güsârım var

Üzülüb şabr u îhtiyâr elden
Tükenip cismden qarâr u medâr

Azalıp zevk ü şevk ü tâb u tüvân
Çoğalıp derd ü miḥnet ü tîmâr

Devr dönüm başına getir bâde
İtme teḥîr geçdi faşl-ı bahâr

5 Eyle bir câmilen meni ser-mest
Kıl meni raḥş tünd-i ʿaşka suvâr

Tâ edeyim dürr-i nazmı laʿ l-i hoş-âb
Şiʿ r-i mevzûnı güher-i şehvâr

Saḥ-ı eflâke bir çalam şehper
Çarḥ-ı ḥazraya bir olam devvâr

¹⁰⁵³ B: soḥbet-i

Devr-tâ-devr devr-i¹⁰⁵⁴ dünyânı
Bir gezem mişl-i şâha pürgâr

Getirem Bîsütûna Ferhâdı
Eyleyem dağ çapanı Şîrîn-kâr

10 Yandıram nâr-ı reşke Pervîzi
Od salam cânına bisân-ı çınâr

Gönderim İşfâhâna Şâpûrı
Şekeri yâra eyleyem ağıâr

Âferîn kılk-i sihr-i perdâzım
Başlayıp gör ne hoş¹⁰⁵⁵ güzel hancâr

Görginen bir bu şuşteri-zâde
Ne şîrîn söz diyer şükr-i Girdâr

Nağş-ı Erjengi eyledi bâtıl
Oldu tâ şâh-ı aşğa nâme nigâr

15 Reşkden oldu Mânî-i nağğâş
Cism-i bî-cân u¹⁰⁵⁶ şûret-i dîvâr

Şâkîya ver piyâle pey-der-pey
Meni yandırdı ol büt-i hûn-h^vâr

زابدون وينكم لكم أبداً
الصلا اننى من الكفار

¹⁰⁵⁴ B: men bu

¹⁰⁵⁵ B: bir

¹⁰⁵⁶ B: cân-ı

قبلتي طاق حاجب المعشوق
مذبي كفر زلف شكين بار

يار حيماً تعال العجل
فرقتون جانمه سارو برو شرار

- 20 Ederem tâ hadîs-i ‘aşqa şürû‘
Lâle tek bâğrımı kalem dağlar

Yâ Raḥîmâ ta‘âl el-eccil
Firḳâtün cânıma salıbdı şerâr¹⁰⁵⁷

Ey dil-i derd-mend-i bî-çâre
Ne için kalmısın bele nâçâr

Devr getir yâda câm-ı Cemşîdi
Tökginen câma bâde-i gülnâr

Himmet it giç bu pûç dünyâdan
İtginen cân u mâlı yâre nişâr

Senin olsun cem‘i mâl-ı cihân
Mana zâhid tamâmdır bir yâr

- 25 Yârsız bir ḥarâbe-i külḥan imiş
Şaḥn-ı bostan u gûşe-i gülzâr

Men ü şâḳî vü baḥş-ı zâhidün
Geldi nâgâh nevâya musîḳâr

Didi ey mest-i ğamze-i câdû
Bir sözü çoḥda ileme tekrâr

¹⁰⁵⁷ Bu beyit sadece B’de yer almaktadır.

Ƙoy ƙadem râh-ı ‘ aşƙa merdâne
Gir ƙarâbâta mest ü mestâne

9

1 Şâķîya ey nigâr-ı şîrîn fen
Hardadır ol devâ-yı derd-i ƙüzn

Telĥ-i şîrîn güvâr ya‘ nî mey
Merd olur içse ger onu her zen

Bu idi etdi şâh-ı Cemşîdi
Ĥayy-ı câvîd çün Üveys-i Ƙârın

İhtirâm et ki câm-ı Cemdir bu
Olma bed-mest sen de çün Behmen

5 Ele aldūƙca gözle şart-ı edeb
Ki odur derd-i ‘ aşƙa çâre iden

Hani ol gürd-i şîr-i ner şavlet
Noldu İsfendiyâr-ı rûyun ten

Meni yandırdı bir büt-i ser-mest
Vaşf-ı ƙüşni meni edip elken¹⁰⁵⁸

Ʀaĥ-ı ebrû kemân Sâm-ı delir
Tîr-i müjġânı ƙancer-i mu‘ cen¹⁰⁵⁹

Ėonçe ağzı çü püste-i ƙandân
Leb-i la‘ li ‘ aķîĥ-i surĥ-ı Yemen

¹⁰⁵⁸ B: edip meni ũlgen

¹⁰⁵⁹ B:pençîn

10 arf-i ruhsârı ravzâtü'l-Firdevs
Sünbül zülfü reşk-i müşk-i Hûten

Hâl-i ser sebzi dâm-ı fitne vü şer
Çeşm-i ser-mesti kân-ı sihr ü fiten

Sözü şehd-i şeker gözi şehlâ
Cân u dil bend-i dân-ı çâh-ı zekân

ıya baħmaķı rem imiş cırân
Gül-i   arız mişâl berg-i semen

  İşvesi şûh ğamzesi cellâd
 an içen hemü zayğam-ı ercen

15 Tiĝ-i bini yazıldı lâ-Yûsuf
Ca' d-ı merĝulı murĝ-ı câna vaşan

Şûretinden ħacl meh-i envâr
 add u¹⁰⁶⁰ bâlâ bi-sân-ı serv-i çemen

oymaz   aşıkda nâzı tâb u tûvân
Öldürür ger çâh olsa Ehrimen¹⁰⁶¹

Şâķıya bu ħumâra eyle¹⁰⁶²   ilâc
Luş ķıl birce gel terâħħumma sen

Gönlimi tıre ķıldı gird-i¹⁰⁶³ melâl
Bâde ver et bu şem' i bir rûşen

¹⁰⁶⁰B: kadd-i

¹⁰⁶¹B: olsa ger çâh-ı Ehremen

¹⁰⁶²B: eyle bu ħumâra

¹⁰⁶³B: verd-i

20 Allah Allah kemâl u adr ü celâl
Görginen bir o adar zulmün

Bu zulûm-i cühûl insânı
Nece halk eyleyip be-veche hûşn

Lafz u güftârı güher-i manzûm
Tarz u refâtârı cümle müstahsen

Žâhîri naşş-ı âhsenü'l-tavîm
Baını sırr-ı vahdete mazen

Şâîya hayl-i ğam getirdi hücûm
Hardadır ol şarâb-ı mürd-efgen

25 Ey şabâ ger töhmetini göresen
Düş ayağına 'arz ıl menden

قل له يا غضنفر الدوران
مات فى برمجة بثيران

قترحم على فتوته
قم تعجل بعقية فردان

Gel o pîr-i muĝâna yalvarayım
Naar etsin meger o şâh-ı zemin

Men ü şâî neşâta germ tarab
Geldi nâĝâh nevâya ney birden¹⁰⁶⁴

30 Didi ey rind-i mest-i şâhid-bâz
Ne teĝâfûldü bu devr ey gevden

¹⁰⁶⁴B: nâĝeh fezâya ney bizden

Ƙoy ƙadem r h-ı   aşka merd ne
Gir  ar b ta mest   mest ne

10

1 Ő k y  ey Sikender Cem-i c m
Verginen bezm-i   ayŐa bir enc m

Maĥfli r Ően et getir Şem  i
 teŐi germ  ıl  avur badam

Gel götür bülbülü getir Ő ra
T kginen c ma b de-i gül-f m

Hani Hüsrev o Ő h-ı key H Őmet
Őidde noldu hani güzel Behr m

5 Hani V m k ne geldi   Azr ya
Noldu Selm  o dilber-i  oŐ-n m

Hani Ő r n o Ő h-ı ma  Ő k n
Noldu Ő bd z o  nk-i raĥŐ 'l-c m¹⁰⁶⁵

Hani Rüstem ki heybetinden onun¹⁰⁶⁶
Dem çekmezdi b Őede zarg m

Hani sult n-ı cümle l le-r ĥ n
Noldu Y suf o Ő h-ı m h-ı g l m

Ő k ya ey g l-i hemiŐe bah r
Hardasan olmusan meger sers m

¹⁰⁶⁵ B: Ő b-d z o raĥŐ n-ı   km-i kel m

¹⁰⁶⁶ B: oni

- 10 Câm-ı zerrîni dur getir devre
Tâ edeyim men meger bu nazmı tamâm¹⁰⁶⁷

لا تقم قد مضى زمان العيشى
جاء فصل الخريف ذى الأورام

Mey getir mey ki çarh-ı gece refât
Çohları eyleyip bele nâgâm

Hani şîr-i Hudâ şâh-ı merdân
Şâhib-i Zülfikâr-ı hûn-âşâm

بل أتى شأن إنما شوكت
لافتى مدح وشاه عرش مقام

- 15 Ger mürekkebe ola cem' i-i baḥâr
Cümle eşcâr ola eger aqlâm

Ola kâtib-i tamâm ḥâlḳ-ı cihân
Yazalar vaşf-ı şânını mādâm

‘Âkıbet ğark-ı lücce-i ḥaclet
Mât u mebhût-ı ḳasrû'l-vehhâm

Ḳul kef-i Ḥaḳ diyende bir şâha
Men ne ta' rîf idim benim aḳam

Devr getir bâde şâḳîya ver câm
Levheşullah gelin edaḥ bayram

¹⁰⁶⁷ B: tâ edem men bu nâzmı bir esmâm

20 Çekilaḥ bâğa bir ayaġ¹⁰⁶⁸ çekah
Düşünaḥ gül ayaġına hoş kâm

Vecd idaḥ menzîle veraḥ zinnet
Rûz u şeb ' ayşâ¹⁰⁶⁹ eyleyaḥ aqđâm

Noldu şemmâme-i ferişte-liķâ
Şehr-i Zûr noldu hani ol âşnâm

Hani Efresiyâb-ı pür nîreng¹⁰⁷⁰
Noldu Şalşal o kebir¹⁰⁷¹ div-endâm

Gözle ḥayru' l-keîâm şîvesini
Bu sözü eyle şî' re şâh-ı kelâm

25 Ol biri cümle ' alâyıqđan
Şıdķ ile bâġlasında bir iḥrâm

Ḳoy ḳadem rah-ı ' aşķa merdâne
Gir ḥarâbâta mest ü mestâne

11

1 Şâķîya mîmi mîme ḳıl idġâm
Yeñiden nażma ver bir¹⁰⁷² özge niżâm

¹⁰⁶⁸ B: âh

¹⁰⁶⁹ B: vecde

¹⁰⁷⁰ B: Hani pür per eng pür nirenk

¹⁰⁷¹ B: ki

¹⁰⁷² bir-B

Bu sözü eyle zinetü'l 'uşşâk
Yetdi menşe-i 'aşqdan peygâm

Hardadır şâkî ol üzü¹⁰⁷³ gül-gün
Raḥmetü'r-ruḥ kuvvetü'l-ecsâm

Sâf u pâkîze çün izâr-ı bütân
Dafî'ü-l-ḥavf mâni'ü'l-iḡlâm

5 Sırrı gör bî-ḥazîne vü külḥan
Kızıldır kışda¹⁰⁷⁴ cânı çün ḥamâm

Yûsuf-ı Mışr tek 'azîz-i cihân
Min Züleyḥâ ona kemin ḥaddâm

Ona çâker hezâr râhib-i deyr
Bendesî min 'Übeyd elf ḡulâm¹⁰⁷⁵

Vaşf-ı meyden murâdımız şâkî
Ne imiş ey mübârek âḡdâm

Devr getir mey ki yandı şem' -i muḡân
Gün üzün tîre kıldı perde-i şâm

10 Devre gel eyle rakş ḥâlet-i kerem
Çarḡ ur¹⁰⁷⁶ bâde ver gedip nammâm

Zülf-i müşkîni kıl üze efşân
Leyletü'l-kadri eyle bir şemmâm

¹⁰⁷³ B: gözü

¹⁰⁷⁴ B: kızdırır qarra

¹⁰⁷⁵ B: ḡullâm-ı 'abîd-i elf

¹⁰⁷⁶ B: çarḡdır

Şerbet-i bîd-i müşke maü'l-ferd¹⁰⁷⁷
Dâhil et bir mu' aţtar eyle meşâm

Biz muğanni ü muţrib istemenuĥ
Bir ġazel başla ĥûâceden ver câm

Künc-i ĥâlvet hani ki kesdi¹⁰⁷⁸ gene
Erre tek cânımı bu sîn-i selâm

15 Şükreden ġâfil olma ey derviş
Şabr kııl tâ ki ġâdir-i 'allâm

Eylesin cümle meşâgil-i ĥal
Olasan mîr-i 'azîmü'l-'azâm

Beng ü âfyona olma âlûde
Olma bed-nâm bî-ser ü azlâm

Ĥamrdan ihtirâr kııl olma
Fışka meşhûr sende çün Ĥayyâm

Tapasan tâ maġâm-ı zühd ü¹⁰⁷⁹ vera'
Ĥizmet-i evliyâyâ kııl aġdâm

20 Dutginen dâmen-i şerî' atden
Eyle ĥıfz-ı merâtib-i İslâm

Zıkr ü tesbîĥe dâ' im ol meşġûl
Gece gündüz 'ibâdet eyle müdâm

¹⁰⁷⁷ B: derd

¹⁰⁷⁸ B: geldi

¹⁰⁷⁹ B: zühd-i

Şâkîyâ kimdi¹⁰⁸⁰ bu dırâz nefes
Ki meni zâra getdi bu haccâm

Tâbı yoĥ münteşâyâ bu köpeĝin
Harda kıalmış benim o eger ʿaşâm

Durginen sal bu eşşegi eşige
Öyle bil kim¹⁰⁸¹ gitdi mâh-ı şayâm

25 Men hara şoĥbet-i namâz hara
Meni azdırdı bu muşâĥib-i ĥâm

Defter-i ʿaşķ u bâb-ı şavm u şalat
Baĥş-i ĥâl u ĥaķ rükûʿ u kıyâm

Ey ʿâlemdâr-ı şâh-ı teşne-ciger
Sene kıurbân benim atam anam¹⁰⁸²

Here bir şâhı sevmiş ezelden
Seni sevmiş Nebâtî-i bed-nâm

Geh Ebuʿl-fazl u ĝâh yâ ʿAbbâs
Deyirem eyledim sözü etmâm

30 Şâķî vü câm u şâhid ü ĝül ü mül
Bu idi ves-selâm veʿl-ıkrâm

Gel ĝözüm dut nazarda ol şâhı
Muĥtaşar eyle etme çoĥ ibrâm

¹⁰⁸⁰B: kimdir

¹⁰⁸¹B: sen ki

¹⁰⁸²B: atam u anam

Koy kadem râh-ı   aşka merdâne
Gir harâbâta mest ü mestâne

12

1 Şâkîya devr-i ayağa¹⁰⁸³ mestâne
Geldi sulţân-ı gül gülistâne

Çatır u at u mâl u emlâkı
Cümlesin eyle harc-ı meyhâne

Bâde ver kılginen¹⁰⁸⁴ kıl meni ser-germ
Ki diyem bir garîbe efsâne

Eyleyim Mışra Yûsufu sulţân
Aparım müjde pîr-i Ken' âna¹⁰⁸⁵

5 Şâd idim bir nefes Züleyhânı
Getirim rahş-ı   aşkı cevelâne

Tûr-ı Selmânı eyleyem zinde
Getirim cism-i mürdeni câna

Şâkîyâ şâkîyâ dönim başına
Gitdi elden bu rind-i dîvâne

Devr getir devr getir şarâb şarâb
Meni bunca getirme efgâne

Gönlümin kişverin kelâl ü melâl
İster etsin harâb u vîrâne

¹⁰⁸³ B: ayaka

¹⁰⁸⁴ B: verginen

¹⁰⁸⁵ B'de bu beyit yer almamaktadır.

10 Gelse meydâna bâde-i gül-reng
Bâgda gezmez gurâb-ı bîgâne

Ey dil-i müstmend-i hûn-âşâm
Yüz çevir birce şâh-ı şâhâna

Mîr-i Yeşrib hîdîv-i küll-i umâm
Şîr-i Yezdân ˆ Alî-i ˆ imrâna

Şâh-ı müşgîl-güşâ ˆ Alîdir ˆ Alî
Ki verir nazm çarh-ı gerdâna

İste ondan murâd u maṭlâbıñı
Her nedir qorhıma merd-i merdâne

15 Ki odur menbaˆ -yı sühâ vü kerem
O verip tâc hân u haḡana¹⁰⁸⁶

اوويرب افتابه نوردرخش
اوويرب رنگ نحل رخشانه

Nükte-i sencân u¹⁰⁸⁷ şâˆ irân-ı selef
Gütdiler raḡş-ı ṭabˆ ı¹⁰⁸⁸ meydâna

Here bir şâha oldular meddaḡ
Men kimin bende-i şâh-ı Îrâna

Şâh Rüstem süvâr-ı Dârâ-yı fer
Ki düşüp sayt-ı ˆ adlî devrâna

¹⁰⁸⁶ Bu beyitten sonra B'de:

“O verip renk lal-i raḡşâna” mısrası yer almaktadır.

¹⁰⁸⁷ B: sencân-ı

¹⁰⁸⁸ B: ṭabˆ ı raḡş-ı

20 Şâh gâzi emîr-i deryâ-dil
Mîr bâzil velî-i Sübhâna

Şâh bin şâh mefhâr-ı¹⁰⁸⁹ Kacar
Ki salıp deyu zûlmü zindâna

Şeh Muhammed şeh-i Sikender-şân
İltifât etmez âb-ı hayvâna

Her yana yüz çevirse fetḥ ü¹⁰⁹⁰ zafer
Koyalar baş olunca fermâna

Hâdem-i bâr-gâha¹⁰⁹¹ yüz Cemşîd
Ta' n eder câhi min Süleymâna

25 Baḥş eder mûra mülk-i dünyânı
Dur töker genc-i lütfi her yana

Dostı bilmesin ki ğam¹⁰⁹² ne imiş
Düşmeni açınsun kızıl kıana

Sen Nebâtî du' ânı eyle tamâm
Ne işün var işitdi şâh yana

Şükr şad şükr tapdı söz-i encâm
Derdimiz yahşi yetdi¹⁰⁹³ dermâna

Kâm-ı dil hâşıl oldu müşkil-i hâl
Geldi şâkî elinde peymâne

¹⁰⁸⁹ B: münfehâr

¹⁰⁹⁰ B: fetḥ-i

¹⁰⁹¹ B: yârgâhı

¹⁰⁹² B: mey

¹⁰⁹³ B: yetdi yahşi

30 Men miskîne verdi bir neçe câm
Gitdi hûşum gulâta seyrâna

Geldi nâgah hûrûşa nâle-i def
Bu sözü söyledi şır-hâne

Didi ey mest-i câm bâde-i nâb
Devr daği besdi Türk-i Türkâna

Çoy çadem râh-ı aşğa merdâne
Gir çarâbâta mest ü mestâne

1.12.Mesnevî

Mesnevî¹⁰⁹⁴

21

Meʿ ûlü/ Mefâʿ îlün/ Feʿ ûlün

- 1 Ey dilber-i mâh manzar-ı men
Ey ʿ aşk-ı¹⁰⁹⁵ tû cevri-i der-ser-i men

Öldürme meni ki bî-nevâyım
Bir ʿ aşık-ı zâr-ı mübtelâyım

Yârab ne olur terâhğum etsen
Görcek meni bir tekellüm etsen

Çoyma meni intiżar¹⁰⁹⁶ günde
Etme meni hâr-ı zâr günde

- 5 Çurbânın olam gel âşikâra
Salma meni bele âh u¹⁰⁹⁷ zâra

Görmem çü¹⁰⁹⁸ seni karar kıalmaz
Görcek seni ihtiyâr kıalmaz

Çoğ da meni dil-fikâr kıılma
Bile meni hâr u zâr¹⁰⁹⁹ kıılma

¹⁰⁹⁴ B, 58b

¹⁰⁹⁵ ʿ aşk-ı-B

¹⁰⁹⁶ B: intiżâra

¹⁰⁹⁷ B: âh-ı

¹⁰⁹⁸ B: görmece

¹⁰⁹⁹ B: hâr-ı zâr

Her bülbüle bir gül oldu hem-dem
Ondan bu cihâna geldi Âdem

Ey hûr-ı liķâ vü mâh-peyker
Yandırma meni firâķa yeķser

10 Raķm eyle meni yetir viķâle
Bu hesteni ķoyma bele ķale

Ey ğonķe-dehân   anber n-m y
V'ey lâle-  izâr âteķ n h y

Ey daķ  rekli b ğrı ķara
G r bele baķar mı yâr y re

O mihr   muķabbetin ne oldu
O l tf  ¹¹⁰⁰ Őeķķ tin ne oldu

Ey  ne ğun h eyledim men
Ma  l m ile bir ki neyledim men

15 Ey  fet-i c n u cism-i c nım
V'ey raķat-ı c n-ı n -t v nım

R zı degilem behiķte sensiz
Ğilm n u ķus r u h ra sensiz¹¹⁰¹

¹¹⁰⁰B: lütf-i

¹¹⁰¹ B: Ğilm n ķus r u h ra sensiz

1.13.Mülemma

1¹¹⁰²

428

Mef' ûlü/ Mefâ' ilün/ Mef' ûlü/ Mefâ' ilün

- 1 Ey hüsrev-i meh-rûyân gel birce gülistâna
Tâ mihr-i rûhat pertev salsın gül ü reyhâna

An nergis-i cādûyet saldı meni şahrâya
Ebrû-yı kemân-dâret etdi meni dîvâne

Şâkî-i zî-kerem câmı luğf eyle men-i zâra
Der devr-i serât gerdem bir devr eyle mestâne

Berhîz-i hırâmân kün ol kâmet-i dil-cûmı
În ' âşık-ı Mecnûn-râ birce dolu peymâne¹¹⁰³

- 5 Benzer basâr-ı Leylâ bu dîn ü bu mezhebden
Hâk-ı râh-ı rindân şu ol hâdim-i meyhâne¹¹⁰⁴

Qurbân-ı sırât şâkî bah bir men maħmûra
Billâh kumu'l eccîl döndü üregim kıana

Hâl-i Habeşî renget etdi günümü kıara
An la' l-i şekker-peşet bir rahma gelir yâ ne

¹¹⁰² B, 69b

¹¹⁰³ B: ver bir dolu

¹¹⁰⁴ Bu beyitten sonra B'de:

“Duş ez ğam-ı dil yek-dem bir dağa gûzar itdim
Üftâd-ı râham nâgâh bir turfe beyâbâna” beyiti yer almaktadır

Ey bülbül-i ğam-dîde geldi gene gül faşlı¹¹⁰⁵
Berhîz bezen çah çah gel şûr ile efgâna

Şîrîn-i şekker-leb key dışkarı çıhar evden
Tâ ğulgüle endazed bu günbed-i gerdâna

10 Der rihten-i hûnem te^c cil ileme çoğ da
Nâ-ħağ kişi hûn-rîzi layık mıydı sultâna

Ey kâfir-i sengîn-dil bir perde götür üzden
Tâ ta^c ne zened husnet hûrşîd-i dıraşşâna

Reften-i zî-ser-i küyet bir emrdi çoğ müşkil
Hâşâ ki cüdâ ez şem^c hergiz ola pervâne

Ez târ-ı ham-ı zülfet sal boynuma zencîr
Der ğuşe-i ebrûyet saldı meni zindâna

An sağâr-ı zerrîn-râ şâķî mana versin bir
Tâ inke zenim pâ^c î bu mülk-i Süleymâna

15 Mestâne bî-yâver-i mey ser-germ eyle^c uşşâķı
Yek dem begin ihsânı bu cem^c -i perîşâna

Berhîz Nebâtî-râ bir câm ile kııl ser-mest
Engâh tamâşa kün bu murğ-ı hoş-elhân

¹¹⁰⁵ B: faşl-ı gül

1.14.Dübeytler

1

402

Fâ' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fâ' ilün¹¹⁰⁶

Şâķiya gerdîşe sal bâde-i ĥamrânı göraķ
Derd-mendûh bize ver bir tike dermânı göraķ

İsterem mende hevâ üzre gezim dünyânı
Devr getir ĥâtem yâķût-ı Süleymânı göraķ

2

308

Fâ' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fâ' ilün¹¹⁰⁷

Yaķşı saldın bu Nebâtîni nazardan yâ ' Alî
İncidün bildüm yaķın bu çeşm-i terden yâ ' Alî

' Âhd u peymân eyledim görcek seni ĥandân olum
Gel dolanım başına bir yol bu verden yâ ' Alî

3

411

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün¹¹⁰⁸

Salmısan âyâ Nebâtîni nazardan yâ ' Alî
Kim yeyir dâ' im ġazâ ĥûn-ı cigerden yâ ' Alî

Fıkr ü zıkrım yoķ senin ism-i ' azamından sûvây
Düşse bir yol ger ĥaber bâd-ı seĥerden yâ ' Alî

¹¹⁰⁶ Fî Er-Rubâ' î

¹¹⁰⁷ Fî Er-Rubâ' î Min Kelâmihi ' Aĥtarâllahu Tûrbetehu

¹¹⁰⁸ Fî Er-Rubâ' î

4¹¹⁰⁹

339

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün¹¹¹⁰

Sen hîrâset kı1 Nebâtîni hâıırdan yâ ' Alî
Hıfz eyle dâ' im onu her bed nazardan yâ ' Alî

Keşret-i ' idvân edip hâlin¹¹¹¹ onın çoğ çoğ tebâh
İltifâtın kimse ol bî-pâ vü serden yâ ' Alî

5¹¹¹²

Mef' ülü/ Feilâ' tün/ Mefâ' ilü/ Fâ' ilün

Lâl etdi gene bir gül bu bülbül-i şeydânı
Küsdürdü gene menden yüz gönçe-yı handanı

Bir turş¹¹¹³ iki şîrîn çoğ yahşi mereffeğdir
Bu hod ki müsâvîdir mollâ biri bes hanı

¹¹⁰⁹ B, 35a

¹¹¹⁰ Fî Rubâ' îyyât Min Taşnîfâtîhi el-Vâfiye Ca' allahu en-Nuğbete Şevâhu

¹¹¹¹ B: hâlini

¹¹¹² B, 64b

¹¹¹³ B: temîş

1.14.Tek Beyitler¹¹¹⁴

1

350

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün¹¹¹⁵

Sezâdır ger şikâyet eyleyim bu çarh-ı kecrevden
Çıhartdı kûy-ı dilberden meni zencîre tûş itdi

2

350

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' lün¹¹¹⁶

Bu çöl olmuşda benim başıma çoğ iş geldi
Yetmemiş yâya haber get dile kim kış geldi

¹¹¹⁴ B'de tek beyitlerden herhangi biri yer almamaktadır.

¹¹¹⁵ Ferd

¹¹¹⁶ Ferd

2.NEBÂTÎ DİVÂNİ

Nebâtî hayattayken divân tertibine meyletmemiş, şiirleri onun vefatının ardından müritleri ve şakirtleri tarafından toplanmıştır. Divânı, kendisinin ölümünden 1-2 yıl sonra yazılmıştır. Ancak bu yazmalardan elimize ulaşan yoktur. Tahminen 40-50 defa Tebriz’de ve birkaç defa da Gilan’da basılmış nüshalar, Nebâtî’nin kendi zamanında yazılan divânının kopyalarıdır. Elimize ulaşan divânların üçü elyazması ve ikisi taşbasması şeklindedir. Bu divânların hiçbiri eski divân tertiblerinde olduğu gibi hamdiye ve naatiyelerle başlamaz. Nazım türlerinin belli bir sıra dâhilinde divânda yer almamasından kaynaklı karışıklık sonucunda müstensihler, Nebâtî’nin bazı şiirlerini iki defa yazmış, bazı şiirlerini de divâna hiç dâhil etmemişlerdir.

Nebâtî şiirlerinin tamamı divânında yer almamış; devrinin hassasiyetlerine uygun; münasip mevzulardaki manzumeleri divâna dâhil edilmiştir. Yaşadığı dönem, buna zorunlu kıldığından divânlarını kendi zamanında, kendi yazdığı gibi sunamamıştır. Çağına ve topluma aykırı fikirlerini ortaya koymasının yaşatacağı sıkıntıları bildiğinden şair, itidal ile davranmayı tercih etmiştir. Şiirlerine sonradan eklediği mısralar, kendisini zor durumlarda bulduğunda bir nevi sığınak sağlayacak şekildedir. Bunu da düşmanlarına hitaben söylediği: “*Men divânlarımı gizlettim. Size ancak perişan ve karmakarışık divânçe tertip edip verdim.*”¹¹¹⁷ İfadeleriyle destekler.

Eldeki divânlar incelendiğinde şeraite, dine uygun olmayan bazı parçaların çıkarıldığı görülür. Bunu da divândaki eksik ve bağlantısız bölümlerden anlamak mümkündür. Divândaki gazellerin alfabetik sıraya uygun tanzim edilmeyişi, başında bir dibacenin bulunmaması yönüyle alışlageldik divân tertiplerinden farklı olan Nebâtî

¹¹¹⁷ Mümtaz, a.g.e, s.403

Divân'ı, o dönemde koşmaların divânlara dâhil edilmemesine rağmen, bu divânda koşmaların yer alması yönüyle de dikkat çekmektedir.¹¹¹⁸

Nebâtî, Divânını zamanın hükümdarına, aynı zamanda Sadrazam Hacı Mirza Ağa'ya ve Sadrü'l-Memalik Mirza Nesrullah'a takdim eder.¹¹¹⁹

¹¹¹⁸ Mümtaz, a.g.e, s.405

¹¹¹⁹ Mümtaz, a.g.e, s. 403

3.METİN TESBİTİ VE HAZIRLANIŞI

Metin tenkidinden önce Nebâtî Divânı'nın bilinen tüm nüshaları tespit edildi. Bu nüshalar, üçü Tahran'da; biri Tebriz'de ve bir tanesi de Bakü'de olmak üzere toplam beş adettir. Nüsha temininin ardından, öncelikle müellif hattı olup olmadıkları tespit edilmeye çalışıldı. Ancak günümüze ulaşan nüshalardan hiçbirinin müellife ait olmadığı anlaşıldı. Bu durumda, karşılaştırmada esas alınacak metnin belirlenebilmesi için en eski tarihli yazmanın saptanması yoluna gidildi; fakat tüm nüshalarda istinsah tarihine ait bir kayıt da olmadığından, nüshaların içerdiği şiir sayısı en fazla olan, en hacimli nüshayı esas alınması bilimsel açıdan en uygun yol olarak kabul edildi.

3.METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL

Tenkitleli metin oluşturulurken, en hacimli nüsha olan Tahran'daki İslami Şura Kütüphanesi nüshası esas alındı. Bu belirlemede ayrıca, manzumelerin başlıklarının bulunması ve Türkçe şiir sayısının diğer nüshalara oranla fazla olması hususları dikkate alınmıştır. 1133 numarada 1302 tarihiyle kayıtlı bulunan bu nüsha için İ harfini; Bakü El Yazmaları Enstitüsü No: B-651/11152'de bulunan Muhammet Tebrizî adlı Müstensih tarafından kaleme alınan nüsha için B; yine Tahran Üniversitesi Merkezi Kütüphanesi'nde 2500 kitap numarası ile 1389 tarihinde yazılmış, 21x13.5 ölçülerindeki nüshayı T; kısaltmalarını kullanarak gösterdik. Bunun dışında Tahran Üniversitesi Yazmalar Kütüphanesindeki 20x12 ölçülerindeki, 4335 nolu, Hosrî Şirvân Nâmî adlı müstensih tarafından yazılan nüsha ile; müstensih Mensur Zeban olan Tebriz Milli Kütüphanesi'nde 1846 cilt numarasıyla kayıtlı nüshaları ise şairin yalnızca Farsça şiirlerini içerdiğinden, çalışmamızın tenkitli metin bölümünde gösterilmemiştir.

Metinde her nüshanın içerdiği şiirlerin varak numarası belirtilmiştir. Nüshalar arasındaki şiir, beyit, sözcük veya ek farkları dipnotlarla gösterilmiş; bu farklılıkların yer aldığı nüshalar yukarıda belirtilen kısaltmalarla yazılmıştır.

1. Tahran İslami Şura Meclis Kütüphanesi Nüshası

Baş:

از کوروش روزگار روکردن
دیوان من از دلیف کرد بیرن

Son:

وه وه اولودبد و باغ الزم کوشا

شاخ كل اوستد اولوشاب تاجد

2. Bakü El Yazmaları Enstitüsü Nüshası

Baş:

جناب جمشید العادقاسم متخلص نیما

دستمورنجوندي قراجه دا

Son:

ئازقوم کادی نباتی کنه ئاندی اورهکم

جفن جوّه ده داخی کر نه بئلهدئوانه

3. Tahran Üniversitesi Merkezi Kütüphane Nüshası

Baş:

علت شرین و فرهاد ز خودات

کر داغون سازما بر میشه فراوان

Son:

کینه ها کمبود ز غم نیشود

کویلر الی ز رفیق مشقت شود

4. Tahran Üniversitesi Yazmalar Kütüphanesi Nüshası

Baş:

نه قلیم امدیم نه جاره اونجا رنارنیه

بویا نوب جهان سوزاندن اوزی برعیانه کلهر

Son:

به نضر همدم حمزن
کز کنج ار روز تا دیروز

5. Tebriz Milli Kütüphanesi Nüshası:

Baş:

ابواب مخرن وجود مستکم کنت کنزا مخفیا مسد و دوبمقاح
فاجعیت اعراف مفتوح و شهود شد نخست شبندان

Son:

یا رب که چشم بد نرسد ان نگاه را
وان ترزا ورزیدن بکاه و باه را

SONUÇ

Seyyid Ebul-Kasım Nebâtî'nin, 19. yüzyıl Azerbaycan şairleri içinde önemli bir yeri vardır. Hem kendi zamanında hem de sonraki dönemlerde, farklı coğrafyalarda haklı bir şöhrete sahip olmuştur. O, yalnızca bir şair olarak değil; aynı zamanda tarikat piri, âlim ve mûsikîşinas olarak da tanınır.

1812 yılında Karadağ'ın Üştibin köyünde dünyaya gelen Nebâtî, eğitilmiş ve dindar bir aileye mensuptur. Küçük yaşlardan itibaren babasından aldığı eğitimin yanı sıra, tasavvufî kaynaklarla birlikte, pek çok şairin Divânını da okuyup Azerbaycan'ın birçok yerini gezmiştir. Böylece hem sözlü hem de yazılı Azerbaycan edebiyatı ürünlerine aşinadır.

Şiirlerinde daha çok Nebâtî mahlasını tercih eden şairin kullandığı diğer mahlas ve lakaplar; Hançobânî, Mecnûn, MecnûnŞâh'tır. Babasının lakabı, Muhterem olduğundan Muhterem oğlu olarak da tanınır. Çocuk yaştan itibaren iyi bir eğitim alan şair Türkçe, Arapça, Farsçayı ve Tat dillerini iyi bilir. Nitekim bu dört dilde de şiirler yazmıştır.

Nebâtî'nin hece vezniyle yazdığı koşma, geraylı, tecnis ve beşlik gibi şiirleri oldukça samimi, ahenkli ve sadedir. Bunlarda dünyevi aşk, güzellik gibi konular optimist bir bakış açısıyla işlenir. Halk ruhuna uygun koşmaları ve beşlikleriyle ünlünen Nebâtî, kendisinden sonra gelen pek çok şairi de etkilemiştir.

Nebâtî, hem klasik edebiyat tarzını hem de âşık edebiyatı yolunu takip eden sanatçılardandır. Klasik edebiyata bağlı kaside, gazel, muhammes, müseddes, müstezad, terci-i bend, rubai ve dübeytleriyle ve halk edebiyatı tarzında yazdığı koşma, geraylı, beşlik ve tecnisleriyle şair, XIX. asır Azerbaycan edebiyatının en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Şairin halk şiiri etkisine açık olması, özellikle gazellerinde

oldukça sade ve samimi bir dil kullanımını da beraberinde getirir. Onun şiirlerinde, uzun ve karışık terkipler, anlaşılması güç ıstılah ve ibareler çok azdır.

Halk şiiri tarzındaki manzumelerinde dili, oldukça sade ve mazmun-mecaz kullanımını sınırlıdır. Mazmun kullanımında klasik şiirin mazmunlarını tercih ederken şairin, yer yer mübalağalı kıyaslar yoluna da gittiği dikkat çeker. Şiirlerinde genellikle doğadan ve onun güzelliklerinden bahseden şair, bunları insanın manevi alemi, visal arzuları, beşeri ve İlahi sevgi konuları ile birleştirir.

Koşma, geraylı, beşlik gibi halk şiiri nazım şekillerinin dışında, Divân şiiri tarzında kaleme aldığı gazel, kaside, terci-i bent, rubai gibi pek çok manzumesi oldukça ahenklidir. Şiirlerine sıkça kullandığı cinaslı ifadeler, bazen bir sözün 5-6 manayı ifade edecek şekilde kullanılması, mürekkeb anlamlar ortaya çıkarsa da kafiyelerin seçimi ve böylece ortaya çıkan ahenk bağlamında mısralar oldukça başarılı tanzim edilmiştir, denilebilir. Ayrıca Nebâtî, Divân şiirinde az rastlanan tekrar kafiyeleşmeler ve cinaslar konusunda da usta kabul edilir.

Nebâtî'nin büyük bir din âlimi olduğu Nimetullahî ve Aliallahî tarikatlerine bağlılığı pek çok kaynağın üzerinde ittifak ettikleri bir husustur. Hatta şair, Nimetullahî tarikatının önde gelen isimlerinden olmuş, müritleriyle tarikat propogandası yapmıştır. Şiirlerinde vahdet-i vücûd'u işlediği mısralara sıkça rastlamak mümkündür. Ancak, Nebâtî'ye yalnız bir tarikat şairi gözüyle bakmak da mümkün değildir. O, İranî tasavvuf akımlarının “*yeni tipli son temsilci*”lerinden kabul edilmesi sebebiyle şiirleri, kimi yönlerden müstakil şekilde birer tahlil çalışmasına ihtiyaç hissettirmektedir.

Şairden bahseden hemen her kaynakta ele alınan tezdadlar içindeki dünya görüşü; feodal baskılar, kişisel hayatında karşılaştığı kimi zorluklar ve süregelen savaşların

ardından ortaya çıkar. Büyük ölçüde bu karmaşa içinde, dünyayı anlama çabalarının bir sonucu olarak çeşitli yollara sapmış olan şair, Şîî bir tarikat olan Nimetullâhiyye'nin esaslarını anlatırken; başka şiirlerinde Zerdüştlük, Hıristiyanlık gibi dinlere meylettğini de açıkça ifade eder. Bazen de hiçbir dine inanmadığını söyler.

Bu çalışmada, ülkemizde pek tanınmamasına rağmen kimi kaynaklarca, klasik Türk şiirinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilen şairin; hem tenkitli divânını hem de divânındaki şiirlerin tahlilini sunduk. Böylece hem sonraki çalışmalara katkı sunabilecek bilgiler ortaya koymayı, hem de şairi tüm yönleriyle tanıtmayı hedefledik.

KAYNAKÇA

Yazır, Elmalılı Hamdi (Haz. Kasım Yayla), Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali, İstanbul, 2015

SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitapevi, Ankara 1993

Hacaloğlu, Recep Albayrak, Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Ankara 1992

Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara, 1995

Sami, Şemsettin, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul, 1992

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Faruk Sümer, c. 24, “Kaçarlar”, İstanbul, 1991

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Mahmut Erol Kılıç, c.33, İstanbul, 2007

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1995

Yıldırım Nimet, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Ankara, 2008

TEZLER

Erzen, Mehmet Halil, İhyâ Divanı (İnceleme-Tahlil- Metin), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2011 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Osmanoğlu Bayramlı Meti, S. E. Nebati'nin Lirikası (Doktora tezi, 1995), Bakü Devlet Üniversitesi.

MAKALELER

Erzen, M. Halil, "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahısların Kullanımına İy Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı", Turkish Studies, Ankara, 2013

İskenderli, Hatice, "Nebati'nin Edebi Görüşleri", Türkbilim, Nisan, 2010,

Kasımov, A.Y, "Klasik Edebiyatımızda Tasvirçilik Ananesi", Bakı Devlet Üniversitesi, Humanitar İmler, no.3

Kasımzade, Feyzulla, "19. Asr Azerbaycan Edebiyatı Tarihi", Seyid Ebulkasım Nebati, Azerbaycan SSR EA haberleri, no:11 1,Bakü, 1975

Macit, Muhsin, "Azeri Sahası Türk Edebiyatı (XIII-XIX. yüzyıl)", Türk Edebiyatı Tarihi, c.2, İstanbul, 2006

Oğuz, M. Öcal, "Azerbaycan Âşık Edebiyatında Tür ve Şekil", Milli Folklor,Sayı: 21, Ankara, 1994

Pirsultanlı, Sednik Paşa "Azerbaycan Âşık Poeziyasında ve Yazılı Poeziyada Tecnisin İnkişaf Tarihi", Gence Devlet Üniversitesi Neşriyatı, 2010

Faracov, Savalan, "Manevi Zıddiyetler İçinde Bir Ömür Yolu" Medeniyet Dergisi, Sayı:15, Bakü, 2011

Tecrübekar, Banu Nusret," İran Edebiyatında Şiir Kaçarlar Dönemi", Çev: Mehmet Kanar, İnsan yayınları, İstanbul, 1995

Veliyev, Vagif, "Azerbaycan Folkloru", Maarif Neşriyyatı, Bakı, 1985,

Yıldırım, Dursun, "Azerbaycan Âşık Şairleri ve Şiirlerinden Örnekler", I, H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi 2.2., 1984

KİTAPLAR

Ağazade, Ferhad, Edebiyat Dersliyi, Nahçıvan Devlet Üniversitesi İlmî Eserler, Bakı, 1912

Akpınar, Yavuz, Azerî Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, 1994

Askerli, Zaman, XIX Asr Azərbaýcan Şeri Antologiyası, , Bakü, 2005

Asgarlı, Zaman, Seyid Ebulkasım Nebati, Ön Söz, Seçilmiş Eserleri, Bakü, 2004

Ayvazoğlu, Beşir, Güller Kitabı, İstanbul, 2004

Behçet, Behlül, Nebâtî, Ebulkasım, Azərneşr, Bakü, 1935

Kurnaz, Cemal, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, Ankara, 2012

Djalili, Mohammad Reza-Kellner, Thierry, İrân'ın Son İki Yüzyıllık Tarihi, İstanbul, 2011

Doğan, Muhammet Nur, Fuzuli Leyla ve Mecnun, İstanbul 2010

Düzgün, Hüseyin, Nebati'nin Türkçe Divanı, Ahter Neşriyatı, Tebriz, 2006

Ebulfeyz Hüseyini, Nebâtî'nin Eserlerine Müqeddime, Nebatî, Eserleri, Bakı, 1968

Efendiyev, Paşa, Azərbaycan Şifahi Halg Edebiyyatı, Maarif Neşriyyatı, Bakü, 1992

Furon, Raymond(trc. Galib Kemalî Söylemezoğlu), İrân, İstanbul, 1943

Gölpınarlı, Abdulaki, Fuzûlî Divanı, Ankara, 2005

Hasanzade, Tahire, Kacarlar Dövrünün Tituları, Bakü, 2011

Hemzeyeva, Refika, Seyid Ebulkasım Nebati, Bakü, 1992

Hemzeyeva, Refika, Seyid Ebulqasım Nebati'nin Heyat ve Yaradıcılığı, Bakü, 1992

Hüseyin Muhammetzade Sadık, Seyid Ebulkasım Nebâtî'nin Türkî Divanı, Ahrar Neşriyatı, Tebriz, 1731

- Hüseyini, Ebul-Fazl, Nebâtî, Eserleri, Mukaddime, Azerbaycan Bilimler Akademisi Neşriyatı, Bakü, 1968
- İpek, Yasin, İran'da Kaçar Türk Hanedanlığı Babailik ve Bahailik, İstanbul, 2010
- Kafkasyalı, Ali, İran Türk Edebiyatı Antoloisi, c.3, Erzurum, 2002
- Kanar, Mehmet, Şem ve Pervane, İstanbul, 1995
- Karadeniz, Yılmaz, İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1725-1925), Bakış Yay. İstanbul, 2006
- Karadeniz, Yılmaz, Kaçarlar Döneminde İran(1795-1925) İdari, Askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, İstanbul, 2013
- Köprülü, M. Fuat, Edebiyat Araştırmaları 2, İstanbul, 1989
- Macit, Muhsin, Divan Şiirinde Ahenk Unsurları, Kapı yayınları, İstanbul 2005, s. 78-85
- Muhammed Ebû Zehra, Mezhepler Tarihi, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Mümtaz, Selman, Azerbaycan Edebiyatının Kaynakları, Milli Kütüphane, Bakü, 2006
- Onay, Ahmet Talay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, İstanbul, 1996
- Paşayev, Aydın, Azerbaycan Tehallüslerinin İzahlı Sözlüyü, Bakü, 2014
- Samedov, Abbas, Sednik Paşa Pirsultanlının Elmi-Nazari İdeyası, Gence Devlet Üniversitesi, Bakü, 2012
- Qaribli, İslam, Edebiyat Serhat Tanımır, Elm ve Tehsil, Bakü, 1914
- Safercioğlu, Nejat, Nev'î Divanı'nın Tahlili, Ankara, 1990
- Tolasa, Harun, Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara, 2001
- Tökel, Dursun Ali, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Ankara, 2000

TEZKİRELER

Terbiyet, Muhammet Ali, Danişmendân-ı Azerbaycan, Azemeşr, Bakü, 1987

A., Devletabadi , Suhenverân-ı Azerbaycan, c.1, Tebriz, Müesse-i Tarih ve Firengi, 1355

Feridun Bey Köçerli, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, c.1, Azer Neşr, Bakü, 1920

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://azerbaycan.dilededebiyat.net> (Erişim Tarihi: 03.11.2015)

<http://www.azyb.net> (Erişim Tarihi: 15.12.2016)

<http://ali-shamil.tr.gg> (Erişim Tarihi: 17.01.2016)

<http://www.trt.net.tr/trtworld//az> (Erişim Tarihi: 03.06.2016)

<http://elibrary.bsu.az/sekil/vaqif.pdf> (Erişim Tarihi: 03.06.2016)

